تورکمن قارداشلق اوجاغی یایینلرپندن

بو کتابچه (۱۹۸۷ ده) تورکمن قارداشلیق اوجاغیندا، دوقتور سنان سعید حضرتلریندن بیزه ارمغان صونولدی

عراقده تورکمن ادبیاتی تاریخی

۱۹۵۸ـ۱۹۶۸

د · فاضل مهدي بيات

بغداد اونيڤرسيتهسى ـ ادبيات فاكولتهسى

مطبعة الامـة ـ بغداد

١٩٨٤

تماضر اد علی کتابلاریدر

بو كتاب

عصرلردن بری ددەلرمزدن سورەگلن ادبیاتمز ملی وارلغمزك بر قاینیاغی اولوپ قالیت (تراث)مزك بویوك بر قسمنی اولوشدرماقدادر. دده یادیگاری اولان ادبیاتمزی دیریلتمك ، گلیشدیرمك ویاییملاماق بو گون بیزجه بر ملی گورەو اولمقدادر . بو یوزدن وبو گورەوی یرینه گتیرمك أماجیله ، تورکمن قارداشلق اوجاغی ، قالیتمزی وئوزەللکلە تاریخمزی ، دیلمزی ، ادبیاتمزی وفولکلورمزی أله الان اینجەلەمەلری ایشیغه چیقارمایه قرار ویردی . ایشته بوگون الیکزده دوران صاین دکتور فاضل مهدی بیاتك یازدیغی « عراقده تورکمن ادبیاتی تاریخی ۱۹۵۸ـ۱۹٦۸ » أدلی أثری یاییملاماقله قیوانچ دویماقدادر . گنچ تاریخجیمز دکتور فاضل مهدی بیات بو دەگرلی أثریندە ۱۹۵۸ ـ ۱۹٦۸ ییللری آراسیندەکی دونەمك ادبیات تاریخی اوزرینده دورمش ، بو دونمده شهرت قزانمش بر چوق شاعر ویازارلرك بیوغرافیلرینه دائر بیلگیلر ، شعر ویازیلریندن‌ده ئورنکلر ویرمشدر . بو آلانده اوستون باشاری صاغلیان قیمتلی همشریمز د. بیاتك ، بو أثرله ملی کتبخانەمزده بویوك بر بوشلغی دولدوراجاغینه أمینم . اوزرینه دوشن ملی گورەوك گوچوك بر بولومونو یرینه گتیرەن د. بیاتی جاندان قوطلرم . تاگری هیمزی قوروسون .

دوچنت دکتور صبحی کمال حسون
تورکمن قاارداشلق اوجاغی باشقانی ـ بغداد

۱۹۸٤

ئــوك ســـوز

(١)

بوگون عراقده‌کی تورکمن ادبیاتینی گنه‌ل اولارق اله آلان بر أثــر یوق گبی‌در . فقط بیز ، بو خصوصده یاپیلان بر قاچ آراشدیرما یولیله، یرلی غزه‌ته وده‌رگیلرك بالخاصه قارداشــلق ده‌رگیســینك یاییمــلامش اولدوغو کیمی یازیلرله ، آزده اولسا بیله ، بو ادبیاتك کیمی طرفینــه واقف اولا بیلیرز . آنجاق ادبیاتمزك هر هانگی بر یانینه واقف اولماق ، ویا بو ادبیاتك اورونارینی گوزدن گیچرمك بوگون بر چوق کیمسه‌لر ایچین امکانسز اولماقدادر . چونکو بو آلانده یاپیلان بوتون اینجه‌له‌مه‌لر پیاسه‌دن توکندیگی گبی ۲۲ ییلدنبری چیقماقدا اولان قارداشــلق ده‌رگیسینی ده ألده ایتمك زوردر. بو یوزدن ادبیاتمزی یکی متودلر اوزرینه قلمه آلیپ ، تاریخینی یازماق بر گره‌کلی ایسته‌ك دورومینی‌چوقدان آلمش بولونیور . بو ایشك نه قادار زور اولدوغو یان دورسون ، ادبیاتمزك کیمی یانینه دائر هیچ بر آراشدیرمانك ده یاپیلماماسی ، بو زورلغــو داهاده آرتدیرمشدر . دولایسیله بیز بو آلانده نه قادار باشاری صاغلیا بیلیرسه‌ك ، یینه‌ده بو اینجه‌له‌مه‌مزك بر ده‌نه‌مه شــکلیندن ئوته‌یــه گیچمیه‌جگی واکسیك یانلرینك‌ده شــــیمدیلك تلافی ایدیلمیه‌جگی قانیســینده‌یز .

(٢)

عراقده تورکمن ادبیاتی ایچین بر باشلانغیچ صاپتاماق (تثبیــت

ایتمك)عبچده ممكن ده‌گلدر • بیز ، عراقده غزه‌ته‌لرك چیقیشـیله دوز یازینك ، وهر شه‌یه رغما دده‌لرمزدن بر میراث اولارق قالان بر قاچ شعر دیوانلریله ده شعرك تاریخینی تثبیت ایده‌رسه‌ك بویوك بر یاكلشـیلغه دوشمش اولورز • چونكو هر ادبیاتك یازیلی یانی اولدوغو گبی قوشاقدان قوشاغه سوروپ گیده‌ن بر سوزلوسو ده واردر • بوگا اك بارز اورنـك اولارق او دده یادگاری اولان خویرتلرمزی ویره‌بیلیرز •

نه وار كی بیز ، عراقده غزه‌ته‌لرك دوغوشیله چاغداش ادبیاتمزك تاریخینی تثبیت ایده‌بیلیرز • فقط بو گون بو غزه‌ته‌لری الده ایتمك بیزم ایچین پك چوق زوردر• باشلانغیجدان ١٩٥٨ ییلینه ده‌ك یعنی جمهوریتدن ئوكجه‌كی چاغداش ادبیاتمز ایچین یاپیلان هر هانگی بر اینجه‌له‌مه ، او دوندمده چیقمش‌اولان غزه‌ته • ده‌ر گی ویازما اثرلره باش وورولماقسزین اكسیك، قالیر•دولایسیله١٩٥٨دن صوگره‌كی دونه‌م ایچریسینده ادبیاتمزی أله آلمایی اویغون گوردك • چونكو بو ییلدن صوكره عراقـــده چیقمش اولان توركمنجه بوتون ادبی اثرلری ، غزه‌ته ومجموعه‌لری ، ألده ایتمك چوق قولایدر •

(٣)

كتابمزك ، آدیندن‌ده اكلاشیلدیغی اوزره ، بیز توركمن ادبیاتینك ١٩٥٨ ایله ١٩٦٨ آراسینده‌كی دونه‌مي اورزینده دوردق • ١٩٥٨ ییلیندن بو یانه ادبیاتمز صنیرینك گنیشلمه‌سی ، بو دونه‌مده بر چوق ادبـــی آقیمك باش گوسترمه‌سی ، ١٧ تموز ١٩٦٨ ده‌وریمیله ، ئوزه‌للكلـــــه ده‌وریم قوموتا كونیسه‌یی‌نك ٢٤ اوجاق ١٩٧٠ده آلدیغی قرارله توركمن

یورداشلره کولتوره‌ل حقلرك تانینماسیله ادبیاتمزده یکی بر چیغیـرك آچیلماسی ، وادبیاتمزده ئوکجه‌لری یوق اولان بر چوق تورك اورطه‌یـه چیقماسی گبی بر چوق سببدن دولایی ، ادبیاتمزی بو جمهوریت چاغینده ایکی بولومه آییردق :

١ ـ ١٩٥٨ـ١٩٦٨ آراسی تورکمن ادبیاتی ،

٢ ـ ١٩٦٨دن بو یانه تورکمن ادبیاتی ·

(٤)

کتینه . کورولمجکی گبی ، قونولرك اینجه‌لمه‌سینده تاریخی بـر متودی ایزلـه‌دك · بو باقیمدان ادبیاتمزه بر الشدیریجی گوزویله ده‌گـل ده فضله بر تاریخچی گوزیله باقمایی اویغون گوردك · کیمی اوقویوجولر، بیزی بو آلانده بلکی‌ده حقسز گورورلر · چونکه اله آلینان هر هانگی بـر قونو آراشدیلیرکن ده‌گرلندیریلمه‌لیدر · بو ده‌گرلندیرمه ایشی‌ده ، اك فضله آراشدیرماجیلر اوزرینه دوشر · آنجاق گنیش بر قونویله گنیش بـر دونه‌مك اوزرینده بویله بـر متودله دورماق امکانسزدر · چونکـو بویله بر متود ، ادبیاتك انجاق بـر توروني ویا بوتورك بـر بولومونـو اراشدیریرکن فوللانیلیر · اوسته‌اك ادبیاتمزده الشدیرینك داها یوکسك بر سـه‌ویه‌یه ولاشماماسی ده اونوتولماماليدر ·

ـ آراشدیرمامزی(٦) بولومه آییردق · بو بولوملرده ایلکین ألـــه آلدیغمز قونویو اطرافلیجه اراشدیریپ ، صوکره بو آلانده أوك صـالان ادبیاتچیلرك بیوغرافیلرینه ، ادبیات ده‌نه‌مه‌لرینه دائر بیلگیر ویازدیقلری یازیلردن ئورنکلر ویردك · یری گلمشکن بوراده شو نقطه‌یه ده‌گینمه‌یی

برینده کورویورم : ادبیاتچیلرمزك کیمیسی ، ادبیاتك بر چوق تورونده قلمینی دەنـەمش وبـو تورلـرك بر چوغونده ئوكم قازانمشـدر · بوکا اورنك اولارق علی معروف اوغلونو ویره بیلیرز · کلاسیك شـعرده ، خلق شعرینده خویراتده) · یازیـده ·· حکایەده ·· وسائره تورلرده شهرت یاپمشدر فقط بیز اونك بیوغرافیسینی کلاسیك شعر بولومینه براقدق · چونکو علی معروف اوغلونك ادبیاتچیلیگی اوتەکی تورلـره قیاسا بوتور شعرده داها فضله گلیشمشدر · بونکله برلکده اونك یالکز کلاسیك شعریندن ئورنکلر ویرمکله یتینمیەرك ایچینده شهرت قازاندیغی اوتەکی ادبیات تورلریندەن‌ده اورنکلر ویردك ·

(٥)

اثرمز ایچین باش ووردغمز قایناقلره گلینجه ، کتابك صوکنـه اکلەنن ببلیوغرافیاده گورولەجگی گبی ، اك فضله قارداشـــــلق دەرگیسینده ده بیزی ایلگیلندیرەن اثرلری ، قونولرمزه ایشیق توتدی·

تورکمن کتبخانەسیندەکی بوشلوغك کوچوجك بر یانینی دولدورمایه بلکی‌ده آل ویرەن بو ناچیز کتابی بوتون یورداشلریمه صونارکن ، بو دەنەمەده باش گوسترەن قصورلره قارشی باغیشلرینی صایغی ایله رجا ایـدەرم ·

د · فاضل مهدی بیات

بغـــداد

گیریش

عراقده تورکمن أدبیاتینك گنه‌ل چیزگیلری

عراقده تورکمن ادبیاتینك باشلانغیجی :

عراقك ، عصرلر بویو تاریخینه بر گوز آتیلرسه ، تورکلرك ویـــا تورکمنلرك بیللرجه اگه‌منلیگی آلتینده قالدیغی گورولور : ٥٤هـ (٦٧٤م) ییلینده عراقی یورد ایدینمش اولان بخارالیلردن(١) باشلیارق، عثمانلیلرك صوك گونلرینه قادار ، تورکلر ـ تورکمنلر ده‌گیشـــــیك ده‌ورلرده • چیشیدلی شرطلر آلتینده عراقده کندی وارلقلرینی ویا دفعه‌لرجـــــه اگه‌منلکلرینی سوردورمشلردر • بو باقیمدان ، ادبیاتمزی‌ده بو عصرلر بوینجه گوز ئوکنه آلماق گره‌کیر • چونکو عراقه ایلك گله‌ن تـورك ـ تورکمنلرك دورو‌ملری نه بر شکلده اولمشسه اولسون ، بر ادبیاتینك (ایلکه‌ل بر طرزده اولورساده بیله) اولدوغو محققدر • فقط نه یازیق کی، بو اراده، کاشغرلی محمودك، دیوان لغات الترك آدلی کتابینده‌کی بر چوق ادبیات نمونه‌لری خارج بو دونه‌م ادبیـــاتینك اورونـــو بیـــزه یتیشمه‌مشدر • بیزه یتیشمه‌ن ایسه ، آنجاق عثمانلی ده‌وریـنه عائد اولان ادبیاتدن ئوزه‌للکه شعر توروندن اولان نمونه‌لردر • ایشته بوگون بیله اثرلری پها بیچیلمز بر شاه اثر نیته‌لیگینده اولان : نسیمی‌لـــــری ، فضولی‌لری ، روحی‌لری گوستره بیلیرز • فقط بونلرك شعرلری ، یالکز عراق تورکمنلرینك ده‌گل ایچینده اذربایجان اولماق اوزره ، بوتون دنیا تورکلرینك اورطاق مالیـــدر •

---

(١) باق : فاضل مهدي بيات : تورکمن تاریخیندن یاپراقلر ، بغـــداد ١٩٧٥ ص ١٧ ، ٧٨ •

عراقده تورکمن ادبیاتینك ایلك یورویوشونو ، گنه‌ل تورك ادبیاتنی آراشدیران کتاپلرده ایزله‌مك گره‌کیر • چونکو ، بو ادبیات ، کنـدینی آنجاق ۱۹۵۸ ده‌وریمیندك بو یانه ، آزده اولسا بیله ، باشلی باشـــینه گوستره بیلمشـــدر • بو تاریخدن ئوکجه‌کی دونه‌م تورکمن ادبیاتی(۲) ایسه ، دیوان ادبیاتی صداییلمازسه ، اونك تأثیری آلتینده یازیلمشدر • آنجاق بو ادبیات ، یالکز شعره حصر ایدیلمش ، دوز یازی ایسه ، بـــو وقتده چیقمش اولان غزه‌ته وده‌رگیلرده یاییملانان یازیلر خارج ، هیچ بر نمونه‌سی اورطه‌یه چیقمامشدر •

باشلانغیچدان ۱۹۵۸ ده‌وریمینه قادار اولان عراقده‌کی ادبیاتمزی شویله نیته‌له‌مك ممکندر :

۱ ــ ایلك نمونه‌لری ، اورطاق تورك ادبیاتینده یر آلمشدر •

۲ ــ نسیمی ، فضولی ، روحی وعطا تــرزی باشـــی‌نك کرکوك شـــاعرلری ، ملا صابرك کرکوك شـــعراسی وهجری‌دده‌نك ریاض الشعراسینده‌کی شاعرلر خارج ، باشقه بر یونو أله آلینمامشدر • بـــو یوزدن بو شاعرلرك اوته‌سینه گیچمه‌دن یاپیلان هر هانگی بر آراشدیرما اکسیك قالیر •

۳ ــ بو دونه‌مده‌کی ادبیات یالکز شعره (دیوان شعرینه) حصـــر اولونمشـــــــدر •

٤ ــ یایین اورغانلریمزك قیتلیغیندن گلیشه‌مه‌مشدر •

گرچکدن ١٤ تموز ۱۹۵۸ ده‌وریمی ، عراقده تورکمن ادبیاتـــی

---

(۲) باق : عطا ترزی باشی‌نك انسیکلوپه‌دیك (کرکوك شاعرلری)نه •

ايچين ، بر دونوم نقطه‌سنی صاییلیر · چونکو بو تاریخدن صوکره بـو ادبیاتك گلیشمه‌سی ایچین اورطام حاضرلانمشدر · زمان ومکان ده بونك یارارینده اولمشدر · بو یوزده‌ن ده بو اون ییل (۱۹۵۸ ـ ۱۹٦۸)ادبیاتمز ایچین بر گلیشمه دونه‌می صاییلابیلیر ·

شیمدی بو گلیشمه‌یی صاغلایان اتمنلری برر برر بلیرته‌لم :

بیلیندیگی اوزره ١٤ تموز ١٩٥٨ ده‌وریمیله عراقده گریجی قرالییت (ملکیت) رژیمی صوکا ارمش وجمهوریت اعلان ایدیلمشــــدر · بو جمهورینك اعلانندن صوکره عراق تورکمنلری ، یوقسون اولدوقلـری بر نیجه حقلری الده ایده‌بیلمشلردر · بو حقلرك باشینده شونلر گلیر:

١ ـ عراق تورکمن تاریخینده ، ایلك اولارق ، تورکمنجه یایین یاپان بر رادیو اورغانی اورطه‌یه چیقمشدر · ایلکین یاریم ساعت صوکره ایکی بوچق داها صوکره‌ده اوچ بوچق ساعت یایین یاپان بو رادیو ئه‌وی یولویله ، تورکمنلر ، کندیلرینی تورکمنجه خطاب ایده‌ن سه‌ســـلری ایشیتمشلر ، کندیلری‌ده بو سه‌سك گلیشمه‌سی ایچین گره‌کنلـــری یاپمقدان گری قالمامشلردر · بوراده بیزی ایلگیلندیره‌ن شی ، رادیـــو ئه‌وینك تورکمن ادبیاتینك گلیشمه‌سینده‌کی رولودر · بیلیندیگی گبی ، بو رادیو ئه‌وی ، ایلك گوندن بری ادبیات کوشه‌سی ، پیـه‌س ، شارقی وتورکولر صونماقله ادبیاتله ایلگیلنمش واوکا اتکی یاپمشدر · نه وارکی، رادیو ئه‌ویندن صونولان هر هانگی بر پروگرام ، بر دفعه‌دن فضـــله ایشیتیلمه‌دیگی گبی ، اونو ایکینجی بر قوشـــاق ایچین الدمایتمك ده امکانسزدی · چونکو ، بو پروگراملر یازیلی اولارق زمانك غـــزه‌ته

ودەرگیلرینه آقتاریلمیوردی ۰ بو باقیمدان ، رادیو ئەویندن صونولان مادەلر ، بر ادبیات تاریخجیسی ایچین یارارسز اولور ۰ آنجاق بوکا رغماً، ادبیاتچیلری تشویق ایتمکده اونك بویوك بر رولونك اولدوغو محققدر ۰

٢ ـ (تورکمن قارداشلق اوجاغی)نك قورولماسی وقارداشلق دەرگیسینك چیقاریلماسی : قارداشلق اوجاغی بغدادده ١٩٦٠ ییلینده ئوزەللکله تورکمنلر ایچین بر کولتورەل رسوسیال مرکز اولارق آچیلمشدر ۰ بونك دفعەلرجه ترتیبلەمش اولدوغو ادبیات وکولتور گیجەلری ، کونفرانسلر ، گرچکدن ادبیاتمزی دوغرودان دوغرویا ایلگیلندیرمش وگلیشمەسی ایچین اورطام حاضرلامشدر ۰ فقط بو ایلگی ویا اورطامك باشینده قارداشلق دەرگیسی گلکدەدر ۰

ایلك صاییسی (١) مایس ١٩٦١ ییلینده تورکمن قارداشلق اوجاغی طرفیندن بغدادده چیقاریلان قارداشلق دەرگیسینك ، تورکمن ادبیاتینك وکولتورینك گلیشمەسینده وایلرلەسینده بویوك بر رولي اولمشدر ۰ یاریسی عربجه دیگر یاریسیده تورکمنجه اولاق اوزره ایکی دیلده چیقان بو دەرگی،تورکمن ادبیاتچیلری ایچین،ایلکین بر دنەمه ساحەسی اولارق، بر چوق کیمسەلری یتیشدیرمشدر ۰ فقط دەرگینك، عربجه بولومنه باقیلرسه ، اوفاق تفك یازیلر خارج ، اونك تورکمن ادبیاتی وکولتوریله ایلگیلنمەدیگی گورولور ۰ تورکمنجه بولومو ایسه ، اونك تام ترسینه ، همن همن تورکمن قالیتیله ، کولتوریله ، ادبیاتیله ، تاریخیله ، فولکلوریه ایلگیلنمکدەن ، عربلرله تورکمنلر آراسینده‌کی باغلانتییی پرچینلشدیرمکدن (ترسیخ ایتمکدن)گری قالمامشدر ۰

گرچکدن قارداشلق دەرگیسی ، دیگر ادبیات دەرگیلری

گبی ، بر قلم میدانی اولمشدر ۰ بو دەرگی « چیقینجه یوز گورەن ، قلم قوللانمش چوق کیمسەلر ایستر ایستەمز یازارلر آراسینه قاتیلی ویرمشدر ! ۰۰ آدیم چیقسون دییه صاچما صاپان سوز اویدوران گونلرجه دوشونەرك بر چوجوق دوزمەسی اولان (حجله حجله بوخاوا) شعری یانینده پك دوشوك همده دەگرسز قالان بر طاقم سوزلری بر آرایه گتیرەرك شعر ، یاخودده یازی أدی ویرەن بو کیمسەلر یازیلرینی ، یادە دوزمەلرینی دەرگیده گورونجه ، ایچدەن گووەنیرلر ، بوبورلەنیرلر ۰۰۰ یولده یورورکن هر کەسك کندیلرینی گوستردیکلرینی ، هر یرده یازیلریندن دەم وورولدیغینی صانارلر ۰ خیال اولکەسینده یاشیان بو زواللیلر کندی ایچ عالملرینده یازار ، شاعر ، بلکیده متفکر اولارق گیچینیرلر ۰۰ »(۳) ۰ بو سوز قارداشلغی ، کندی یازیلری ایچین بر دەنەمه آلانی یاپان گنچلرە ویریله بیلیر ۰

فقط بوکا رغما ، « یکی ادبیاتمزك تمل طاشی » اولان « قارداشلق اولماسایدی ادبیاتمزك بو گون واردیغی موقعی دوشونمك بیله زور » اولوردی(٤) ۰ یکی قوشاغمزك « ادبی چالیشمه وآراشدیرما میدانی حالینه گلمش اولان بو دەرگی ، مللی کولتورمزه بویوك یارارلقلر »

(۳) عطا ترزی باشی : یازی یازانلریمز ، شعر دوزەنلریمز ، قارداشلق ۲/۱ ص۲٦ ۰

(٤) باق : قارداشلق مهدی بیاتلی ایله گوروشیور ، ریپوتاژ ـ سانجاق، ٦ـ۹/۷ ص۲۷ ۰

صاغلامش وعراق تورکمنلرینك « جمهوریت دەوری ادبیات وعمومی کولتور تاریخینی ایزلەمك یولوندە ، اوتەکی یایین قایناقلری یانینـدە دەرگینكدە قوللکسیونلرینی قاریشدیرمادن کسین بر نتیجەیە وارمانك زورلیلغـی ایبجە بیلنمکدەدر ».(٥) .

یوقاریدە سویلەدیکمز کبی ، قارداشلق دەرگیسی ، عراقدە تورکمن ادبیاتینك گلیشدیریلمەسینە بویوك بر رول اوینامشدر . بـو رول ، تورکمن حکایەجیلك تاریخینی ایزلەمکلە داهادە آچیق گورونور . مثـلا دەرگینك چیقیشیندان اون ییل ئوکجە، تورکمنجە بر رومانك یاییملانماسی امکانسزدی . فقط تورکمن ادبیاتی ایچین ، یکی بر افق آچاق قارداشلق، چیقیشندن بری کولتور بیلینجنی(وعی) ، اوقورلرك ایستەك وارزولرینی یایماق ایچین الدن گلن چابایی خارجامشدر . بر مستشرقك سویلەدیگی گبی ، هر هانگی بر گنج ادبیات ، ایلك اشاماسیندە ، یورویوشـــونو صاغلاماق ایچین ، توم آغیرلیغینی بر دەرگینك اوزرینە آتار . ایشـــتە یکی تورکمن ادبیاتی ، آغیرلیغینی قارداشلق دەرگیســـینك اوزرینـە آتمشدر . قارداشلق دەرگیسینك ایلك ییللری یازیلرینە باقیلرســە ، اونك بسیط بلکی اولغونلاشمامشی اولدوغو گورولور . صوك ییللریندە ایسە،گنیش آدیملرلە ئوکە دوغرو آتیلان آچیق استعدادلرە واقف اولورز. آیریجە او ، گلەجکدە ادبیات کتاپلرینك داهادە چوق اولاجاغینە یـــول

---

(٥) عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشـــعرك ، قارداشلق ١ـ٢/٧ ص٢٣ .

آچمشـــدر(٦) .

بیلیندیگی اوزره ، قارداشلق دەرگیسی ، « اك چوق آیدین ویاریم آیدینلره سەسلنیر .. بویلەجه اولسا اولسا اتکیسینی بونلرك اوزرینده گوستره بیلیر . » بو یوزدن یازارلـرك چوغـو ، خلـق ییغینلرمـزك اکلایاجاغی بر دیلله یازدیقلری ایچین ، خلقده بو دەرگیله دوغـرودان دوغرویا ایلگیلنمشــــدر(٧) .

فقط بوتون بونلره رغما ، دەرگی‌یه دەگلسه ، دەرگینك شـــاعر ویازارلری شویله بر تنقیده اوغرامشــلردر : « قارداشلق ، باشقه دنیا دەرگیلری گبی دەگلدر . او ، معین شـــرطلر داخلینده چیقدیغی ایچین سورەکلی بر ایلرله قید ایتمك امکانلریندن محرومدر . بوکـا ، صاین یازار وادبیاتچیلرمزك قیوراندیقلری فکر بحرانی‌ده قاتقی‌ده بولونمقدار . هله صاین شاعرلرمز قونو قیتلیغیندن اوتری ، سویه دوشوکلغی قیـد ایدییورلر .. فکر گلیشیمی وجریانلریندن فایدالنماق گرەکلیگینـــــه ایناتمیان یازارلرمزده یوق دەگلدر .. »(٨) .

---

(٦) قارداشلق ٣/٩ ص٧ .

(٧) باق : رزی اوغلو ، ادبی صحبتلر : بر جواب ، قار ٨/٩ ص٢٠ .

(٨) قارداشلغك تورکمن أدبیاتینده‌کی رولو قار ١ـ٢/١٢ ص٤٥ .

بو دەرگینك ادبیاتمزده‌کی رولو ایچین آیریجه‌ده عینی یازینك : علی معروف اوغلو ، عزالدین عبدی‌نك گوروشلرینه باق (ص٤٤ـ٤٧) .

آیریجه‌ده باق : قارداشلغك ایکینجی ییلینك برینجی ، ودوقوزنجی ییلینك ١ـ٢نجی صاییلرینك عربجه باش یازیلرینه .

٣ ـ جمهوريتك اعلانندن صوكره برده بشــير غـــزه‌ته‌سی چیقاریلمشدر٠ بشیر غزه‌ته‌سینك ایلك صاییسی ، كركوكده صالی گونی ٢٣ ایلول ١٩٥٨ده بر « هفته‌لق ادبیات غزه‌ته‌سی » اولارق چیقمشدر ٠ بو غزه‌ته‌نكده ، توركمن ادبیاتینك گلیمشه‌سینده وایلرله‌سینده بویوك رولو اولمشدر ٠ چیقیشیندن بری « ادبی قونولره ایيجه ئوكم ویرمش ، هیچ بر قونویی ادبیات قادار اله آلمامشدر ٠ غزه‌ته‌ده ادبیاتك چشیدلی قوللرینه دقت ایدیلرسه ، هر قولك اوزرینده یتــرلی بــر شـــــكلده دورولمشدر ٠ »[9] بشیر غزه‌ته‌سیندن ساده‌جه ٢٦ صـــایی (٢٦نجی صاییسی صاتیشه چیقمادی) چیقمش ، صوكره قاسم رژیمی طرفینـــدن دوردورولمشـــدر[10] ٠

بشیر غزه‌ته‌سی چیقدیغی وقت ، توركمنلرك ایكی غزه‌ته‌ســی‌ده آیاقده دورویوردی ٠ بونلر : آفاق وكركوك غزه‌ته‌لریدر ٠

٤ ـ ایلك صاییسی ٨ مایس ١٩٥٤ده كركوكده چیقمش اولان آفاق غزه‌ته‌سی ، بیش ییله یاقین بر موره پیاسه‌ده دوام ایتمش ، ٢٧ مارت ١٩٥٩ده چیقان ٢٠٢نجی وصوك صاییسیله دوردورلمشدر ٠ « افاق غزه‌ته‌سینك سوتونلرینی اینجه‌له‌مش اولورساق ، پك چوغونك اقتباس وده‌رله‌مه‌لردن میدانه گلدیگینی گورمش اولورز ٠ غزه‌ته‌ده دینی قونولار، اولدقچه گوزه چارپار ، هله نكته ، فقره ووجیزه‌لر گــوره باطاجاق فادار

---

(٩) صلاح‌الدین ساقی : یاییىلانماسینك ١٤ نجو ییل دونومو مناسبتیله بشیر غزه‌ته‌سی ، یورد صایی ١١٧ ص٥ ٠

(١٠) باق : قار ١١ـ٢/١٢ ص ٥ ٠

بولدر · » يرلی خبرلره ده یر ویره‌ن آفاق غزه‌ته‌سینده « یرلی ادبیاتمز ، فولکلورمز ، کولتورمزك دیگر ساحه‌لری ایله ایلگیلی جدی یازیلـــره ، اراشدیرمالره پك آز راصتلانیر ·· بو سببله آفاق غزه‌ته‌سی ، کولتورمزه ثوکملی قاطقیلرده بولونمایان بر باصین اورغانی صاییلیر ·· غزه‌ته‌نك تورکچه بولومنده عطا ترزی باشی ، عزالدین عبدی ، رفعت یولجو گبی یازارلرك یازیلرینه ، اسعد نائب ومحمد صادق گبی شاعرلرك شعرلرینه یر یر راصتلانمقدادر ··· »(١١) ·

★ ★ ★

٥ ــ ایکینجی غزه‌ته اولان کرکوك غزه‌ته‌سی ایسه ، (١٢)اکیم ١٩٢٦ده کرکوکده هفته‌لك سیاسی تورکمنجه غزه‌ته اولارق (وجـدی) صوکره تانینمش شاعر هجری دده طرفیندن چیقاریلمشـدر · ٤ مایس ١٩٢٨دن اعتبارا عبدالرحمن بکر صوکره جمال یعقوبی طرفیندن یونتیلن بو غـزه‌ته ، عـربجه ، تورکمنجه اولماق اوزره ایکی دیلـده چیقاریلمایه باشلادی · کرکوك غزه‌ته‌سی ، بر جوق تورکمن شاعر ویازارلری ایچین بر قلم میدانی دورومنه وارمشدر · بو آراده : هجری دده ، خضر لطفی ، محمد صادق ، اسعد نائب ، رشید عاکف ، ناظم رفیق قوجاق ، توفیق جلال ، سعید بسیم ، عثمان مظلوم وداها نیجه تورکمن یازار وشاعرلرینك آدلری گوستریله‌بیلینر · ١٩٥٩ ده غزه‌ته‌نك آدی (گاوور باغی) اولارق ده‌گیشدیریلمشسه‌ده ، آنجاق قیصه بر مدت صوکره او ، اسکی آدی

---

(١١) محمد خورشید داقوقلی : غزه‌ته‌جیلك تاریخمزك یاپراقلرینـدن · افاق غزه‌ته‌سی یورد ٣٤٣ ص٦ ·

آلتینده چیقاریلمایه باشلادی(۱۲) . غزه‌ته‌نك آدی گاوور باغی‌یـــه چه‌ویریلینجه ، اوچنجو صاییسیندان اعتبارا تورکمنجه بولومـــو قالدیریلماسیندان صوکره یکیدن گتیریلمشدر . بینه ده ادبیاتمزی یاقیندان قالدیریلماسیندان صوکره گتیریلمشدر . بینه ده ادبیاتمزی یاقیندان یاقینه ایلگیلندیرمن کرکوك غزه‌ته‌سی ، ۱۹۷۳ده دوردورولمشدر .

★ ★ ★

٦ ـ بوتون بوکلرله برلکده ، عراق غزه‌ته‌سینی‌ده بوراده بلیرتمك گره‌کیر . ایلك صاییسی ۲۱ مایس ۱۹٦٦ده عربچه ، تورکمنجه اولارق بغدادده چیقان بو غزه‌ته ، اوزرینده « سوسیال خبرلر غزه‌ته‌سی » یازیلمشسه‌ده ، اك فضله ادبیات وکولتور مساله‌لرینه یر ویرمشـــدر . ارالقلی اولارق ٤٥ صـــاییسی چیقمش ، مـــادی صیقینتیلـــر یوزونـــدن قاپاتیلمشدر . بو غزه‌ته‌ده یاییملانان ادبیات اورونلرینه باقیلرسه ، بر چوغونك داها ئوکجه باشقه یرلرده نشر اولوندوغی گورولور . ئورنگین قارداشلق ده‌رگیسیندن بر چوق شـــعر ویـــازی ، بو غـــزه‌ته‌یه عینـــا آقتاریلمشدر . فقط بوکا رغما ده ، بای شاکر صابر ضابط طرفیندن چیقاریلان بو غزه‌ته‌نك ، یایینلاندیغی گونلرده ، تورکمن ادبیاتینـــك گلیمشمه‌سینده آزده اولسا بیله ، بینه بر یری ویا رولو اولمشدر(۱۳) .

---

(۱۲) فائق بطی : الموسوعة الصحفية العراقية ، بغداد ۱۹۷٦ ص٩٦ .

(۱۳) یوقاریده آدلری گیچن غزه‌ته وده‌رگیلرك صیرالاماســـینده کرونولوژیك بر متودك گوتولمه‌مش اولدیغی گورولور ، بونلـــرك ئوکملری باقیمیندان صیرالانماسی داهاده اویغون گوروله‌رك ، ئوك سوزده ذکر ایدیلن تاریخی متوده آیقری دوشممشدر .

بوتون بو غزه‌ته‌لره ده‌گیندیکدن صوکره شو گرچگی‌ده بلیرتمه‌مز گره‌کیر . عراقده گرچك تورکمن باصینی ، آنجاق ١٤ تموز ١٩٥٨ ده‌وریمیندن صوکره باشلامشدر[١٤] . تورکمن ادبیاتی ، آنجاق بو غزه‌ته وده‌رگیلرك یولیله یاییلارق ، گلیشمش وکندینی تانیتا بیلمشدر.

رادیو ئه‌وینك ، یایین اورغانلرمزك ، ادبیاتمزك گلیشمه‌سینده‌کی رولونو گوستردیکدن صوکره ، بو گلیشمه‌ده فعلا رولری‌ده اولان بر ایکی ذاته ده اشارت ایتمك گره‌کیر . داها ئوکجه‌لری یازیلریندن اورنکلر ویردیغمز ویا ویره‌جگمز عطا ترزی باشی ، عبدالحکیم رزی اوغلو ، علی معروف اوغلو ، شاکر صابر .. وسائره‌لرك ادبیاتمزك تاریخینده ، جانلانماسینده . آیاقده دورماسینده بویوك رولرینك اولدوغونو انکار ایتمك گرچگی چیگنمك دیمکدر . بو یوزدن اونلری بوراده آنمایی بر بورج بیلیرم .

---

(١٤) باق : ابراهیم داقوقی ایله ، عبدالوهاب داقوقلی طرفیندن یاپیلان گوروشمه‌یه ، یورد ١١٣ ص٥ .

١٩٥٨ـ١٩٦٨ آراسینده‌کی رژیملر گولگه‌سینده تورکمن ادبیاتی :

تورکمن ادبیاتینده قید ایدیلن گلیشمه‌لره ویا اونك خصوصیتلری قونوسینه گیچمه‌دن ئوکجه ، ١٩٥٨ـ١٩٦٨ آراسینده‌کی رژیملـــر گولگه‌سینده ادبیاتمزك دورومنه بر گوز آتمایی یرینده گورویورم ۰

١٤ تموز ده‌وریمینك ایلك ییللرینده ادبیاتمز ، ئوزه‌للکله رادیو ئه‌وینك آچیلماسیندن وبشیر غزه‌ته‌سی ایله قارداشلق ده‌رگیســـینك چیقیشیدن صوکره بویوك بر گلیشمه وایلرله‌یه توتولشر بولونمقدایدی قارداشلق ده‌رکیسینك ایلك صاییلرینه باقیلرســـه ، بو گرجك آپ آچیق گورونور ۰ اشاغیده ادبیاتمز تورلریندن بحث ایده‌حگمـــز قونـــوده بلیرته‌جگمز گبی ، ادبیاتمزده‌کی تورلرك بر چوغو ، ایلك اولارق، بالذات بو آشاماده دوغمشدر ۰ گره‌ك شاعرلر گره‌کسه یازارلر ، خلقك دردلرینی دیله گتیرمکدن انسانی قونولری ایشله‌مکدن گری قالمامشلردر ۰ نه وار کی ، بو صبرالرده ، ئوزه‌للکله ده‌وریمك ایلك آشاماسینده ، باصینمـز ایچین ، صانسورك اویغولانمادیغیندن دولایی ، ادبیاتمز ایناتیلماز بـــر ایلرله فید ایتمشدر ۰ فقط بو گلیشمه ویا بو ایلرله ، ادبیاتچیلـــرمرك ایسته‌گی ویا آرزو ایتدیکلری گبی سورمه‌مش ، قاسم ده‌وری آژانلری ، ادبیاتمزك اورونلرینی بر صنیرلاندیرما چمبری ایچریسینه براقمشلردر ۰ بو یوزدن ادبیاتمزده ، ایلك اولارق ، قاپالی آکلاملی مللی قونولـــر ، اولدوقچه فضله‌اشمشدر ۰ قاسم ده‌ورینده تورکمنلر ، اولکه‌مزده تـــوم صادق چه‌وره‌لر گبی تدهیش، باصقی وکیمی وقتده یوق ایتمه حمله‌لریندن قورتولامامشلردر ۰ بوکا قارشی ، اونلر ، بو تدهیشی ، بو ظالم رژیمی

دیره‌نمك (مقاومت ایتمك) ایچین هر تورلو گیریشیمده بولونمقـــــدان
گری قالمامشلردر • اونلر ، عرب قارداشلریله آل برلیگی یاپمقدان بـــر
لحظه بیله چکینمه‌مشلر ، تدهیشجی رژیمـه قـارشی مجادلـــــه‌لرینی
سوردورمشلردر ••• بو یوزدن اونلرجه بلکی‌ده یوزلرجه تورکمـــــن
گنجلری ، صوچسز یره ایچینده توتوقلاندیقلری محبوسخانه‌لری ، آچیق
گوکللرله قارشیلامشلردر[۱۵] •

بو صیرالرده شاعرلرمز آراسینده اك فضله دقتی چکه‌نلر ، رشید
عاکف هرمزلی ، علی معروف اوغلو ، عزالدین عبدی بیاتلی اولمشـــدر •
رشید عاکف هرمزلی‌نك « سیاه البسه‌لی قادینله » باشلقلی شعری[۱٦] ،
بو آلانده یازیلان اك بارز واك جسور اورنك صاییله بیلیر • « گرچگدن
استاد بو شعرینده اوملماز بر باشاري گوسترمشدر • ایچلی ودویغولی
شاعریمز او زوالي دده یادگاری همشیره‌ســـــنك ســـــفالتلرینی ،
اضطرابلرینی ، محرومیتلرینی ، اومیدسزلکلرینی قوه‌تله واچیقلی بـــر
صورتده چیزییور واك کسکین خطلریله جانلاندیریور • شـــــاعریمز ،
بوراده ، انسانلره ، دنیایه اینانچلی وگووه‌نلی بر گوزله باقمیـــــور •
ویوره‌گینك چیرپینتیلریله بسله‌نن بر هیجان ، کندی یالکزلغینه توتساق،
کندی دوشلرینه صارماش دولاش اولارق آجی گرچکلرك اوزرینه ، بـــر
آز تسللی ایچین اولسونده بیله بر نور ، بر ایشیق صارپمیور ••• بـــو
شعرینده استادمز سه‌مبولیستلرك قبول ایتدیکلری گبی ایچمزده‌کی بـــر

---

(۱۵) باق : قار ۱۱ـ۱۲/۲ ص۲ •

(۱٦) بونك متنینی داها ایلریده ویره‌جگز   باق قار ۲/۱ ص۳۰ •

طاقم گیزلی ، محرم وحساس تەللره دوقونیور ... وبو شعرینه صلابی ، حزنی ، اومیدسزلیگی ، اضطرابی پك ماهرانه سینديرمشدر وایشته :

سـوروکلەنوپ دوراجاقسك بودر نصيبك ای ملك

اوف بنده سنك گبی مشتكی گوزلرمده بكا

گل .. گل شوراجقده سنكله برابر آغلایەلم ... »[17]

ئەوەت بای رژی اوغلو ، او شعری بویله دەگرلندیرمشدی . او ، قاسم دەورینده یازمش اولدوغو بو دەگرلنـــدیرمەیی ، عینی او دەوردە یاییملامشدی . یوقسا یازیلماسی ایستەنیلن بر چوق ئوكملی نقطەلرە دە دەگینمەسی محققدی .. فقط ، او وقت ، یازامـازدی .. یـازمش اولسایدی بیله یاییملایامازدی . نیتەكیم علی معروف اوغلو ، او دەورلە ایلگیلی گوروشونك یازیلماسینی ، ١٤ رمضان دەوریمیندن صوكرەیه ارتەلەمش ، وفكرینی قورجالیانلری برر برر ، ایستەدیگی گبی قلمـه آلمشدر . ایشته او ، او دەورە دائر بر تابلوبی شویله چیزمشدر :

« نه یازیق کی ، گونلر اوزادقچه اوزانیوردی . فـلاكت فلاكتی باصیيوردی . فقط قهرمانلر بیلمابور ، قلملریله اولســـــون آچیـق قونوشمالریله اولسون بر دقیقه بیله بوش دورمایـــور . مللتی هـم آووتیور ، هەم دە جوشدیریوردی . ایشته قارداشلق دەرگیسیندە یاییملانان (دەنك گوز یاشی، نار گللری، کالبتوس آغاچلری، سیاه کیيملی قادین[18]

---

(١٧) رژی اوغلو : ایگی شعر .. وایكی قوشاق ، قار ٢/٢ ص٣٤ .

(١٨) يری گلديكچه ، بونلره آیرینتیلی بر شكلده دەگینەجگز .

بونلره بکره‌ر داها نچه نچه شعرلر ، یازیلـــر ۰۰۰ فقط بوده اوزون سورمیور ، ئوز گولگه‌لریندن قورقان قانلیلرك بو یازیلـــر گوزونـدن قاچمامشدی • شاعرلرله یازارلرك بر طاقمینه یه‌تکیلیلر طرفیندن یـازی یازمالری یاصاق ایدیلدیگی گبی ، بر طاقمینه‌ده ال چکدیرمکچین هــر تورلو اویونلره باش ووروليوردی • فقط ایش ایشدن گیچمش ، ده‌نیلن ده‌نیلمش ، یازیلان یازیلمشدی ، مللت ده حقك ظلمه قارشی صالدیراجاغی گونی دورت گوزله بکلمه‌یه دورمشدی • »(۱۹)

قاسم ده‌ورینه صوك ویره‌ن ۱٤ رمضان ده‌وریمیله ، ادبیاتمز داهاده ایلرله‌لر قید ایتمش ، حتی ادبیاتچیلرمرك ، بو تاریخدن ئوکجه یازمش اولدوقلری یازی وشعرلری ، ۱٤ رمضان ۱۹٦۳دن صوكره یاییملانماریه باشلادي ، گرهك شعر آلانینده اولسون ، گره‌کسه ادبیاتمزك ئوته‌کـی تورلرینده اولسون ، ادبیاتچیلرمزك ئولمز یازی وشعرلری ، بر سیل گبی آقیپ گیتمه‌کده‌یدی •

یوقاریده اوزون اوزاده اینجه‌له‌دیکمز بو قونودن صوكره ، ادبیاتمزك، صورونلرمزی نه بر طرزده اله آلماسینه بر گوز آتالم •

گرچکدن ادبیات » یاشاما واوروطامك قایناشماسی ایله میدانه گلیر واونلرله برلشیر • ادبیات چاغداش انسانك مجادله وصواشینك ایلرییه دوغرو باقیشلرینی تصویر ایده‌ر • دولایسیله بوتون تور وفورمالـری ایله ادبیات عینی زمانده وارلیغمزله ایلشکیلی اولان صــــورونلری ،

---

(۱۹) علی معروف اوغلو : بکلنه‌ن گون ، شاغلی ۱٤ رمضان ، قار ۱۱ـ ۲/۱۲ ص۳۵ (۱) نیسان ، ۱۹٦۳ •

اولایلری ، صواشلری افاده ایتمه‌لیدر »[٢٠] . بو سوز گوروندیگی گبی تام یریندە‌در. چونکو او، بر طرف توتان ادبیاتك گره‌کلیلگینه ایناﻧﻤﺸﺪﺭ. بو گبی ادبیاتده، بیلیندیگی آوزره، گرچکچی ادبیاته دایانیر، خلقك، طوپلومك ایلکه وارزولرینی جانلاندیرر ویانصیتر . چونکو « گرچك ادبیاتك ، ایکی بویوك قایناغی واردر : طوپلومك کندیسی ، طوپلومك اوز دیلی . ادبیات یولونه ایشیق طوتاجق ، ادبیاتی ملتك گره‌کلی بر نسنه‌سی اولارق قبول ایدیپ ، بوتون ادبی یازیلره طوپلومك گوزویله ، حسیله ، باقه بیله‌جك، ادبیاته ایده‌آلنی ، ذوقنی ، شوقنی ، چشنیسنی ویره‌بیله‌جك تك چیقار یول طوپلومك وجدانینـــه ، حریمینه دونمك وطوپلومك ئـــوز دیلینی قونوشماقدر . چونکو حیاتك هر شینك أصل صاحبی خلق کتله‌سیدر . او طوتارسه هر شی چوزلدی دیمکدر »[٢١] .

بو قیصه گیریشدن صوکره ، ادبیاتمزك ، قونو ایتدیگمز آشامادە صورونلرمزله نه بر درجه‌ده قایناشماسینه دائر بر قاچ سوزو ده اکلیه‌لم : ادبیات تاریخی یازارلرمز ویا آلشدیریجیلرمزك بر چوغو ، ادبیاتمزك بو آلانده قصورلی،دولایسیله صوچلو اولدوغونو بلیرتمشدر. بای وحیدالدین بهاءالدین ، تورکمن ادبیاتینك وارلغمزله ایلشکیسی اولان صورونلرمزی، اولایلرمزی ومجادله‌مزی افاده ایتمك باقیمیندان یوقســـون اولدوغونو ، ئوکه سوره‌رك شویله بلیرتیور : « تورکمن شاعرلری وادبیاتچیلری بـــر

---

(٢٠) وحیدالدین بهاءالدین قونوشیور ، ریبورتاژ ، حاضرلیان : جبـــار قایاجان یورد ١٣٣ ص٦ .

(٢١) رژی اوغلو : شعر طوپلومك اولمالی ، قار ١/٣ ص٣٨ .

عالمده ، بزم آرزو ایتدیگمز شیلر ایسه ، باشقه بر عالمده ، یعنی اونلـــر (ادبیاتچیلرمز) ، کندیلرینی ، اولایلر وصوروملولقلـرك سـویه‌سینه یوکسلمگه (تنازل ایتمیورلر) ۰ بو باقیمدان ، گرچکچی واولوملـــو اولماییشلری یوزندن قصورلیدر مطالعه‌لرم صیراسینده اوقودیغم زمان چاغداش حیات ویکی انسان اکلامیله بویله بـر ایلشکیسی اولمایـــان یوزه‌یسه‌ل ، تکرار ایدیلمش بر محصولدان باشقه بر شی ده‌گلـــدر ۰ حالبوکی طبیعتله یاشامه (؟) وگرچك حیاتی ایله انسان اوغلو ، گرچك، اصل ادبیاتك یوروتگه (مدار) سیدر ۰ بر دها تکرارلاماق ایستیورم : نادر استثنالر بر طرفه براقیلرسه ، چاغداش تورکمن ادبیاتی دییه بر ادبیات یوقدر»[۲۲] ۰

بوکا بکزه‌ر گوروشلر وده‌گرلندیرمه‌لر ، زمان زمان ایلری سورولمشدر کی ، هپسی بردن ادبیاتمزی صوچلامقدان گری قالمامشدر ۰ حتی بعضی کیمسه‌لرجه ، چاغداش تورکمن ادبیاتمزك گرچکچیلکده ده‌گل رومانتیك بر چرچیوه ایچینده یاشادیغی ، یاییملانان ویاییملانا جـــاق اولان (!) یازیلرك ، حکایه ، شعر وپیه‌سلرك چوغو طوپلوممزك اصل پروبلملرینه ده‌گینمك یرینه ، خیال وبوش زمانلر پشینه قوشدیغی ، ادبیـــاتمزه واولوشونه بر کوز آتیلرسه ، چاغداشلق دیشی بر بلیرتینك آلتینـــده قیوراندیغی ، نادر استثنالر خارج هیچ بر ادبیاتچینك ویاشـــاعرك یکیلیگی وگلیشمه‌یی کندیسی ایچین بر یول توتمادیغی ایلــــــری

---

(۲۲) وحیدالدین بهاءالدین قونوشیو ، عینی یر ۰

سورولمشدر(٢٣) ٠

بو گوروشلر اوزرینده ، بوراده آیرینتیلی بر شکلده دورماق ایسته‌میورم چونکو داها صوکره ادبیات تورلرینی برر برر اله الاجاغم یرلرده بوکا ده‌گینه‌جگم ٠ آنجاق بوکا رغما ، بوراده بر ایکی سوزك سویله‌مه‌سینی یرینده گورویورم ٠ یوقاریده بلیرتدیگمز گبی قاسم ده‌ورینده ادبیاتمز ، کندیسیندن آرزو ایدیلن اورونلری ویره‌مه‌دی ٠ او حقلی اولارق ویره‌مزدی ٠٠٠ فقط ١٤ رمضان ١٩٦٣ ده‌وریمیندن صوکره ادبیاتچیلرمز ، قاسم ده‌ورینده ، اوزه‌ریمزه بر داغ گبی چوکن ده‌رتلری برر برر دیله گتیرمکله ارزولرمزه اویمش بو وقتده یاییملانان ادبیات اورونلریمز خلقی اوقشامشدر ٠ بردن بر ایلرله پاطلاغی ویره‌ن بر ادبیات ، یکیلیك ویا گلیشمه‌یی توتمازمی ؟ ٠٠ بر ادبیات ، چاغك صورونلرینی ، عینی چاغك توتومونا اویاراق ، أله آلدیغی تقدیرده ، چاغداش ادبیات صاییلمازسه ، نه صاییلیر عجبا ؟

یری گلدیگی ایچین ، بای ابراهیم داقوقی‌نك ١١/١/١٩٧١ده تورکیه‌نك اولوس غره‌ته‌سینه ویردیگی‌بر دمجی بورایه آلیورم٠او،تورکمن أدبیاتینك عراق ادبیاتینده‌کی یرینه ده‌گینه‌رك شویله سویله‌مشدر :

« تورکمن ادبیاتی ، ٠٠٠ عراق ادبیاتینی اتکیلیه‌ن بوتون آقیملرك اتکیسی آلتینده قالان ومحلی چه‌وره ایچینده عراقلیلرك صورونلرینه چوزوم بولمایه چالیشان عراق ادبیاتینك آیریلماز بر بولومودر ٠ آنجاق

---

(٢٣) بای حسن احمد الخفاف : الادب الترکمانی المعاصر وحتمیة التطور قار ٤ـ٥/٩ ص١٣ ٠

صوك زمانلرده ، عراقك اولوسال وارليغيله ايلگيلي صورونلريله ، عرب وچاغداش انسانك ، كوتولك ، كولهلك وگريجيلك عنصرلرينه قارشى مجادلهلرى صورونونو اله آلماق صورتيله ، توركمن ادبياتينك گلهنكسهل چرچيوه ديشينه چيقماسينى صاغلايان بعضى اثرلر يازيلمشدر»[٢٤] .

توركمن ادبياتينك ايرينتيلرينه واقف اولان باى ابراهيم داقوقى باشقه بر يازيسينده ده شويله سوييلور :

« يكى فكر آقيملرى دوغودا باشلايينجه ، باشده شعر اولماق اوزره، توركمن ادبياتى اوكا اتكيلنلدى . شاعرلر ، اسكى اسلوبلردن اوزاقلاشارق طبيعته وانسانه دوغرو يوكلديلر : طوپلومك وانسانلغك ايلكه وآرزولرينى يانصيتمايه ، كندى فكرلرينى يكى قالبلرده افاده ايتمهيه باشلاديلر[٢٥] .

آنجاق بوكا رغما ، ادبياتمزك بو ارادا صنيرلانمش اولدوغونسوده بلير تمهليبز . كيمى تورلو ، مثلا شعر گبى ، ابستهنيلن گليشمهيى گورمش ، كيمى تورلرده هيچ بر گليشمه قيد ايدهمهمشدر .

ادبياتمزدن شكايتلر :

شيمدى ده ، كيمى كيمسهلرك حقلى ويا حقسز اولارق ادبياتمزدن ايتديكلرى شكايتلر اوزرينده دورالم .

---

(٢٤) بو دمج يورد غزهتهسينه آقتاريلمشدر باق صايى ٣٣ ص٨ .

(٢٥) ابراهيم داقوقى: اتجاهات الشعر التركمانى المعاصر قار ١/٢ص٢.

گرچکدن ده یازارلرمز ، ادبیاتمزدن ، زمان زمان شـــکایتلرینی بیلیر تمشلر نیچین بویله ویا شویله اولمیور دییه بر سورو صورولرله اورطالیغی دولدورمشلر ، وبر صوکوج اولارق ادبیات دورومزك ایـــی اولمادیغینی ایلری سوره‌رك ادبیاتمزه ، کیمی وقتده ادبیاتچیلرمـــزه دوقونماقدان وصالدیره‌قدان گری قالمامشلردر ۰ بـو نقطـه‌یه ده‌گینن ده‌گرلی رژی اوغلونك شو یازیسی ، بوکا اك بارز دلیلدر :

« ادبیات دورومز ۰۰ یوره‌گم یانا یانا سویلیه بلیریم کی ، هیچده ایی ده‌گلدر بونك نه‌ده‌نلری چوقدر ۰۰ صایوب یازمقله زمان وامکـــان ایستر»[٢٦] ۰

بو شکایتلرك باشلیجه‌لری شونلردر

١ ـ دیوان ادبیاتینك اتکیسی آلتینده سورکلنیپ گیتمه‌سی :

داها صوکره اوزون اوزاده اله آلاجاغمز شعریمز ، ١٩٥٨دن نوکجه همن همن دیوان ادبیاتینك تأثیری آلتینده قالمشـــدر بونکلـه برلکـده تنظیماتدان صوکره باش گوستره‌ن یکیلشمه‌یه گیچده اولسا بیله عراقلی تورکمن ادبیاتچیلریمز ده کندیلرینی توتدرمشلردر ۰ فقط هر ایکی آقیم تورکمن ادبیاتینده یان یانا ١٩٥٨دن‌بری ، حتی گونومزه قادار بیلـه ، سوروپ گیتمکده‌در گنج قوشاغمزجه هر هانگی بر شـــــکلده ایـی قارشیلانمیان دیوان ادبیاتی ، هله یابانجی سوزجکلرله دوناتیلدیغیندن ، مللی وزنمز ده‌گل عروض اولچوسیله دوزولـــدوگوندن ، قونولـــرینك

---

(٢٦) باق عبدالوهاب داقوقلی‌نك ، رژی اوغلویه یاپدیغی گوروشـــمه‌یه ، یورد صایی ١١٢ ص٨ ۰

صورونلرمزی یانصیتمادیغیندن دولایی توتولمامقدادر ۰

۲ ـ الم واضطراب دویغولرینك ادبیاتمزده یر آلماسی :

گرچکدن ده بیزم ادبیاتمزك بویوك بر قسمی « شرق شاعرلرینکی گبی اوزونتو ایله یوغورولیدر ۰ بو بیچیم الم واضطراب دویغولری ، همن همن بوتون حیاتمزه حاکمدر ۰ شارقی وتورکولرمز ، حکایه وروماںلرمز (؟) ، شعر وخویراتلرمز هپ آخ اوفلرله دولودر ۰ بو دورومی بعض سببلرله برلکده ، اسکیدن داها چوق شرق اولکه‌لرینی قاصوپ قاووران ئوله‌ت یعنی طاعون ، قوصاق (کولیرا) گبی صالغین خسته‌لقلر ، تاریخی صاواشلر ، آجلق وسفالتلر یاراتمشدر»(۱۷) ۰ بو سببلره برده ، بو دونه‌مده (۹۵۸ـ۹۶۸ أراسی) کیمی رژیملرك اویغولادیغی باصقلیر اکله‌نیلیر ۰

فقط ادبیاتمز ، بو آلانده قصورلی صاییلا بیلیر ؛ چونکو بر ادبیاتچینك بو گبی الم واضطراب دویغولرینی حیات بوینجه سوردورمه‌سی ، حیاته یالکز بو اچیدان باقماسی ، واوکا ، موطلولقله ده‌گل ، خور گوزله باقماسی ، هیچده ایی بر داورانیش صاییلماز قارداشلق ده‌رگیسی ، بو دونه‌مده ، الم واضطراب دویغولی یازی وشعرلره ، گنیش بر شکلده یر ویرمشدر ۰ حتی بو دوروم ، اوراده چالیشانلردن برینك دقتنی چکمش ، « ادبیاتمز داها شن روحلی اولمالیدر » باشلقلی بر یازینك یازیلماسینه یول آچمشدر :

---

(۲۷) مجید تورکه قول : کتاپلر آراسینده : آیناده زمان ، قار ۵ـ۶ـ۱۲/ ص۲۷ ۰

« بو گـون يوردمزده ياييملانان ادبيـاتمزك تك اورگانـي اولان قارداشلغك بر صاييسيني گوزدن گيچيره‌م ، .. نه گوروروز ؟ .. بـر قاچ صحيفه خارج خنجا خنج ، فغان وصيزلانمالرله دولودر . وفاسـز يارلردن ، ويران باغلردن ، يوره‌گي ياران اوخلردن ، بلادن جفـادن قونوشه‌جغمز يرينه ، شعر وادبياتمزده حياتك خيرلي ويريملي وگـوزه‌ل طرفلريني اچيقلامقدان عاجزمي‌يز عجبا ؟

يتر بايغوشـدن ، قبرستاندن بحث ايتمك ، يتر كوتومسـرلك هواسني اسديرمك ، بر آزده دنيانك شن طرفلريني گورمه‌لي ، سيوگي وگوزه‌لك واييمسرلك دويغولريني جسارت واوك آياقلق اكلاملـريني ادبياتمزده عكس ايتديرمه‌لييز .

حياتده قارشيلاشديغمز گوجلكلري ينمك اوغـرونده عزمكارانه چاليشـماق ، متانت وفضيلت قاوراملريني ، شـعر ويازيلرمـزده كوكله‌شديرمك زماني گلمشدر ارتق . »(۲۸)

۳ ـ قوللانيلان ديل مسأله‌سي

بيلينديگي گبي عراق توركمنلري ، كندي ديللريله اوقوما يازمايي اوگره‌نمه‌مشلردر . فقط اونلر ، ادبي يازيده توركيه توركچه‌سـيني قوللانمشلر وقوللانمقدادرلر . كيمي ادبياتچيلرمزك قوللانديغي ديـل ، خلق ييغينلرمزه چوق آغير گلمشدر . فقط بوكا رغما ، يازارلرمزك بـر قسمي بو نقطه‌يي نظر اعتباره الارق يازيلرينده اوقورلرمزك اكلاياجاغي

---

(۲۸) احسان صديق وصفي : آيده بر ، ادبياتمز دها شن روحلي اولماليدر قار ۱۱ـ۱۲/۵ ص٤٤ .

بر ٠يلى قوللانمشلردر ٠ بو ميانده رزى اوغلونك شـو يازيسى دقته شـايا ندر .

« قارداشلق دەرگيسينده » يازيلريمزى اليمزدن گلديگى قادار ، خلقمزك اكلاياجاغى بر ديلله ، يعنى ئوز ديليله يازديغمز ايچين ٠٠ آشاغى يوقارى يازيلان بوتون يازيلرى خلقمزك اوقور يـازارى اكلاديغى گبى ، اوقور يازار اولمپانيده اكلايه بيليور (اگر بريســـــى لطف ايدوپده يازيلريمزى اونلره اوقورسه) ٠ »(٢٩) ٠ بو آشاماده ســـوروكلەنيپ گيدەن ديوان ادبياتى اولسون ، آشيرى بر شكلده ئوز توركجەيلـــــه يازيلانلر اولسون ، آيدينلرمزك چوغونك كولتور سويەسينك اوســتينده اولمشدر ٠ قارداشلغك باشقه بر يازارىدە بـو دوروما دەگينەرك شـويله بر شكايتده بولونمشدر :

« شونو سويليه بيليرز كى ، بوگون بيزم قارما بر ادبياتمز واردر ٠ بر يانده يكى قوشاغك هيچده اكلايامادیغى قالين قالين سوزلرله دوناتيلمش شعرلر ، ئوته يانداده ئوز توركچەيله هجه اولچوسيله يازيلمش شعرلر موجوددر ٠ »(٣٠)

٤ ـ بو مسالەيه ، آيريجه چوزومو بولونامیان بر پروبلم اولارق سوروپ گيدەن املامزى اكلەمك گرەكير ٠ چونكو شيمدىيه دمك هـــر يازار كنديته مخصوص بر املا دەگلسه چشيدلى املالر قوللانمقدادر ٠

---

(٢٩) رزى اوغلو : ادبى صحبتلر : بر جواب ٠ قار ٨/٩ ص٢٠ ٠

(٣٠) گونكور يوردا قول : كركوكده ادبيات گليشمەلرى ٠ قار ٧ ، ٨/١٠ ص٥٥ ٠

قاردإشلق دەرگیسینده ، بو پروبلمه چوزوم بولماق ایچین بر چـــوق اوغراشمالر اولمشدر . بو اوغراشمالرك اك تحاف یانی ، بو آلانـــده یازیلان یازیلرك تورکمنجه اولماماسیدر .

آنجاق بوتون بونلره رغما ، گرەك قوللانیلان دیل ، گرەکســـه گوتولەن اەلا ، ادبیاتچیلرمزله اوقورلرك آراسینده بـــر انگل اولارق دیکیلیپ دورماەشدر .

ادبیات تورلری وقیە ایندیگی گلیشــمەلر

أ ـ شـــــعر :

ادبیاتك بر چوق توری اولدوغونه رغما ، بیزم ادبیاتمـــزده اك گنیش یر شعره ویریلمشدر . بویلەجه بو تورلرك اك آغیر باصانی اولان شعرمز داها ایلریده گورولەجگی گبی ، اوتەکی تورلره قیاسا بویوك بر ایلرلەوگلیشمه قید ایتمشدر . بو دونەمده شعرمزی شو شـــکلده نیتەلەمك ممکندر :

١ ـ بو اشاماده (١٩٥٨ـ١٩٦٨ده) تورك ادبیاتینك تاریخی بر دونەمی صاییلان دیوان ادبیاتی ، بوتون آغیرلق وزورلغینه رغما ، کیمی شاعرمز طرفیندن طوتولارق سوروکلەنیپ گیتمشدر .

٢ ـ بو آشاماده عروض اولچوسو ، دار بر چرچیوه ایچریســینده قوللانیلمشسەده ، شاعرلرمزك ازیجی چوغونلغی ، مللی وزنمز اولان هجه اولچوسونو باشاریلی بر شکلده گوتمشـــلردر . بونکله برلکده کیمی شاعرلرده ، شعرلرینده هر ایکی اولچویو ده قوللانمشلردر .

۳ ـ بو وقتده تورکمن خلق ادبیاتی ، بویوك بر گلیشمه قیـــلد ایتمش وبر چوق شاعرمز بو آلانده اوك صالمشدر · حتی منظوم حکایه‌لر، بو ده‌ورده گنیش بر شکلده یایغین دوروم آلمشدر · اســـکی ده‌ورلرده یوغون بر شکلده گورونه‌ن خویراتلر ، بر قالیت کیپی الارق بو دونه‌مده ده سوروپ گیتمشدر · اسکیدن بر انونیم (یعنی ســـویله‌یه‌نی بللی اولمایان) صاییلان بو خویراتلرك یازارلری بو وقتده بللی اولمشدر · بو خویراتلرك چوغونك بویوك شاعرلرمز طرفیندن‌ده دوزولدوگونـــه رغما ، اسکیسی گبی عینی ده‌گرده قالمامش ، بر قسمی ده صنعت باقیمیندان چیلیز ویوقسون اولمشدر ·

٤ ـ بو دونه‌مده ایلك اولارق ، بوگون تورکمن ادبیاتینك پارلاق بر سیماسی صاییلان سربست شعر اورطه‌یه چیقمش ، قیصه بر مدت طرفینده بویوك بر پاطلاق ویره‌رك ایلرله‌ییپ ، گلیشه‌ره‌ك دنیا ادبیاتینده یرینی آلابیلمشدر ·

٥ ـ بو دونه‌مك شعرلری گنه‌لکله اوزونتلی ، آه واوفله اوروليدر · حتی کیمی شاعرلر بو باغی قیرامامش ، وهمن همن بو گبی شعرلردن باشقه بر شی یازامامشدر ·

٦ ـ کیمـــی شـــاعرلرك شـــعرلرینده قوللانیلان دیـــل ، زور وآغیر اولمشسه‌ده ، شاعرلرك ازیجی چوغونلغی خلقك اکلایا بیله‌جگینه یاقین بر دیل قوللانمشدر · بو یوزدن تورکمن شعری اوزلشـــــمه‌یه یوکلمك ایچین اورطام بولمشدر ·

ب ـ دوز یـازی :

تورکمن ادبیاتیندەدوز یازی ، رژی اوغلونك سویلەدیگی گبی هر تصورك اوستینده ضعیفدر(۳۱) . فقط بوکا رغما دوز یازینك کیمی توری ایستەنیلن گلیشمەیی قید ایتمش ، کیمیدە بشیکدە صاللانتیدە قالمش ، کیمیدە هیچ بر باشاری گوسترەمشدر . شیمدی بونلری برر برر الـه آلالـم :

۱ ـ رومـان :

ادبیاتمزدە رومانە یر ویریلمەمشدر . بای رشید کاظم طرفینـدن یازیلیپ ، بر قاچ بولومو قارداشلق دەرگیسینده یاییملانان (تاکرینك عدالتی) (اگـر رومان صاییلرسـه) خـارج ، هیچ بر یـازار رومـانی دەنەمەمشدر .

۲ ـ حکایـه :

بو دونەمده ، قارداشلق دەرکیسینده بر قاچ حکایه یاییملانمش ، کیمیسی باشاری صاغلامشسه ، بر چوغو ضعیف بر دورومدا صاللانتیدا قالمشـدر .

۳ ـ تیاتـرو :

بغداد رادیوسی تورکمنجه بولومو آچیلدیقدان صوکره سـورەکلی بر شکلده بورادە رادیو تیاترولری صونولمشدر . آنجاق دیلیله ریـا

---

(۳۱) باق عبدالوهاب داقوقلینك ، رژی اوغلویله یاپدیغی گوروشمەیه ، یورد صایی ۱۱۲ ص۸ .

یرلی آغزله صونولان بو تیاترولرك همن همن هپسی هیچ بر ادبی نه‌ثر طاشـــیماز ۰

٤ ـ پیـــه‌س :

ادبیاتمزده پیه‌سی أله آلیپ هر هانگی بر سوزی سویله‌مك ویـــا بونی ده‌گرلندیرمك اولدقچه گوجدر ۰ چونكو بو دونمده هر هانگی بـــر پیه‌س ، نه یازیلی اولارق یاییملانمش نه‌ده بر تانیتیجی طرفینـــــدن تانیتلمش ونه ده بر الشدیریجی طرفیندن الشدیریلمشدر ۰

٥ ـ آنی ، گزی ومكتوپ :

ادبیاتك بو تورلری ، مع الاسف بیزده گلیشمه‌مش ، بر ویا ایكی یازار طرفیندن ایشله‌نمشدر ۰

٦ ـ بیوغـــرافی :

بو تور بلكی‌ده شعردن صوكره ، ادبیاتك بوتون تورلریندن فضله اله آلینمش ، آنجاق اك فضله تاریخسه‌ل بر اسلوبله یازیلمشدر ۰

بو تورلری ، متنلریندن‌ده ثورنك ویره‌رك ، ایلریده گنیش بـــر شـــكلده اله آلاجاغمدن دولایی ، شـــیمدی بو قدرله یتینمه‌یی اویغـــون گورویـــورم ۰

بوتون یونلرینه آیرینتیلی بر شكلده واقف اولاجاغمز عراقده‌كـــی تورکمن ادبیاتی یكی بر ادبیات صاییلرمی صوروسونك جوابنی ، دكتور مهدی بیاتلی‌نك بر یازیسینه ترك ایدییورم :

« دیل واسلوبه باقیلرسه ، بونی یکی بر ادبیات اولارق قبـــول ایده‌بیلیرز · قارداشلقده بام باشقه ایدی · ئوکجه‌سی ادبیاتده نثر چوق محدود ایدی · بو گلیشمه عمومی تورك ادبیاتینده‌کی تـدریجی واوزون گلیشمه حالینده ده‌گل ، بردمن بره اولشدی · ادبیات قوتلی بر دورومه گلینجه‌یه قادار یکی دوغان بر چوجوغك بویومه دمورلرینی گیچیریر · بیزم ادبیاتمزده ایسه اویله اولمادی · آنی بر ایلرله قید ایدیلدی·»[۳۲]

(۳۲) باق · سانجاقك «قارداشلق مهدی بیاتلی ایله گوروشیور» باشلقلی حاضرلادیغی ریبورتاژ ، قار ٦ ، ٩/٧ ص۲۷ ·

برينجی بولوم

عراقده تورکمن شعری

تورکمن شعری

گیریش :

داها نه‌کجه بلیرتدیگمز گبی ، تورکمن ادبیاتینده‌شعر ، گنیش بر یر اشغال ایتدیکیندن دولایی ، ایلرله‌مش وبر گلیشمه حرکتینه گیرمشدر . بو باقیمدان (گونگور یوردا قول)ك بو آلانده‌کی « .. بو گونه قادار اولان گلیشمه‌لره طوپلو اولارق باقیلدیغینده ، شعر آلانینده‌کی گلیشمه‌لرك اوك صیرایی توتمش وادبیاتك همن همن شعره خاص ایدیلدیگی قولایجه آکلاشیلیر .»[1] شکلنده‌کی سوزونك ایلك یاریسی تمامیله دوغرودر . آنجاق ایکینجی بولوموتك ده‌گرلندیرمه‌سینی ارته‌لیه‌جگز .

قونو ایتدیگمز دونه‌مده ، تورکمن شعری ایچین ، توری باقیمیندان، شو آیریملری یاپا بیلیرز :

١ ـ کلاسیك شعر :

عراقده ایلك تورکمن شعری صاییلان دیوان شعری ، ١٩٥٨دن ئوکجه شعر آلانینه حاکم اولمش ، آنجاق بو دونه‌مده بو حاکمیتنی قایب ایتمش وقیورانارق خسته بر دورومده دوام ایتمشدر . بوراده شونو قید ایتمك گره‌کیر : شاعرلرمزك بر قسمی بو تاریخدن ئوکجه یالکز بو تور شعرله

---

(١) گونگور یوردا قول : کرکوکده ادبیات گلیشمه‌لری ، قار ٧ ، ١٠/٨ ص٥٦ .

گیچنمشلرسه، بو تاریخدن صوکره یکی شعره یوکلمشلردر. بوده تورکمن ادبیاتی صنیرینك نه قادار گنیش اولدوغونه اك بارز ثورنکدر . فقط بوکا رغماده کیمی شاعرلر بو آشاماده عینی اسکی شعری سوردورمشلردر .

۲ ـ یکی شعر :

ا ـ هجه وزنیله یکی شعرمز :

بو تور شعر ، ۱٤ تموز ۱۹۵۸دن داها صوکره باش گوسترمش ، وکلاسیك شعرك یرینی آلارق حاکمیتی کندینه مال ایتمشدر .. بو شعری ، گنج قوشاغك شعری صایماق گره‌کیر .. اونلرك خارجادیقلری امك صونوجونده گلیشمشدر . گرچکدن تورکمن ادبیاتینده اك گوزه‌ل شعر پارچه‌لری ، یکی شعرمزله ویریلمشدر . بو تور شعرده ، عروض وزنی قالدیریلمش ، یرینی ملی وزنمز اولان هجه اولچوسو آلمشدر .

ب ـ سربست ستیلده یکی شعرمز :

ییگرمنجی عصرده همن همن بوتون شرق اولکه‌لرینه یاییلان سربست شعر ، تورکمن ادبیاتینده آنجاق ۱۹۵۸ ییلیندن صوکره میدانه چیقمش ، گیت گیده ایلرله‌مش وآلتمشلرده بر اولغونلق حالینی آلابیلمشدر . بو شعره ، کیمی ادبیات تاریخی یازارلرمز « نوز باشینه شعر » ویا « صاچما شعر » آدینی ویره‌رك ، ده‌گرینی کوچلتمك

ایسته‌مشلرسه ، عینی یازارلر الک صوکده بونو شعر آلانینه گیچیرمك زورنده قالمشلردر . کلاسیك شـــاعرلرجه توتولمیان بو تور شـــعر ، همن همن بوتون یکی شعر شاعرلری طرفیندن به‌نیمسه‌نمشدر .

۳ ــ خلق شعری

داهــا ایلریده اوزون اوزاده اوزرینـــده دوراجــاغمز خلـــــع شعری‌ده ، قونو ایندیگمز دونه‌مده ، تورکمن ادبیاتینده بر چیغیر آچارق کندی چه‌وره‌سینه اویغون بر گلیشمه قید ایده بیلمشدر . بو دونه‌مده ایلك اولارق منظوم حکایه‌لر ، همن همن بوتون خلق شاعرلری طرفیندن گنیش بر شکلده قلمه آلینمشدر . تررکمن ادبیاتینده ئولومسزنك بر یره واران خویراتلریمزده ، بو دونه‌مده ده کیمی شاعرلرمز (ئوزه‌للکله کلاسیك شاعرلریله خلق شاعرلری) طرفیندن سویله‌نمشدر .

بوراده شونوده بلیرتمك گره‌کیر : قوشمك یازان شاعرلرك « چوعو، خلق ادبیاتیندان یارارلانمشلر ، خوایراتلـــر طوپلامشـــلر ، کندیلـــری ده گوزه‌ل خوایراتلر یاراتمشلردر»(۲) .

یوقاریده گورولدوگوکبی ، بیز ، تورکمن شعرینی ، توری باقیمیندان، اوچ بولومه آییردق . ایلك ایکی بولومی کلاسیك ویکی شعرمزه ویردك. آنجاق یازارلرمزك برچوغو ، بویله بر بولونمه‌یه قارشی گلمشلردر . اونلر شعری ، اسکی ویا یکی اولچوسیله ده‌گل ، صنعت باقیمینـــدان

(۲) باق : ممد عارف : عراق تورکمن شاعرلرینك ایلك مجموعـــه‌سی ، یورد ۲۳۳ ص٥ .

تانیمشلر وبولوملره آییرمشلردر . بو باقیمدان بای علي معـــروف اوغلونك بو آلانده‌كي شو سوزلری دقته شایاندر : « بكا گوره اسكی ، یاخود یكی شعر دییه هیچ بر وارلق یوقدر ، شعرك دوزه‌نینی‌ده طرزینی‌ده او قادار آرامام ، یالكز ایلگیلندیگم شعرك صنعتیله بلاغتیدر . بنجـــه «بلاغتسز صنعتك ، یاخود صنعتسز بلاغتك بر ده‌گری یوقدر» . كیم نه ده‌رسه ده‌سین . یكی طرز شعرلر آراسینده بلاغتی صنعتله ایشلنمش دوزگون بر پارچه‌جك گورمیورم‌كه « ایشته یكی شعرمز بودر » دییـــه گوكسیمی قاباره‌رق اورتكلر گوستره‌یم .. »[۳] . بو سوز گورولدوگو گبی ئوكملی بر قونویو قاپصیيور :

شعر صنعتسز وبلاغتسز اولماز ، بونلرك هر هانگی بریسینی قایپ ایده‌رسه ، اوكا شعر ده‌نیلمز یكی طرز شعرلرك ایسه ، بونلـرك آراسینده ، بلاغتی صنعتله ایشلنمش دوزگون بر پارچه‌جك بیله یوقدر.. بو باقیمدان « صنعت وبلاغتی » قایب ایتدیگیندن ، شعر چرچیوه‌سی ایچینه گیرمز .

یكی شعرمزه ، بویله بر حكمی ویرمك یرینده‌میدر عجبا ؟ یـــا سربست شعرلرمزده‌كي ئولمز پارچه‌لری،شعر صایمازساق نه صایاجاغز؟ عینی یازار ، باشقه بر یازیسینده ، توركمن شعرینه قارشی گله‌ره‌ك بو مسأله‌یه شویله ده‌گینمشدر :

« شعر دیدیگك شعر اولمالی ، صنعتك بوتون اوزه‌للیگینی طاشیمالیدر بنمكیلره بكزه‌ر بر طاقم شعرلریمز وار كی ، اوكلره آنجاق شـــــعر

---

(۳) علی معروف اوغلو : اورنك شعرلر ، قار ۱۱/۷ ص۱۹ .

قرینتیلری دیمه‌لییز ۰۰۰ کاغد قارالاما نوعیندن بر شیلر ۰۰۰ هلـــه ادبیاتچیلرك دوس دوغرو بر آد طاقامادقلری کیمینك سربست شـــعر ، کیمینك بر شیلر دیدیگی باطی موداسی ، شعر صنعتنك بوتـــــون اوزه‌للیگیندن یوقسون بر قاچ سوزجوگه شعر دیمك بنجه گناهدر»(٤)۰

هم شاعر همده ناثر اولوپ چاغداش تورکمن ادبیاتینك مشهور بر سیماسی اولان علی معروف اوغلونك ، تورکمن شعرینه دائر سوردوکو گوروشو ، بو ایکی پارچه سوزله بیتمه‌مش ، او ، دهاده ایلری گیده‌رك کیمی سویلنتیلره قارشی گله‌بیله‌جك وسویلینلرینی جزالاندیرابیله‌جك بر کیمسه‌نك ده وار اولماسینی ایسته‌مشدر ۰ ایشته او بر یازیســینده شویله سویلیور :

« بنم نوز اکلاییشمه گوره شاعرلرك چوغالدیغی چاغلرده احتساب آغالری شعری قاریشمش ، بر قافیه دنکسزلیگی ایچین ایکی یوز ، بـــر وزن اقصاقلغی ایچین اوچ یوز ، بر منطقسز لاف ایچین دورت یوز ، بـــر مصراع خرسزلغی ایچین بش یوز دگنه‌ك وورماقله قیریق قویون شـــعر یازانلری جزالاندرمش اولمالیدرکی ، قابلیتلی کشیلر بیله شعر یازمقـــدن اورکمشلر ۰۰۰ قالا قالا الده هر مللتك اوچ بش شاعری قالمشدر ۰۰۰ بویله اولماسه آشاغیده ویره‌جگم حسابه گوره گلیپ گیچن شـــــاعرلرك ، ده‌گل دیوانلرینی ، یالکز آدلرینك لسته‌سینی یازماقچین بوگون کاغـــد بولونمازدی ۰

---

(٤) علی معروف اوغلو : شعر صنعتی ، قار ٥/٥ ص٢٧ ۰

گیچنلرده عراق دەرگیسی‌نك بر صاییسینده صابر دمیرجی امضاسی طاشیان بر پارچه شعره(۵) راستلادم ۰ تورکمن شاعرلرینی تانیتیوردی ۰ آدلـــری صـــایدم ، اك صـــوك گلن دمیرجی صـــوی آدیلـــه ، تـام قـرق بـر اســمدی ۰ آدلـرله صـــوی آدلـری بر دهـا گوزدن گیچیردم ۰ صاین دمیرجی اگر بونلرك هپســـینی شـــاعر طانیورســـه ، بنم حســـابمه گوره بونلـرك اوزرینه یـوز ییگرمی اوچ اسم دها علاوه ایتمه‌لیبیدی ۰ نه وار دیدم ، ادام قیرق برینی اونوطمش ، قیرق برینی طانیمیور ، قیرق برینی‌ده سیومیور ۰ دیمك بنمله برابـــر صاییلر بر لواده (ولاینده) یوز آلتمش دوردی بولویور ۰۰ تاکـــری قوروسون ! دیدیمده اما بو اوزله‌ییشمدن اوتورو کندم ده قورقمایـــه باشلادم ۰۰ گلسه گرچکدن بر احتساب آغاسی تعیین ایدیلوپـــده شعرلرمزی اینجه‌دن اینجه‌یه گوزدن گیچرسه وای حالمزه ! بوتـــون اکسیکلرمز بر یانه یالکز ۰۰ اوت یالکز دده‌لرمزك شـــعرینی ؛ خوریاتلرینی چالوپ کندی آدیمزه دەرگیلره گونده‌رمك ۰۰ او گوزه‌ل خوریاتلری قریشدروپ مرحوم خوجه نصرالدین لیلگینه چەویردیکدن صوکره یالکز اسممز دویولسك دییه ، رادیو ئه‌وینك ادبیات کوشه‌سینه گونده‌رمك صوچندن ییه‌جگمز ده‌گنه‌کلرك صاییسی قاچ یـــــوزه

---

(۵) صابر دمیرجی‌نك بو شعری ، عراق غزه‌ته‌سینده (صایی ۲۳ ص۵، ۱۵ قاسم ۱۹٦٦) یاییملانمشدر ۰ « ایشته تورکمن شاعرلری » باشلقلی بو شعرك ایلك بیتی شودر :

بولاردیلر تورکمنلرك شاعری
بری صادق بری اسعد بری مردان

يوكسەلەجكدر عجبا ؟!»(٦) ٠

بو خصوصدە شعرمری بو شكلدە دەگرلندیرەنلر آراسیندە ، آیریجە بر چوق كیمسەنك دە آدی گیچمەكدەدر ٠ مثلا وسام هرمزلی ادیندە بر یازار ، شعرمری كوتو كوتو صوچلامشدر(٧) ٠ آیریجە بویوك ادبیاتچیمز عبدالحكیم رژی اوغلو دە طبقی اونلرك ایزیندە اولمشدر ٠ او بر یازیسیندە شویلە بلیرتیور : « شعر سویلیەن چوق ٠٠٠ همدە ماشاءالله چوق چوقدر ٠٠ اما اعتراف ایدەلم كی بونلرك آراسیندن تام شاعر دییە گوسترەجگمز كیمسەلر ایسە ، یا بر ویا ایكی شخص آنجاق اولابیلیر٠٠ كندی كندیمزی فاضلە شیشیرمەیە لزوم یوقدر»(٨) ٠

بوتون بو سوزلرە هر هانگی بر سوزو اكلەمك ویا بر قارشیلق ویرمك ادبیاتمزە واقف اولمادان دوغرو صاییلماز ٠ بو یوزدن بو سوزلرك دوغرو اولوپ اولمادیغی ، ایلریدە اوزرینده دوراجاغمز بولوملری ایزلەمكلە بیلینیر ٠

★ ★ ★

توركمن شعرینك قایناقلری :

داها ایلریدە توركمن شعرینك اونجولری صاییلان شاعرلرك

---

(٦) علی معروف اوغلو : احتساب آغاسی ، قار ٧/٢٠١ ص٣٥ ٠

(٧) وسام الهرمزی : ملاحظات حول الشعر التركمانی ، قار ١٠/١١ ص٥ ٠

(٨) باف عبدالوهاب داقوقلی‌نك رژی اوغلویاه یاپدیغی گوروشمە ، یورد ١١٢ ص٨ ٠

بیوغرافیلرینده گوروله‌جگی گبی ، اونلر چشیدلی شرطلر آلتینـــــده شعرلرینی یازمایه باشلامشلر حتی بر چوقلری ، کندیلرینه ئوزگو برر یول سیچمشلردر .

تورکمن شاعرلرینك چوغو ، خوریات قاپیسیندان شعر دنیاسینه گیرمشلردر . بو شاعرلرجه ، بلکی‌ده خوریاتك ســـویله‌مه‌سی قولای اولدوغیندان ، خلق طرفیندن توتولوپ خیزلی بر شکلده یاییلماسیندان دولایی ، اونلرك شعره اولان هوه‌سلری کوروکلنمشدر . بو یـــوزدن خوریات ، اونلر ایچین بر ده‌نه‌مه ساحه‌سی اولوپ ، اونلرك قســـما آرزو وایلملرینی یرینه گتیرمشدر .

تورکمن شعرینك دیگر بر قایناغی‌ده دینی تکیه‌لردر : شاعرلرمزك کیمیسی دینی تکیه‌لرده اوقومشلر ، بوراده اوقونان نفس وگولبنکلری[۹] ومحرم آیینده اوقونان مرثیه‌لری[۱۰] دیکله‌مشلر ، واونلرك اتکیســی آلتینده قالارق ایلك شعر ده‌نمه‌سینه باشلامشـــــلردر . آراده کیمی شاعرلر ، عراق تورکمن شعرینك ئوکجواری صاییلان نسیمی وفضولی گبی شاعرلرك دیوانلرینه حیرانلق دویارق اونلردن الهام آلیپ شـــعره گیچمشلردر . فقط چوغونلقله دینی قایناقلر اتکیسی آلتینـــده قالان شاعرلر ، ایلك شعر ده‌نمه‌سینی بکتاشی وصوفو شـــــــاعرلریندن ئوگره‌نمشلردر[۱۱] . آنجاق بو ایکی قایناقدان اك فضله کلاســـــیك

---

(۹) نفس وگولبنك : امامل حقینده یازیلان شعرلردر .

(۱۰) بو مرثیه‌لرك ازیجی چوغونلغی کربلا واقعه‌سینه دائردر .

(۱۱) باق : ممد عارف : دوغما قایناقلرینـــه باغـلی عـــراق تورکمـــن شاعرلرینك ایلك مجموعه‌سی ، یورد ۲۳۳ ص۷ .

شاعرلرله کیمی خلق شاعرلریمز الهام آلمشلردر ۰

یکی شعرمزه ایسه ، گره‌ك اذربایجان شاعرلرینیك ، گره‌کسه تورك شاعرلرینك بویوك اتکیلری اولمشدر ۰ بو دا دوغالدر ۰ چونکو بوراده‌کی شعرك ئوگه‌لری (عنصرلری) اولان دیل ، هجه اولچوسو ، حتی یاپی برلیگی بیله ، هر اوچوننکینده عینی ۰

عرب ادبیاتینك تورکمن شعرینه اتکیسی آزده اولسه بیله اولمشدر۰ آنجاق بو اتکی اولسه اولسه کلاسیك شعرمزده داها فضله گورونور ۰ جونکی بو تور شعر ، عربلرك ملی وزنی صاییلان عروض اولچوسیله یازیلدیغی گبی،عربجه کلمه‌لرله دولودر۰ بوکا علاوة ده،تورکمن شعریله عرب شعرینك بر چوق اورطاق ئوگه‌لری (عنصرلری) واردر ۰ بونلرك باشینده اورطاق قونو برلیگی گلیر ۰ عرب ادبیاتینده ایشله‌نن بر چوق قونو ، تورکمن شعرینده‌ده یر آلمشدر ۰

بونکله برلکده غرب ادبیاتینه واقف اولان شاعرلرمزده یوق ده‌گللر۰ بو ادبیاتك تورکمن شعرینه نه قادار تأثیر ایدیپ ایتمه‌دیگی ، سربست شعرمزی ایزلکله گورونور ۰

بیلیندیگی اوزره هر شاعر ، شعر یاراتماقده اوسطه‌جه‌سینه بر قابلیته مالك اولمالیدر ۰۰ شعر ایسته‌مکله ده‌گل الهامله یارتیلیر ۰۰ آنجاق شعرك قونوسو بر صنعتله ، بلاغتله ، کیمی ایچ ویا دیش اتمنلرك اتکیسی آلتینده ایشله‌نیر بو یوزدن شعرك اولوشینه ، چه‌وره‌نك بویوك اتکیسی اولور ۰ تورکمن شعرینده ده چه‌وره‌مزك اتکیسی بویوك بر درجه‌ده اولمشدر ۰

آیریجه تورکمن شعرینك ، تورکمنلرك کندی قالیتینه (ترائینه)

ده بر چوق قونولرینده دایانارق ، اوندان الهام آلماسی دوغالدر • چونکو
و هر خلقك ادبیاتی ، پوآزیاسی اونك تاریخی مللی عنعنه‌لری ، بوگونکو
حیاتی ایله صیقیجه باغلیدر • کندی خلقینك حیات چشمه‌سیندن صو
ایچمه‌ین ادبیات ، گرچك ادبیات اولا بیلمز • تورکمن ادبیاتی‌ده کندی
کوکلریله خلقه باغلیدر • بوکا هیچ بر شبهه یوقدر ••»(١٢) •

ایچینده فولکلور ، تاریخ ، عادت وگلنکلریمز اولماق اوزره ، تورکمن
قالیتینی تشکیل ایدن توم ئوگه‌لره ، تورکمن شعرینك بوتون تورلرینده
یر ویریلمکده‌در • آنجاق بو یر تورکمن خلق شعری توروننده ، ئوزه‌للکله
خویراتلریمزده ، گوزه باطاجاق بر درجه‌ده گنیشدر •

---

(١٢) ممد عارف : آدی گیچن یر ، ص٧ •

ایکینجی بولوم

تورکمن کلاسیک شعری

تورکمن کلاسیك شعری

بو قونویه « تورکمن دیوان شعری » آدینی‌ده ویره بیلیرز ۰ چونکو بو تور شعریمز ، تورك ادبیاتینك بویوك بر بولومونو تشکیل ایده‌ن دیوان شعرینك ، اوزانتیسیدر ۰

تورکلرك ، اسلاملق چرچیوه‌سی ایچینه گیرمه‌لریله باشلایان دیوان ادبیاتی ، عرب وفارس ادبیاتلرینك اتکیسی آتینده گلیشمشدر ۰ دیوان ادبیاتینك بویوك بر قسمنی اولدشدیران دیوان شعری ، ایلکین آچیـق بکزه‌تمه‌لرله باشلاییب « گلیشمه گلیشمه ، چوق اینجه ، چوق قاریشـیق بر مجاز صنعتی اولارق قارشیمزه چیقار ۰ دیوان شعرینده غایه آچیـق وساده اولماق ده‌گل ، « ادبی صنعتلر » یاپماق صورتیله ، مهـــارت گوسترمکدر ۰ دیوان شعرینك ئوزه‌للکلریندن بری ده ، گنه‌ل دیلـــده قونوشولمایان کلمه‌لری قوللانماق ، ایکیزلی ، اچوزلی وسائره فارســـچه تماملامالر یاپماقدر ۰ دیوان شعری ، هر شیدن ئوکجه صـــویوت (قاورامlr شعری) اولدوغو ایچین دیوان شـــاعرلرینك صـــویوت مضمونلرله ئورولو دویغو وخیال عالملرینه گیریلمه‌دیکچه بو ادبیـــات قاورانیلماز ۰

اون اوچنجو یوز ییلدن صوکره خزله گلیشن بو ادبیات ، ١٦نجی یوز ییلدن صوکره فضولی ، باقی ، نفعی ، نائلي ، یحیی ، نابی ، ندیم وشیخ غالب گبی اك بویوك شاعرلرینی یتیشدیردی ۰ دیوان شعرینده، نظمینده قومپوزسیون بوتونلگی ، قونو بیرلگی آرانماز ، اثر ده‌گیشمز

قورالرك باصقیسی آلتینده بیت بیت ایشلەنیر • گیرپکله اوق ، قاشله یای ، دوداقله مەی ، بویله سەلوی ••• آراسینده باغلانتیلر قوران دیوان شعری صویوت بر عالم یارادر[1] •

فقط بر « باش آغریسی » اولوپ « بوتونو ایله بیزدن اولمایان دیوان ادبیاتی » نك بیزدەکی یری چوق داردر ، ۱۹۵۸ ییلیندن ئدکجه گلیشیپ بر اولغونلق چاغینی آلا بیلن دیوان شعری ، ۱۹۵۸دن صوکره آنجاق ایکی ویا اوچ شاعرك امگیله دوام ایدەبیلمشدر • رژی اوغلونك بلیرتدیگی گبی ، « کندیلرینه بر شعر دیلی آراماغه ویاپماغه اوغراشان دیوان ادبیاتی شاعرلری نه قادار آلدانمش اولدوقلرینی زمان گوستری• کوکی دیشاری‌یه باغلانان بو طرز ادبیات نه خلقله ایلگیلندی ونەده خلقك سەسینی دویوردی • وبوندن اوتـــری‌ده موعود اجلینـــدی اول ئولدی •»[2] ویا ئولوم یولونو توتدی • گنچ ادبیاتچیلرمزك بر چیغـر اولارق آچدیقلری یکی ادبیات ، گنچ قوشاق طرفیندن هیچده توتولمیان کلاسیك شعرك یرینی آلدی •

کلاسیك شعرمزك ئوکجوسو صاییلان هجری دده‌دن صوکره ، بـر نیچه شاعرده اونك یولونو توتماق ایستەدیلرسەده ، نه اوکا یتیشـــه

---

(۱) باق : سید کمال قره علي اوغلو : انسیکلوپەدیك ادبیات سوزلوگو، استانبول ۱۹٦۹ ، ص۱٦٦ ، آیریجەده عینی یازار : تورك ادبیاتی تاریخی ، استانبول ۱۹۷۳ ص۵۷۹ ودوامی •

(۲) رژی اوغلو : شعر طوپلومك اولمالی ، قار ۱/۳ ص۳۸ـ۳۹ •

بیلدیلر ، نه ده اونك گبی بر شهرت قازانا بیلدیلر . حتی اونلرك بر قسمی ، بو طرز شعری براقماق ، یکی قوشاغك شعری اولان « یکی شعر » چرچیوه‌سینه گیرمك زورنده قالدیلر .. بو یوزدن اونلرك ایلك شعرلری کلاسیك طرزده ، صوك دنه‌مه‌لری ایسه یکی طرزده اولدی .

کلاسیك شعر یازان شاعرلر آراسینده : محمد صادق ، جلال رضا افندی ، أسعد نائب ، حسن نجف ، عثمان مظلوم ، علي معروف اوغلو ، وباشقه‌لری گلیر . بو شاعرلرك بر قسمی ، شعرك هر ایکی طرزینده : کلاسیك ویکی طرزلرده شعرلرینی یازمشلردر . فقط بونلرك هیچ بریسی سربست شعری دنه‌مه‌مشدر .

★ ★ ★

کلاسیك شعرك بویوك بر قسمنی ، همن همن غزل قونولی شعرلر تشکیل ایده‌ر . بوگا رغما تورکمن کلاسیك شاعرلرینك هیچ بریسینه غزل شاعری آدی ویریلمز .. چونکو اونلر غزلله برلکده باشقه شعر قونولرینی ده ایشلیورلردی .

ئوته‌کی خلقلرك شعرلرینده اولدوغو گبی ، غزل شعری ، تورکمن کلاسیك شعرینده بویوك بر ئوکم طاشیر . فقط بیزده‌کی غزل ، الئ فضله پلاتونیك بر عشق سه‌ویه‌سینده اولمشدر . بو یوزدن شاعرك کندی عشق خصوصیتلری غزل شعریمزده گلمشسه‌ده ، اونك ، کندیسینی ده‌گل ، ویا خطاب ایتدیگی سه‌وگیلیسی بللی بر قیز ده‌گل باشقه نسنه‌لری قصد ایتدیگی آکلاشیلیر . نه وار کی شاعر ، بو نسنه‌یی . بر قیزه بکزه‌تمش ، قیزك گوزه‌ل طرفلرینی بیله عینی شعرینده جانلاندرمشدر . بیزده‌کی غزل یازان شاعرلر ــ علی معروف اوغلونك سویله‌دیگی گبی ــ « تمیز اکلاملی ،

اخلاقه تورەیه اویغون یازان شاعرلر » در · اونلر ، قوتسال سـیوگی طاشیان سیودالی شاعرلردر کی ، نه مجنونلر گبی دلی دیوانه اولارق چوللره دوشمش ، نەده زوالی فرهاد گبی کندی جانلرینه یاخـود باشقەلرینك جانینه قیمشلردر ·»(٣) · علی معروف اوغلو بر شعرینده شویله سویلیور :

آتشی عشقکله قاورولدم یتش امـداده گـەل
خرمنی عمرم توتوشسك قویما گیتسك باده گەل
گەلسه سلطانلر کەسر مللت قویون تشریفیچین
ایتمشم چوقدان سنکچین قوچ باشم اما ده گەل

اسکی شاعرلرك کیمی غزل شعرلری ، بو دونەمدەکی شاعرلرمزك بر قسمینده ، پلاتونیك بر عشق یاراتدی · نیتەکیم شاعر عثمـان مظلوم بو قونویه دەگینەرك شویله یازییور : « فضولی‌نك اینجه خیالی وحزین نغمەلی غزەللری ، نورسك بو عصرده بیله بستەلەنن شرقیلری بنده پلاتونیك بر عشق یاراتدی · بو عشق صوکره الیمه دوشن دیگر تورك شاعرلرینك دیوانلریله مکتبده اوقودیغمز عرب وخصوصا عباسی دەورینك مشهور شاعریرلرینك شعرلرینی اوقومقله بنده تزایه ایتدی · گوکل یارەسی گیت گیده بو عشقله دولنجه ، فیضان ایتمگه وتورلـو نغمەلرله سسلنمگه باشلادی · ایشته بو گونه قادار یازمش اولدیغم

(٣) باق علی معروف اوغلو : غزل شاعری ، قار ٣/٦ ص٣٨ ·

(٤) باق : احمد اوطراقچی‌نك حاضرلادیغی آلەشدیرمه آنکەتی ، قـار ٧/٤ ص٢٨ و٣٨ ·

شعرلر او سسلر هپ آهنك ترنم وتصاويريدر . »[4] . او ، (شکرم) باشلقلي غزل شعرينده شويله ترنم ايديور[5] :

سکا کيم سويلەدی آتدوشکه شالك شکرم
باغه کيت ؟ غنچەيه کوستر ؟ رخ آلك شکرم
حسدندن اوزيلوپ هر کيجه بر شکله کيرەر
ماهده کور نه کونه صالدی جمالك شکرم
ايش اولوپ مجنونه چولدن چوله بن دوشمز ايدم
بکا نيتديسه سنك ايلدی خالك شکرم
نيجه کسراسز اوله ؟ بر عجمستانه دەکن
کوزك اوزره چکيلان طاق هلالك شکرم
نرەدن کالمه کوزلسك ؟ نه کلستان کوليسك ؟
نه سماده ، نەده وار يرده مثالك شکرم
شجر خلده صاريلمش صانارم کنديمی بن
صاراجق اولسام اگر قد نهالك شکرم
شرر آه جکردن قار اولمش دوداغم ...
يانييور کل بوکا سور آپ زلالك شکرم
بزی هجرانه ياقوب ايللری شاد ايتمده سن
بوميدر عالم عشق ايچره کمالك شکرم ؟
سنەلر بيتدی کول ايتدی دل (مظلومی) فراق
نرەده قالدی سنك وعد وصالك شکرم

---

(5) عثمان مظلوم : کوکلمك دفتريندن ص62 .

يوقاريده بليرتديگمز گبی ، غزل شعرینده ، « چوق دفعه بیتلـر آراسینده قونو برلیگی آرانماز » فقط شعرلرده گنه‌لکله غزل قونوسـو حاکم اولور . بونکله برلکده محمد صادقك شو شعرینده اولدوغـــو گبی بعضاده غزل شعرینده قونو برلیگی اولور :

پریمی گوزلرك آچمش باقار فنجانده جانانه
حبیبك یوقسه سرخوش گوزی عکس ایتمشمی فنجانه
یناغندن دوداغی کسب بهجت ایلمش یارك
لطافتدن گونش عکس ایلمش وار ایسه مرجانه
ملاحت مکتبنده طبعی فن نازی ئوگره‌نمش
وجودی رقص ایدر بیك ناز ایله باقدقچه انسانه
چیقار هر بر تلندن صاچنك حسرتله بیك فریاد
توالیتك طرارکن اینجه اینجه ناز ایله شانه
گوزللکدن یناقلر بر برندن شعله‌لر آلمش
یانار عاشق گبی عشقنده آلمش خالی پروانه
سیاه پرچملرك عکسی بو بللور گوکسنه دوشمش
دوقوندی گوزلرم ظلمت ایچینده آب حیوانه
او لیلا باقیشلك شیرین لبك بر جلوه گوستردی
که فرهاد داغه دوشدی عشقدن مجنون بیابانه
محبت اهلنك بر فرقی یوقدر مستی آیقدن
اونك معشوقی مست عشاقی سرخوش بزمی میخانه
نوای سینه عاشقمی یوقسه آه صادقمی ؟
صدای غمی‌در بیلمم دگر حسرتله افغانه ؟

(جوشقون دویغولرم ص۱۱۹)

تورکمن شاعرلرینك غزەللرینده « عاشقانه موتیفلرله یاناشـــی اجتماعی موتیفلر ده واردر . عمومیتله غزەللرله بد بینلك احوال روحیەسی قوتلیدر . لکن بوراده اجتماعی حقسزلغه اعتراضا ده راصت گلیرز»(٦).

بـو یـوزدن تورکمن غزللـری گنەللکلـه قـدردن ، یـاردان ، دنیادن شکایتلرله ، ألم واضطراب دویغولریله دولودر . بو تیپ شعرلر یازانلـــرك باشـــینده (مظلوم) مخلصینی آلان عثمان مظلـــوم گلیر .. اغلامقله ، آه وفغانله اورولو اولان عثمان مظلومك بوتون شعرلری، گرچکدن بر مظلومك کدەریله ، تاصاسیله یوغورولودر . اونك (آغـلا بکا) باشلقلی بر غزلینده شویله افاده ایدیلمشدر :

تارك مەی اولمشم میخانەلر آغلار بکا
ساقیلر ، سرمستیلر ، پیمانەلر آغلار بکا
دشتلر نزهتسرایم آهو قوشلر همدمم
اویلەبر دیوانەیم ، دیوانەلر آغلار بکا
یاری ظالم دهری دون بختی زبون بیچارەیم
آشنا طورسون بری بیگانەلر آغلار بکا
دامن زهدی طوتوپ صالدم صنملر دامنك
بر خطا ایتدم که هپ پتخانەلر آغلار بکا
واعظ خود بین (معاذ الله) دییر گورسه بنی
باده عشقی ایچین مردانەلر آغلار بکا
کوشه عزلتده (یا حق) چاغیرر بایقوش گوکل

---

(٦) ممد عارف : آدی گیچن یازی ، یورد ٢٣٣ ص٥ .

مطرب سازو ني ورندانه‌لر آغلار بكا

درد هجراندن خلاص ايت (مظلومی) يارب يیتر

آتتش عشقه يانان پروانه‌لر آغلار بكا

كوكلمك دفتريندن ص٦٣

غزل شعرلری كنه‌لكله عربجه وفارسجه سوزجوكلرله دولودر كی، بو دوروم توركمن كلاسيك شعرينه بر ئوزه‌للك ويرر . تسعينل جلال رضا افندی ، شو غزلينده قارشيلغی ئوز ديليمزده بولوندوغونه رغما، بر چوق عربجه وفارسجه سوزجوكلر قوللانمقدان كری قالمامشدر .

كوكل بر عشق ايله ديوانه‌در شيمدی

هوای وصل ايچون پروانه‌در شيمدی

ايچوپدر باده عشقی جماليندن

شراب حب ايله مستانه‌در شيمدی

بنای حسن ايله معمور اولان دلبر

او حسن و آنه باق ويرانه‌در شيمدی

فلك تنفيذ ايدر طبعك كه دور ايلر

خزفلر چرخ ايله در دانه‌در شيمدی

شعور عقل فكرمدن بنم صورما

رهين نشئه پيمانه‌در شيمدی

دوشـــندن كوكلمه حسنك تجلاسی

كه فهم ايتمز ديكر پيدانه‌در شيمدی

وصالندن (جلال) خندان ايكن كونلر

يری بر كوشه غم خانه‌در شيمدی

(قـــار ١٢/٧ ص٢٤)

بونکله برلکده کیمی شاعرلرمز ؛ غزللرینی سادهجه یابانجی کلمه‌لر دولدورماقله ده‌گل ، اونلـــری بر قاچ دیلله یازمشــــلردر · بـو تور منظومه‌یه ، ادبیاتمزده « ملمع » ده‌نیر · محمد صادقدن آلدیغمـــــز ، دیلیمزه علاوة عربجه وفارسجه ایله یازیلان شو شعردن ، ســـــادهجه ایچینده تورکمنجه اولان بیتلری سچدك :

گوزلرم حسرتله قالدی آرقه‌سنده گیتدی یار
طال لیلي هاج وجدی زال عنی الاختیار
گلدی فصل نو بهار آفاق اولدی یم یشیل
تبرق الانوار من بین الحجار کالشرار
اهل ذوق ساحه گلزاری تنویر ایتمگه
علقوا فوق الغصون هم من الجلنار نار
حیف کیم الدن چیقاردم گنجلگك شن گونلرك
ضاع عمری زاد حزنی راح مني الاصطبار
ال قریق گوکلم قریق بغرم گبی بختم قریق
الامان قد مت وجعا من هموم الانکسار
ضایع ایتدم عمرمی اون بش سنه بر یار ایچون
ان هجوت لم یؤثره من الاشعار عار
گوز آغاردی بکلمکدن صبح صادق چیقمادی
هل لنا صبح ؟ الیس من لیالینا النهار ؟

(بو شعرك تمامی ایچین باق قار ۱ ، ۲/۳ ص۵۰)

★ ★ ★

گلاسیك شعرمزده باشقه قونولر :

کلاسیك شعرمزده غزللره علاوةده ، آغیت (مرثیه) ، مللی ، طبیعت، حکمیات ، مدحیه وسائره قونولو شعرلر ده یر آلمشدر .

مللی شعرلرمز ایسه ، بونك کلاسیك شعرمزده بویوك بر یـــری واردر . تورکمن شاعرلری‌نك بر قسمی بو قونوده اك صادقانه وهیجانلی بر دیلله شعرلر یازمشلر :

شاعر حسن نجفك (وطن) باشلقلی شعری (بشیر۱۸ ص۷) ، دیلی باقیمیندان بیزه اویماماسینه رغما ، کلاسیك شعرمزده بویوك بر ئوکم طاشــــیر :

بز وطن قوربانیوز اوغرونده قانلر انهراق
آچ قوجاق آغوشه طولدر بو فداکارك عراق
بورجلی‌یم بن وطنه جاندن چالیشماقدر ایشم
هیچ اوصانمق بیلمیه‌ن اولادیم بلیر آفاق
کوکسك آچ گورسون وطن اولادینك شن یوره‌گین
حر سسك قالدیر گوگه طولسون بتون صاغر قولاق

آلدیغمز بو شعرلره علاوةده ، محمد صادقك « مرد جزائر » باشلقلی شعری (یکی عراق ده‌رگیسی صایی۷ص۷،۳۲ اوجاق ۱۹٦۲) ده ، قونومز ایچین یینه ئوکملیدر . او ، بو شعرینده ، فرانسزلر طرفیندن جزائـر خلقینه یاپیلان مظالمه قارشی ، اسلام عالمینه فریاد ایدییور . فقط صادق، بو شعرینده ساده‌جه جزائر مساله‌سینه دگل ، بر چوق انســـــانی صورونلره ده دِه‌گینیور . قارداشلق ، انسانلق ، یورد ســـیوه‌رلك ،

برلشمك ، حكميات گبی قونولرده یان یانه یر آلییور :

باق قالدی فرانسز الی التینده جزائر
بیر سوز دیمییور کیمسه بوگون بونلره دائر
آلچاقجەسنه چوکدی بو قوم اوزره ملعون
آتش دوکیور باشلرینه هر گیجه هر گون

عینی شعرده شویله سویلەمکدەدر :

سیو یوردینی یورداشنی قارداشنی جاندان
سن اوله امین حادثه دور زماندان
حق سویله بو گون حق یولینه اولەلی عازم
هر نا حقه صوصمه دیمه یاهو نەمه لازم
صادق سوزی اولمش وطنك جانلی لسانی
شعر ایله ایدەر ملتك اوغرینده فغانی

بوتون بونلره رغما تورکمن کلاسیك شـــعرینده ملی ویا وطنی قونولر ، چوق یوزەیسەل (سطحی) اولوب هیچده گلیشمەمشدر . بـــو تیپ شعرلر تصویریمسی شعر نیتەلیگینده دەگلسه ، بر ئوگوتـــدن باشقەده بر شی صاییلماز . بو باقیمـــدان یکی شـــعرمزدەکی ملی شعرلرمز ، کلاسیك شعرمزدەکیندن چوق فرقلیدر .

★ ★ ★

آغیته گلینجه ، بو تور شعر همن همن بوتون شاعرلرمز طرفیندن ایشلەنمشدر . فقط بوراده اك چوق آغیت یازان شاعرلر آراسینده : **محمد صادق ، عثمان مظلوم ، وفخرالدین ارگیچ گلیر . آنجاق محمـد**

صادق ، یازدیغی آغیتلرده ئولوم تاریخینی تثبیت ایده‌رك ابجـــدی حرفلرله بیللری گوستردیگیندن دولایی بر خصوصیت طاشیر ۰ محمد صادق ، ناظم رفیق قوچاق ایچین یازدیغی بر آغیتده (قار ۳/۲ ص۳۸) شـویله ســـویلیور :

پك یازیقلر گنج ایکن صولدی حیاتی ناظمك
بر درین بوشلق براقدی کرکوکه بر ضایعات
یوواسی دورلدی ایواه یاوریلر گوز آچمادان
یوره‌گینده قالدی حسرت یاپمادی بر ترتیبات
چوق چالیشدی بر مدیر اولدی نفوسده بر زمان
ملتده چوق خدمت ایتدی یاپدی بر چوق تسهیلات
فکری خسته شعری خسته شمدی صادق خسته‌در
ناظمك دردیله آغلار وار سوزنده تأثیرات
صادق ایتدی اشبو تاریخی بونکچین اقتباس
چیقدی باق «ناظم رفیق» کندینه تاریخ وفات
۱۳۸۱

ناظم رفیق قوچاقك «آوجی اوغلونك ئولومی قارشیسینده» باشلقلی اغیتینده‌ن (بشیر ۱٦ ص۲) شو بیتلری سیچمکله یتینیورز :ـ

یوردیمك افقنی صاردی ینه بر اهر ملال
ئولومك پنجه‌سی ویردی ، یکی بر فاته زوال
قاره طوپراقلره ویردك ، ینه بر ارقداشی
باغمز اوسته چوکدی ، ینه اقشام گونشی
ینه دوندردی فلك ، خنده‌مزی گریانه
ینه اومیدلرمز دوندی بر خسرانه

ووردی بر برج معلایه ینه حکم قدر
دایانیلماز فلکك جورینه أرتق بو قدر
شیمدی بن آغلیورم ، یادیمه گلدیکچه سنك
هپ اخوت ، وحرارتله جوشان نظره‌لرك
نه حزیندر بو تجلی : یازایم مرثیه‌کی
بو قیریق قلب ایله بن ، اکلاتایم شیمدی سنی
یوقلغك ، صانما سیلیر سیرتیکی ، خاطره‌دن
سنی حرمتله اکار ، دائما ابنای وطن
سنی آکدقچه امین اول ابدیا یانارم ،
عمر اولدقچه عزیز یادینی جاندن اکارم

دیوان ادبیاتینده الك چوق قوللانیلانلردن بری‌ده قصیده‌در . بـــو «چوغو زمان اوزون قالبلرله اوتوز ویا دها فضله اولارق یازیلیر . گنه‌ل اولارق همن هر قصیده تصویریمسی بر پارچه ایله باشلار . بو قســـمه نسیب، تشبیه آدی ویریلیر. رمضان، بایرام بهار، قیش گبی قونولره یر ویریلن بو قسم شعر الك اویغون بولومدر . شاعر بوندان صـــوکره ، قاچیلان یر اکلامینه گلن بر (گریز گاهله) قصیده‌نك مدیح قســـمنه کیره‌ر . مدیح یاپیلان بو بولوم (مدحیه) آدینی آلیر . آرایه عینی وزن وقافیه‌ده بر غــزل صیقیشدیریلا بیلیر کی بوکا تغــزل ده‌نیلیر . الك صوکره شاعرك کندیسینی ئوگدوگو (فخریه) و (دعا) بولومو ایلـــه

قصیده صوکا ارەر ٠»(٧) ٠

فقط تورکمن کلاسیك شعرینده‌کی کیمی قصیده‌لر بوندان فرقلیدر مثلا کیمی قصیده‌لر قونو برلیگی محافظه ایده‌ر ٠ ئورنگین طبیعت گوزه‌للکیندن بحث ایدن قصیده بوکا باغلی قالیر ٠ آیریجه حکمیات ویا ئوگوته آیریلان شعرده اساس قونویه باغلی قالیر ٠ بو خصوصیتی محمد صادقك (حکمیات) باشلقلی شعرینده (جوشقون دویغوارم ص١٨) گوره بیلیرز :

جهانده بش شی بش شیده‌ن اول یاپ کی فرصتدر
یازیقدر ضایع ایتمه وقتنی فرصت غنیمتدر
حیاتك قدرینی ئولمزدن اول اکلا اي عاقل
بشرچین وارلقك هر ساعتی بر باشقه دولتدر
کمال صحتك بیل قیمتك سن اولمه‌دن خسته
سعادت وار ایسه دنیاده انجق خلقه صحتدر
حیاتك صحتك مالك فراغك گنجلگك صوکی
ندامتلر ایچنده هر بری بر درلو حسرتدر
تدارك ایت بو أشیایی زمانی گیچمه‌دن اول
گوزك عبرتله آچ صادق جهان بر جای غفلتدر

بوکا رغما ، کیمی شاعرده ، دیوان ادبیاتنده اولدوغو گبی ،

---

(٧) باق : سید کمال قره علی اوغلو : انسیکلوپه‌دیك ادبیات سوزلوگو ص٣٦٣ ٠

قونونك برليگینه باغلی قالماز ، قونویله ایلگیلی اولانلره‌ده گینیر . محمد صادقك « بهارك نغمه‌لری » باشلقلی شعری (جوشـــقون دویغولـورم ص۱۱۲ـ۱۱۳) بوکا ئورنك اولارق ویریله بیلینیر :

بهارك اولسون گولك عشقیله بلبل بی قرار اولسون
آغاچلر اوزره قوشلر بر وزنده نغمه‌کار اولسون
صبا اسسین چیچکلر بر برلریله قول بویون اولسون
چمنده لاله‌لر گوللرله گولسین نشئه‌دار اولسون
مغنیلر صراحیلر قدحلر حاضر اولسون هپ
قدوم یار ایچون مجلسده آز بر انتظار اولسون
حبیبك گرونی بر گردن مینایه عکس ایتسین
لطافتلر ایچینده بر لطافت اشکار اولسون
صدای شعردن طالع اویانمز خواب ذلتدن
سوزمدن کوکب بختم فلکده شرمسار اولسون
گوزمله گورمه‌سم گوکلمده تصویر ایتدیگم عصری
بو دنیاده بکا جای اسفدن بر مزار اولسون

تورکمن کلاسیك شعرینده ، دیوان شعرینده بویوك بر درجـه‌ده رغبت گوره‌ن تخمیس (بشلمه‌مه)ده یر آلمشدر . بیلیندیگی اوزره شعرمزده تخمیس ، باشقه بر شاعرك غزلینی هر بیتنه عینی ئولچوده اوچر مصراع اکلیه‌رك مخمس دورومونا گتیرمکدر . یعنی گنیشـــــلتیلن بیت بش مصراعلی بر قطعه دورومونا گلیر . مثلا عثمان مظلومك شو تخمیســـی

(قار ۱/۷ ص۴۳) ، اسعد نائبك بر غزلی (قار ۱/۱ ص۳۳) اوزرینه یاپیلمشدر . بو تخمیسك ایلك اوچر مصراعی عثمان مظلومك ، صوك ایکیشر مصراعی‌ده اسعد نائبك‌دز :

چال مطرب سازنده بر آز نای محبت
اوتسون گوره‌لم بلبل شیدای محبت
دوران ایدیور ترسنه دنیای محبت
(صوك ساقی الم دفعنه صهبای محبت
سعی ایله کی بوش قالمایه مینای محبت)

★ ★ ★

ادراك معالی سر انسانه بلادر
عالم ، فضلا ما حصلی جورو جفادر
صوفی ایله واعظلرك ارشادی خطادر
(ارباب تعقل ایشی هپ زرق و ریادر
قوی قوی سنی مجنون ایده لیلای محبت)

★ ★ ★

قوردقده دیمش مجلس عشاقی حبیبلر
داخل اوله‌ماز حلقه رندانه غریبلر
منصوری (انا الحق)دن الیویرمدی ایبلر
(عقباده جزاسك چکر ألبتده رقیبلر
دنیاده نیچون ایتمه‌لی شکوای محبت)

★ ★ ★

ثورکمن کلاسیك شعری یازان شاعرلرمزك چوغو شـــعرارینده عروض وزنینی قوللانیر • بونلرك باشینده محمد صادقله عثمان مظلوم گلیر •

محمد صادقی ، بویوك شاعر هجری دده‌دن صوکره عراق تورکمن ادبیاتینده بر باش شاعر اولارق صایان واردر[٨] • صادق ، شعرلرینده ساده‌جه عروض وزنینی قوللانماسیندن اوتری ، تورکمن کلاســـیك شعرینده ، ثوزملکله جمهوریت چاغینده بریجیك بر یر اشغال ایده‌ر •

اوته‌کی شاعرلر ایسه ، شعرلرینده هم عروضی هم‌ده هجه‌یی یان یانـا قوللانمشلردر • بو خصوصده شاعر اسعد نائبك شو سوزلری دقتـه شایاندر : « ایلك گونلرده دیوان ادبیاتی اوزرینه ، عروض اولچوسیله شعرلر سویلر ویازاردم • شیمدی اوندان آیریلماقدایم ، لکن حـــالا عروض اولچوسونو هجه اولچوسیله یان یانه قوللانماقدایم •»[٩] •

اسعد نائب ، (گوکل نغمه‌سی) باشلقلی شعرینده عروض اولچوسونو قوللانمشــــدر :

بهار گلمش خبر آلدق هوادن
دویولسون نغمه‌لر نه‌یدن نوادن
کرم قیل ، باده صون ، تا دردلی گوکلم
شفا بولسون بو گون ساقی دوادن

★ ★ ★

(٨) عطا ترزی باشی : موللا صادقدن اکیلار ، قار ٧/٥ ص١٨ •

(٩) چاغداش تورکمن شاعرلری ص٢٦ •

قورولسون حلقه طوپلانسین اره‌نلر
بو عاشقلر دوروپ لیلایی بکلر
گورك ، ارتق گورك ، چوق اولدو گونلر
سنك مجنونڭم (قالوا بلی)دن

ئوتك قوشلار ، باقك گول وقتی اولدی
الهی نغمه‌لر دولدوردی یوردی
بزم ایلدن گلن سس قلبه دولدی
که عکس ایتمکده‌در بر آشینادن

شاعر محمد صادقدن صوکره ادبیاتمزده عروض وزنینی اك فضله قوللانیب یوروته‌ن عثمان مظلومدر · مظلوم شعرلرینده صادقدن داها فضـــله یابانجی سوزجوكلر قوللانمقله فـــرقلنیر · بـــو باقیمـــدان او ، دیوان ادبیاتینك بر گرچك تمثیلجیسی صاییلا بیلیر · فقط بونکله برلکده اونك یکی شعری‌ده یوق گبی ده‌گلدر · عثمان مظلوم « عروض علمینی بیلمه‌مکله برابر فطری اولارق یازدیغی شعرلرنده عـــروضی اولچولو بر شکلده قوللانماقدادر · آنجاق اماله خصوصیننده اونك چوق دقتلی داورانـــدیغی ســـویله نه‌مز »(١٠) · مظلـــوم بـــو ســـوزی دوغرو گورمش وسببنی‌ده شویله ایضاح ایتمشدر : « عمومی کولتور

---

(١٠) عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازي وشعرلری قار ١ ، ٧/٢ ص٢٤ ·

ازدیادی غایه‌سیله بوندن بر قاچ سنه اول بعض علم عروض کتاپلرینی مطالعه ایتمش ایسه‌مده بحرلرك وزنلریندن هیچ بر وزنی ألمده حقیله بر اولچو طوتارق ، اونك اوزرینه بر شعر یازمامشم ، بو یوزدن شعرلرم تکلف وتصنعدن اوزاق اولمشدر. »(١١) .

بوکا علاوةده علي معروف اوغلو ده شعرلرینده عروض اولچوسیله یان یانه هجه وزنینی‌ده قوللانماقدادر . (حسرتلرم) باشلقلی شـــعري (بشیر ١٧ ص٧) عروضله یازیلمشدر :

ایل بیلیر بیللار بویونجه ایتمه‌دك ذلت قبول
حقمز اوغرونده جانی قانه غلطان گورمشز
بللیدر اخلاصمز صیغمازده مزراق هگبیه
دوغرویو اثبات ایچون بز الده برهان گورمشز
رد ایده‌ن مستعمرك رتبه ، نشانك درهمك
خلقمزدن نجه اشراف اهل جدان گورمشز

★ ★ ★

دیوان شعرمزك صوکو :

یوقاریده سویله‌دیگمز گبی ، ١٩٥٨دن ئوکجه‌کی شعرمز ، دیوان شعریدر . بو سوره‌ده بر چوق شاعر اوك صالمش وبو شعرك تمثیلجیسی اولمشدر. بو شعرك بایراغی الك صوکده بویوك شاعر هجری دده طرفیندن طاشینمشدر . هجری دده‌نك ئولومندن صـــوکره یری محمـــد صـــادقه

---

(١١) عطا ترزی باشی : یازی یارانلرمز ، شعر دوزه‌نلرمز ، قـــار ١/٢ ص٢٧ .

ویریلمشــــدر ٠ محمــد صــادقدن صــوکره‌ده بر نیجه شـــاعر ، عینی‌یولــو توتمشـــلرسه‌ده ، بو آلانــده آنجــاق عثمان مظلوم باشاری صاغلامش وگرچك بر دیوان شاعری مرتبه‌سینه کندینی اریشدیره‌بیلمشدر ٠ حتی بای عطا ترزی باشی ، اونك دیوان ادبیاتمزك محمد صادقدن صورا گلن اك صوك ممثلی اوجاغینـــه بکزه‌تمشدر(۱۱) ٠ نه وار کی ، دیــوان ادبیاتی میــدانه‌چیقدیغی وقــت بلکی‌ده چاغینه اویغون بر ادبیاندی ٠ فقط شاعرمز عثمان مظلومك بو تور شعری ، چاغینه ، یاشادیغی اورطامه هیچده اویغون صاییلماز ٠ هله چاغداش شعرمزه هیچده اویمایان عروض اولچوسو واسکی شعرك دوشنجه واسلوبی هیچده بیزی اوقشامامش ، دولایسیله یابانجیمــش اولمشدر ٠ چونکو یکیلکه دوغرو دیو آدیملرله آتیلان ادبیاتمز ، آرتق جمهــوریتك ۱۹۵۸ ییلیله کلاســیك شـــعره قال صـــاغلق دیمگه باشلامشـــدی ٠ بـو یوزدن ئوکجـه‌لری عروض وزنیلـه کلاسیك طرزده شعر یازانلرمز ، بو یولی ترك ایدیپ ، هجه وزنیلــه مودرن شعرلر یازمایه باشلادیلر ٠ بو آرادە : رشید عاکف هرمزلی ، ناظم رفیق قوجاق ، علی معروف اوغلو ، اسعد نائب ، وسائره شاعرلری گوستره بیلیرز ٠

محمد صادق

۱۰۳۵هـ ۱۸۹۱م ییلینده کرکوکك بگلر محله‌سینده دوغمش ، رشدیه ایلك اوقولینه گیرمش ، بشینجی صنفی باشاریله گیچمشدی . خانقاده علی حکمت‌افندی یانینده ایکی ییل اوقویان صادق ، اوراده نحو ، صرف ، منطق بیلگیلرینی ئوگره‌نمشدی . برینجی دنیا صواشی باشلاییینجه حلب حربیه اوقولینه گیره‌رك ، بر ییل صوکره (کوچوك ضابطان) رتبه‌سینی آلمشدی . بویوك صواشده بر چوق جبهه‌یه قاتیلمش واك نهایت کوت شهری محاصرسیندن صوکره کرکوگه دونمشدر .

بوراده ، کرکوك معارف مدیری عزیز سامی‌نك تکلیفی اوزرینه ئوگره‌تمنلك مسلگینه گیچمشدی . اوچ ییل کرکوکده ، بر ییل طوز خورماتوده ، بر ییل قره‌تپه‌ده ، ایکی ییل بعقوبه‌ده وتکرار اوچ ییل کرکوکده اولماق اوزره اون ییل بو مسلکده چالیشمشدی . آنجاق توتولدوغو بر خسته‌لق یوزندن بو مسلگی ترك ایتمك زورنده قالدی . صوکره اوزون مدت غزه‌ته‌چیلکده چالشمش ، بو آراده کرکوکده چیقمش اولان کیمی غزه‌ته و دەرگیلرك یازی هیئتلرینه قاتیلمشدر . حیاتی‌نك صوکنه دەك بر بردوشلك حیاتی گیچیره‌ن صادق (۱) تموز ۱۹٦۷ده ، قالدیغی شیخ حسام الدین جامعینده ایکیندی نمازی ایچین آبده‌س آلدیغی صیرالرده ، حیاته گوزونی یوممشدر .

صادقك ادبی حیاتینه دائر بیلگیلری ، وقتیله کندیسیله بای شاکر صابر زراعتچی‌نك یاپدیغی گوروشمه‌دن ایدینك . او ، بو آلانده شویله

بلیرتمشدر : « شعر یازمایه ، داها ١٤ یاشیمده ایکن باشلادم ٠ بر یاشده شعرم تقدیر ایله قارشیلانیردی ٠ بکا عروض علمینی مدرس ملا فتح الله ئوگره‌تدی ٠ بر ییل کندیسیندن منطق ایله عروض درسلرینی آلدم ٠ ملا فتح الله بکا عروض بحرلرینی تار چالمق یرینه ، طشت چالمقله ئوگره‌تدی ٠ بکا عروض علمینده اجازه ویردی ٠ بو ده ١٩٢٥ ییلینه تصادف ایده‌ر ٠ بکا گنجلیگیمده اك چوق تأثیر ایدن أدیبلر شیخ رضا طالبانی ، شیخ قادر طالبانی ، حاج ولد افندیدر ٠ بو صوك ادیب ، اك ایلری گلن شاعرلردندی ٠ کندیسیندن پك چوق الهاملر آلدم ٠٠٠ »

« ٠٠٠ شعر یازمایه غزل ومرثیه‌یله باشلادم ٠ بو ده گیچیر دیگم سیوگی بحرانیندن ایلری گلمشدی ٠٠ بهاریه ایله غزل شعرلریندن بویوك بر ذوق آلیرم ٠ شعرمده‌ده بونلره داها چوق اهمیت ویریرم ٠٠ عروض بحرلریندن‌هزج ، رجز ، رمل ، سریع ، مجتث بحرلرینی سیوه‌رم ٠ عروض ایله شعر یازارکن ، شعرم عروضك نغمه‌سی ایله برابر چیقار ، صانکی مقام سویلیورم ، سوزلر قلممدن جوشار ٠ نغمه وارلغمه یاییلوب بویوك بر ذوق دویارم ٠٠٠ هجه وزنینده پك أز شعرم واردر ٠ بو وزن ایله شعر یازماق بکا قولای کلمز ! »(١) ٠

محمد صادق ، کلاسیك شعرمزده ، بویوك بر یر توتماقدادر ٠ او، ئولومنه قادار بو تور شعری ، ویا اسکیلرك گوتدوگو اسکی اصوللری هیچده ترك ایتمه‌مشدر ٠ حتی اونك شو سوزی دقته شایاندر: «عروضله

---

(١) باق شاکر صابر زراعتچی ، بویوك شاعر محمد صادق ایله بر گوروشمه ، قار ٣/٧ ص١٤ـ١٥ ٠

شعره باشلادم ۰۰ عروضلهده مزاره گیدهجکم ! »[۲] ۰ محمد صـــادق ، گرچکدن ، هجری ددهیی اکدیران ، سوردورن بر شاعردی ۰ فقط اونك شعرلری ملی وانسانی دویغولرله اورولمش ، آلـم آجی واضطـــراب دویغولریله ده یوغورلمشدر ۰ اونك شعرلری ، ئوزهللکله عائلهسینك بوتون فردلرینك ئولومندن صوکره ، کندیسینك یالکز وبردوش بـــر حیات یاشادیغیندن دولایی ، بو دورومه وارمشدر ۰ او « محنتلرلـه گوزینی دنیایه آچمش ، سعادتی طاتمادن گوزلری قاپانمشدر ۰ اوکـا چـــوق حقسزلق گوســـتریلمش ، حقلـــری لازم اولـــدیغی گبـی ئودهنمهمشدر ۰ »[۳] ۰

محمد صادق ، یازدیغی اینجه غزهللریله ، مرثیهلریله ودیـــوان شعرینك چشیدلی قونولریله شهرت قازانمشدر ۰ اونك ایلك یازدیغی شعر غزل قونوسینده ایدی ۰ داها ۱٤ یاشینده ایکن « دهلیجهســینه سیومش ، سیوگیلیسی ایچین عشق منظومهلری سویلهمشدر ۰ »[٤] ۰ بونکله برلکده او ، ملی شعرلریلهده اوك صالمشـــــدر ۰ او ، عراقك واسلام عالمینك بر چوق ملی اولایلرینی گرچك بر دیلله ایشلهمشدر ۰

محمد صادقك شعرلری بر چوق یازارلرمز طرفیندن اله آلینارق دهگرلندیریلمشدر ۰ « موللا صادقدن آکیلار » باشلقلی یازیسینده ، بای عطا ترزی باشی شویله بلیرتیور : « محمد صادق بوندان اون بش

---

(۲) باق قار ۷/۵ ص۲۰ ۰

(۳) قار ۷/۵ ص۲٦ ۰

(٤) باق قار ۷/۵ ص۲٦ ۰

ییل ئوکجه تاکریسینه قاووشان یارلیغانمش شـــــاعر هجری ددەدن صوکره عراق تورکمنلری آراسینده باش شاعر اولارق تانیلان مشـــهور بر سیمادر . اونك ، ولود وانتاجی بول بر شاعر اولارق بیلینمەســـی . عروض وزنینی قوللانمقله برابر اك پوپولر وآقتوآلیتەجی بر شاعر صفتینه مالك اولماسی ، ..ایت متواضع وخلوق بر انسان وصفینی طاشیماســـی اوکا باش شاعرلك پایەسینی گرچکدن حق ایتدیرمشدر ... بـــو وصفلرله تمایز ایدەن محمد صادق ، کرکوکده یرینی آلاجـــاق عینی اوتوریتەیه صاحب بر شاعر بو گون ایچین بولونمامقدادر .. اســـکی دیوان ادبیاتی ساحەسینده مناجات ، نعت ، مدح ، هجو ، مرثیه ، تاریخ، رمضانیه، عیدیه، بهاریه، شتائیه، غزل ، رباعی ، تخمیس گبی چشیدلی قونولری ایشلەدیگی گبی ، چاغیمزك گتیردیگی یکیلکلر قونوسینده ده پك چوق شعرلر یازمش وگونلك حیاتی ایلگیلندیرەن صنیرسزمسئلەلر اوززینده دورمشدر . »(٥) .

رژی اوغلو ایسه ، اونك شاعر دەکل بر ناظم اولدغونو ، شاعرلك طرفینك ایسه آنجاق کیمی مصراعلرینده گوروندوگونو ادعا ایدییور : «ملا صادق ، دده هجری، محمد راسخ ، شیخ رضا مجلسلریندن قوپوپ گلمش دیوان شـــــاعرلریندندی . اما ییللر گیچدیکدن صـــــوکره شاعرلکدەکی یرینی کندیسیده اکلایامامشدی .. بونکله برابر دائمـــا ادعالی داورانمشدر . یکی دەنەمەلره کندینی هیچ زورلامامشدی ... اسکی‌یه بر فکر ثابت اولارق باغلانمشدی .. ملا صادق ، بدیعی نقطەدن

(٥) عطا ترزی باشی : موللا صادقدن آکیلار ، قار ٥/٧ ص١٨

بر ناظم اولماقدان ایلری گیتمه‌مشدر . بوتون معناسیله بر شـــــاعر اولمامشدر . بونکله برابر ، شـــاعرلك طـرفی‌ده زمـــان زمـان بعض مصراعلرینده گورونور»(١٦) .

بر چوق شعرینی کرکوك ، حوادث ، کوکب معارف ، قارداشلق ، یکی عراق ده‌رگی وغزه‌ته‌لرینده یاییملایان محمد صادقك شـــــعرلری اولدقچه بولدر . بونکله برلکده ، کیمی باصیلمش ، کیمی‌ده حـالاده یازیلی اولارق دوران بر چوق اثری ده واردر . بو اثرلرك باشلیجه‌لری شــــــونلردر :

١ ــ باصیلان اثرلری : یادگار سفر برلك ، نظم ایلـه نثرینـی قابصایان بو کتاب ٥٠٠ صحیفه‌دن اولوشمشدر ، دوشنجه‌لرم (١٩٥٦) ــ ایلك دیوانیدر ، جوشغون دویغولرم (١٩٦) بر ده فارســـجه دیوانی (گلستان کربلا) (١٩٢٥) .

٢ ــ باصلمیانلر : ٢٠٠ صحیفه‌دن اولوشان مرثیه‌لر ، بهاریه ایله غزه‌للر ، آتوم بومبالری .

بر مقام شناس اولان محمد صادقك ١ تموز ١٩٦٧ده ئولومونك قیرقینجی گونی مناسبتیله ، کرکوك‌ده شیخ حسام‌الدین جامعینده بویوك بر توره‌ن حاضرلاندی توره‌نه قاتیلان کیمی تورکمن ادبیاتچیلری طرفیندن بر چوق یازی وشعر اوقوندی .

★ ★ ★

---

(١٦) باق رزی اوغلو : قایب ایتدیگمز مللی‌ده‌گر ملا صادق ، قا ٧/٥ ص٢٠ .

باشـــليجه قايناقلـــر :

١ ـ حبيب الهرمزي : **في ذكرى فقيد الشعر التركماني محمد صادق ، قار ٥/٧ ص ١٨ـ١٩ .**

٢ ـ حسن عزت : الشاؤم في شعر محمد صادق ، قار ٥/٧ ص١٣ ـ ١٤ .

٣ ـ رژى اوغلو : قايب ايتديكمز مللى دەگر محمد صادق ، قار ٥/٧ ص٢٠ـ٢١ .

٤ ـ **شاكر صابر زراعتچى : بويوك شاعرمز محمد صادق ايلـه پـــر** گوروشمه ، قار ٣/٧ ص١٤ـ١٧ ، توركمن يوجه شاعرى محمد صادق ، قار ١/٢ ص٣٢ـ٣٤ .

٥ ـ **صلاح‌الدين الهرمزى : كركوك تودع شاعرها ، قار ٥/٧ ص٨ـ٩ .**

٦ ـ عطا ترزى باشى : موللا صادقدان آكيلار ، قار ٥/٧ ص١٨ـ١٩ .

٧ ـ **فؤاد حمدى : محمد صادقك مقام شناس طرفى ، قار ٥/٧ ص٢٢ .**

٨ ـ **قار ٤/٧ ص١ ، ٥/٧ ص٢٤ـ٢٦ ، باش يازى ، ٨ـ٦ ص٥١ .**

٩ ـ **ملا صابر : كركوك شعراسى ، قار ١٠/٥ ص٣٤ .**

١٠ـ **وحيدالدين بهاءالدين : من ادب التركمان ص٦٩ـ٧٨ .**

غــزل

جمالی اوزره قویمش حلقه حلقه زلفنی ضم ضم
منور بر گون اوزره گیجه‌یی ایتمش منظم ضم
سیاه خالی حجردر سر قدرت اونده گیزلانمش
جمالی عاشقه کعبه زنخدان چشمه زمزم
جهانك ثروتی انسانه ویرمز آه بر راحت
گوزك آچ باق صوکی دینارك اولمش نار درهم هم
حقیقی بر محبتله چالش عقبایی تأمین
بو دنیانك اساسنده اولور البتده محکم کم
جهان ملکنده اقباللر دونر البتده ادباره
یانار جانلر بو گوزلردن جوشار حسرتله هر دم دم
جگر داغلی الم باغلی پریشان کیمسه‌سز خسته
انیسم غم جلیسم هم گوزم نم هر نه ایچسه‌م سم
وجودم داغ حسرتله یانان ولقانه دونمشدر
سمایه یوکسلیر کوکسمدن آتش شعله‌سی دم دم
بکا یاره‌مله ئولمك خوش گلیر منتله مرهمدن
قبول ایتمز بنم یاره طبیبا ! وورمه مرهم هم
بو عصرك خائنی یوکسلدی صادق آلچالدی
سعادتله یاشار ایکلر چکر دنیاده صیغم غم

جوشقون دویغولرم ٩٦

غیرتله ثولوم ترجیح اولور سفلی حیاته
دور أر گبی میدانده چالیش عزم ثباته
آلجاقلره باش اگمه کی عزمنده دوام ایت
دوشمانکه قارشی یوری هر یرده قیام ایت
جوشقون دویغولرم ۷۷

غـزل

جنانك زینتی بر جلوه‌در حسن جمالندن
جهانك حکمتی بر شعله‌در فیض کمالندن
فلك شمس وقمرله ، ارض ایسه انواع گللرله :
ایدرلر دائما تقلید حسن بی مثالندن
جمال کسب بهجت ایلمش هر لحظه قاشیله :
سمای حسنی پارلار هر زمان نازلی هلالندن
جمالك عکسنی آیینه آلماز بویله احسن‌در
مگر آیینه کندی عکسنی گورسین جمالندن
شراب جام عشقی بویله آلمشدر بنی بندن
ییقیلدم بی خبر قالدم بو حسن خط وخالندن
چیقارمش طوق حسرت محنتدن قمریء جانم :
او گوندن آیری دوشمشدر او سرو اعتدالندن
تحملمی ایدر صادق اونی ظاهرده گورمکده :
تحمل ایده‌مزکن صورت نقش خیالندن

جوشقون دویغولرم ۱۱٤

آیریلق ئولـومدن مشـکلدر

عشق بر بحر عظیمدر یوق اونك بر ساحلی
نیچه مجنون نیچه لیلا اولدی اونده هپ غریق
عشق بر دیوان حقدر حق اونی وضع ایلەمش
فرقی یوقدر بر دومان عسکرله اورده بر فریق
گوکل انسانك جهانده بر سیاست خانەدر
حکم ایدرکن آیریلیر اعضاسی فکری پك دقیق
فرقتك صوکی وصالدر وصلتك صوکی فراق
نه وصالی ایسته ای جان نه فراقی هایدی چیق
هر بشر دنیاده مقداری قدر بولدی وصال
گیچدی صادق عمری ایواه بولمادی وصلت یازیق
جوشقون دویغولرم ٧١

بکا مجنون اوگا لیلا دیدیلر

اهل عشق گوزلرینه نرگس شهلا دیدیلر
عشق ایچینده بکا مجنون اوکا لیلا دیدیلر
روحلره نشئه ویرەن گردننه اهل نظر :
کیمی بللور کیمی کافور کیمی مینا دیدیلر
ایکی زلفی آرەسنده یوزی پارپار پارلار
باق کی بر آیده گوروندی ایکی یلدا دیدیلر
صاللانیرکن نیچه بیك ناز ایله دوزگین بوینه

الف جان سرو روان جلوه طوبا دیدیلر

گولیشیله یوزی بیك ناز ایله ترلر ، یوزینه

باغ جنتده آچیلمش گل رعنا دیدیلر

طوپلانوپ فصل بهاره بو چمن قیزلری هپ

صاچنه سنبل تر عنبر سارا دیدیلر

یوزی گون قاشی هلال برج جمال اوزره چیقار

او صدف دیشلرینه عقد ثریا دیدیلر

قونوشیرکن دوداغندن یره روحلر دوکیلوز

روحلی داتلی سوزینه معجز عیسا دیدیلر

اهل حال هر بری چوق اینجه دوشندی ، عشقه

کیمی آتش کیمی شیمشك کیمی سیودا دیدیلر

گوزك آچ عبرت ایله باق کی بو حسرت ئه وینه

کیمی رؤیا کیمی خلیا کیمی دنیا دیدیلر

قوشیور بر بری اردنجه بوگون قافله‌لر

بر درین یوقلغه عالم اوکا عقبا دیدیلر

باغ حسرتده سحر وقتی ئوتن گوکلمزه

کیمی قمری کیمی بر بلبل شیدا دیدیلر

صادقك جان یاقیجی زمزمه‌لی نغمه‌سنه

کیمی فریاد کیمی افغان کیمن شکوا دیدیلر

قار ٤/٨،٧ ص٣٨

شانلی وطنسك سن

حسنسك يوق سمنسك يوق سوسنسك يوق نه‌دنسك سن
تبسمدن مجسم نازلی بر نازك بدنسك سن
چمندن لاله‌دن گلدن چیچكدن باغ جنتدن
مزين نشئه‌لى احسن منور سوسلی سنسك سن
لطائفتدن ده الطفسك نزاكتدن نازك سن
صفادن نشئه‌دن مصنوع بر حسن حسنسك سن
هواسی جلوه ، صوپی عشوه‌دن بر گلشنی گوردم
او گلزار صفاده یاسمینك یا ، سمنسك سن
سكا بزم وصال اولمش جمال يار أي پرچم !
سعادت سنده دولت سنده بو گلشنده شنسك سن
وصالك روح ويرر عشاقه هجرانك آلير جانلر
بو سرخوش پاقیشكله جان آلان بر روح ويرنسك سن
بوتون حسن لطافت سينه صافنده طوپلانمش
گوزل سن نازنينسك زينت هر انجمن سنسك
بشرسك يوق ملكسك يوق پريسك يوق صنمسك يوق
سمای سلطنتده یوکسلن شانلی وطن سنسك
دوشركن يوسفندن آيرى صادقلر گبی دایم
گوكل يعقوب غم ، ای سينه بر بيت حزنسك سن

جوشقون دويغولرم ١١٦

ناظم رفیق قوجاق

۱۹۵۰ ییلینده کرکوکده دوغمش[1] ، ایلك وأورطه ئوگرەنیمینی اوراده بیتیردیکدن صوکره ، حربیه مکتبینه گیرمشسەده ، بو اوقولی ، باباسینك اصرارینه رغما ، ترك ایتمشدر · چشیدلی یرلرده ، پوسطه وتلغراف دائرەلرینده وظیفەیه آتانان شاعر ، اوزون بر سورەدن صوکره نفوس دائرەسینه نقل ایدیلمش ·· وئولومنه قـــادر بو وظیفەده دوام ایتمشـــدر ·

گرەك وظیفه ایجابی ، گرەکسه (مللی بر حادثه یوزیندن ؟) عراقك بر چوق ایل وایلچەلرینده بولونماق زورینده قالمشدر ·

ناظم رفیق قوجاقك ادبیات حیاتی ، داها کوچوك یاشلرینده ایکن باشـــلار :

کندیمی شعره ویردم چوجوقلق چاغلرینده
گوللر دەرر دورردم بن امل باغلرینده
افقمده اسمەمشدی ، طاسانك قره یلی
قولمی بوکمەمشدی فلگك دەمیر آلی
هیچ کدەر گورمەمشدی ، گوکل شاقراقدی ، شندی
شعری ده کله‌بکلر ، بلبللر بکا صـــوندی ·

اوزون گیجەلری ، ادبی ، اجتماعی وملی کتاپلر اوقوماقله گیچرەن

---

(۱) دوغوم تاریخی بشیر غزەتەسینده (صایی ۸ ص٤) یاکلش اولارق ۱۸۰۸ گوستریلمشدر ·

شاعر ، گوندوزلرىده آرقداشلرى هجرى دده ، خضر لطفى ، سـعيد بسيم ، ملا محمد صادق ، اسعد نائب ، توفيق اورخان ورشيد كاظم گبى يوكسك ادبياتچيلرك صحبتلريندن گرى قالمازدى .

ايلكين كلاسيك طرزده يازيپ صوكره شعرلرينده ساده وتميز بر ديل قوللانان شاعرمز ، توركمن شـعرينى يكيليگـه چـەويرەنلردن بريسىدر . اونك بو آلانده آتديغى آديملر ، بو گون شعرلرينى اوقوماقله بللى اولونور آنجاق اونك توتولديغى خستەلك ، بو آلانداكى باشاريسينى صنيرلامشدر . غـزل ، ليريك وملّى شعرلريله شهرت قازانان قوجاقك، ياشاديغى چولوق چوجوق وارقداشلريندن اوزاقدەكى حياتى ، شعرلرينى اتكيلەمشـدى . آيريجه او ، توفيق فكرتك سوسيال ، سـياسى وانسانلق ، نامق كمالك ملى ، جلال ساهرك غزل ، وفاروق نافذ چاملى بيلك ليريك شعرلرينك اتكيسى آلتينده قالمشدر[۲] .

شعرك هر ايكى اولچوسيله (عروض وهجه) قولايلقله شعرلر يازان شاعر ، عربجه وفارسجەده شعرلر يازمشدر .

شعرلرينى زمانك كركوكده چيقان : ايلەرى ، كركـوك ، آفاق ، بشير ويكى عراق غزەتەلرينده ياييملامشدر . بونكله برلكده او ، « ياريده براقديغى بر رومان دەنەمەسىدە يايمشدى . بو دەنەمەنك آلده قالان پك آز بر بولومى حالا دورماقدادر»[۳] .

---

(۲) وحيدالدين بهاءالدين : من ادب التركمان ص۹۹ .

(۳) آيدين كركوك : ئولومىنك ۱۱نجى ييل دونوميـنـده : ناظم رفيق قوجاق ، كركوك ۱۹۷۳ ص٦ .

بوكا علاوة ده شاعرك بر چوق يازيلري چشيدلي غزه‌ته ودەرگيلرده يا ييملانمشدر ٠

حياتينك صوكنه دوغرو بر قلب خسته‌لغينه توتولان شـاعرمز ، ٨ مايس ١٩٦٢ده گيچيرديگي بر قلب كريزيندن قورتولميارق گوزلريني كركوكده دنيايه قاپامشدر ٠ بوراده اونوتماماليپزكي اونك توتولديغي بو خسته‌لق ، كنديني شعر يازمقدان آلي قويمش ، بو يوزدن شـعرلري اك فضله مناسبتلرله ايلگيلي اولمشـدر ٠

باشـليجه قايناقلـــر :

١ ــ آيدين كركوك : ئولومي‌نك ١١نجي ييل دونومينده ناظم رفيـــق قوجاق ، كركوك ، جمهوريت باصم ئه‌وى ، ١٩٧٣ ص٤ـ٧ ٠ بـــو يازي ، آيريجه‌ده يورد غزه‌ته‌سينده ده يا ييملانمشدر ، باق صايي ١١٩ ، ٥أكيم ١٩٧٢ ص٦ ٠

٢ ــ بشير غزه‌ته‌سي ، صايي ٨ ، ١١ قاسم ١٩٥٨ ص٤ ٠

٣ ــ قارداشلق ، عربجه باش يازي (١ حزيران ١٩٦٢) ٢/٢ ص١ ٠

٤ ــ وحيدالدين بهاءالدين ؛ من ادب التركمان ، بغداد ١٩٦٢ ص٩٣ ــ ١٠٠ ٠

٥ ــ قارداشلق ٥/١٠ ص٢١ــ٢٢ ، ١١ ، ٥/١٢ ص٣٣ــ٣٥ ٠

آنئەمه

هپ احتیاجدر بنی سندن جدا قیلان
هر گونده بر دیاره سوروپ بی نوا قیلان
چوق چکدم اضطرابنی ، خسران وخیبتك
بر کیمسه بولمادم کی ، بو درده دوا قیلان
ئەو ، بارق ، قادین ، چوجوق ، بونلرك هپسی اضطراب
سنسك بو خسته روحه وارسه شفا قیلان
سن بویله چك بو قایغویو هجرانله آغلا دور
نشئەیله گولسون اونده بزه ظلمی روا قیلان
یارب صفای قلب ایله شاد اولماسین رقیب ،
باعث اولوپ بو حاله ، بزی بی صفا قیلان
دگمز اوت ، بو عمرو خرابم تظلمه
بن قهرك اشناسی‌یم بکا غمدر وفا قیلان

قارداشلق ۱۰/۵ ص۲۲

★ ★ ★

گنجلیگمك بریجك یلدیزی یاوروم گولــم
یووامك نشــئەسیسك بنم شــاقراق بلبم
سن عشقك قایناغندن بلیرەن بر ملکسك
سن امل باغلرندن دەریلەن بر چیچکسك
ایشیقلی بر گون دوغدی سن دوغدیغك گون بزه
قوطلو بر قاپو آچدی دوغوشك یوزیمزه
قورتاردی طاساسندن باقی ایکن باقیشك
ایلیق بر بهار کلدی یرینه قره قیشك
«گولەر» یوزنده بولدم وارلیغمك طادینی
باغلاندی سکا کوکلم «امل» قویدم آدینی

بشیر ۸ ص٤

انجام حیات

ابدي اويقويه دالمش ، گيديور گلميه‌جك
اويله بر يولده مسافر . كه : گيده‌ن دونميه‌جك
بو نه حكمت الاهی ، بومو انجام حيات ؟
ياشا بيك ذلت ايله ، صوكرا هيولای ممات :
ديكيلر قارشينه برده‌ن ، ايچرير جام اجل
بومو دنيا ديديگك ملعبه اي رب أزل ؟
بو ايسه ، ايسته‌مم اصلا ، اصلا !
ايسته‌مم باشقه سفيل ، قدريگی اينسين اعلا ،
يارادوب ، ايليه‌رك عبدگه بيك وعد وعيد
گوندريدسك عدمه ايلمه‌دن ، لحظه سعيد ..
اگلادم شيمدی ، بوتون أصلنی بو منقبه‌نك
بشره صحنه اولان ، فصلنی بو ملعبه‌نك
آجيدم حالنه مغدور بشرك بن هيهات .. !
يوق ايمش آدم ايچين وادیء محنتده نجات ..

قارداشلق ١١-٥/١٢ ص٣٥ و١٠ نجو ييل ص٤٦
لاتين حرفلريله .

بایرامده یتیملر

بایرامك بوتون دبدبه‌سی ، زنگینه مخصوص
بیچاره یتیملر بو یوك گوننده‌ده مأیوس
مأیوس پاره‌سز البسه‌سز قارنی غورولدار
یوللرده ، سوقاقلرده دونر عاجز و بیمار
یوقدر اونی ، یوق ایلیه‌جك لطف ایله دلخوش
یوقدر اونی اصلا ایده‌جك کیمسه‌دن آغوش
اطرافه صاچار لحظه‌ده بیك نظره حسرت
یوقدر اوکا بخش ایلیه‌جك نظره رحمت
هر یرده اوکا انگل اولور ثوره خیبت
یوقدر اوکا ، یوق تیتره‌جك قلب حمیت
هپ یاورودر ، بیم سفالت اوزنده
اصلا بولاماز ، ذوق و سعادت گذرنده
هپ بوینی بوکوك ، گوزلری یاشلی متمادی
هپ کندیسیدر خنده‌لرك جلبنه بادی
اواره سوروکلر ، گیده‌رك اك صوکده مماتی
چوللرده چامورلرده سونر کهنه حیاتی
مزلر ایسه ای اهل غنی ، اهل سعادت
هیچ اولماییکز بونلر ایچین باری شفقت
بیهوده یره دورماسین اهنك وصفاکز
اولسون بو سفیللر ، یالکز سز یاشایك سز

قار ۵/۱۲،۱۱ ص۳٤

يشيل گوزلر صاحبه‌سنه

فكرمده هپ او ، هپ، او يشيل خاره‌لی گوزلر
ای گنجلیگمك ییلدیزی ، روحم سنی ئوزلر
گنجلگك ای معزز آمالی
هر گونك بيك حيات ايله آمالی
شهيد اولور سنك يولنده ئولن
فريد اولور سنك ايچين گومولن
بو جهانده نه وارسه شعر وامل
سكا عائد توكنمه‌ين بو جدل
پارلايان آشيان نور انور
اونی تزين ايدن صدای سرور
بو ديديشمه ، بو حرص استيلا
بو بوغوشمقده‌كی اصل معنا
هپسی سنك ، سنك سرودكدر
بوكا عامل ســـنك وجودكـدر
ياراتان سن وئولديره‌ن سنسك
آغلاتان سن‌ده گولديــرن ســنسك

علی معروف اوغلو

١٩٢٧ ييلينده طوز ايلچەسينده دوغمش ، ١٩٣٣ده طوز ايلك اوقولنه ، ١٩٣٩ده كركوك اورطه اوقولنه گيرمشدر . ١٩٤٢ده اورطه اوقولدان آيريلان معروف اوغلو ، دوغدوغو شهيرده ايلكين زراعت صوكره (١٩٥٠ده) **تجارت ايشلرينده چاليشمايه آتيلدی. بر آرا طوزده** بر أجزاخانه قوردی ايسەده ، فقط داها صوكره اسكی چاليشمالرينه دوندی .

علی معروف اوغلونك ادبی حياتی ، داها **ايلك اوقولده ايكن باشلار.** او صيرالرده منظوم سوزلری اوقومقدان گری قالمازدی . **فقط** زراعتده چاليشديغی صيرالرده ، ادبياتله پك آز ايلگيلنيردی . آنجاق تجارتی مسلك اولارق توتنجه ، مطالعه ويازی‌يه هوەسلنەرك ، عائله كتابليغينده بولونان توركچه، عربچه ، فارسچه ادبی كتاپلری بر قاچ دفعه اوقوردی. حتی باباسی‌نك بو ادبيات كتابلری ، ادبياتده اولان هوەسنی كوروكلەمشدر .

ايلك شعرينی ١٩٥٦ده آفاق غزەتەسينده ياييملايان معروف اوغلو ، آيريجه بشير ، يكی عراق ، قارداشلق وعراق غزەتە ودەرگيلرينده ده بر چوق شعر ويازی نشر ايتمشدر . بونكله برلكده، اونك بر چوق شعر وخويراتلری ، عراق توركمن راديو ئەويندن صونولمشدر .

شعرلرينی عروض وهجه وزنلرينده ، بويوك بر باشاری صاغليياراق

یازان معروف اوغلو ، ادبیاتمزده اك ویریملی قلم صاحبلریندن بریدر. او، شعرلرینده یابانجی سوزچکلری چوق آز بر شـــکلده قوللانیر . ایلکین شعرده کلاسیك طرزی یورتمشسه ، صوکره‌لری یازدیغی شعرلرله ، یکی شعرمزده بویوك بر یر توتمشدر . ملی شعرلریله (حتی اونك بر چوق غزللری‌ده مللیدر) شهرت قازانان شاعر ، یازدیغی جناسلی وجناسسز خویراتلرله‌ده دقت چکمشدر .

علی معروف اوغلو ، شـــعر آلانینـــده تانیندیغی گبی ، یازدیغی مقاله‌لرله‌ده اوك صالمشدر . ادبیاته ، ئوزه‌للکله شعر ، شعر صنعتینه ، وزنینه ، تورلرینه دائر قارداشلق ده‌رگیسینده بر سورو یازیلـــــر یاییملامشدر . تمیز وصاغلام بر دیلله یازدیغی بو یازیلرك هپســـی ، اوقورلر طرفیندن ، بویوك بر ایلگی ایله قارشیلانیردی حتی ادبیاتمزده قید ایدیلن گلیشمه‌نك بر قسمی کندیسینه بورجلودر .

بوتون بونلره رغما ، علی معروف اوغلو ، بلکی‌ده شعرلریله ده‌گل ، یازدیغی حکایه‌لرله ، تورکمن ادبیاتینده سیچکین بر یرك صاحبی اولمشدر. داها صوکره‌لری اوزرینده آیرینتیلی بر شکلده دوراجاغمز بو حکایه‌لـــرك بویوك بـــر قسمی قارداشلق ده‌رگیســـینده ، بر قســـمی‌ده ١٩٦٤ده باصدیردیغی (اولایلر قونوشویور) آدلی أثرینده یاییملانمشدر .

علی معروف اوغلو ، یوقاریده سویله‌دیگمز گبی ، اك ویـــریملی یازارلرمزدندر . او شعر ویازی آلانلرینده بر چوق أثر براقمشدر . بو اثرلرك باشلیجه‌لری شونلردر :

١ ـ اولایلر قونوشویور (٢ جلد) ،

٢ ـ گوكل پوسطه‌سی ،

٣ ـ خلق حكايه‌لری (٣ جلد) ،

٤ ـ فضولی غزللرینك شرحی (٣ جلد) ،

٥ ـ عروض وزنیننده شعرلر ،

٦ ـ هجه وزنیننده شعرلر ،

٧ ـ خویراتلر ،

٨ ـ آدسز یگیدلر ،

٩ ـ تورك شعرینك ایلرله‌ییشی ،

١٠ـ ادبیاتچیلرمزه بر گوز آتالم ،

١١ـ خلقمزه بر گوز آتالم ،

١٢ـ فولكلورمزده بر طاقم آتا سوزلرینك شرحی .

آیریجه او ، عربچه وفارسچه‌دن بر قاچ كتابی ده چه‌ویرمشدر .

علی معروف اوغلونك ، یالكز اولایلر قونوشـــویور آدلی اثرینك برینجی جلدی ، ١٩٦٤ده كركوكده باصیلمشدر . بو اثر : طـوپال زنبور ، اوچاقدان آتیلان مكتوب ، یاشاتان ئولوم ، گوزلوك باغلامازیا !! ، شهر جاناوارلاری باشلقلری آلتیننده بش حكايه‌یی ، كـــروان یولجوسو ، بر وارمش بر یوقمش ، باغچی ایله ییلان ، دیش آغریسی، وجانلی له‌ش آدلری آلتیننده بش منظوم حكايه‌یی ده ایچینه آلمشدر .

باشـلیجه قایناقلـر :

١ ـ ١٩٧٢ده بای علی معروف اوغلو ایله یاپدیغم ئوزه‌ل گوروشمه .

٢ ـ بشير غزه‌نه‌سی ، صایی ٢٠ ص٨ ٠

٣ ـ جودت آوجی‌نك شاعرله یاپدیغی گوروشـــما (قار ٣/١١،١٠ ص٣٦ـ٣٨) ٠

٤ ـ حسن عزت چارداغلی : شعراء التركمان المعاصرون : علی معـــروف اوغلو (قار ١٠/٢،١ ص٤ـ٥) ٠

٥ ـ شاکر صابر زراعتچی : علی معروف اوغلو (قار ٣/٩،٨ ص٣٠ ـ ٣٢) ٠

٦ ـ علی معروف اوغلو ، اولایلر قونوشویور ، کرکوك ١٩٦٤ ٠

حســـرتلرم

تاریخ ایچره آدم اوغلون زار وگریان گورمشز
والی یوقسول شه گدادن آه وافغان گورمشز
گورمدکسه چرخ الندن لطف وانعام عاشقه
کوکسنه صونمشده الحق زخم و بیکان گورمشز
گورمشز گه رهبر اولمش خصمه نامرد **علقمی**
گهده قوربان مردلگه مسلم خراسان **گورمشز**
بیلمیه‌نلر وارسه بیلسین یوزده برسك **اکلاتم**
نچه ییلدر حقمزچین ظلم وطغیان گورمشز
وصفنه صوك ویرممشلر حالا گاوور **باغنك**
نچه کاتب ، نچه شاعر ، قاچ سخندان گورمشز

ایل بیلیر بیلار بویونجه ایتمدك ذلت قبول
حقمز اوغرونده جانی قانه غلطان گورمشز
بلیدر اخلاصمز صیغمازده مزراق هکبیه
دوغریو اثبات ایچون بر الده برهان گورمشز
رد ایده‌ن مستعمرك رتبه ، نشانك ، درهمك
خلقمزدن نچه اشراف اهل جدان گورمشز
دوغرو یولدن دنیا دونسه چیقمایز بر تك قدم
دوغرولقله تا ازلدن روحی سیان گورمشز
ایلرز تنویر جهانك فکرینی وجداننی
روحیلر فضولیلر تك اهل عرفان گورمشز
اشکاردر عهد بائد حکمنه اکراهمز
جمهوریت حکمك ایسه جان‌مزه جان گورمشز

بشیر صایی ۱۷ ص۷

غــزل

تك سنکچون سروی بویلوم جانده یوز درت بسله‌نیر
گوزلر آغلار بکله‌مکدن روحم ایکلر سسله‌نیر
ای یوزك سرپمش داغیتمش به‌کلرك قورمش طوزاق
چوق اوزاتماز آهو گوزلر شاهین آو قفسله‌نیر
بحثه گیردك سرویلرله یوقسه گللر رغمنه
گییدك آللر گل یاناغلم یوجه باشك فسله‌نیر

صاپلانوپدر یان باقیشدن کوکسیمه بیکلرجه اوق
أل قیلیبجده قاشلرکده قتلمه هوەسلەنیر
هیچ اوزولمەم داغ وورسان ای گوزەل داغ اوستنه
دویمادکمی ئەت قیزارسه جانا پك انفسلەنیر
درده دوشمش دورغون ایکلر بر آن اولسون رحمه گل
طاتلی سوزدن بلکه بر آز جانلانیر نفسلەنیر
بشیر ۲۰ ص۸

غــزل

وفادن دم ووران یارم بکا بیگانەدر شمدی
برابرجه گیچن گونلر برر افسانەدر شمدی
اوزایلر گزمەده کشف اولدی آرتق فوزەنك سری
ارار یارك مگر بن تنك اوده دیوانەدر شمدی
سوکوپ صبرم ، ارادم یان باقیش میدان عشق ایچره
قولم باغلار زلفلر ، قصدی قاشك جانەدر شمدی
اماندر یاقماسین دنیامی سویلەیك چالماسین کبرپك
او بایغین گوزلرك ایچ یانی اتومخانەدر شمدی
ادك دویدقچه صان قلبمده یانغین بومباسی پاطلار
(هیروشیما) قدر ، بلکه دها ویرانەدر شمدی
قاووشماق گوچ اونوطماق گوچ علاجك بنجه سردن گچ
(علی) گر وارسه باشقه دی گورم چاره ندر شمدی
قار ۹/٥ ص۳٥

دیدم .. دیدی

دیدم : گوزەل أسیرك اولمازمی بر آناسك ؟
دیدی : نەردە گورولمش شاه قولك اراسك

★ ★ ★

دیدم : گوكلم چیلغیندر اول اوزادر زلفنه
دیدی : طاقدم زنجیرك ، آرتق بولدی بلاسك

★ ★ ★

دیدم : دەلمش باغرمی كرپكلرك بر چاره
دیدی : لقمان صاغالتماز اوقلارمك یارەسك

★ ★

دیدم : اویماز گوزەله طاش قلبلك خرچینلق
دیدی : وارمی دەگیشەن طبیعتك یاصاسك

★ ★ ★

دیدم : عنبر تانەسی دوشمش قایماق اوستنه اوستنه
دیدی : سوسلر قرنفیل نرگیزله گول آراسك

★ ★ ★

دیدی : صبرم ارادەم آلدك قالدم بر نفس
دیدی : چیقدم گناهدان گور باشینك چارەسك

قار ١١/٧ ص٤٥

گـەل

آتشی عشقکله قاورولدم یتش امداده گەل
خرمنی عمرم توتوشسك قویما گیتسك باده گەل
بیزده عادت طوپلانیرلر آغلایانك باشینه
آغلادم چوق گلمەدك آه باشلادم فریاده گەل
جان دیمزدن جان ویرردن باش دیمزدن باشیمی
سن وفادن دەم وورارسك صال وفامی یاده گەل
ایل طاشی اغیار اوخو یاغماقدا دوشمان طعنەسی
گور ناصل تدمیر اولور باق خاطری بر باده گەل
گەلسه سلطانلر کسر ملت قویون تشریفیچین
ایتمشم چوقدان سنکچین قوچ باشم اماده گەل
گەل افندم ، گەل بگم ، گل عدله ظلمه راضییم
گەل شاهم ، گەل سلطانم گەل داده یا بیداده گەل
طوزده بولماسك (علی)یی حسرتکله سلدەدر
گر گلیرسەك صور «تویثه» نەرەدەدر بغداده گەل

١٩٦٦

عثمان مظلوم

١٩٢٢ ييلينده كركوكده دوغمش اولان مصطفى بگك اوغلـــو عثمان مظلوم ،بيات عشيرتينه منسوبدر • ايلك اوقوله گيرمه‌دن ئوگجه كركوگك موللالرينده قرآني ختم ايدن شاعر ، اورطه وليســــه‌يى كركوكده بيتيرمش ، صوكره بغدادك حقوق فاكولته‌سينه گيـــرمش و١٩٥٦ ده بوردان مأذون اولمشدر • اوزون بر سوره باش كـاتبلك وظيفه‌سينى گورمش ، صوك ييللرده امكلى‌يه آيريلمشدر •

هر زمان قدردن شكايتچى گورونمش ، بو يوزدن شـــعرده (مظلوم) مخلصينى آلان عثمان مظلومك ادبياتمزده ، ئوزه‌لليكلـــه كلاسيك ادبياتمزده ئوكملى بر يرى واردر • حتى كنديسينى ديـــوان ادبياتمزك شاعر موللا صادقدن صورا گلن تمثيلجيسى اولارق صايانلر واردر(١) • نه وار كه مظلومك ديوان شعرينده گوستردیگى باشارى، صادق طرفيندن هيچده قيد ايديلمه‌مشدر •

خورپات يولويله ادبياته گيره‌ن مظلوم ، ادبى حياتينه دائـــر شويله سويله‌مكده‌در : « اورطه وليسه مكتبلرمزله مأذونى اولديغـــم حقوق فاكولته‌سنده عروض علمينى اوقومديغمدن بونى ديشـــاريده‌ده

---

(١) باق عطاترزى باشى : يازى يازانلريمز شعر دوزه‌نلريمز ، قـــأر ٢/١ ص٢٧ ، آيريجه ده باق عينى يازار : قارداشلغك آلتينجى ييلى يازى وشعرلرى قار ٧/٢،١ ص٢٤ •

هیچ بر خوجه‌نك رحله تدریسینده اوقومامشم • بنم شعر دیلمی اچان عامللرك برینجیسی کرکوك خوریاتلری ، ایکینجیسی تورك دیـــوان ادبیاتی اولمشدر •

کرکوك خوریاتلری ، داها ایلك اوقولك بشینجی صنف طلبه‌سی ایکن بنی شعر ذوقنه دوشوردی • او زمان خوریات چاغیرانلـــــر آغزیندن ایشیتدیگم خوریاتلری درحال یانمده یازاردم اونلری مکتبده آلدیغمز نشیدلر گبی ازبر ایده‌ردم • بر مدت صوکره بوش وقتلرمده اونلر گبی خوریات دوزمگه هوس ایتدم • ایلك دوزدیگم خـوریات ، او ییلك صیجاق یاز تعطیلی گونلرینك برینده :

بودی یاره

نیازم بودی یاره

حقدن دعام ایصی یل

اسمه‌سون بو دیاره

خوریاتی اولدیغینی بوگون حسرتله یاد ایتمکده‌یم •

بو ادبی هوه‌سمه علاوة ، بر زمانده اورطه ولیسه تحصیل حیاتمده اله دوشن فضـولی ونورس جدیـد دیوانلرینك مطالعه‌سینه دالدم • فضولی‌نك اینجه خیاللی وحزین نغمه‌لی غزه‌للری ، نورسك بو عصرده بیله بسته‌له‌نن شرقیلری بنده پلاتونیك بر عشق یاراتدی • بو عشق صوکره اله دوشن دیگر تورك شاعرلرینك دیوانلریله مکتبده اوقودیغمز عرب وخصوصا عباسی دورینك مشهور شـــــاعرلرینك شعرلرینی اوقومقله بنده تزاید ایتدی • گوکل یاره‌سی گیت گیـــده

بو عشقله دولونجه فیضان ایتمگه وتورلو نغمه‌لرله سسلنمگه باشلادی ، ایشته بو گونه‌قادار یازمش اولدیغم شعرلر او سه‌سلر، هپ آهنك ، ترنم وتصاویردر .

ذوق ادبیسنك ماهیتنی وروحنی ایبجه طانیدیغم عطا ترزی باشی ارقداشمزك شعرلرمده اولان عروضك فطری اولدیغینه قائل اولماسی[۲] پك طوغریدر . زیرا عمومی کولتور ازدیادی غایه‌سیله بوندن بر قاچ سنه اول بعض علم عروض کتابلرینی مطالعه ایتمش ایسه‌مده ، بحرلرك وزنلریندن هیچ بر وزنی ألمده حقیله بر اولچو طوتارق ، اونك اوزرینه بر شعر یازمامیشم . بو یوزدن شعرلرم تکلف وتصنعدن اوزاق اولمشدر . قناعتمجه ترزی باشی‌ده مذکور رأیینی بو حقیقتدن استنتاج ایتمشدر .»[۳] .

گنه‌لکله عثمان « مظلومك شعرلری اوستون وسیالدر . معنی

---

(۲) عطا ترزی باشی‌نك بو سوزی ، « قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری» باشلقلی یازیسینده ، شاعرك : « یاقیندن طانیدیغمز مظلوم ، عروض علمنی بیلمه‌مکله برابر فطری اولارق یازدیغی شعرلرینده عروضی اولچولو بر شکلده قوللانمقدادر . آنجاق اماله خصوصیننده اونك چوق دقتلی داوراندیغی سویله‌نه‌مز ..» باققار ۷/۲،۱ ص۲٤ .

(۳) شاعرك بو سوزلری ، احمد اوطراقچی‌نك حاضرلادیغی « اله‌شدیرمه آنکه‌تی » نده‌گلمشدر باق قار ۷/٤ ص۲۸ و۳۸

وتشبيه باقيميندان نه‌شسزدر»[٤] • آنجاق اونك شعرلری یابانجی سوزجوكلرله دولودر • بو باقیمدان شعرلری چاغینه اویمش ده‌گلدر• عثمان مظلوم ، محمد صادقدن داها فضله یازدیغی غزه‌للرله شـــهرت قازانمشدر • فقط شعرلرینه الم واضطراب دویغولری اولدوقچـــه یرلشمش و كوتومســرلك بلیرتیلری یر آلمشــدر • » گرچكدن مظلومك آغزی بر شاعر آغزیدر • بر قسم پلاتونیك عشق محصولی شـــعرلری وره‌آلیته‌یه اویغون جانلی تصویرلری ایله ادبیات تاریخی‌مزده یرینی آلاجاغینه اینانمقده‌یز»[٥] •

مظلوم ، یوقاریده كندیسنك ده سـویله‌دیگی گبی ، عـــــروض اولچوسینده بویوك بر باشاری صاغلامشدر • بونكله برلكده اونك هجه وزنینده یازدیغی شعر ودوزدیگی خویراتلرله‌ده اوك صالمشدر • عثمان مظلومك ، گره‌ك جناسلی ، گره‌كسه جناسسز خوریاتلری چوقدر • حتی عراق توركمنلری آراسینده كندیسی قادار خویـــــــرات دوزه‌ن گورونمه‌مشدر •

عثمان مظلوم كندی كندینه قاپانمش بر شاعردر • بو باقیمدان شعرینده ، ئوته‌كی شاعرلرینكی گبی اولمیارق بام باشقه بر خصوصیت گورولمشدر • او ، شعرلرینی دیگر شاعرلر گبی ، نه كیمسه‌یه اوقوتور،

---

(٤) قار ۱۰/۲۰۱ ص۱٥ •

(٥) عطا ترزی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قار ۲۰۱/ ۷ ص۲٤ •

نه‌ده کیمسه‌نك اوکا دائر فکرینی بکلردی ۰ حتی بر آرا محمد صادقك: « وقتیله مظلوم چوقلق شعرلرینی گتیروپ دوغرلاردم ۰» سوزونه شدتله قارشی گلمشدر ۰ او ، بوکا دائر شویله بلیرتمشدر : قارداشلق ده‌رگیسینك « ۳نجی صاییسینك ۲٦نجی صحیفه‌سینده چیقان احمد اوطراقچی‌نك مرحوم شاعر ملا صادق افندی حقینده یازمش اولدیغی یازیسینده ، مرحومك دیلیندن – گله‌جك شاعری مظلوم – آدلی فقره‌سینده : وقتیله مظلوم چوقلق شعرلرینی گتیروپ دوغرلاردم – سوزی گرچکدن رحمتلینك آغزیندن چیقمش ایسه بولاف حقیقته آیقری ، صرف بر اختیارلق چاغینك خولیا وخیال سوزیدر ۰ زیرا مرحومله تعارف ایتدیگمدن وفاتنه ده‌کین سوره‌ن سنه‌لرك هیچ بر گوننده کندیسینه بالذات شعرلرمدن بر پارچه گوستردیگمی خاطرلامادیغم گبی ، نه اونك ، نه‌ده باشقاسینك یانینده عروض علمنی اوقویوپ بیلدیگمی شمدی‌یه قادار ادعا ایتدیگم دخی واقع اولمامشدر ، که مرحوم ادعاسینده دوغرو وحقلی اولمش اولسون ۰ »(٦) ۰

عثمان مظلومك شعرلری ، کرکوك ، قارداشلق ، عراق ، تورك کولتوری ، دیریلیش گبی غزه‌ته وده‌رگیلرده یاییملانمشدی ۰ آیریجه اونك ١٩٦٧ ییلینك صوکلرینده کرکوکده (گوکلمك دفتریندن) آدلی بر شعر دیوانی ده نشر ایدیلمشدر ۰

---

(٦) قار ٨/٦ ص٣٥ ۰

عثمان مظلوم شعرده اولوغو گبی ، دوز یازیده ده باشـــاری صاغلامشدر ۰ حتی اونك دیوان ادبیاتینده یازدیغی یازیلری بوگون ، چاغینه اویماماسینه رغما ، تقدیرله اکیلمقدادر ۰

★ ★ ★

باشـــلیجه قایناقلــر :

١ ــ الهشدیرمه آنکه‌تی ، حاضرلیان احمد اوطـراقچی ، قـــار ٤/٧ ص٢٨ ، ٣٨ ۰

٢ ــ حسن عزت چارداغلی : شعراء الترکمان المعاصرون : عثمـــــان مظلوم ، قار ٢،١/٨ ص٥ــ٨ ۰

٣ ــ عثمان مظلوم : گوکملك دفتریندن ، کرکوك ١٩٦٧ ۰

٤ ــ عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری قار ٢،١/٧ ص٢٤ ۰

طالعم

صفحه بختم آچارسام لیلده‌ن سودا چیقار
حاصل عمرم جهانده آه واویلا چیقار
ارتیاح قلب بیمارم ایچون نور گونو
هانگی بر گلزاره گیتسه‌م بر قورو صحرا چیقار
کوی محبوب خدایه حج ایچون ایتسه‌م سفر
باشمه طاشلار یاغار قارشیمه أژدرها چیقار
شاه بنی دعوت قیلرسه سفره والاسنه

سوء حظمده‌ن پیلاوی بی نمك شوربا چیقار
اویله بدبخت بر قولم کیم چارشیده صاتسام کفن
کیمسه ئولمز یا کفنسز گومگه فتوی چیقار
اسباب دهرده بغدای طارتسام نان ایچون
یا دگرمانه صو گلمه‌ز یا اونم ارپا چیقار
متصل اولمش بکا ادبار ، اقبالم سراب
طاتلی دوش گورمم فقط بد گوردوگم رؤیا چیقار
گوکلمك دفترینده‌ن ص۲۹

غـزل
گلیر

گوزی فتان سیوه‌نك باشنه چوق فتنه گلیر
« نه قویارساك قازانه چمچه‌یه اول نسنه گلیر »
سکا فریادمی چاپوق یتیریر باد صبا
حرم آغاسی قولای وجهله مابینه گلیر
سنی بر حرفله لیلالره اکلاتمق ایچین
دها گوك قبه‌ده بر طوغمامش آی ذهنه گلیر
چوله دوشمش آچییور گوکلنی آهولره قیس
باشنه سیودا اوروپ خاطرینه گورنه گلیر
بهار اولدقده گوچر صحن گلستانه هزار
یکی آچمش گوله عشق یولنی تلقینه گلیر

فلكك بيچديگی حله كيمه تام گلمش اولور
باقه‌سی دوزگون اولورسه اتكی اكنه گلير
قمر صنعی‌يه يوكلت غمنی يوللا گوگه
او ظالم بلكه آجير «مظلوما» بر دينه گلير

گوكلمك دفتريندن ص۸۳

غزل

دلده يار ، باشلرده تاج ، اجسادده جاندر وطن
مؤمن صادقلرك كوكسنده ايماندر وطن
طاغی دولت ، باغی جنت ، آبی كوثردر اونك
طاشی لؤلؤ خاكی مسك و عنبر افشاندر وطن
اك بويوك آنه وطندر آدمه فكر ايله‌سك
ملجأو هم مصدر ارزاق انساندر وطن
طوغديران سن بسله‌تن سن بويوتن سنسك بزی
سن ملول اولسن حميت اهلی گرياندر وطن
كيم سكا ايتمش خيانت طاكريدن بولمش جزا
تاريخك هر صفحه‌سنده بو نماياندر وطن
نيجه دولت گوز ديكوپ خيرانته ايتمش غزا
خون غازيلرله خاكك مايه‌سی قاندر وطن
ای شباب : ای اهل همت چشمنی ديكمش سزه
سز بو گون دقتوريسز محتاج درماندر وطن

یك وجود اولمقله مللت پایدار اولمش اولور
عنصری یا دینی تمییزکار دوشماندر وطن
تفرقه ، بغض و عداوت ملکی خاکندن ییقار
رایت امن و عدالت ایله خنداندر وطن
دگمسون تك دست نا محرم اووا یایلاسنه
بزجه صحرا بیله اولسه بر گلستاندر وطن
نیجه قوت ، نیجه طاقت وار درونکده سنك
شعله آهك عصرلردر فروزاندر وطن
طاشنك طوپراغنك اوغرینه قانلر دوکمشز
سرتسر تاریخمز غیرتله پرشاندر وطن
عمری اولدقچه کولندر ، شعرنك مفتونیدر
اولسه ، گوم باغرنده اونی ساکی قرباندر وطن

گوکلمك دفتریندن ص۵۳ـ۵۷

چیله بلبل

چیله بلبل ، چیله بلبـــل　　خار صارماشوب گله بلبـــل
گیچن گونلر گری دونمـــز　　ویرمـــه آهك ییلـــه بلبل

★ ★ ★

گون دولاندی بهار بیتـــدی　　گلزارمـــه خـــزان ییتـــدی
گیج بولدیغم تیـــز ایتـــدی　　دوشـــدم یمان دیله بلبـــل

★ ★ ★

گـل درەیم گون چیقانـــدە		او هوس یوق شیمدی بندە
زلـف یـارك قورقوسـندن		مضراب چالمام تیلــه بلبل

★ ★ ★

کیملر ایچین چالام ســازم		کیمــه دییم گوکــل رازم
سندن باشقه بر عاشق یـــوق		گــوکل دردڭ بیلــه بلبـل

★ ★ ★

گل گــل سـکا بر سوز دییم		گیجه دگل گوندوز دییـــم
ییـــرك یـــارك طانیمیان		دوشــــر قال وقیلـه بلبـل

★ ★ ★

بللی باشـلی بر یارك یـــوق		بر باغچەدە قرارك یـــــوق
کیمسه بیلمز نه دیندەسـك		نـدر ســكا قبلـه بلبـل

★ ★ ★

نه پاکك وار آزدن چوقـــدن		نه غمك وار واردن یوقــدن
بو گون طاغده یارن باغـــده		چکییورســـك چیلـــه بلبل

★ ★ ★

آلالم دنیـــــادن نفســـ		ییتـر هجـران ییتـر قفص
غم بوغجەسی روحلریمـــز		بــر آزده آچیلـه بلبـل

★ ★ ★

اوطـــورەلـم برچمنـــدە		حریتلـــه ایـدەك خنـــدە
اســـارتله گیچن عمـــر		دەگمز دلیك پوله بلبـل

★ ★ ★

بنم گبی اهـــل زارســـك   باغلر گزوب گـل ارارســك
طالعســزسك ، بی قرارسك   ويرەلـــم ال الــه بلبــــل

★ ★ ★

اغيـــار النـدن ايتمه داد   ستم ايتمك خــاره معتاد
گلك أوفالی اولورســـــه   صاتماز ســـــنی ايلــه بلبل

★ ★ ★

نيتســـه' ايتسون بيگانەلـــر   دونمـــز يولدن مردانەلـــر
أنرده، ناصل طوتسەكأقاچمــاز   قبلەســـــندن پوصله بلبل

★ ★ ★

خويراتلريندن سيچمەلر

يــاز بكــا   ياده بن
بهار سكا ياز بكا   هيچ دوشمرم ياده بن
او قلم قاشلركله   يار بنی آتدی گيتدی
بوتون دردك ياز بكا   عتاب ايتمم ياده بن

× ×

يــا دالنــده   رقيبم طاشه دونسون
اوت بلبل يا دالنده   حق اوندن حاشا دونسون
بر ديار مزار اولسون   عمرينك گل ، بهاری
قالماسون ياد النده   قوروسون قيشه دونسون

× ×

فلك طاون طاوليرى
مردلرى بخاوليرى
تانجى : عمرك قالماسون
كدى طاوشان اوليرى

×

يادى نيدم
خيالى يادى نيدم
گوكلم او يار يانندە
بيگانه يادى نيدم

گناهمدن
خدام گيج گناهمدن
دنيا قرانلق اولمش
طوتولوپ گون آهمدن

×

يار گوزندن
آل صينى يار گوزندن
گوكل دولتدن دوشسون
دوشماسون يار گوزندن

★ ★ ★

رشید عاکف هرمزلی

کرکوکلی رشید عاکف هرمزلی ۱۸۹٦م ۱۳۱۲هـ ده ناصریه شهرینده دنیایه گلمشدر . بو صیرالرده اونك باباسی اوراده مال مدیری اولارق بولونیوردی . ایلك ئوگره‌نیمینی کرکوکده بیتیردیکدن صوکره ، رشدیه اوقولنه وداها صوکرا لیسه‌یه گیرمش ، بورادن ده مأذون اولونجه ئوگره‌تمنلك مسلگینه آتیلمشدر . ۲۵ ییلدان فضله ئوگره‌تمنلك یاپدیقدان صوکره ، ۱۹۳۷ ده ناحیه مدیرلیگینه آتانمش وبو مسلکده ۱٤ییل قالدیقدن صوکره ۱۹۵۰ ییلینده کندی ایسته‌گی اوزرینه امکلی‌یه آیریلمشدر . حیاتینك صوك ییللرینده گوزلرینك قوه‌تیندن شکایتلنمش وگیت گیده ، بر زمانلر خط یازماقده مشهور اولان عاکفك اللری قلم طوتامیارق یازاماز اولدی ...

عاکف ۱۷ شباط ۱۹۷۲ ده گوزلرینی دنیایه یوممشدر .

عاکفك ادبیات حیاتینه دائر اولان بیلگیلری ، کندیسیندن شویله ئوگره‌نه بیلیرز : « بنی شاعر ایدن انگلیزك اشغال ده‌وریدر . بو ده‌ورلرده ارقداشلرم اولان بعضی گنجلرله برابر یاپیلان مظالم وفضله‌لقلردن متأثر اولارق برلشدك وبر طاقم دفاعی سوزلرله کندیمزی وقایه ومحافظه‌یه باشلادق . و ظن ایده‌رسه‌م موفق اولدق . ایشته او ده‌ورده‌یدی‌کی ، آلیمزه « نجمه » غزه‌ته‌سینی آلدق . نجمه غزه‌ته‌سینده واکثریسی هجه اصولی یازدیغم شعرلر ، دقتی جلب ایتدی . أب ایی سوره‌ن بو جدل ، بو مجادله نهایت بنی کرکوکدن آییرمایه وبغداده

اقامته مجبور ایتدی . ایکی سنه سوره‌ن بو جبری اقامت ایجریسینده هر زمان ایکی‌ده بر ویا هفته‌ده بر وبعضا اون گونده بر اثبات وجود، مجبور اولدم . نتیجه زمان ده‌گیشدی . اون بیك روپیه کفالتله بنـی مملکتمه اعاده ایتدیلر . فقط بن وارقداشلرم ینه دورمادق ، ینـه یازمایه ، باغیروب چاغیرمایه باشلادق .. »

«یازدیغم شعرلرك اکثریسی وهمن وهمن هپسی ، مللی ووطنیدر. «نجمه» وکرکوك غزه‌ته‌لریندن باشقه ، شعرلرم استانبولك « فضـولی » وقبرصك «یشیل آدا» ده‌رگیلرینده نشر ایدیلمشدر . عثمانلی ده‌وریندە موصلده چیقان «النجاح» غزه‌ته‌سینه‌ده یازیلر یازاردم .. »(۱) .

اوزکون و اتکیلی شعر ویازیلریله شهرت قازانان رشید عاكف ، باباسی هرمزلی حاج علی وقارداشی هرمزلی ناجی بگلرك صایه‌سـینده چوق ایلرلمش ، نثرده سیودیگی محمد رؤوف ، عشاقی زاده خـالد ضیا ، شعرده فضولی ، نابی ، عبدالقادر فائز ، محي‌الدين قابـل وعبدالله صافی بگلرك اتکیسی‌آلتینده قالمشدر . فقط فضـولی‌نك تأثیری بونلرینکیندن چوق فرقلیدر . اوکا گوره . « شیمدی‌یه قادار وبو گوندن صوکره بنجه ، ابدیا تختی ، تاجی کیمسه‌یه ویریلمیه‌ن او شعر قرالینی اوقویا اوقویا واوقودقچه روحمده اك درین فلسفی حسلر اویاندیران بو فضولی‌نك شعرلری‌در . »

---

(۱) رشید عاكف هرمزلی‌دن خاطره‌لر قار ۱۲/۱۲ ص۱۷ .

قاپالی ، بعضاده آچیق یازی وشعرلریله قاسم دەورینه میـــدان اوقویان رشید عاکف هرمزلی ، شعرینده ویا یازیلرینده هپ خلقینی دوشونمش وخلقینك چیقاری اوغرونده بوتون اثرلرینی یازمشدر . شعرمزه ایلك اولارق سمبولیزمی صوقدوغو گبی ، یکیلیکده ده آتدیغی آدیملر بو گون تقدیریله اکیلمقدادر . حتی اونك کیمی شعری ، یکی قالبلی ایلك **تورکمن شعریدر** .

عاکفك یازیلری ، شعرلری قادار قوتلی وسیالـدر .. ادبـی مقالەلرینك بر چوغو منثور شعرله یازیلمشدر . داها صـــوکرەلری ثورنکلر ویرەجگمز بو یازیلرك ازیجی چوغونلغی مللی قونولردەدر .

باشـــلیجه قایناقلـر :

١ ـ رشید عاکف هرمزلیدن خاطرەلر . قار ١٢/١٢ ص١٧ـ١٩ .

٢ ـ رژی اوغلو : ایکی شعر .. وایکی قوشاق قار ٢/٢ ص٣٤ .

٣ ـ قارداشلق صایی ٦ر٦/٧ ص٤٩ .

٤ ـ ملا صابر : کرکوك شعراسی ، قار ٥/٥ ص٢٠ .

٥ ـ وحیدالدین بهاءالدین : من ادب الترکمان ٨١ـ٩٠ .

سیاه البسه‌لی قادینله

درین باقیشلریندن ئوگره‌ندم که سننده بر شی وار
معصوم نظرلرینله سمایی هپ افقلری ،
بر حزن وحسرتله تتره‌ده‌رك همشیره هر بری ،
یوقلار . گزدیر . شو قرانلقلرده گوزلرك نه آرار ؟

★ ★ ★

بیلمم فقط بن بو باقیشله کتاب طبیعتك
هر صفحه ‌أنینی دقتله آکلادم ، یازیق ،
باشدن باشه هپ کدر ، مأیوس ومنقهر وقریق .
امل واستکالرله دولو . اوخ یوقسه خلقتك .

★ ★ ★

حقسز تجلیاتیله بوتون عکسیلکلرینه
عصیان ایدیور ، آغلیور کده‌رلی روحك اویله‌می ؟
قربان ایده‌یم شو حسیاتنه بن هر شیمی
بو الیم وارلغینه نفرتینه دوام ایت ینه !

★ ★ ★

باق همشیره باق شو کائناته دویولمایور صدا .
هر یرده بر ورم صووقلغی ، بر کدر . ئولوم .
زمین قوراق وآتشین بر چول گورنمیور چیچك .

★ ★ ★

سوروکله‌نوپ دوراجقسك بودر نصیبك ای ملك
اوف بن ده سنك گبی مشتکی گوزلرمده بکا .
گل ، گل شوراجقده سنکله برابر آغلایالم

قـار ۳۰/۲/۱

سویله ای قوش

نەدر مقصودك ای قوش بونجه آه و اشتکالردن
نەدر اسبابنی بیلسەم بو فریاد و بکالردن

اگر بن آغلاسەم ، بن صزلاسەم پك حقلی‌یم زیرا
اوزاق دوشدم اشمدن ، یولداشمدن ، اقربالردن

خزانه ایردی عمرم گورمه دم دنیاده بر راحت
بوکولدی بیل ، بوزولدی ال آیاق دردو بلالردن

تحمل قیل ، متین اول ، یانما یاقیلما ، فیغان ایتمه
بنمله همدم اول ، باق حالمه واز گچ نوالردن

کدر اورتاغی یز هر ایکیمز ای قوش بکا سویله
« بزم ایلدن‌گلیرسەن ، بر خبر ویر آشنالردن »

قــار ۳/٤ ص۳۹

بر غروبك صوڭى

باقدم غروبه دون پك حزينندى منظرى
بر قزيل قان بورومشدى هپ افقلرى
يورغون نظرلريله گونشده هر يرى
بر باشقه رنگه چەويرمشدى ، صوردم اونلرى
هاتف بو حزنلر نەدر ديدم · ديدى :
اختيار ماضيده اولان سفالتك سنك !

★ ★ ★

شيمدى غروب ايتدى گونش صوصدى نغمەلر
قلبلرده بر ئولوم صووقلغى ، بر كدر
بر صمت وسكونه بوغولمشدى هپ بشر
هر يرده بر ظلام ، قالمامشدى هيچ اثر
هاتف بو حاللر نەدر ديدم · ديدى :
بيچاره بو مبدأ فلاكتك سنك !

★ ★ ★

قورقدم وتترەدم بو هاتفله پك فنا
قلبمده بر خلجان ، گوزلرمده بكا ،
فقط بو قارانلقلر ايچنده تك بكا
بر ييلديز آن به آن نشر ايديوردى ضيا
هاتف نه زمان صباح اولور ديدم · ديدى :
هيهات اوزاقدر صبح سلامتك سنك !

★ ★ ★

بیلمم نه قدر گیچمشدی بو قسوتلی حال
گورونمه‌یه باشلادی یواش یواش هلال
لکن نه ضعیف ، نه قدر دردلی بر ملال
هر حسرتی ویرمشدر اوکا صانکه ذی الجلال

هاتف بو نه جلوه‌در نه‌در دیدم · دیدی :
حکمت الهی صورمق نه قدرتك سنك !

★ ★ ★

اوخ گیچه‌دی گیجه صوکرا آغاردی طان یری
قارشیمده گوروندی التون صاچلی بر پری
آفاق و محیطاتی نوریله سوسله‌دی
هر کس اویاندی شوق ایله آچدی گوزلری

سه‌ونچله هاتفه بو کیمدر دیدم · دیدی :
یاهو ایشته بکله‌نن سعادتك سنك !

قار ٥/١ ص٣٥

أسعد نائب

۱۹۰۰ ده كركوكده ، دوغان شاعر اسعد نائب اوتەكی یاشلی شاعرلریمزدن شانصلی اولارق ٦ یاشینده محلەنك ئوزەل اوقولونـــه ویریلمشدی · داها یدی یاشینده ایكن قرآنی كریمی ختم ایدیپ چشیدلی كتاپلر اوقومشدی · دوقوز یاشینده رشدیه اوقولنه صوكره ملكـی اعدادی اوقولنه گیرمش ، داها صوكره كركوك لیسەسی ادبیات قولونه داخـل اولمشـــدر · ۱۹۱۷ ده برینجی دنیـا صواشی یوزیندن بـو لیســـه قاپاتیلمش و شــــاعرمز ده ۱۹۲۱ ییلینه قادار ایشســـز ، گوچســز یاشــامایه باشلامشـــدی · بو صیرالرده باباســـــیندن فارســچه وئوزەل اولارق عــربجه درســـلری المقــدایدی · ۱۹۲۱ ده كركوگك آوجی اوقولنـــده ئوگرەتمن تعیین ایدیلدی ·· او بورادە چوق قالمیـــارق كركوگی اشـــغاللری آلتینه آلان انگلزلــر طرفیندن عراقك گونەی ولایتلــرینه نقل ایدیلدی · بوراده ده آز بر مدت جبری اولارق قالدیقدن صــوكره تكرار كركوگه گتیریلدی · وبـو وقتــدن ۱۹٦۳ ییلینك تموزینه قادار اوراده ئوگرەتمن اولارق قالمش ، كركوگك غربیه اوقولو مدیری ایكن امكلی‌یه آیریلمشدی ·

گرچكدن اسعد نائبك یاشادیغی عائله ، ادبیات مراقلیســـــی بــر عائله ایدی كی اونك ادبیاته یوكلمەســـــینده بویوك رولی اولمشـــدی · او ، ادبیاتدان خوشلاندیغی ایچین لیسه ادبیات قولونه گیرمشـــــدی · حتی او ، صنیفینده اولان ئوگرەنجیلردن داها فضله شعر وادبیات ایله ایلگیلنیوردی · اوســـتەلیك داها كوچوك یاشــده ایكن ئولچولو ،

اویاقلی اولان یرلی معنیلـردن ده خوشـــلانیوردی . ادبیات مراقلیسی اولان باباسـی ، اونك بو ذوقنی کوروکلردی . لیســـه‌ده ایکن ، داها دوغروســـو ۱۸ یاشـــنده ایکن اویاقلی ، عروضـلی بیتلر سویلردی . حتی یازدیغی کوچوك پارچه‌لر خوجاسی طرفینـــدن بگه‌نیلیوردی . ایلك شـعرینی ۱۹۲۰دن اعتبارا کرکوگك نجمه غزه‌تهسـینده (أ . نجـدت) طاقما آدیله یاییملایان شـــاعریمز ، داهـا صـوکره بعض شعرلرینی تورکیانك فضولی ، یشیل آدا دەرگیلرینده نشـر ایتدی .

فضــولی وحامدك اتکیســی آلتینده قالیپ یحیی کمال ، چاملی بیل ورضا توفیقه حیران قالان اسـعد نائب ، گـرەك کلاسـیك طـرزده ، گرەکســـه یکی تیپده اولان شــعرلریمزده بویوك بر باشـاری قید ایتمشــدر . ایلکین دیوان ادبیاتی اوزرینه عروض اولچوسـیله شعرلر ســویله‌ییپ یازان شـاعر ، داها صوکره اوندان (دیوان ادبیاتیندان) آیریلمایه باشـلادی . آنجاق او ، بلکی‌ده اوته‌کی شـاعرلردن فرقلی اولارق ، شـــعرلرینده هر ایکی ئولچویی (عروض وهجه) یـان یانـا قوللانمشــدر .

گنه‌لکله اسعد نائبك شعرلری ، اکلام باقیمیندان درین ، افـاده باقیمیندان گوزه‌ل واهنکلیدر .

اسعد نائب شعرلریله برلکده دوز یازیده ده شهرت قازانمشدر . اونك نثری شعری قادار قوتلیدر . ایلکین یازیلرینی کرکوکده ۱۹۱۸دن اعتبارا چیقماغه باشـلایان نجمه غزه‌تهسـینده یاییملاماغه باشلامشدر . داها صوکره کرکوك وباشـقه غزه‌ته‌لرده شـعرلریله برلکده یازیلری ده

یاییملانمشـــدر • اونك سەری حالینده عـراق غزەتەسـینده یازدیغی « کرکوك لطیفەلری » ادلی نکتەلری ، عراق تورکمن ادبیاتینده ئوکملی بر یر توتمقدادر • او ، نه شعرلرینی نەده او گوزەل وتحاف یازیلرینی ، کتاب اولارق ، بو دونەمده یاییملامشـــدر • (بو لطیفەلری داهـــا صوکره ، تورکمن ادبیاتجیلر برلیگی طرفیندن (کرکوك نکتەلری) آدی آلتینده ۱۹۷۳ ده بغدادده یاییملانمشدر) •

باشـــلیجه قایناقلر :

١ ــ بشیر غزەتەسی صایی ۱۰ ص ۰۳

٢ ــ چاغداش تورکمن شاعرلری ص٢٥ــ٢٧ •

٣ ــ حسن عزت : شعراء التركمان المعاصرون أسعد النائب قار ٧/١٢ ص٦ــ٧ •

٤ ــ یورد غزەتەسی صایی ١٧ ص٦ •

پنـــار !

نه سەل گبی طاشاراق باغ باغچەلر سوکەرسك
نه فرطنه یاپارسك دەگیزلر گبی پنار
بیلرم دردك واردر چوشارسك بویله دارغین
آقیترسك گوزوگدن ، صو بزلر گبی پنار

وفاسز یار پشندن ، (کرم) داغلار آشارکەن
یان ورمشدی بورایه بیر یودم ایچسك سندن
آچمش ایدی دردنی ، اونك ایچین بویله سن
آقیترسك گوزندن ، صو بزلر گبی پنار •

قیزغك جوللردن گلیپ ، کولگه‌لنمشدی سنده
بختسز یاری لیلانك ، دایانمامشدی درده
دالمشدی صوك اویقویه ؛ ایشته او یوزدن سنده
آقیترسپ گوزندن ، صو بزلر گبی پنار

بولوشـــما

خلیالی بر اقشامده سنك سحرکه دالدم
دنیایی اونوتمق ایله دنیالری آلدم
گون باطدی فقط قلبمه سن گون گبی دوغدك
سن یاقلاشی ویردکچه یورەك چارپماسنی آرتدی
هیچ شبهه گوتورمز بو سزك جاذبه‌دندی
باقدم یوزوکز افقه دوغان آی گبی صولغون
بایغین باقیشك بیلدیریور سن دخی دولغون
آرتق گوکلی سرحه لزوم قالمادی فضله
سوز آچمادن ایدك گوزلرمزله
هپ وارلغمز دهرده بر نغمه‌یی دیکلر
زیرا ایکیلك قالمادی بر اولدی گوکللر
عشقك او زمان شوق ایله آغوشنه دالدق
دنیایی اونوتمق ایله دنیالری آلدق

قار ۳/۸ ص۲۹

غــزل

اقرارمه شبهه‌ك وار ایسه صور بنی ایلدن
بالله سنی سیوه‌رم جان و گوكلدن
سنسز بكا زندان گورینور جنت دنیا
سنسز آلامام ذوق قدحم اولسه‌ده گلدن
خویلر قوناغی نشئه‌لی بر كوشك ایدی گوكلم
هجرانك اونی ایلدی ویران تملدن
بیلسیدم اگر مطلب عشق بونجه گراندر
سیودایه سرم صالماز ایدم بنده ازلدن
گوردكده سنی قومری اینر سرو دالندن
«كوكو» دیه‌زك نشئه‌لنیر سنده‌كی بیلدن
سن بر ملكِ عشقَسَكْ ای شوخ صوچك یوق
قاشكله گوزوكدر چیقاران عالمی یولدن
میخانه حسنكده لبك خسته‌سی «مظلوم»
بیهوش اولوپ یوق خبری صاغ ایله صولدن

بر خاطــره

(۱)

چاپقین بهارك بر گونو ایركنجه اویاندم
بر كز سنی گورسه‌م دیه گیچدم قاپونزدان
گوردوكده همان گون دوغیور قارشیمه صاندم
رد ایتمه‌دیگز فكریمی ؛ چیقدق باغه ایركه‌ن

(٢)

وردك اله آل هپ او چمنلرده گیزیندك
گوللرده دولاشدق کلبکلرله برابر
قوشلار بیله شن گون ، دخی شن ، بیز داها شندك
ایسته‌ر ایدی اویسون بگا بلبل سگا گوللر

(٣)

بیلمه‌م عجبا شیمدی دوررمو عجبا او آغاچلر
گوزدن اوزاق اولسون دیه‌رك کولگه‌لرینده
عشقك صوقولوپ قوینونا بر بویله دالاردق
رؤیا گیچیردك او کوچوك گول اوزرینده

(٤)

هپ گیچدی یازیق شیمدی خیال اولدو او گونلر
هپ گیچدی فقط ایز براقیپ خاطره‌مزده
گل یاد ایده‌لم گل اونو برلکده برابر
بر داتلی تأثر یاراتر چونکو او بزده .

خانجی

هر دربه‌در کیمسه باش وورر سگا
آیریلق دردی وار بنده ده خانجی
بن ده بر کرم‌م خبر ور بگا
او وفاسز (أصلم) نه‌ره‌ده خانجی

دیدلر کیچنده سزه گلمشدی
قلبمی فراقك اوقو دەلمشدی
بزم ایلده بونو هر کس بیلمشدی
تربەم اولاجاق بر درەده خانجی

گیزەرم ارارم الیمده کشکول
اویالاماز بنی قرنفل ، سنبل
بختسزلیغمدن صاپتدی گوکل
یوردومو ترك ایتدم صوگرەده خانجی

گونش باتمەدەدر باشلیور گیجه
بر موم بکا بودا گوزلرم سیچه
قونوشالم مانع یوق ایسه سنجه
یاقلاشی ویر اوتو شورادا خانجی

بر باغری یانقده وار ایسه گتیر
سازیله دردیمی بلکی سویلەتر
سندەن ایستەدیگم برده بادەدر
ایچەرم ارادا صیرادا خانجی

یورەگ آجیسینه درماندر باده
اگر صو یوق ایسه ایچەرم ساده
داها یتینمەدم باغیشلا برده
قونوقم بو گیجه خانجی

یاطاغا لزوم یوق بو کلیم ییتر
مانغالی‌دا قالدر ایسته‌رسن اگر
دیگله‌دن دردیمی سن برر برر
ایشتاهسزم یایمه سفره‌ده خانجی

ایلکنده‌ن پوستومو الیر گیده‌رم
حسابی ویررده کوچوپ ییته‌رم
سزلری بر داها گورمه‌ز گوزلرم
دعا ایت بگا بر کره‌ده خانجی

گون دوغار افقدن اووایه یینه
چیچکلر اچیلر بلبل سسینه
یرمی بوش گوروپ باقینجه یانا
بن گبی بر همدرد ؛ آرادا خانجی

غـــزل

صون ساقی ألم دفعنه صهبای محبت
سعی ایله کی بوش قالمایه مینای محبت

ارباب تعقل ایشی هپ زرق و ریادر
قوی قوی ، سنی مجنون ایده لیلای محبت

عقباده جزاسك چكر البتده رقيبلر
دنياده نيچون ايتمه‌لی شكوی محبت

قور نهر كنارنده بزم اهل طربله
تا موجه گله شوق ايله دريای محبت

جان وير ديله‌سه ياره صاقين ايله‌مه اهمال
معلوم اولا تا عالمه معنای محبت

زاهد ! ٠٠ ديله‌مز جنتی رندان گوزك آيدين
آغوش نگار اونلره مأوای محبت

ای اهل وفا سزلره آرتق اوغور اولسون
(اسعد) قاله‌نك باشنه رسوای محبت

قار ١/١ ص٣٣

جلال رضا افندی

١٢٢٠رومی ییلینده کرکوکك تسعین سمتینده دوغان شاعر جلال رضا افندی ، ایلکین کوی موللاسینده تحصیل گورمش صوکره سلطانی مکتبیته گیرمشدر بو اوقول ، کرکوك شهرینك انگلز قوه‌تلری ألینه گیچمه‌سیله قاپاتیلمشدر · بو یوزدن شاعرمز، باباسی رضا افندی‌دن ئوزه‌ل درس آلماق زورنده قالدی ·

کلاسیك شعرمزی ، اینجه‌له‌دیگمز بو دونه‌مده ده سوردوره‌نلر آراسینده گلن جلال رضا افندی ، فضولی ، حافظ ونورس گبی بویوك شاعرلرك دیوانینی وآیریجه‌ده تاریخ کتابلرینی اوقوماقله کندیسینی شعر دنیاسینده یتیشدیرمشدر · اوکا گوره ، کندی طبیعتی کندیسینی شاعرلگه میل ایتدیرمشدر ، چونکو کندیسینی بو یوله تشویق ایده‌ن یوقدر ·

غزه‌للریله اون صالان شاعرمز جلال رضا افندی ، دیوان ادبیاتینه قاپیلمش بر شاعردر · اوکا گوره ، اسکی شعرده بر حلاوت، بر اینجه ذوق واردر · طبقی عثمان مظلوم گبی شعرلرینده عربجه وفارسچه سوزجکلر قوللانمقدان گری قالمامشدر ·

جلال رضا افندی شعرلرینی ، اك فضله قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملامشدر · (جلال رضا افندیه دائر باق : شاعرلرمزله باش باشه: جلال رضا افندی ، ریبورتاژ ، حاضرلیان احمد اوطراقچی ، قار ٩/٢٠١ ص٢٨ ·

صادقك آردیندان

نه حکمتدر فلك هر آن بر صورت بیان ایلر
عیانی غیب ایدر ، غیبی بیان ایلر
جدا ایتمش بو دوران دوستی دوستندن
گلیر بر گون سنی گوزدن نهان ایلر
بهار گلزارینه خندان ایکن بلبل
صولار ألبت او گل بر گون فغان ایلر
تفکر ایله ماضی‌یی نه‌لر گوردك بو دنیاده
خیال ایتدکجه سر و قامتك قوسی کمان ایلر
اینانمه وضعنه هر وضعی دنیانك دوام ایتمز
دونر دولاب چرخ رنك رنك زمان ایلر
ندای غیبه لبیك سویلدی هر کس گبی صادق
الاهك لطف احسانی یرك باغ جنان ایلر

قار ۳/۸ ص۲٦

فضـــولی‌یه اتحـاف

جمال حب یاری عشق ایله گریان اولاندن صور
وصالك ذوقنی هجران ایله بر یان اولاندن صور
حقیقت عشرتك عرفاننی نادانیدن ۰۰ صورمه
شراب معرفتله دمبدم مستان اولاندن صور
نه بیلسون قدرینی جانك اگر جانانی ۰۰ اولمازسه

صفایی ذوقی عشقی ، عاشقی جانان اولاندن صور
نه بیلسون خوب رولر ذوقنی اول زاهد غافل
بو درده مبتلا بر عاشق خوبان اولاندن صور
گوزلسز باده‌نك بر نشئه‌سی اولماز گوکللرده
بو عرفانی بیله‌ن بر ساقیء پیمان اولاندن صور
محبت نشئه سون بیلمز ، او کیم بیگانه جاهلدر
بو علمه آشنا بر واله حیران اولاندن صور
جلال‌دن صورمه اوزانی عروض شعر معناسی
فضولی دك سریر شعرده سلطان اولاندن صور
قار ۱،۲/۶ ص۲۹

غـــزل

ای گوزه‌ل فکر خیالم دائما یانکده‌در
قلبمك سودالغی زلف پریشانکده‌در
نازیله جور ایله‌سن دائم وفادارم سکا
بی وفالق شیوه‌سی آنجق سنك شانکده‌در
کیمیای حسنکه عشقم بنم اکسیریدر
جذبه عشق محبت جمله‌سی قانکده‌در
آتش عشقك بنم گوکلمی بریان ایلمش
رحمه گل ظالم ، حیاتم لطف احسانکده‌در
کائناتك وارلغی هپ حسننك مرآتیدر
گوردیگم حسن جمال بس روی انوارکده‌در

چهره گلناره صارقتمش معنبر صاچلارك
ماوراء ابرودن چیقمش کی مهتابکده‌در

بر تکلم ایله دلبر چونکی مشتاقم اکا
نغمه الحق ترنم جمله گفتارکده‌در

حاکم اولمشدر جمالك بلده افکارمه
جمله اعضاء جوارح امر فرمانکده‌در

باقمازم سروه چناره قامت زیبایه بن
نقطه شوقم فقط سرو خرامانکده‌در

نشئه‌سی یوقدر عطورك گر تشمم ایله‌سم
شامه صنم بنم اول جسم عطارکده‌در

سنك طول هجرکده یاقدی باغریمی ای ملك
گیچ اوکمدن چونکی ذوقم ناز رفتارکده‌در

گل برو گوستر جمال ماهتابك ای پری
گوزلری دائم «جلال»ك چشم فتانکده‌در

قار ٥/٦ ص٤٠

اوچنجو بولوم

تورکمن یکی شعری

هجه وزنيله يازيلان توركمن شـــعرى :

دقته شايانه‌در كى ١٤ تموز ١٩٥٨ ده‌وريمى ، يعنى جمهوريتـــك دوغوشو ، گنه‌للكله توركمن ادبياتى ، ئوزه‌للكله توركمن شعرى ايچين بر دونوم نقطه‌ســـى اولمشـــدر چونكو بو تاريخـــدن اعتبارا ، توركمن شـــعرى بويوك بر ايلرله قيد ايتمش ، ديو آديملرله گليشـــمه يولونو توتمايه باشلامشـــدر . بو شـــعرمز ، گرچكدن گنچلك شـــعريدر ، ويا اويله صاييلماسى گره‌كير . اوكا ، توركمن مللى شـــــعرى آدى ويرمك بلكى‌ده دها دوغرو اولور . چونكر توركمن شعرى ، بـــو تـــور شعر يوليله ايلك اولارق خلقمزله ايلگيلنمش ، خلقك دردلـــــرينى ، طوپلومك آرزو وايسته‌كلرينى ديله گتيرديگى گبى ، هيچده بيـــــزه اويمايان او آغير وياباىجيمز صاييلان ديوان ادبياتينه‌ده صوك ويرمك ايچين اورطام حاضرلامش ، وگتيديكچه ، گنيش بر شـــكلده يايبلارق اونك يرينى‌ده آلابيلمشدر .

بو تور شعرك دوغوشونك نه‌ده‌نلرينى شويله صيراليا بيليرز :

١ ـ ديوان شعرينك آرتق چاغمزه اويماماســـينه وخلقمزك روحنى اوقشاماماسينه بر قارشيلق اولارق اورطه‌يه‌چيقمشـــدر يكى شعرمز .

٢ ـ كولتور باقيميندان ايلرله‌مز .

٣ ـ گره‌ك عرب ادبياتينده ، گره‌كسه غرب وتورك ادبياتلرينده جريان ايدن آقيملره واقف اولمامز .

٤ ـ جمهوریتك اعلانیله یایین اورغانلریمزك[1] اورطـه‌یه چیقماسی ، بو اورگانلر ، خلقه یاناشماق زورنده قالماسی نتیجه‌سینده ئوز دیلمزی قوللانماســـیله تورکمن شعرینك ئوزلشمه‌سینه یول آچمش وکلاسیك شعرمزی‌ده اوغورلامشدر ٠

یکی شعرمز ، قونو باقیمیندان کیمی دار ویوزه‌یســـــه‌ل اولان کلاســـیك شــعرمزك ، تام ترسینه اولارق ، چشیدلی وگنیش قونولری ایشله‌مه‌یه باشلادی٠ کلاسیك شعرده گوردوگمز گبی، شاعرلر، کندی شعرلرینده،قونو برلیگی قورومیاراق قونودان : غزلدن طبیعته ، بهاردن حکمیاته ، دیندن عشقه ٠٠ وسائره یرلره گیچیورلردی ٠ یکی شــعرده ایســه ، طبقی ثروت فنون شعری گبی کلاسیك شعره قارشی گلـه‌رك قونو برلیگینی ایلك اولارق محافظه ایدییور ٠ مثلا لیریك بر شعرده ، ایچدن گلن دویغولرینی جوشقون واتکیلی بر دیلله ، قیوراق بر اسلوبله، بول تشبیهلرله گوزه‌ل آهنکله اکلاتیر ، واقویوجویه بویوك اتکلیلــر یاپار ٠ مثلا توفیق جلال اورخانك « اونوطـدکمی وفاســز » باشــلقلی شعرینی ، بوکا بر اورنك اولارق ویره بیلیرز :

بکله‌دم یولونی ٠٠٠ دیدیگك آقشام
سوز ویردك گلمه‌دك سویله وفاسز
یارن ایکن او ئولن عشقی اونوطما
ئولدیردك سن اونی ، بویله فاسز

---

(١) بو اورغانلرك باشینده رادیو ئه‌وینك تورکمنجه بولومی ، بشــــیر غزه‌ته‌سی وقارداشلق ده‌رگیسی گلیر ٠

بهارك بولوطسز بر گونی بن ، سن
خبرسز او گونك گورولتوسندن
اوزاقده باش باشه آغلاشیورکن
اونوطدك او گونی ، سویله‌وفاسز

آتیور گیت گیده تاسام ملالم
دوزمه‌یه قالمادی آرتق مجالم
ئولدرسه‌م بوینینه قالیر وبالم
بر آز گل یانمه ، سویله وفاسز

گل ایله شو سوزك گوكلمه چاره
چیویرمه یوزینی شو وفا داره
رواحی اونوطماق آتماق كناره
هیچ سكا یاقیشماز بویله وفاسز

عراق صدایی ۲ ص٦

نه وار كی یكی شعرمز ، ثروت فنون ویا ادبیاتی جدیده شعرلرینده اولدوغو گبی ده‌گل، ئوز دیلیمزه باغلانیر• ثروت فنونجیلر عربجه،فارسجه كلمه‌لرله قوراللردن فضله‌جه فایدالانمش ، بو یوزدن خلقه ده‌گل ، موطلو آزینلغه خطاب ایتمشلر ، آنجاق قاپالی اولساده بیله طوپلوم مسأله‌لرینه ال آتمشلردر(۲) • یكی شعرمز ایســـه ، همن همن بوتون یابانجی

(۲) باق كمال قره علي اوغلو : ادبیات سوزلوگو ، ص٦۳۷ •

سوزجوکلره یر ویرمه‌دیکی گبی ، کندی دیلیمزك ئوز قوراللرینه باغلی قالماقدان ده ئوته‌یه گیتمه‌مشدر . بو یوزدن ثروت فنون شـــعرینك عکسینه ، خلقمزك اك گنیش ییغینلرینی خطاب ایتمش وطوپلـــوم مساله‌لرینه گره‌ك قاپالی ، گره‌کسه آچیق بر شکلده ال آتمش بولونیور ایشته بو یوزده‌ندر کی ، بوتور شعرمز ، کلاسیك شعرمزه قارشـیت اولارق ، طوپلوم طرفیندن توتولمش وگیت گیده اونك یرینی اشـــغال ایتمشـــدر .

لیریك شعر ، تورکمن یکی شعرینه ، همن همن گوزه باطاجاق بر درجه‌ده حاکم اولمشدر . بو قونولی شعرلر ، انسان دویغولـــریله ایلگیلنر وبو دویغولری اتکیلی وجوشقون بر دیلله آکلاتیر . یکی شعرك غزلی صاییلان لیریك شعرلر ، همن همن بوتون شاعرلرمز طرفینـــدن ایشله‌نمشدر . آنجاق گنه‌ل اولارق بو شعرلرك ایشله‌دیکی قونولـــر ، بری برینه ، آزده اولسا بیله‌بکزه‌ر .

تورکمن لیریك شعرینك باشده گلن ئوزه‌للکلریندن بری‌ده ، بـــو شعرلرك ألم واضطراب دویغولریله دولو اولماســـیدر . داها ئوکجه بلیرتدیگمز گبی ، بو گبی دویغولر ، ئوته‌کی ادبیات تورلریمـــزه‌ده حاکمدر . اوف ، آه ، اغلامقله اورولن بو شعرلرك کیمیسی ، هیچده گرچکه اویغون صاییلماز .. شاعرك بریجیك شکایتی یاردان ویـــا فلکدن‌دی .. یاندم ، قاوورولدم ، کول اولدم گبی سوزلر یان یانه گلیر بو شعرلرده .. بوکا رغماده ، جدی پارچه‌لری ویا قصیده‌لری بو گبی شعرلرك آراسینده گورمك ممکندر .

گرچکدن یکی شعرمز ایچینده اولماق اوزره تورکمن شــــعری ، گنه‌لکله الم ، کده‌ر وغم ایله یوغوریلیدر . شعرمزده یر آلان بــو گبی دویغولارك نه‌ده‌نلرینی داها ئوکجه بلیرتدك(۳) بو گبی دویغولرك گوزه باطاجاق بر شکلده شعرمزده یر آلماسی یازارلرمزك دقتنی چکه‌رك(٤) زمان زمان اوکا قارشی گلمشلردر . نه وار کی ، بو گبی دویغولــر ، گنج شاعرلرمزی بیله اتکیسیندن قورتارمامشدر :

سعید بسیم دمیرجی « بر سه‌س » باشلقل شــعرینده شویله ســـــویلیور :

خزان ایریشدی دوکدی یاپراغم
یانغینه دوشدی دالم بوداغم
غیظیندن قودورمش بر یانار طاغم

قلبمدن طاشان یوجه آلولر
تاووردی هر یری قویمادی اثر
سنی یاقسایدی سنی ای اژدر

قار ٤/٤ ص۳۱

---

(۳) باق : مجید یورده قول : کتابلر آراسینده ، اینادە زمان ، قــار ۱۲/٦،٥ ص۲۷ .

(٤) ئورنگین باق : احسان صدیق وصفی ، آیده بر ، ادبیاتمز دهــا شــن روحـلی اولمـالیدر قـار ٥/۱۲،۱۱ ص٤٤ ، بونـك بــو خصوصده‌کی یازیسینی کتابمزك گیریش بولومنه آقتادق .

بونکله برلکده (غم) ایچین کندیسینی بر (وفالی دوست !)ده صایان واردر شاعرلرمز آراسینده . مثلا محمد علی احمد بیاتلی‌نك (هر کسك آز چوق وفالی دوستی غم) باشلقلی شعری جوق کده‌رلی ، چیله‌لی بر انسانك نغمه‌سی اولارق گورونور :

صور حالمی ای دوست باق بکا نولدی
قان گبی قلبمه آجی غم دولدی
آغلیارق دوغدم اوچ بش ییل گولدم
اما گنجلگم هپ کدرله صولدی

دوستمله شرابی چاقر ایچرکن
چوق دفعه بن اوکا او بکا گولدی
قبره قدر سندن آیرلمام دیدی
چونکی الك چوق بنی وفالی بولدی
یازیکز ای دوستلر قبرم طاشنه
بیاتلی غمیله یره گومولدی

قار ۸/۲ ص۳۸

کیمی شاعرلرمز ، بونکله یتینمیه‌رك ، کندینی الك آجی بر کوتومسرلك دورومینده قایب ایتدیرمشدر . سیودادن ، صهبادن ، دنیادن گوز یومارق کده‌رله اورطاقلاشیور . عزالدین عبدی بیاتلی (شعر قالصاغلق) باشلقلی شعرینده (قار ۲/٦ ص٣٤) شویله افاده ایدییور :

وقتیله جوشان قایناغمه قاب بولامازکن
بیك قاب بولونور شیمدی .. یازیق گوزده صو آزکن

قایناق قوررودی ٠٠ باغ قوررودی ٠٠ هپ سونو ویردی !
گوکلمده‌کی کوثر دخی چایه دونو ویردی !
بر چه‌وره‌ده‌یم ، شعری ده‌گل ، کندیمی بولمام
بن وار ایمشم ، یوق ایمشم ٠٠ هیچده دویولمام
گوکلمده کده‌ر ، ئه‌وده کده‌ر ، مه‌یده کده‌ر وار
بر قانلی سفر یولجوسی‌یم غمله برابر
هر ظلمه نیجه شعری دیدم گوزده‌کی یاشله
عمر گیچیور ، چرخ ایله ، دورانله صاواشله
ممکن‌می ، دوروركن ایچرمده بو قده‌ر غم
سنده‌ن بر اومید بکلییه‌م ، ای هجه بردهم
گومدم ـ بیله‌ره‌ك ـ روحمی بر بوش قفص ایچره !
آرتق یوروسون گونلرمز تك هوس ایچره !
سیودایی‌ده ، صهبانی‌ده ، دنیایی‌ده آرتق
گیت کندینه یولداش بولو ویر ، ای شعر آرتق

بوتون بوکلره رغما ، اومید ویا تسللی ویریجی کیمی شعرلرده گورونور ٠ آنجاق بوراده فلگك حكمنه اینانان بر شاعر ، قدرك یازیسینه‌ده باغلی قالیور ٠ (بش گونلك دنیاده) [عراق صایی ۱۸ ص۷] باشلقلی شعرینده شویله سویلیور مصطفی کمال احمد :

دردلی گوکل فغان ایتمه قیشدن صوکره گلیر بهار
اومیدم وار چوق یاقینده باغچه‌مزده گوللر آچار
بولوط قالماز گونش چیقار هر طرفه ایشیق صاچار
سویلمه بن یاره‌لییم ، دوست آغلارسا دوشمان گوله‌ر

★ ★ ★

اریر قالماز آلبت بر گون داغلاریمز قابلیان قار
پارلاق گون وار قارشیمزده فلك بزه اولورسا یار
اونوت اسکی یارەلرك دوقتور اولوب یارەلر صار
فانی دنیایه آلدانمه گری دونمز گیچین گونلر

ایتکین بایغوش گبی گزمه ویران اولمش باغچەلرده
عجب سندن باشقه یوقمی غریب قالان بو دیارده
نشئەلی اول قان آغلاما علاج اولور هر بر دردە
قانکله باغ صووارمشسك یازیق صولسون قونجه گوللر

وخیال قیریقلغینه اوغرارسه ویا مرادینه ارمزسه نەلر یازمایاجاق؟ بر داها دەنرمی ؟ دەنەمز چونکو او امیدسزدر .. سەوگیسزدر .. سەوگیلیسزدر . بو یوزدن کندی کندینه چکیلمەیی ، کیمسەیه گورونمەمەیی قرارلاشدیرر . توفیق جلالدن آلدیغمز شو پارچه (بشیر صایی ۹ ص٦) اونك آجیسینی ، اضطرابلرینی ، کوتومسر بر دیللە یا نصیتر .

نه عمرم صوکه ایردی ، نه بن مرامه ایردم
گنجلیکیمی صاووردم ، عمری هوایه ویردم
سەوگیم ، اومیدم سوندی هر بر شیه ال اوزدم
اقبالی ، استقبالی ، از مسار گوزلە سوزدم
مادام کی بن اومیدسز سەوگیلیسز ، سەوگیسز
بر یارالی گوکلله زورلیم سورونمکه
یارم دییه باشقایه یوز چەویرمك ایستەمم

آینەدە گوردیگم دونوق چهرەم ، نشئەسز
دەگمز دوستە ، اقرانە طاش گبی گورونمگە
بلکی بو چکدکلرم ‧‧ داها بر شی دییەم

بونکلە برلکدە بو تیپ شعرلرمز غربت ویالکزلق دویغولریلەدە دولودر ‧ غربت گلمەسی ، تورکمن شعرینده بلکی‌دە باشقە بر اکلام طاشیر : یاردان آیریلماق ، شهیردن آیریلماق ، بلکی‌دە کندی ئەویندە یالکز قالارق بر اودایە صیغینماق ‧ بو آلاندە اوك صالان شاعرلر آراسیندە صابر مردان ، صابر دمیرجی ، صلاح نورس ، مصطفی کمال احمد ویکی یتیشن گنجلرك ازیجی چوغو گلیر ‧ غریب طوزلونك « بویلە بر یازی » (قار ٣/٤ ص٤٤) باشلقلی شـــعری :

محزون بلبلم اوتوپ قالارسك
هجرانلە قوشوپ نرە وارارسك
عشق یولنە گیتمە آزاد بولمازسك
یازیلمش قارداشم بویلە بر یازی

درتلر گورمیشم دردك آكلادم
سەسك آلینجە بندە آغلادم
اومیدە واراسك طاکریدن دیلەدم
یازیلمش قارداشم بویلە بر یازی

بوتون بونلره رغما ، كيمی شاعرلرمزك ليريك شعرلری بويوك بر جديلك طاشيديغيندن دقته ده‌گر . بو شعرلرك چوغو ، عشـــق قونوسيله يوغرولمشسه‌ده ، گنه‌لكله ملی شـــعر چرچيوه‌سی ايچينه گيره‌ر . غزل شعرينده پلاتونيك عشق قونولـــری گوزولدوگو گبی ، يكی شعرمزده عينی قونولر ايشلنير ، فقط اونك بر قســـمی ، قاپالی اكلاملی بر (نسنه)يی ده قاپصار . بو باقيمدان حسن گوره‌م ، علی معـروف اوغلـو ، عزالدين عبـــدی بياتـلی ، نســـرين اربيـــل ، صلاح نورس (بعض شعرلريله) ادبياتمزده اولدقچه فرقلی بر ير توتارلار. حسن گوره‌مك شو شعرينده ، بو فرقی ايزليه بيليرز :

چكيلمز دردلره دوشدم گنه عشقيندن ال چكمه‌م
سنكچيندر بنم آهم بوتون فرياد افغانم
طبيبلر جسممه باقسه ديه‌رلر بلكی يوق دردی
نه بيلسينلر نه‌دن بونجه ازيلمش خسته‌در جانم
دوكر گوز ياشلرك بيكلرجه مظلوم كيمسه‌لر كوردم
دوشوندم اوكلره ياردم نه چاره يوقدر امكانم
محقق شخصی درديمدن شكايت ايتمه‌دم ايتمه‌م
زواللی خلقك احوالك گوروركه‌ن چكيلر قانم

★ ★ ★

ملی ويا وطنی شعره گلينجه ، بو تيپ شعره ، ادبياتمزده گنيش يرلر آيريلمشدر . گرچگه اويغون اولان بو تيپ شعرلر ، همن همن بـر چوق شاعرلرمز طرفيندن يازيلمشدر . يوردی ، يـوردك بايـراغينی ، ده‌وريمينی ، خلقينی جانلانديران بو شعرلر عزمله ، هيجانه اوگوتلـــه

اورولـــودر ٠

گرچکدن ١٤ تموز ١٩٥٨ دەوریمیله ئوزلشەن بو تیپ شعرلرمز ، دەوریمی ایلك گوننده بری ئوگمكدەن واكلاتیلماز بر دیلله دەستكلەمكدن وگرچكلشدیردیكی قزانچلره حیرانلق دویماقدان گری قالمامشـــدر ٠ بویلەجه گرمك رادیو ئەوی ، گرەكسه بشیر ویا قارداشلق دەرگیســی ایلك گونلریندەن باشلیارق ، بو تیپ شعرلره گنیش یر ویردیكلریندن دولایی ، بو شعرلر ایستەنیلن گلیشمەیی قید ایا ەبیلمشدر ٠ عزالدین عبدی بیاتلی (دینلەنمك ایستیورم) باشلقلی شعرینده (قار ٧/٧،٦ ص٣٧) شویله سویلیور :

بر آز اولسون آجییك ٠٠ بیرده شهید یاتانه
بكا قییدی ایسەكز ٠٠ قیمەیك بو وطنـــه
صوكسز لعنتلر اولسون ٠٠ بو وطنی صاتانه
باللهی بیتدم آرتق ٠٠ بر آز اذعان ایستیورم

هر كسك قارداشیییم ٠٠ مردلك ، وفا بنده وار
خلقله صفا ایســـتەرم ٠٠ اما جفا بنـــده وار
بن وطن عاشـــقییم ٠٠ بویله صفا بنده وار
بنی بر آز طانییان بر آنسان ایستیورم ٠

ئەوت « یوردك هر بوجاغی گوزەلدر ٠٠ هر گورونیشینده بــر اوزەللك ایله قوتساللق وار » ٠ كندیسینی طوپراغیندن آییرامیـــان شاعرمز شاكر صابر زراعتچی طوپراغم باشلقلی شعرینده (قار ٤/٣ ص٤٠) شویله خطاب ایدییور :

سن بنمسك طوپراغم بنده سنك
یاشامقدن بكا اوستون اسه‌نك
قوقلار ایكن قوقونی آرتار شه‌نم
آل چیچكله دوزه‌نلرسین بزه‌نم
بنله سنی آییران یوق طوپراغم
سوندیره‌ن یوق اودی توته‌ن اوجاغم
سن بنمسك طوپراغم أوه‌ت بنم
سیوگیلمسك ، ئوگونجمسك ، گووه‌نم

گرچكدن توركمنلر ، عراقی یورد ایدیندیكلری گونده‌ن بری بو یورده صیقی بر شكلده باغلانمشلر ، بو اوغورده نیجه قربان ویرمكدن گری قالمامشلردر . اونلر « بو وطنك بو گون ده‌گل تاریخ بویونجه حقنه ایناممشلر ودیگر قارده‌شلری گبی اوغرونده صاییسز شهیدلر ویرمشلردر » . بو میانده رشید علی داقوقلی شویله سه‌سلنمكده‌در (قار ۷/۱۱ ص۱۸) :

بز ، وطن خارطه‌سینده طوغری بر ایز طوتمشز
یوردمز بكله‌ییجی ، محكم حصار دیرلر بزه
بز عراق برلگینك باغینده غنجه گوللرز
بو ده‌مت گوللر ایچینده نیلوفر دیرلر بزه
تاریخ آكمش بزلری ، حاجت ده‌گل وصف ایتمگه
خادم انسانیتز مخلص أر دیرلر بزه

تورکمن شعری ، عراقك ئوكملی صورونلریله ایلگیلنمكدن گری

قالامشدر . بوراده اولوب بیتن تاریخی اولایلر هیجانله جانلاندیریلمشدر . تورکمن شعرینده ئوکملی بر یر توتان گاور باغی اولاییندە (١٩٤٦) دوشن ٢٨ شهید ، ایشچیلرك مجادله ودیره‌نیشلری ، بهاءالدین صالحی طرفیندن شویله جانلاندیریلمشدر (شعرك متنی ، بشیر صایی ١٠ ص٧) :

حزیران گونشی یورغون طوندی
باطیشه یاغمور گبی یاغدی قورشونلر
گاوور باغینده یورغون یارالی
قانا بویاندی گناهسز ایشچیلر
ایشچیلرك یورغون آقمش ترلری
مجاهدلرك دوکیلمش قانلری
اون دورت تموز صباحینك گونشی
اویاندیردی شهیدلرك روحلرینی
پارلیور گاورباغی زیتوننك یاپراقلری
اوچیور اوستنده بیاض قوشلری

ئوکملی اولان صورولاردن بریسیده پترولمزدر کی بیزه یابانجی اولمشدی ... پترولك ، خلقك دگل یابانجینك چیقارینه آقدیغینی ، ایشیغینك ، قارانلقده (یعنی باصقی آلتینده) یاشایان خلقی ایچین صاچمادیغینی ، آنجاق یادلرك (تکلچی شرکتلر) اوندان یارارلاندیغینی افاده ایدن شاعرلرمز بو صورونو بر چوق شعرلرینده اله آلمشلردر :

فقط بو اولاغان اوستو دوروملره هیچده ییلمایان تورکمن شاعری، گونك برینده وطن زنگینلكلرنیك قورتولاجاغینه وهر قرانلغی یوق ایدەن بر گونك گلەجگینه ایناننیور . بو یوزدن نه غم نه ده آجی چکمەلیدر یورددا‌ش .. وطن هیمزك پایلاشدیغی قوتسال طوپراقدر.. و . هیمزی سیودر .. اونك صورونلری هیمزك صورونودر . گلەجگك قیزینه سسلنەن شاعر نسرین اربیل (قار ۱۱/٤ ص۳۷) بو خصوصده شویله سویلیور :

آننەك ، باباك ، سنیده آبلاك قدر سیوەجك
غم چکمه گوزەل یاوری هر شەی ایی بیتەجك
گون گلەجك حر وطن حقلری بیرلشەجك
تاکرینك عدالتی نەردەیسه اورده وارسك

آیریجه تورکمن شعری ، بو دونممزده پاطلاق ویرەن دەوریملره دەگینمەکدن ، اونلره حیرانلق دویماقدان ، اونلرك گرچکلشدیردیگی نوم قزانچلری جانلاندیرمقدان گری قالامشدر . بو آراده ، بیلیندیگی گبی اوچ دەوریم پاطلاق ویرمشدر : ۱٤ تموز ۱۹۵۸ ، ۱٤ رمضان ۱۹٦۳ و۱۷ تموز ۱۹٦۸ دەوریملری . قونومزی ایلگیلندیرەن ایلك ایکی دەوریم ایسه ، تورکمن شعرینده یرینی آلمش بولونمقدادر .

باصقی آلتینده قیورانارق یاشاییپ هر مشروع حقلرینەن یوقسون اولان بر خلق ، هر شەیه رغما ، گوکلینده صارصیلماز بر اومید یاشاتدیرر . چونکو گیجەدن صوکره بر گوندوزك ، غمدن صوکره سیوینجك ظلمدن صوکره عدالتك گلەجگی قانیسینەدر . بو باقیمدان ۱٤ تموز ۱۹۵۸ دەوریمینك اولوشو شاعرلرمزجه اویله تلقی ایدیلمشدر،

کی بر ییلدیریم گبی صداسی گوکلره داغیلینجه، خلقینك سیلکینمه‌سینی،
حریت مشعله‌سیله یورویوشونو ایسته‌مشدر ٠

داها ایلریده گوروله‌جگی گبی ١٤ تموز ده‌وریمینی سـلاملایان شعرلر سربست شعرمزده‌ده گورولمشدر ٠

١٤ رمضان ١٩٦٣ ده‌وریمی ایسه یالگز شعرمزده ده‌گل تورکمن ادبیاتینك بر چوق تورلرینده گنیش بر یر توتار ٠ دکتا بر رژیمه‌صوك ویره‌ن ١٤ رمضان ده‌وریمی ، تورکمن شاعرینجه بر حریت مشعله‌سیدر٠٠ قرانلغی ییرتان بر گونشدر ٠٠ سونمیه‌ن بر اوجاقدر ٠ بو یوزدن ، او، جانله ، قانله قورونمالیدر ٠٠

بو اراده شاعرمز نسرین اربیل ده ، (قار ١٠،١١/٢ ص٣٦) :
١٤ رمضان ١٩٦٣ ده‌وریمینی بر موژده اولارق خلقمز ایچین صایمشدر٠

دیکله ، ظفر سسلری سکا نه‌لر سویلیور
باق مبارك ارلرك هپ سفردن دونیور
سکا سلام مغربدن ، جزائردن گلییور
دوغدی پارلاق گونشم یاسلی گونلر اوستنه
تبریکه باشلادی گنجلر سه‌وینجله بر برینه

★ ★ ★

داها ئوکجه بلیرتدیگمز گبی ، ١٩٥٨ ده‌وریمینك ایلك گونلرینده ، تورکمن شاعرلری ، ایچدن گلن بوتون دویغولرینی شعرله افاده ایده‌رك، بشیر غزه‌ته‌سینده ویا قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملیورلردی ٠ فقط دکتا رژیمی ، تورکمن وطنداشلرینی ، عراقك ئوته‌کی یوردداشلری گبی، باصقی آلتینه آلمش ، نیجه فلاکتلره دوچار ایتمشدر ٠ بـو دوروم ،

ادبیاتمزده بر چیغیر آچمش ، گیده‌رك گلیشمش‌و ایلك تورکمن صویوت شعرینی میدانه چیقارمشدر · تورکمن شاعرلری ، خلقك دردلرینی ، چیله‌لرینی وصف ایدیلمز بر دیللـه . آنجـــق کیمینی قاپان اولارق جانلاندرمشلردر · « هچمـزك أدینـه » (قـاز ۹/۱ صـ۱٤) باشـلقلی شعرینده شاعر عزالدین عبدی بیاتلی ، او زمان کندیسـینك‌و خلقینك یوکلندیگی بر چوق صوچلامالره قارشی گلمکده و اونلری شـــــدتله یرمکده‌در · نه وار کی او ، کندینی باصقی آلتینده قیورانان بر کیمسه صاییور ، آنجاق یاپیلان ایشکنجه‌لری تحمل ایده‌مه‌دیگینی بیلدیرییور وتلاشلانارق اونك گیچیپ گیچمیه جگینی صورویور :

یتر آرتق چکه‌مـــــه‌م بونجه عذابی ، ألمی !
گیچه‌جك‌می ، عجبا ! بنده‌کی بو قایغو دەمی؟

شـــاعر بو شـــعرینده گرچکدن بر صادق یوردسـیوه‌ر انسان اولارق گورونویور ·· او ، کندینی‌ده تانیتماق ایسته‌میور · چونکـــو او ، هر صادق وطنداش گبی ، دوشمانلر طرفیندن لکه‌لنسه بیله ، آق یوزلو اولارق قالاجاقدر · او ، یابانجیلرله آل برلیگی یاپمایی خیانت صایار واونلرك صوندوقلری (امکی)ده رد ایده‌ر · دوروست بر انسانك، کیرلی صولارا باتیریلسه بیلـه بینـه آق قالاجاغینه اینانارق بو وطنك طوپراغینه نه قادار باغلاندیغینی‌ده آچیقلیور :

بنی صور ، جنگه گیده‌ن ، قانده دوکه‌ن یولداشیمه
گه‌نه صور : باق نه‌لره مقتدرم تك باشیمه
بنی سن (قیرق بره) صور ، اجنبی‌یه صورده بنی

حالا اسمم آنییور جمله فلسطین سکنی
بنی مستعمره صور ، گور نه یامان قاهری‌یم
بنی البت لکه‌لر : گرچی وطن قاهری‌یم
بنی البت سیوه‌مز اجنبی هم‌ده کوبکی
بیلیور رفض ایده‌رم گر بکا صونسه امگی
نه قده‌ر ظلمت ایدیلسه ، گه‌نه پارلار اثرم
بنی تاریخ بیلییور ، بن نه وفالی بر ارم !
نه اویون بیلسه لئیم ، دوکسه (یاقوتك) باشنه
گه‌نه (یاقوت) چیقاجاق : اورسه محکلر طاشنه
نه قده‌ر (چیرکف) آتیلسین‌ده صحیفه‌م آغینه
گه‌نه صادق قالیرم بو وطنك طوپراغینه !(۱)

گرچکدن قاپالی شعر یازانلر آراسینده گلن بویوك شاعر رشـــید عاکف هرمزلی‌نك داها ئوکجه بر شعرینده گورولدوگو گبی او ، هیجانلی بر خلقچی گبی گورونمش خلقینك چکدیگی محنت واجیلرینه قاتلانمش‌و « سیاه البسه‌لی قادینله » باشلقلی شـــعرینده (قار ۱/۲ ص۳۰) عینی دویغولری عکس ایتدیرمشدر :

درین باقیشلریندن ئوگره‌ندم کی سنده بر شی‌وار
معصوم نظرلرینله هپ افقلری ،
بر حزن وحسرتله تیتره‌یه‌رك همشیره هر بری
یوقلار ، گزه‌ر ، شو قرانلقلرده گوزلرك نه آرار ؟

★ ★ ★

(۱) قیرق بر : ۱۹٤۱ حرکتی ، چیرکف : کیرلی صو .

سوروکله‌نوپ دوراجاقسك بودر نصیبك ای ملك
اوف بن‌ده سنك گبی مشتکی گوزلرمده بکا
گل ، گل شوراجقده سنکله برابر آغلایالم
بیلیندیگی اوزره اسکیدن سوروپ گیده‌ن سوسیال خسته‌لقلر ، ایستر ایسته‌مز طوبلومك فردلری اوزرینه اتکیسینی یاپـار ۰۰ بـــو یوزدن آکلاشمازلق ، دیدی قودی ، بوش لافلر آراده ایشینی یاپار ۰۰ آرا آچار ۰۰ بو گبی آنورمال بلیرتیلری ، خلقی دوشونه‌رك گیده‌رتمك، هر وطنداشك گوره‌ویدر ۰۰ ایشته طوپلوم فردلری آراسینده بـــاش گوستره‌ن بر طوپلوم خسته‌لغی صاییلان اختلافی ، شاعر حسن گوره‌م (قار ۱۱/۷ ص۲۰) شویله یرمشدر :

قارداشم بو اختلاف آرتق یتر گیچمش گیچن
فایده‌سز افکاره اویما هر سوزه آلدانماسن
بو قدر گوردك ضررلر آلمادق عبرت ینه
یتر آرتق طوپلانسك خدمت ایستر بو وطن
★ ★ ★
بر وطن قربان گیده‌رسه بونجه یاکلش سوزلره
یاشامقدن ای وطنداش فایده قالماز بزلره
بو اویوشمازلق نه‌دن مللت ایچینده بوش یره
خلقی آلدانمش یازیق بر برینه دوشمان ایده‌ن

بو دونه‌م یکی شعرمزده بر چوق شـــعر قارشـــیلقلری‌ده یر آلمش بولونیورکی ادبیات حرکتینك نه بر درجه‌ده گلیشدیکینی گوســـترر ۰

چونکو اوزرینه قارشلقلر یازمایه یول آچان بر شعر ، بو قارشیلقلری یازان شاعرلر ایچین الهام قایناغی اولور ۰

بوراده بیزی ایلگیلندیرەن ، نسرین اربیلك (خانجی ایله حسبحال) (قارداشلق ۱/۸ ص۳۹) باشلقلی شعریدر ۰ اونك بو شعری اوزرینه بر چوق تورکمن شاعری قارشیلق یازمشدر ۰ بو شعر ، تورکمن ادبیاتینك بو دونەمی ایچین بر بلگه (وثیقه) اولارق صاییلا بیلیر ۰ ۱۹۵۸ دەوریمیندن صوکره عراقي پنجەسی آلتینه آلان دکتا رژیم ، یورداشلری ایستەدیگی گبی باصقی‌یه توتدیرمشدر ۰ بو یوزدن آیدینلرمز ، ئوز یوردلرینده غریب گبی کندیلرینی صایارلر ویا اونك گبی گیچنرلردی ۰ ایشته کندیسینی بر غریب صایان شاعرمز نسرین اربیل ، کندی درد ، شکایتنی ، چکدیگی الم ، کدەری ، توتولدیغی ظلم ، باصقی‌یی ، کندیسینه بر آز تسالی ویرمك ایچین بر خانجی‌یه : بیلدیریور :

نه غربتده گزدم ، نەده یورولدم
نه دردیم سویلەدم ، نەده صورولدم
سریمی دەرەجك تك سنی بولدم
بن کندی یوردمده غریبم خانجی

★ ★ ★

سکا اکلاتاجق دردلر چوق بنده
گوللریم دەریلدی تازه گلشنده
آرتق قرانلقدن بحث ایتمه سندە
ازلدن بو ظلمت نصیبم خانجی

★ ★ ★

سکا اوز یوردمدن قوپوپ قوشمشم
سیل گوز یاشلرینی جوشمشم
قدحی دولدورما ذاتا سرخوشم
بن هجران مەینی ایچمشم خانجی

یالکز غربت گەزەن دگلدر درتلی
غریبلر صلەیە وارماقلە اومیدلی
بکا هر اومیدك قاپیسی کیلتلی
قدر البسەمی بیچمشم خانجی

نە قدر اکلاتسام ینە روحم بوش
واز گچ بندەن خانجی ، غریبلرە قوش
تسللی یوق بکا براق باشی بوش
بن کندی یولومی سیچمشم خانجی

نسرین اربیلك بو شعرینە ، اسعد نائب ، رعنا قلنــــدر بیاتلی ، یوکسل کرکوکلیورمزی خونکار برر قارشیلق ویرمشلردر ٠ بونلـــر گنەلکلە نسرینك چکدیگی دردلرە قاطلانمشلر وکندیســــینی آووتماق آماجیلە ، تسللی ویرمشلردر ٠ اسعد نائبك شعری اونلرینکینە قیاسـا داها اتکیلی ، داها أهنکلیدر ٠ بو خصوصیت بلکەدە اونك شعرمزدە بارز بر یر اشغال ایتدیگیندن ایلری گلیر ٠ او ، خانجییە فعلا باش ووران بر گرچك یولجو گبی گورونور ٠ فقط شعریندە سمبولیست تمالر چـوق

آز کورونو ۰ او ، نسرین گبی ده‌گل ، خانده قالدیغی سوره‌ده ده اومیدله یاشییور ۰ حتی نسرینك ٤نجو دورتلوکنك صـــوك مصراعینده گلن

« قدر البسه‌می بیچمشم خانجی »

یه بیله قارشی گله‌ره‌ك :

« نه‌ره‌ده‌یسه گله‌جك بنم کاروانم »

و « دولدورما بر دها دینمز هجرانم »

سویله‌مشدر ۰ (خانجی ایله حسبحال شـاعره‌سنه ، باشـــلقلی شعرینده (قار ۱۰/۱ ص۳۱) شویله افاده ایدییور :

(۱)

یولجویم ، یورغونم ، هر گون بر ایلده
نه چتین یوللردن گیچمشم خانجی
کل اوچ بش گون ایچون بنی آغرلا
غربت ایلده سنی سه‌چمشم خانجی

(۲)

صحبتم روا گور بنی اونوتما
خوشجه بر انسانم بوراقوب گیتمه
بن مخمور ایسه‌م‌ده میدن ظن ایتمه
باشقه‌جه بر شراب ایچشم خانجی

(۳)

گل سویله بکا سن (کرم) نه اولدی ؟
او وفاسز (اصلی) نه ایچون صولدی ؟
بو خان کوشه‌لری قاچ کره دولدی ؟
بن‌ده بو ایللردن گیچمشم خانجی

(٤)

یوزومه ایی باق گور نه محزونم
بویله یاشامقدن صانمه ممنونم
لیلایی آرارم ذاتا مجنونم
بن یار دیارندن گوچمشم خانجی

(٥)

بر یولجویم خانجی ، سنده مهمانم
نه‌رده‌یسه گله‌جك بنم کاروانم
دولدورما بر دها دینمز هجرانم
« قدر البسه‌می بیچمشم خانجی »

رعنا قلندر بیاتلی‌نك قارشیلغی (قار ١/١٠ ص٣٤)ایسه ، ساز شاعرلرینك قوشمالرینه بکزییور . رعنانك شعری گوزه‌ل وجانلیدر. اما نه یازیق کی اونك بو شعریندن باشقه هیچ بر شعرینه واقف ده‌گلز . او بو شعرینده ، کندیسینی نسرینك درد اورطاغی صاییورســـه ، فقط طبقی اسعد نائب گبی ، بو محنتلره قارشی اومیدله یاشییور :

ایکی گول وار ، اك گوزه‌لی گوللرك
تسلاسی بختندن کوسکونلرك
محورلری سیویشن گوکللرك
نسرین ــ رعنا : بر سن وارسك بر ده بن

★ ★ ★

باغچالردن باغچالره آشارز ۰ ۰
صالونلرده وازولرده یشارز
داملالاشوب بعضی بعضی داشارز
گوزلر یاشی : بر سن وارسك بر ده بن

★ ★ ★

عاشقلرك النده دسته‌لنمش
اوزانلرك سازنده بسته‌لنمش
اوتولمایان درد ایله خسته‌لنمش
اولانلره : بر وارسك بر ده بن

★ ★ ★

یتر آرتق ، نه خانی طانی ، نه خانجی
نه چیله چك ، نه قوی قلبکه صانجی
بللی ایتمه ، دویدیغك هر اوصانجی
درده دوزه‌ن : بر سن وارسك بر ده بن

رمزی خونکارك شعری (قار ۱/۱۲ ص۳۷) ایسه ، طبقی رعنا بیاتلی‌نك شعری گبی ساز شعرینه بکزییور ۰ حیاته ایپمسر (متفائل) اولارق باقان شاعر ، دیلینده هپ یوردونی ترنم ایدییور ۰ اونـــك اوغرونده قان دوکمه‌یی ، فداکارلق ایتمه‌یی بر قوتسال گوره‌و صاییور۰ دنیایی او گونلرده قرانلق ، دار گوروپ ، أو گونك ذلتیله یاشامایی بــر (جرم ــ جنایت) ویا (عار) صایمشسه‌ده ، یینه‌ده اومیدله یاشامش ، گیجه‌یی (ظلم وباصقی‌یی) ازه‌ن بر گوندوزك گله‌جگینه ده اینانمشدر۰:
آکلاتدك درتلرك بکا ، دورمادان

غریبم دییورسك ، غربت گورمەدن
درتلرك سویلەدك ، دردم صورمادن
دردك سویلەمیەن ، صورولماز یولجو

★ ★ ★

گوز آچدم حیاتی قرانلق بولدم
مجهول یوللرك یولجیسی اولدم
نه قیریله بیلدم نه ده آکیلدم
قیریلسەدە تورکمن اکیلماز یولجو

★ ★ ★

قەحی دولدوردە ایچ یودوم یودوم
گزدم دە دیار ، خیاللر قوردم
اك قوتسال اولان بنم اوز یوردم
اوز یوردە قوشانلر یورولماز یولجو

★ ★ ★

گیدەرم عسکرە دوکەرم قانم
آدادم یوردیمە بو ناچیز جانم
اومیدسز یاشامام ، بن دە انسانم
انسانلر اومیدسز یاشاماز یولجو

★ ★ ★

شو قرانلق جهان نە قدەر داردر
ذلتە یاشاماق جرم ایلە عاردر
هر گیجەدن صوکرا بر گوندوز واردر
وولقانلر نفسلە سونەمز یولجو

بو شعرلری یاقیندان ایزلییه‌ن نسرین اربیل ، هپسینه بردن بر قارشیلق (قار ۱/۱۲ ص۳۱)ویرمش ، آنجاق بو دفعه ، کندیسـینك نیته‌لنمز بر کوتومسرلك دورومی گیچیردیگینی افاده ایتمشـدر ۰ او ، بو شعرینی آتشلی ، هیجانلی ، وطن عاشقی ، دردلی ، چیله‌لی ، چـوق که‌درلی بلکی‌ده بیتگین بر دورومده قلمه آلاراق گورونیور :

نه طالعسز باشم وار ، بو قاچنجی یولجولق
ینه دوشدم یوللاره ینه گوروندی افق
بو خزان موسمنده گون صولق بکزم صولق
سورونوپ گیدیورم باختمك یانی صیرا

★ ★ ★

بن چوق اسکیده‌ن طاتدم آیریلق لذتنی
ایچدم ایلك آیریلغك زهیرلی شربتنی
صاردم غریب گوکلمه گیجه‌نك ظلمتنی
بولوط گبی آقارکن گوزیمه بیك خاطره

★ ★ ★

گیدیورم گوکلمده آیریلغی دویاراق
حیاتم توکه‌نه‌جك گورونمه‌دن بر دوراق
روحم گبی اطرافم ، یوللار ، قرلار هپ قوراق
جهنم ایچینده‌یم گون قره گیجه قره

★ ★ ★

سور آتك عربه‌جی ، گیت افقلر بوینجه
ایچریمده آیریلق بر قزل قور قویونجه

ارتق درتلنمیورم آیریلغی دویونجه
بنمله دوکوله‌نلر چوق ایمش بو یوللره

★ ★ ★

غریبلر طاپیناغی ، ای دردیمه درد قاتان
سنك اوغرونه یازدم دستان اوستنه دستان
اسمك دوداقلریمده طاتلی بر نغمه ، وطن
گیتدیکچه صولمادایم بو درتلیلر خاننده

★ ★ ★

بر گون اولسون قورتولسام بن بو آجی کدردن
بر خبر گلسه بکا گوللر صولدیغی یرده‌ن
رؤیامداکی خیالم صولوپ ، رنگی بیتمه‌دن ٠
جمله ده‌کیز طوزلری طوپلانمش گوز یاشمده

★ ★ ★

بن عمرمی خارجادم بو غربت یوللرنده
دردمك صوکی گلمز بوگون گبی یارینده
ئولورسه‌م ، قاووشمادان عمرمك بهارنده
قازك قبریمی بنم یوردومك قوجاغنده

آیریجه بونلره ، صلاح نورس‌ك (بن وغربت) آدلی شـــعری‌ده اکله‌نیلیر ٠ (قار ۱/۳ ص۳۵) نسرین اربیلك یوقاریده‌کی (غـربت یوللرنده) باشلقلی بو صوك شعرینه قارشیلق اولارق یازان صـــلاح نورس ، یورده نه قادار باغلاندیغینی ، حیرانلق دویدوغینی گوسترر ٠ فقط انسان ئوز یوردنده یابانجی صـــاییلدیغی ، باصـــقی آلتینـــده ،

محنتلرده یاشادیغی تقدیرده چکمزمی یوردونك حسرتنی ؟ بو شعرینده کندیسینی وطن دەلیسی صایان صلاح شویله سەسلنیور :

طازدمشم آیریلمادن آیریلق لذتینی
چکرم اوز یوردمك حسرتینی
وارمی آرتق اکلایان آیریلق حکمتینی
یاشامق آرزوسنده کاتب یازم سیلەجك

قینامایك قارداشلر بنم وطن دەلیسی
وطندر انسانلرك گیچیلمز سەوگیلیسی
یورەگمده بر حسرت هر آر اونك دردلیسی
تا ئوتر یاسلی بلبل چیچکلر اینلەیەجك

بو طاپیناق بنمدر ، عنوانمدر دستاییمه
قایناشنجه سەوگیسی جوهر اولدی قانمده
یبانجییم سانکی بن طپارکن طاپناغمده
طپانلر دیلەگنی او تاکریچەم بیلەجك

عزالدين عبدى بياتلى

بيات عشيرتينه منسوب اولان عزالدين عبـــدى بياتلى ، ١٩٢٢ ييلينده كركوكك قوريه محله‌سينده دنيايه گوز آچمشدر ٠ داها چوجوق ياشده ايكن مولايه گونده‌ريلن بياتلى ، ايلك واورطه اوقولو كركوكده بيتيرديكدن صوكره ١٩٤٣ده بغداد ئوگره‌تمن اوقولنه گيردى ٠ ١٩٤٦ده بو اوقولدان مأذون اولونجه ئوگره‌تمن تعيين ايديلدى ٠

ادبيات حياتى ، ئوزه‌للكله شعر حياتى ، داها ايلك اوقولده ايكن باشلار ٠ بو اوقولك دوردونجو صنفينده ايكن «ياشاسين عراق عسكرى٠ هيچ بر وقت دونمز گرى» باشلقلى يازديغى شعر ، صنفده ئوگـــره‌تمن وطلبه‌لر ايچين اوقونمش وتقديره نائل اولمشدر ٠ بر آرا شعردن ، اونو داها ايى اكلايامادىغى ايچين ، واز گيچمشدر ٠ اوقولده ايكن بـــر قاچ خويرات وشعر يازمشسه ، او بونلرى شعر دييه صايمامشدر ٠ چونكو او ، معنا باقيميندان گوزه‌لسه وزن باقيميندان اقصاقليدى ٠ ضيا پاشا ، نامق كمال ، توفيق فكرت ، يحيى كمال ، رضا توفيق ، فاروق نافـــذ چاملى بيل ، هجرى دده ، محمد صادق گبى شاعرلرك أثرلرينى ايزلمكدن گرى قالمايان بياتلى ، بعض تأثيرلر يوزوندن قايناغى جوشنجه ، ئوگرتمن اوقولنده شعرلر يازمايه باشلياراق بر دفتر دولدوا بيلمشدر ٠ بوكـــا رغما ، اونك اولغونلاشمش صاييلا بيلن شعرلرى آنجاق ئوگره‌تمنلك حياتينه آتيلديقدن صوكره باشلار ٠٠ بو آراده گره‌ك عروض گره‌كسه هجه وزنينده شعر وخويرات يازمشدر ٠

اوكاگوره ، شعرينه اتكى ياپان شاعرلر چوقدر ٠ او ، بو خصوصده شويله سويليور : «شاعرده» عروضده ، اسكى شاعرلرك تأثيرى اولور٠

فقط بیز اسکیدن اوزاقلاشدیغمز ایچین دییه بیلیرم کی ، بکا اك چـوق تاثیری ایدن یحیی کمال بیاتلی‌در هجه‌ده ایسه فاروق نافذ چاملی بیل‌ی سیویپ چوقلقده اونك اوزرینه گیتمشم . بو آلانده باشقه شاعرلرك‌ده اتکیسی آلتینده قالمشم ، فقط اك چوق چاملی بیلی ایزله‌مشمدر . »

شاعرمز بیاتلی ، شعرك بوتون وزنلرینده وسربست سـتیلده شعرلر یازمشدر . اونك ، شعرمز وزنلرینه دائر شو گوروشی دقتـه ده‌گر : « تورکمنجه‌یه اویغون اولان اك یاقین طرز هجه‌دی . فقط عروض اوندان دها اهنگلیدی . عروض بر آزده زوردر ، چونکو عـروض ایچین کلمه بوللوغو ایستر . فقط تورکچه‌نك محدود کلمه‌لری ، شـــاعری صنیردان دیشاریه چیقارمایه زورلار . بو اسکی‌یه دوغرو گیتمك اولور. فقط عروض باشاریلسه ، صاف بر دیلله کلمه‌لر قوللانیلسه ، عـــروض هجه‌دن داها اهنکلی اولور . فقط هجه کندی مالمزدی . »[1]

کرکوك‌ده چیقمش اولان آفاق ، بشیر غزه‌ته‌لرینده ، بغدادده چیقان یکی عراق وقارداشلق مجموعه‌سینده صیق صیق شعر ویازیلر یاییملایان عزالدین عبدی بیاتلی ، شیمدی‌یه ده‌ك کتاب حالینده هیچ بر أثر نشر ایتمه‌مشدر . بونك‌ده سببی اوکا گوره شویله‌در :

بر چیوره‌ده‌یم شعری ده‌گل کندیمی بولامام
بن وارمیشم یوق ایمشم هیچده دویمام
چیوره‌مده کدر ، ئه‌وده کده‌ر ، مه‌ی‌ده کدر وار
بر قانلی سفر یولجوسویم غمله برابر

---

(۱) بو سوز رادیو ئه‌ویندن ۱۹۷۳ده ویریلمشدر. متنی بیزده دورویور.

شعرلرینده یکیلیگه دوغرو یونلن عزالدین عبدی بیاتلی ، تورکمن یکی شعرینك ئونجولریندن بری صاییلر . هله اونك « هجه وزنیلسه یازدیغی شعرلری وآیریجه ثروت فنون شاعرلری گبی کلاسیك عروض جمله ترکیبی باقیمیندان تورکجه لشدیرمرك باشقه بعض شـــاعرلر گبی ده هجه یه یاقلاشدیرما چابالاری تقدیره شایاندر »[۲] او ، وقتیله شعرلرینه دائر صوردوغمز گوروشونو شویله آچیقلامشدی : « شعرلرم ، بنجه شیمدی اولغونلق چاغینده صاییلا بیلیر . گرچه الهاممك فیشقیردیغی آنلرده چوق شعرلر یازمشدم اما ، نه یازیق کی شعر وزنلرینی ، شعر قالبلری ایجه قاورایامامشدم . اونك ایچین ده ، او گوزمل الهاملر ، او گوزەل معنالر ، لایق اولدوقلری قابلره ، شیشه‌لره بیراقیلمامشدی . وبو سببدن او شعرلر شیمدی بنی تطمین ایتمیور . بو گونکی شعرلرم ایسه ، گرچی آزدر ، الهام قایناغم گرچه او قدر فیشـــقیرمیور ، اما اولدقچه گوزەل ومحکم قالبده‌در :

وقتیله جوشان قایناغمه (قاب) بولامازکن

بیك قاب بولونور شیمدی .. یازیق ، گوزده صو آزکن ! .

شعرلرمك بر خصوصیتی داها وارسه ، او ده ، چـوق کره درین معنالی اولوشودر . قصورمی صاییلر ، اییلك می صاییلر ؟ . بیلمه‌م .. اما حقیقت بودر . اونك ایچین شعریمی کندم اوقورسام ، کندم اکلاتسام چوق داها تأثیرلی ، چوق داها ذوقلی اولور . »[۳]

---

(۲) عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری . قار ۱،۲/۷ ص۲۵ .

(۳) باق چاغداش تورکمن شاعرلری ص۶۱ .

عزالدين عبدی بیاتلی شعرلریله اوك صالديغی گبی ، یازیلریله‌ده شهرت قازانمشدر • حتی اونك نثرینك شعرلریندن داها گوزه‌ل اولدوغنی سویلینلرده واردر[٤] • حکایه ، پیه‌س ، مقاله ، اینجه‌له‌مه‌لر یـــازان بیاتلینك اسلوبی گوزه‌ل وچکیجیدر •

او ، حکایه آلانینده ده ، داها صوکره بلیرته‌جگمز گبی ، اولدقچه باشاری صاغلیابیلمشدر و بو آراده ایکی حکایه یاییملامشـــــدر : « ایده‌ن بولور »[٥] و «حق آلدانمز»[٦] •

پیه‌س آلانینده ایسه ، اونك مع الاسف هیچ بر پیه‌سی ، یازیلی اولارق یاییملانمادیغی ایچین ، اوکا دائر هیچ بر شی سویله‌یه‌مه‌یز •

مقاله‌لری ایسه ، چشیدلی قونولرده‌در • کی اونلرك بویوك بـر قسمنی قارداشلق ده‌رگیسینده نشر ایتمشدر •

باشـلیجه قایناقلر :

١ ـ ١٩٧٣/١/٢٧ده بغداد تورکمن رادیوسیندن یاییملانان بیوغرافیسی ایله کندیسیله یاپیلان گوروشمه • بونو ئوزه‌ل اولارق رادیـــو ئه‌ویندن آلدم •

٢ ـ چاغداش تورکمن شاعرلری ص٦٠ـ٦١ •

٣ ـ عطا ترزی باشی : یازی یازانلرمز •• شعر دوزه‌نلرمز قار ٢/١ ص٢٨ ، قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشـــــعرلری قار ٧/٢،١ ص٢٥ •

٤ ـ قار ٦/٥ ص٤٦ •

٥ ـ وحیدالدین بهاءالدین : من ادب الترکمان ص١٢٥ـ١٤١ •

---

(٤) عطا ترزی باشی : یازی یازانلریمز •• شعر دوزه‌نلریمز قار ٢/١ ص٢٨ •

(٥) باق قار ١١،١٢/٥ ص٣٧ـ٣٩ •

(٦) باق قار ٦/٥ ص٢٨ •

شعره قالصاغلق

آرتق اوغور اولسون سكا اى سيوگيلى يولداش
اى قهقهه‌م ، اى گوز ياشم ، اى قلبمه سرادش
هر نشئه‌مى ، هر قايغومى ، سن اكلاتا دوردك
التوندان اولان تختكى صاف قلبمه قوردك
شه‌نلكده ، كده‌رلرده همن فيشقيرييوردك
دارمان اولاجاق كاسه والهام آرييوردك
بلبلده صدا ، گولده أدا ، باغده چيچكسك
مسجدده اذان ، ديلده دعا ، قلبده ديله‌كسك
هر دول قادينك ، هر يتيمك گوز ياشيسك سن
ناچار اولانك ، لال اولانك سرداشيسك سن
بلبلر ئوتر ، صو شاقيرر : هپ سنى سويلر
روزگارلر أسر ، دال اوروشور : بسته‌نى سويلر
وقتيله تسللى سن ايدك .. سنله ياشاردم
انگين ده‌كيزى ، هر افقى سنله اشاردم
گيتدى او گونم ، سنله ايدك باش باشا هر دم
بر ده‌رده كى بن دوشمه‌ده‌يم ، يوق اوكا مرهم
وقتيله برابر ياشادق ده‌ملرمزده
ييللر اسييور ، شيمدى ايسه ييرلرمزده

الك اينجه خياللرله دولوب ، همده طاشاركن
بر طانه خيال محروميم ، شيمدى جوشاركن
وقتيله جوشان قايناغمه قاب بولامازكن

بیك قاب بولونور شیمدی ، یازیق گوزده صو آزکن
قایناق قورودی ٠٠ باغ قورودی ، هپ سونو ویردی
گوکلمده‌کی کوثر دخی چایه دونو ویردی
بر چه‌وره‌ده‌یم ، شعری ده‌گل ، کندیمی بولمام
بن وار ایمشم ، یوق ایمشم ٠٠ هیچده دویولمام
گوکلمده کده‌ر ، ئه‌وده کده‌ر ، مه‌یده کده‌ر وار
بر قانلی سفر یولجوسویم غمله برابر
هر ظلمه نیچه شعری دیدم گوزده‌کی یاشله
عمر گیچیور ، چرخ ایله ، دورانله صواشله
ممکن‌می ، دوروركن ایچرمده بو قدر غم
سندن بر امید بکلییه‌م ، ای (هجه) بر دمم ؟
سیوادیی‌ده ، صهبایی‌ده ، دنیایی ده آتدق
گیت گیده یولداش بولو ویر أی شعر آرتق !

قلار ٦/٢ ص٣٤

● شـــارقی

بر گون نه اولور گوزلرینك رنگینه دالسام
جنت گورونه‌ن پنجره‌دن هپ باقا قالسام
بیك تورلو خیاللر پشینه دیزگینی صالسام
بر گون نه اولور گوزلرینك رنگینه دالسام

کچ قارشیمه سن ، باق بکا ای سیوگیلی بر آن
باقدقچه سنك گوزلرینه جان بولورم ، جان
ئولمکدن آغیردر ، گوزه‌لم ، واللهی هجران
بر گون نه اولور گوزلرینك رنگینه دالسام !

قار ٧/٢٠١ ص٣٨

یحیی کمال بیاتلی‌یه

دون چیقدی کنه بر سفره بر گمی سسنز !
ای یولجو اولان شاعرمز ! گیتدی هوسسز
سن مستجه سوزولش یول آلیرکن بز آییقدق
یاتمشسه‌ده مهتاب ایله آب بز اویانیقدق
ریختمده قالان بزلری بیگانه‌می صاندك
بیلمم‌کی نه‌دن ، ای شاعرمز ، بزدن اوصاندك
گیردك او بویوك ، هم‌ده سیاه قاپودن ایشته
باللهی دون آرتق ! بزه اکلات ده دونوشده :
(صوك اولکه بهار اولکه‌سیدر) ، دوغرومی رینده ؟
وقتیله خیال ایتدیگکز وارمی یرنده ؟
هر رند عجبا رینده‌لری‌ده یاد ایدییورمی ؟
خیام ایله مجلسده گوکل شاد ایدییورمی ؟
گوردکسه (ده‌کز) یوقسه (تپه) تورکوکی طوتدر
سونمکده تسلیك یوق ایسه ، بزی آووتدر
او پرده‌نك اردینده نه‌لر اکلادیکز سز ؟
اکلات ده (خیال شهری)کزی ئوگره‌نه‌لم بز
سسز گمی‌نك سرلرینی بزلره آکلات
آکلات ، ودیله‌رسه‌ك او زمان اویقوکی وار یات
البتده سیوه‌ن رندلرمز نافله بکلر
البتده سنی ، ای شاعرمز گورمه‌یه‌جکلر
اما گنه ئولمش دینه‌مز غیبه‌ده گیچسه‌ك ،
کندینه ازل پره‌سنك آردینی سیچسه‌ك
مادام یولونه شعرك ایله نور اوراجقسك
دوردقچه ایزیندن یورویه‌ن : سن دوراجقسك

بشیر ۱۵ ص۷

سیوگیلی‌مه

کندیمی طانیالی ۰۰ سنی قارشیمده گوردم
ای ، باغمك قونجاسی ، ای گوکلمك نشئه‌سی !
او گوزه‌ل صاچلرینی قاچ کره چوزوپ ، اوردم
ای گلذارك سنبلی ، باغچامك منکشه‌سی !

نه قده‌ر یاقین ایمش کوکلمز بر برینه
مگر کی سیوگی ایمش ، ارامزده‌کی بو باغ ؟
رقیب اولسون ، أل اولسون ، اویمادق هیچ برینه
باغ ده‌گل بر جنت‌مش بولشدیغمز بو باغ

سکا بکزه‌ین هر کس ، بنجه گوزه‌ل ، شیرین‌دی
گنزیمه سینه‌ن قوقوك ، اك سیودیگم قوقویدی
گوزلرینده‌کی صافلق نه داتلی ، نه ده‌رینددی
ایشته اونلردن اولمق ، بکا بویوك قورقویدی

قاچ ییللر بویله گیچدی : سن ، بنم ، بن‌ده ، سنك ؟
اك گوزه‌ل گونلریمز ، باش باشه قالمامزدی
اك بویوك قایغومزده : الداتماسی کیمسه‌نك
اك بویوك ذوقیمزده : گوز گوزه دالمامزدی ! ۰۰۰۰

قار ٤/١ ص٣٨

روللر بيتنجه

آرتق يالگزم آرقاداشلر ! ٠
كندى ، كنديمده‌ن اوزاق :
چوق سيوديگم بريسى
بگا سعادتمده اورتاق

هر زمان سيويشير ، ده‌رتله‌شيردك
بز باشقا بر عالم سيچمشدك
باشقا بر لذتى واردى
ذوقسز طاصالردن اوزاق ! ٠٠

كاشكى هيچ باطماسايدى گونش !
و اكسيلمه‌سه‌يدى ايشيق !
كاشكى هچ آيريلماسايدى او ئه‌ش !
سيوگيلم ئولمه‌سه‌يدى !

ايشته بر طابوت قوپويور ئه‌ويمزدن
بر يانلى اوموزلورده :
دالغالى صودا بر ته‌كنه ٠٠
باق ايشته گوروندى مزارلق ! ٠
و ايشته سرويلر دورويور گه‌نه ! ٠٠

بو مزار داها قاقيلدى سسز ٠٠٠

اسکی بر مزار ییریندەن ...
و سیلینەجك بو دە بر زمان ..
و اونی قاقان دە گیدەجك
بەلکی داها ئوکجە اثریندەن ! ..

ای (مزار) دینیلەن أسزار پردەسی ! .
ای ، باشقا دنیالردە آچیلان قاپی ! .
نە اولور بر کرەجك اولسون بکا آچیل !
هیچ اولمازسە بن گورەیم نە اولدیغنی
بر باقایسم ..
(جنت) دیدیگك دە او نەرەسی ؟! ..

بر گون آچیلدی قاپی ! ..
بن آرالادم او پردەیی ..
فقط نیردە .. ، نیردە او سیوگیلم ؟ .
نیردە او گولەر یوزلو ملك ؟ .
نیردە او وجود دەکی یاپی ؟ .
و نەدەن بویلە پارچالانمش .
دەوریلەن ،
آلچی بر هیکل گبی ؟! .

آه ! . نەدەن صوکرە آکلییورم ! ..
بزلردە نە غافل انسانلرمشز ! ..
مەگەر (دون) مش بو گوردیگمز تەن !
رول آلان جانك اوزەریندە
و رولنی بیتیرەن هر کس

دونونی چیقاراجاق ..
وبزلرك ،
بەری یاندا قالانلرك .
تورلو آدلر طاقدیغمز
باشقا .. باشقا (دنیالره) آچیلاجاق ! ..

قار ۱/۲ ص۳۵

ایکی داملا یاش : بر شعر

چدمیشم بن‌ده بلبلك چکدیگنی
ایناننگز کی .. بن‌ده بر شاعرم ، ارقاداشلر ! .
بنم‌ده بر گول قارشیسینده یورەگیم تیترەر
بن‌ده بیلیرم بر کویلونك اکدیگینی ،
سیلیپ ، سوپورمك ایستەر قوشلر

داغك آردیندان دوغان گونشه
و اوفورولمش صولرده ،
تیترەك آینالر یاراتان ایشینلرینه
بن‌ده هیجانلانیرم ! .
گورویور سگز کی .. بر ایچلی انسانم

بوجەك ویزیلتی‌لرینی دینلییورم ..
قورباغه سسلری آراسینده
مهتابلی بر گیجەده

و یایلانان ،

سسلی آغاجلری سیر ایدییورم

اویقوده سه‌کسه‌نه‌ن صوده :

باق ‥ بن‌ده موزیکده‌ن آنلییورم ! ‥

بن واپور قالقیشنی‌ده سیر ایده‌رم
یانی باشیمزداکی اسکله‌دن
و زمان اولور کی بن ده ،
بر یولجو اولماسنی آرزو ایده‌رم ! ۰
اما بر تورلو آلمازلار بنی واپوره نه‌ده‌ن ؟ ۰
بیلمییورم !؟

و ایشته او زمان سسله‌نیرم !

ای ! خبرسز ،

سسز یولجولر ! ۰

بر بیلسه‌گز ،

نه قادار بختیارسگز ،

گوزلری یاشلی ریختیمده قالانلردن ! ‥

شعر یازمییورمشم ! ‥

او ننچین‌ده شاعر ده‌گلمیشم مگر ! ۰

اویسا ‥ بن یازارم هر شعرمی ،

اما کاغد ، فلانه ده‌گل

بنم یازاجاق ییرم ،

گوز بەبەگیمدر ! ٠
تەبەشیرلە بر جامە یازار گبی ،
هر شعرمی اورایە یازار ،
و بر ایشیق قارشیسینده ،
سسز ، قویطو قارانلیغمدەن ،
آجی آجی اونو بر دفعه اوقورم !
ایشته او ، بنم ایچین یەتەر ! ٠٠٠
شیمدی سیلینمك صیراسی گلمشدر ٠٠٠
یاشلی بر سونگەر گیچر ،
یازدیغم شعرك اوزەریندن
وایکی داملاجق گوز یاشی قایار
قیزاران گوزلریمدن
ایشته اك یگی شعرم ،
اونلرده أریمشدر ! ٠٠

نوت : بو شعرلرك یازیلیشینده داها ئوکجه یاییملاندیغی یرلردەکی
عینی املالر گوتولمشدر ٠

حسن گورەم

یکی شعرمزده ئوزەل بر یری اولان حسن گـــورەم ۱۹۲٤ دە(۱) طوزخورماتونك چقله محلەسینده دوغمشدر ۰ دغوموندان ۷ گون صوکره ٤۰ گون سورەن توتولدوغو بر خستەلق یوزیندن گوزلـــرینی قایب ایتمشدر ۰ بو دوروم ، اونك حیاته قارشی ایپمسرلیگینه اصــلا اتکی یاپمامشدر ۰ حتی بو الانده ، شویله بر سوزی دقته شایاندر : « بو مساله (کورلك مسالەسی)بنجه پك ئولمکی دەگلدر ۰ چونکو بن انسانلغی بیلیورم ، اصل کور ، انسانلغی بیلمیەن قلبی کوردر۰ » ۰ بو سوزتمامیله دوغرودر ۰ عکســی تقدیــرده ، اویلــه بــر دورومــده اولان بــر کــەس ، نه حیاتی موطلولقلــه قارشــیلار ، نەده کندینی یتیشدیرر ۰ بویلەجه او ، بو باقیمــدان ، بویوك عــرب شـــاعری ابو العلاء المعریٔیه بکـــزەر ۰ چوجوقلغیندن بری ، بر موللا اولان رحمتلی باباســـی ولی دمیرجی‌نك وباشقەلرینك اوقودقلری کتاپلری دیکلەمەیه مراق صاران گورەم ، بو کتابلرده یر آلان انسانی گوروشلری بنیمسر وازبرلمەیــه چالیشیردی ۰

اك فضله شعری سیوەن حسن گورەم ، ۱۵ ، ۱٦ یاشلرینده شعر سویلەمەیی دەنەمش ونظم ایتدیگی بوتون شعرلرینی اوزون بر سوره

---

(۱) بو تاریخ ، حسن عزت چارداغلی‌نك : حسن گورەم آدلی مقالەسینده (قار ۹/۲،۱ ص۱۰) ۱۹۲۰ اولارق گلمشسه ، یاکلشـــدر ۰ یوقاریدەکی تاریخی ایسه شاعرك بالذات کندیسیندن آلدم ۰ نفوس دفترینده ایسه ، دوغوم تاریخی ۱۹۲۲در ۰

گیزلی توتمشدر ۰ ایلك اولارق « تنبللك » باشلقلی شعرینی ، ۱۹۵٤ده کرکوگك آفاق غزەتەسینده یاییملامشدر ۰ أیریجه اونك ۱۹۵۵ده آفاق غزەتەسینده یاییملانمش اولان « طوز خورماتو » باشلقلی شـــعری ، کولتور آلانینده بویوك اتکیلر یاراتمشدر ۰ حتی برچوق شاعرلرمز ، اوندان الهام آلارق شعرلر یازمشلردر ۰ بو آراده ، بویوك شاعر رشید عاکف هرمزلی ، اونك اتکیسینده (طوز شاعرینه) آدلی شـــعرینی یازمشدر ۰ داها صوکره خضر لطفی ده بو صوك شـــعری تخمیس ایتمشدر(۲) ۰۰۰ خلق فکرلرینه فضله دالان شاعرمز ، هر وقـــوع بولان اولایدن الهام آلیب شعر آلانینده داهاده ایلرلمك ایستیور و گونلك حیاتینده‌کی تجربەلردن یارارلانمایی‌ده دوشونیوردی ۰

بش دیلی آز چـوق بیلن حسن گـورەم شـــعرلرینده ، اك فضله انسانی قونولره دەگینمش ، عشقك بیله معنوی اولماسینی دیلەمش ، هر انسانك طوپلومه خدمت عاشقی اولماسینی ایستەمشدر ۰

رومانتیك وأوزگون بر شاعر اولان گورەمك شـــعرلرینده ، آکلاشیلماسی زور اولان یابانجی کلمەلر یوق گبیدر ۰

ایلکین سادەجه عروض وزنیله شعرلرینی یازیپ بویوك بر باشـاری قید ایدەن شاعرمز ، داها صوکره هجه وزنینه ذونمشـــسەده ، فقط عروضی‌ده براقمامشـــدر ۰ شـعرلری اك فضله حکمیات ، ئوگـــوت ، غزل وملی قونولردەدر ۰ غزللری ایسه پلاتونیك عشق شعرلریدر ۰

(۲) باق حسن عزت ، آدی گیچن یازی ص۱۰ ۰

حسن گورەم ، شعرلرینی آفاق وقارداشلق دەرگیسینده یاییملامشدر۰ فقط او ، شیمدی‌یه دەك هیچ بر دیوان یاییملامامشدر ، ١٩٤٥ ییلینده یازدیرمش اولدوغو ٣٠ ، ٤٠ پارچه شعری بردن قایب اولمشدر ۰ بونکله برلکده ، بر چوق شعرلری‌ده باشقه کیمسەلر طرفیندن چالینارق یاییملانمشدر ۰

١٩٥٥ده یازدیغی شعرلر ، باشقه شاعرلره اتکی یاپدیغی گبی ، اینجەلەدیگمز دونەمده (١٩٥٨ـ١٩٦٨)ده عینی اتکی‌یی قایب ایتمەمشدر۰ بو آراده علی رضا آل ارسلانك « طوزدن گلیور روحك غداسی » باشلقلی شعری دقته دەگر ۰

طوزدن گلیور روحك غداسی
سندن آلینیر گوکل جلاسی
ترك ایتمەلیسك الله یاسی
ای یوردمزك ابو العلاسی
الامك أسیر مبتلاسی

باشلیجه قایناقلر :

١ ـ ١٤ تموز ١٩٢٧ده شاعردن ئوزەل اولارق آلدیغم نوتلر ۰
٢ ـ چاغداش تورکمن شاعرلری ٨٣ـ٨٥ ۰
٣ ـ حسن عزت : شعراء الترکمان المعاصرون : حسن گورەم قار ٢٠١/٩ ص١٠ـ١١ ۰

بکلتمه

سیوگیلیمه

بکلتمه یتر بونجه زمان عشقکه یاندم
یتمزمی بو هجران بکا جانمدن اوصاندم
وقتیله دیدك بن گلیرم بنده ایناندم
ییللر گیچیور گلمه‌دك آه سه‌وگیلی جانم

قوربان اولاجق عشقکه دنیاده بو جانم
بلبل گبی آه ایلیه‌رك گیچدی زمانم
کار ایتمه‌دیمی بونجه سکا اه وفغانم ؟
ییللر گیچیور گلمه‌دك آه سه‌وگیلی جانم

عشقکله یانان جانمی بیلمه‌م نه‌یه یاقدك
حقمده سکا سوز دیدیلر ، سوزلره باقدك
هجرانلر ایچینده حسرتله براقدك
ییللر گیچیور گلمه‌دك آه سه‌وگیلی جانم

مسعود اولورم چهره‌می او صاچکه سورسه‌م
غمدن چیقارم برده هلال قاشکی گورسه‌م
عشقك باشمه ووردی بنی ایله‌دی سرسم
ییللر گیچیور گلمه‌دك آه سه‌وگیلی جانم

آغلا (گوره‌م) آرتق نوله‌جق عشق ایله حالك
سویله بو سوزی یارکه اولدقچه مجالك
مجنونه چیویردی بنی لیلای خیالك
ییللر گیچیور گلمه‌دك آه سه‌وگیلی جانم

قار ٥/٢ ص٤٥

اختلاف

قارداشم بو اختلاف آرتق یتر گیچمش گیچن
فایده‌سز افکاره اویما هر سوزه آلدانما سن
بو قدر گوردك ضررلر آلمادق عبرت ینه
یتر آرتق طوپلانسك خدمت ایستر بو وطن

بر وطن قربان گیده‌رسه بونجه یاکلش سوزلره
یاشامقدن ای وطنداش فایده قالماز بزلره
بو اویوشمازلق نه‌دن ملت ایچینده بوش یره
خلقی آلداتمش یازیق بر برینه دوشمان ایدن

قاچ عصر اسلامی اغفال ایتدی باطل اعتقاد
هر یالانجی سوزینه بر دها ایتمه اعتماد
مادی بر غایه‌یله بونجه اختلاف اولمش ایجاد
بر حقیقتدر بونی ظن ایتمه‌م اولسون بیلمیه‌ن

بللیدر غفلتدن اولدی بزلره هر بر زیان
آیریلقدن اصلا یوق بر فایده خلقه یاریان
اجنبی مللتلره باق آچ گوزك سنده اویان
یوکسلر اونلر علمده بزده قوت یوق نه‌دن ؟

قلار ۱۱/۷ ص۲۰

گووەنمە

گووەنمە قارداشم دنیایە گرچی ملك و مالك وار
قولندە قوتك یاخود گوزەلسك بر جمالك وار
فلكدەن كیم وفا گوردم دەرسە طوغرودر صانما
وفا یوق چرخ ودورانده صاقین غفلتله آلدانما
سكا ذوق وصفا ویرسە موقت ذوقنە قانما
جهانك ملكك آنساندا صوگندە بر زوالك وار

سلیمان گلدی وقتیلە بوتون دنیایە حكم ایتدی
براقدی حكمنی الدەن اوكا وقت اجل ییتدی
بو دنیا فانیدر فانی ، گلنلر قالمایوب گیتدی
مسافر خانەدر بوندان سنگدە ارتحالك وار

خیانت ایلمە هیچ كیمسەنك بر مالینی چالما
هوای نفسلە هر بر گناه دریاسنە دالما
یتر حرص وطمعلە حقە باطل سویلەیوب قالما
حرامدان اجتناب ایلە سنك رزقی حلالك وار

اطاعت ایلە اللهە دوشون دنیادە سن حقی
دیرسك بن مسلمانم اونوتدن یا نەدن حقی

دیرکه‌ن ملك ومال اولسون دوشونمز سن همن حقی
أجلمن قاچماغه گویا بر احتمالك وار

أجل گلسه امان ویرمز قالیر وارثلره ثروت
دوشرسك باشقه‌بر حاله چکرسك مالنه حسرت
دیرسك برده دونسه‌یدم سکا اولماز ویره مهلت
دوشون اعمالنی شمدی سنك آلده مجالك وار

محقق بیل خلاف اولماز تماما حقك أقوالی
قیامتده مفید اولماز بو دنیانك بوتون مالی
اوکا رحمت ایده‌ر الله کیمك طوغرو ایسه اعمالی
اطاعتسز اولور رحمت دییه سن یاگلش خیالك وار

دیمه‌م ترك ایله دنیایی چالیش اولدوقچه امکانك
چالیش لکن عدالتله دوشون حفظ ایله وجدانك
زیانك ایستمه اصلا «حسن» سن هیچ بر انسانك
أذیت ایلمه خلقه اگر عقل وکمالك وار

قار ٦ ییل ٨ صر٣٦ .

شاعر غریبی‌یه جوابم

فی الحقیقه ظاهرا عشاقه رغبت قالمامش
بشقه‌در عالم بو گون انسانه الفت قالمامش
هپ ەدگیشمشدر بو گونده ساقیلر پیمانه‌لر
گیتمش ارباب صفا میده مزیت قالمامش
نشئه‌در ئوله‌ز ایچنلر بالعکس محزون اولور
ترکی لازمدر شرابك اوندا لذت قالمامش
بیلدیگم حالده زمان اولادینك احوالنی
سویله‌مم حالا جهانده اهل غیرت قالمامش
وار نجابت اهلی اما جمله خلق افکارینی
کیم کمی تدقیق ایلمش سویلر نجابت قالمامش
اولماز انسان بعض جاهلده‌ن جفا گوردیسه‌ده
سویله‌سن هر کس فنادر اهل همت قالمامش
خلقك اخلاقك دیمه اخلاقك اصلاح ایت
سن نه‌سن حالا دوشون ده‌رسن نزاکت قالمامش

قار ۲/۳ ص۴۲

سعد بسیم دمیرجی

۱۹۰۲ ییلنده کرکوکده دوغان سعید بسیم ، دمیرجی عائلەسینه منسوب اولان حسین افندینك اوغلودر · ایلك واورطه اوقولی کرکوکده بیتیردیکدن صوکـــره ئوگرەتمن اوقولینـــه گیرمش ، بورادن مأذون اولدیقدان صوکره ئوگرەتمنلك مسلگینه آلینمشدر ·

زمان وچـەوره زورلقلرینه قارشی دایانیپ دوران شاعرمز اوزون بر سوره ئوگرەتمنلك ایتدیکدن صوکره ۱۹٦٥ ییلینده وفات ایتدی ·

سعید بسیمك ادبی حیاتی کوچوك یاشده ایکن باشـلر · اونك عائلەسی کتابلغینده بولونان ادبیات کتابلرینی : شـــعر ، حکایـــه وروماںلری بویوك بر تیتیزلکله اوقوردی · یازدیغی کوچوك پارچـــه شعرلرله اوك صالان شاعرمز ، ئوتەکی شاعرلره ، کیمی وقت ، رهبرلك ایدەردی · اونلر ، یازدیقلری شعرلری کندیسینه گوسترر وکندیسینك شعرلرینه دائر اولان گوروشلرینی ، تنقیدلرینی بویوك بر ممنونیتلـه قارشیلارلردی ·

سعید بسیمك ادبیات ویریملری ، اوبر شاعر وادبیاتچیلره قیاسا آزدی · فقط او آز یازمش ، ئوز یازمشدر · شعرلری اك فضله ، مللی وزنمز اولان هجه وزنیلەدر · آیریجه او ، سربست شـــــعرك بوتون اینجەلکلرینەده واقف ایدی ·

شاعره دائر ، رژی اوغلونك شو یازدیقلری دقتە دەگر : « سعید دەگرلی بر ئوگرەتمندی · فداکار بر ارقداشدی · بها بیچیلمز بـــر مملکت چوجوغو ایدی · او ، حیـاتك آلاجالی دالغەلانمالرینده هیچ بر کیمسەنك شبهەسنی اوزرینه چکمەمشدی ···· سـعیدك حیاتی هپ

فرطنه‌لی کیچمشدر • حقسزلقلوه ، تحکمه باش قالدیران ، هپ ضعیفك، حقی ینمشك طرفینی طوتان ، گوزونی بوداقدان صاقینماز بر بابـــا بیگیتدی • اولادی اولسه بکنمه‌دیگی کیشی‌یی قلبینك براقلغی ایچینده اوقویه بلیردیکز • دوستلغینده دوشنجه‌لرینك یومشاقلغی ایله برابـر یاشاتیردی • گولمسیه‌ن او دائمـا دوست چهـره ، کوتو دوشنجه‌لری چه‌وره‌سینه یاقلاشدیرماز ، هپ اومید واییمسه‌رلك اونك بریجك حیات دوشنجه‌سی ایدی •

یك اینجه ادبی ذوقی اولان سعید چوق اوقوردی • یکی اثرلری هیچ قاچیرمادیغینی سویلردی • کسکین بر ذکا ، گوجلی بـر حافظه‌سی واردی • قونوشـــمه‌یی هلـه دیـل وادبیـات بحثلری اوزرینـده صحبت یاپمه‌یی پك سه‌وردی • »(۱)

باشـلیجه قایناقلـر :

۱ ــ رژی اوغلو : سعید بسیم‌ده ئولدی ، قار ٦/٥ ص٢٤ •
۲ ــ شاکر صـابر ضابطك حاضرلاییپ ، ملا حافظك (کرکـوك شعراسی)نه اکله‌دیگی (سعید بسیم دمیرجی) بولومی ، قار ١٠/٥ ص٣٣ •
۳ ــ عبدالقادر داغلرجـه : ئولومونـك ١٢نجی ییـل دونومـی دولایسیله سعید بسیم دمیرجی ، یورد ٣٥٦ ص٨ •

---

(۱) رژی اوغلو : سعید بسیم‌ده ئولدی ، قار ٦/٥ ص٢٤ •

اضطرابلر

آقشامك الهی رنگینه باقك
کیچیور طورنالر هپ آقین آقین
صولغون چیچکلری باشیمه طاقك
گونشی سوندورك بر آتش یاقك

براقك ییلدیزلر قان ایله یانسك
سحرك سه‌سینه بلبل اویانسك
گونك سوندوگونه اودا ایناندسك
براقك بویله‌جه قانه بویانسك

امللر قورومش بر آووج طوپراق
سببسز اورپرمش دوداقلاره باق
بهار آیلرینده دوکولدی یاپراق
ای اژدر بنی سن یالکز براق

قار ۱۱،۱۲/۵ ص۶۳

خویرات

یوکسك بر هایقیریشله انکینه دالدی بر سس
تیتره‌دی سوزیشمیندن گوکلرك صاری قیزی ۰

بوغوشیور حسلری دریندشدیکچه نفس
باق نه قادار حزیندر بو آقیش قلب ایدن سزی

ازلی بر عاشقه بکزییور بونك حالی
دولاشیور هر طرفه معشوقنك خیالی
بر الم قایناغیندان خز آلان شو تورکونك
ییغین ییغین فریاددر هم لحنی هم مآلی

بورادن « قوروطلو »یه گیده‌ن یولك باشینده
بکلییور سه‌وگیلیسك بر داملە گوز یاشینده
نه‌رده سیوگیلی یار دییه‌ن حسرتلی یارلار
یر آلدی بره‌ر برر ایصسز مزار طاشینده

صوصدولار هپ بلبللر بر آنده هر طرفده
گوللرده آچماز اولدی ماتم وار ماتم ایشته
«یتیمی» نالان تورکو او خویرات « دده نه‌ینم »
«کسیك» بر چاغلایانك حزنی وار بو آقیشده

برسس

خزان ایریشدی دوکدی یاپراغم
یانغینه دوشدی دالم بوداغم
غیظندن قودورمش بر یانار طاغم

قلبمدن طاشان یوجه آلولر
قاووردی هر یری قویمادی أثر ،
سنی یاقسایدی سنی ای اژدر !

نه آچیلمش گل نه شاقراق بلبل
نه یاران واردر نه‌ده قیز اوغل ،
قالان حیاتدن هپ بر آووج کول

بیلمم نه قدر بویله خرجین سس
صیق صیق چکه‌جك صیرتمده نفس
صوص خائن بایغوش صوص سسنی کس !

بر طوتام چیچکله قیرلمش بر دال
قبرمك نیشانی بونی‌ده سن آل
وارمی عدالت یوقسه بر خیال ؟!

قار ٤/٤ ص٣١ و١٠/٥ ص٣٣

روحم

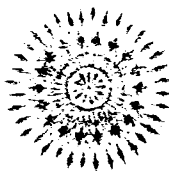
روحم ، بر کله‌بکدی بیك بر چیچك قوقلادی
زنگین داغلار دولاشدی لوواڵری یوقلادی
قیزیل صاچلی آقشاملار ، مهتاپله فجرلردن
یالکز سنی بولدی ، سندن الهام طوپلادی

هیچ بر یرك شبهه‌سز سندن گوزه‌ل گولی یوق
بکا بکزه‌ر یارالی ایچدن بلبلی یوق
خیاللرده یاشایان الك چیلغین ایرماقلارك
بهار حسنی گبی سرپیلمش سمبلی یوق

گیر حسرتلی گوگلمه بن سحرینه توتولدم
قلبمك محرابینده سنی بر معبود بولدم
بر ییغین اوزونتولرله. گیچدیسه عمرم
آرتق بر لیلام واردر ، بدبختلقدان قورتولدم

گل الك ویر الیمه گیزه‌لم دیار دیار
قوینوندا سازلقلرك ، گوره‌مز بزی آغیار
اك اینجه حسلرمله بر شی ده‌گل سویله‌سه‌م
شو فسونكار صاچلره شعرلردن تاج اویار

قار ٦/٧،٦ ص٥٧

توفيق جلال اورخان

١٩٠٥ ييلينده اربيله باغلي كويسنجق ايلچەسينده دوغمشـدر . اورطه حالي بر قضا مأموري اولان باباسي عيني ييلده ، كويسـنجقدن اربيله نقل ايديلدی . ايلك وارطه اوقولي اوراده بيتيردی . دوقـوز ياشـينده ايكـن باباسينك ئولومو ، كنديسيني زور وآجي بر دورومه صوقدی . بو يوزدن ، اوقولو براقماق زورنده قالدی . ١٩٣٤ ييلينده اربيلده بر كتاپچيلق دكاني آچمشسەده فقط بو ايشده بر ييل بيلـه قالامامش ، ايرتەسي ييل كركوكه گوچ ايتمشدر . ١٩٣٨دن اعتبارا رسمي وظيفەلرەتعيين ايديلن شاعر ، عيني ييلده كركوك بلديەسينده ، ايرتەسي ييـل طوزخورماتو بلـديه كاتبليگينده ، ٩٤٠ لرده كركـوك صحيه مراقبليغينده بولونمش و ١٩٧١ ييلينده أمكليـه آيريلمشدر . ٢٦ اغسطوس ١٩٨١دە وفات ايتمشدر .

توركمـن شعرينه بر يكيليك گتيرەن توفيق جلال اورخان شعرە، اوتەكي شاعرلري تقليد ايدەرك باشلامشسەدە ، آنجاق كندينه ئوزگو بريول توتا بيلمشدر . ديوان ادبياتيندن هيچ خوشلانميان شاعرك ايلك شـعري ، شـاعر ناظـم رفيـق قوجـاق ايلـه رشيد عاكف هرمزلي‌يه گوسترر واونلرك حيراني اولوردی . حتي اونك (چال) باشلقلي يازديغي پارچه ، اونلر طرفيندن چوق بگەنيلمشدی .

شعرلريني ساده بر ديلله يازمايي سيوەن توفيق جلال اورخان ، شـاعر اورخـان سـيفي اورخـونك شـعرلرينك اتكيسـي آلتينـده قالمشدر . كدر وكوتومسر شعرلريله شهرت قازانديغي ايچين ، يازارمز وحيدالدين بهاءالدين اوكا مودرن توركمن شعري سازينك يارەلي تەلي

آدینی ویرمشدر .

آقیجی بر قلمه صاحب اولان توفیق جلال اورخان ، شعرلرینی یالکز هجه وزنیله یازمشدر .

توفیق جلال اورخان شعرلرینی کرکوکده چیقمش اولان کرکوك وبشیر غزەتەلرینده ، قارداشلق ویکی عراق دەرگیلرینده یاییملامشدر .

باشلیجه قاینالقلر :

١ ـ توفیق جلال اورخان ، ریبوتاژ ، حاضرلیان : عبدالقادر داغلرجه ، یورد صایی ٣٥٢ ص٩ .
٢ ـ چاغداش تورکمن شاعرلری ص٣٨ .
٣ ـ عطا ترزی باشی : یازی یازانلرمز ، شعر دوزەنلرمز قار ١/٢ ص٢٧ .
٤ ـ قارداشلق ٧/٢،١ ص٥٦ .
٥ ـ وحیدالدین بهاءالدین : من ادب الترکمان ص١٠٣ـ١١٤ .

شعریندن اورنکلر :

یازدم آلین یازیمی ازلده اوز الیمله
آتدم کندیمی سورەکلی خسرانلره
عمریمك سورەسنجه چارپشدم المله
زورا صیغوب چومەلدم باش اکدم هجرانلره

طالع بکا امیددن بر هوا اسدیرمەدی

شو آغلایان قلبمه بر ایشیق گتیرمەدی
فلاکتی اوکجەدن هیچ عقلم کسدیرمەدی
باشه وورنجه هجران باشلادم فغانلره

بعضا قارداش اوغرونه ییللرجه یاس بکلەدم
بعضا بر آیده الله دردیمه درد اکلەدم

بعضا بر سیاه گوزك فسوننه قاپیلدم
بعضا بر آلتین صاچك تللرینه آصیلدم

بعضا بر اوزون بویك اهنکلی یورروشونه
بعضا بر صاریشینك بویولو گولوشونه

بر آو گبی طوتیلدم توکەنمز ملاللره
قیصیق نفسله قوشدم اوزوجی خیاللره

اونلرك هپسی بیتدی هپ برر ماصال اولدی
الده اونلردن آرتان بر سونوك خیال اولدی

اونو تامام گیچمشی ، همده سر آنجاممی
ذوقمی گنچلگمی ، سەوگیمی ، آلاممی

نرده او سەوگیمزك دوغدیغی موطلو گونلر
او گونلر که ذهندن داها سیلینمەدیلر

ایستردم که او گونلر گوزەل صوکوچلر ویرسین
بن مرامه واررکەن عمرمده صوکه أرسین

بشیر صایی ۸ ص۷

باشقه بر شعری :

فراغت وار ، تسللا وار هر داملا گوز یاشنده
خسته روحه شفا ویرن کماننی چال ، آغلا
مرحوم عشقك ایصسز قالان مزارنك باشنده
ایچدن گلن دویغولرله آجی آجی چال آغلا

بر گون اولور سن‌ده آرتق قدرینه اویارسین
یورغون روحك، کسیك کسیك أنیننی دویارسین
بونالارق ، تك باشنه ، باش یاصدیغه قویارسین
الدن قاچان گونلرینك خیالنه دال ، آغلا

ایلیق یاشلر ، یاناغندن یوارلانوب آقارکن
بر قور گبی یوره‌گنی باصان حسلر یاقارکن
شمدی شفق سوکر دییه افقلره باقارکن
کدرکله باش باشه ویر ، بر کوشه‌ده قال ، آغلا

نه یازیق که أه‌واهلرله بنده عمر چوروتدم
بلکه‌لرله دولوب داشدم ، احتماللر یوروتدم
شمدی ، گنه بر بلکه‌یله هر نسنه‌یی اونوتدم
باری سنده قوللرینی گردانمه صال ، آغلا

یکن عراق صایتی ۰ صوك صحیفه

ایواللاه

عمرمك دفترندن یاپراقلر آچیبوردم
مگر نه بدبختمشم ۰۰ کندیمه آچیبوردم
باش صوقاجاق بر ئەوم یوقدر ، اما ، نه کدر
قوقولردن ، رنکلردن دولان چول بزەتیر
تیترەین بر یاجاقلا گزه بیلسەك صحرایی
ایستەمم ، سزك اولسون حکمدارلر سرایی
بز ، صوصامش صولورکن بر پارچا ایلیق صویه
شامپانیا پاطلاتك سز ، باقمایك کورولتویه
بوتون اینجەلکیله شو حیات قالسین سزه
گوزدن ایچه ایشلەین داملالر یتر بزه
سزك اولسون شو دنیا ، اکلەنك ، ایچك ، ییك
کورونورکن یول بزه « اوغورلر اولسون » دییك

بقمیر ۱۷ ص۲

مغرور گوزەل

کوزەللکله ئوکونمه ، کوربه قوزو ایتمه ناز
سنده بو حق ویرکیسی عمر بویونجه قالماز
سنكده اوموزك چوکر ، سنكده بکزك صولار
آغارر التون صاچلار ، روحکه قسوت دولار
الك ، آیاغك تیترەر ، دوکار قانك دامارده
گوز یاشکله قالیرمسین ، باش باشه بر کنارده
آرتق سنی صوران یوق ، یولونو بکلەین یوق
آرقاکه هایقریرکن سسینی دیکلەین یوق

ئولن عشقه آغیدلر دوزەرسین اینجه اینجه
سیوگیلیسز سیوگیسز ، بر کوشەیه سیننجه
گوکلره یوکسەلن هر آهدن مدد اومارسین
یوز کبی بر یاتاقده گوزلرینی یومارسین
اوغراشما پك بوش یره گونش نفسله سونمز
آقان ایرماقلر کبی گیدەن گون گری دونمز
عمرینك دفترینه‌دن چیویردیگك یاپراغه
باقدیقچه هپ دالارسین ایراغه ٠٠ آه ایراغه
فرصت بو ٠٠ گنجلگندن یایجاغك هر نەیسه آل
قدردن آیدین گونلر ، فلکدن گیجەلر چال

آی

قیزیل آتش
کبی بر باش
یواش یواش
آی دوغویور

باشی دومان
یوجه داغدان
ایشیلدایان
آی دوغویور

چهره سوزگون
اوزگون اوزگون
سانکی کوسکون
آی دوغویور

قار ٢٠١/٧ ص٥٦

رشید کاظم

بیات عشیره‌تنه منسوب اولان رشید کاظم ۱۹۱٤ ییلینده کفری‌ده دوغدو .. ایلك ئوگره‌تمن اوقولونو بیتیردیکدن صوکره ئوگره‌تمن تعیین ایدیلدی . طوز ، بسطاملی ، کفری ، کرکوك گبی بر چوق یرلرده ئوگره‌تمنلك یاپدی . بر آرا قرالییت چاغینده مللی نه‌ده‌نلردن دولایی کرکوکدن چیقاریلارق گونه‌ی ولایتلرینه سوردورولدو .(۱) .

کرکوکده چیقمش اولان تورکمنجه غزه‌ته‌لرده ، چشیدلی ئوزه‌للکله سوسیال قونولرده یازیلر یاییملادی . اونك بشیر غزه‌ته‌سینده سه‌ری حالینده یاییملادیغی « یاکلش گوره‌نکلرمزدن » باشلقلی یازیلری دقته شایاندر . رشید کاظم ، یازیلریله برلکده شعرلریله‌ده تانینمشدر . حتی شعرلری ، یازیلریندن داها فضله قوتلی واتکلیدر . (ر.ك) امضاسیله یازی وشعرلرینی یاییملایان رشید کاظمك (مکتبلی شرقی و شعرلری) آدلی بر شعر کتابی ، ۱۹٦۸ده کرکوکده باصیلدی .
بوراده چوجوقلر ایچین چشیدلی قونولرده شعرلر یازمشدر . آیریجه اونك قارداشلق دەرگیسینده بر چوق شعرلری‌ده یاییملانمشدر .

بونکله برلکده اونك (تاکرینك عدالتی) باشلقلی بر حکایه‌سی ده واردر کی ، بر چوق بولومونو قارداشلقده یاییملامشدر(۲) .

---

(۱) رشید کاظمه دائر بو بیلگیلری بایان نیلوفر رژی اوغلو یولیله بای خورشید کاظمدن ایدیندك .

(۲) بو حکایه‌نك دوقوز بولومو قارداشلغك اوچونجو ودوردونجو ییللرینده یاییملانمشدر .

قيش گيجه‌سى

گيجه ياريسى ساعت وورووركن
[ا]رطيته صوقاقده قار صاووروركن
سن صيجاق ياتاقده اويورسك ياورم
فقط اونوتما كه يووادن محروم
قوشلر گبى نيجه يتيملرده وار
صاچاق آلتلرنده تيترەر دوروورلر
اونلرى خاطرله اونلره آجى
كيمى آج بر لقمه اكمكى يوقدر
كيمينك ياتديغى ير بر قاووقدر
بر سياه قاووق كى بكزەر مزاره
كيمى بر كنارده گوموملش قاره
ياورم بويله دوشك قيش گيجه‌سنى
قلبك يتيملرك دويسك سسنى
سكا خاطرلاتسك اونلرى قيشين
صيجاق ياتاغك‌ده هر اويانيشك

مكتبلى شرقى وشعرلرى ص۱۱

يالانجى

اول زمـــــان ايچنـــــــده قالبـور صـامان ايچنـــــــده
بـر كوچـوك چوبان وارمش يالانجيلــــــق ياپارمشــــــ
بـر گـون چيقمش قيرلـره چيچكلـــــى بايرلـــــــره

یالانجقـــــدن باغیرمشـــب کــوی خلقینی چاغیرمشـــــس
صــوبایی آلان قــوشمش فقــط قــورت فــلان یوقمش
چــوبــان کولمش اگلنمش
بر کون قـــورت چیقا گلمش چوبـــــانی قورقـــو آلمشـــس
کیمســــه قوشوب گیتمه‌مش یالانجی‌یـــی قـــورت یمش
یالانجی یالانجی ســــکا کیمســــه اینانماز
یالانجی یالانجی ســــوزونه کیمســــه قانماز
مکتبلی شرقی وشعرلری ص٤٠ـ٤١

شیطان سودی

اوزون ییللر هر آقشام وفاسز صوفراداشم
آرتق یتر اولسون باصیپور اللیبه یاشم
ایواه نه یازیق بونجه عمر سنله گیچردم
هیچ سه‌ومه‌دن ایچدم سنی گاه دوسته ایچیردم
طادك پیس قوقوك برباد قوقمش خورمادن حاصل
ارصلان سودی آدینی کیم طاقدی سکا ناصل
مگر شیطان سودیمش ممنك تام گرچك آدك
ایشته شیطانجه رولك ، ایگرنج قوقوك وطادك
هر آقشام برر برر طوپلارسك دوستلرینی
چه‌ورنده گوله گوله سره‌رلر پوستلرینی
تورلومزه دیزیلیر الدهده پیکلر دولو
رزقی بولدر دییه‌رك هر کسك قالقار قولو
فلکدن بر گیجه چالساق نه اولور نه باشلار
صوکره گوزلر سوزولر اوستده چاتیلیر قاشلار
کندینی ریند بیله‌نك قریحه‌سی آچیلیر

صاچما صاپان سوزلرله خام خیاله قاپیلیر
صورما کولخان بگینی تام قفاسی قیزنجه
یالپا وورار یوروركن كفر ایدر صیزنجه
شو خیال عالمنده بر صوده یوزمك ایچین
انسان یاقارمی اویله کندینی ایچین ایچین
بوشینه یاساق ایتمز بر نسنه‌یی یارادان
دیه‌لم شیطان سودی یوق اولسون هر آرادان

قار ۱/۱ ص۳٦

ایچیم آچسام جوشارم

۱
بیللر ییلی یورغونم
بر دلبره وورغونم
یار نازلی بن سیودالی
دیلم وارماز ! دارغنم

۲
قاشی آیچه آندیرر
گوزی گوکل قاندیرر
یاناقلر قیزیل آلما
چالم صاتار یاندیرر

۳
ایچیم آچسام جوشارم
سویله‌دکچه طاشارم
وفاسی کم یاریمی
دوشوندکچه شاشارم

٤
نه اولور بنی آنسا
بر عاشق گبی صانسا
سیودا طاشان گوکلمه
بر آز قانسا اینانسا

٥
اونی هر دم اوزلرم
وصلتنی گوزلرم
دنیالر نم اولور
یوزك گورسه‌م گوزلرم

٦
اومید کسمه‌م اوزندن
هر نه چکسه‌م یوزندن
یتر دلبرم یتر
گل اوپه‌یم گوزندن

قار ۸،۷/٤ ص٤٦

علی صائب

۱۳۱۷ ییلینده کرکوکده دوغان علی صائب ، ایلك واورطه اوقولی اوراده بیتیردیکدن صوکره ، کرکوکك سلطانی اوقولـــونه گیردی ۰ برینجی دنیا صواشینك اعلانیله بو اوقول قاپاتیلینجه او ، چالیشمایه آتیلدی ۰ اوتوز ییل قادار حکومت دائرەلرینده خدمت ایتدیکدن صوکره امکلیه آیریلدی ۰

علی صائبك ادبی حیاتی ، اوقولده ایکن باشلار ۰۰ او ، دورمادان چشیدلی ادبی اجتماعی ، اخلاقی اثرلر وآرا صیرا دوز یازیله ، طرفسـز اشعار پارچەلریله کندینی مشغول ایدەردی ۰ اونی ، شعر یازمایـــه زورلایان اتمن (عامل) « حیاتك تپکیسی ، قدرك اتکیسسیدر » ۰

شعرلرینی یالکز هجه وزنینده یازان علی صائب ، یاشلی اولدوغونه رغما ، هپ یکی طرزده یازمشدر ۰۰ اونك شعرلریله برلکده بر چوق یازیلری‌ده زمان زمان قارداشلق دەرگیسینده یاییملانمشدر ۰

(علی صائبه دائر باق : جودت آوجی‌نك ، عـلی صـائبله یاپدیغی گوروشمه قار ۱۳/۲۰۱ ص: ٤) ۰

سحردن

بر صباحدی ، اویانمشدم ئەرکندن ،
مخمور ایدم ، عشوە ویرەن سحردن ۰
قوشلر هنوز گوز آچمشدی اویقودن ،
صبحی خبر ویریردی الحانیله دورمادن ۰

اسیوردی بر نسیم حلاوتیله شرقدن ،
آلیردی بوسه‌لر اویقوده‌کی دلبردن .
یك آهنك اوتمكده خروسلر هر بوجادن ،
نه اولور سن ده بر ابتسام بكا ویرسن افقدن .

دوندی ییللر ، سن آیریلالی بندن ،
یوقمی بری ، گلوب خبر ویرسه‌ده سندن .
گیجه‌ی خمارم ، اوست اوسته گلن خمپازه‌لردن .

دوغمشدی گونش ، هر طرف گرچك بر حقیقتدن .
صامت ایدم هنوز بن او نشوه‌لی خلیادن ،
دیله‌مشدم سحردن ، دونه‌سین کوچ ایتدیگك دنیادن

صبحی – صباحی
بوجا – بوجاقدن مخفف
الحان – نغمه‌لر ، آهنكلر

قار ٤/٤ ص٣١

هانی سن

ببه‌كدك بر زمانلر صالللانان بشگنده
دیه‌ینیر بر یودوم سوده ایمرنیردك
هانی سن !

اکلار کندینی بر آز بویومشدك
دورماز ارامزده ویره زیلاردك
هانی سن !

اوقشارکن ، قوقلارکن ، ئوپرکن سنی بن
تپینیردك ، طاقیلردك بوینمه یارامازجه
هانی سن !

گلدی وقتك ، داخل اولدك اوقوله
گیچدی ییللر صاییسزجه ، اوتوماقله بویونا
هانی سن !

اوزاقلرده سن شیمدی ، افقلردن اوزاق
ارقانده براقدك ، سن ایکی حسرت
هانی سن !

ارامزده وار کوپورەن آزغین انگین دەکزلر
آشیلماز داغلر ، ایزسز چوللر ، یالچین قیالر وار
هانی سن !

آرتق هر آنم اولدی بر ییل ،
بو اسکلتده هر نفسم بر حسرت
هانی سن !

قار ٥/٢ ص٤٣

یالوارمه

سن گوچرکن ، بر اوغورسز قرانلق گوندی هانی
گولمز ، گونش محزون ، ناصل اغلاردی سما
گل دون سن بو اوزون سفرندن
نه روا اولایم بن سکا حسرت ابدیا

اولسونمی اوگوزلر ، او باقشلر قارا طوپراق
گورمز گوزم ، یوق سکا بر ئەش نه ئورنك بو جهانده
گل دون سن بو اوزون سفرندن
نه روا اولایم بن سکا حسرت ابدیا

اونوتمام سنی ، آیلر دەگل گیچسەدە ییللر
بنمسر سنی قالدقچه بو قالبده بو جانم
افسوس ! گل دون یتیشرسن بو سفردن
نه روا اولایم بن سکا حسرت ابدیا

قاچمش عقلم ، ستمم وار (قدر)ه ایتمشم عصیان
چوکسون افلاك ، اولسون آی وگونش خاك ایله یکسان
یالواریرم گیتمه جانم دونش یوق بو سفردن
نه روا اولایم بن دیوانه ، قالایم ابدیا آواره

قار ۱/۲ ص۵۱

محمد خطیب اوغلو

۱۹۱۰ ییلینده کرکوك شهرینده دوغان محمد خطیب اوغلونـك باباسی عبدالله افنـدی ، مولانا جلال‌الدین رومینك طورونلرینده‌ندر . نوکره‌نیمینی کرکوکده یاپدقدن صوکره مأمور اولارق حکومت دائره‌لرینده چالیشدی . اوزون بر سوره مأمورلق یاپدیغیندن صـــوکره امکلیـــه آیریلدی . ۱۹٦۸ ییلینك تموز آیینده دنیادن آیریلدی .

بر لیریك شاعر اولان خطیب اوغلوندان بیزه یتیشه‌ن شعرلری پك چوق آزدر . بونکله برلکده اونك ادبی حیاتینه دائر هر هانگی بر بیلگی ایدینه‌مه‌دك . شعرده یکیلیگی تعقیب ایدن خطیب اوغلو بشـــــیر غزه‌ته‌سینده بر قاچ پارچه شعر یاییملامشدر .

شعریندن ئورنکلر :

اوفاسـزه

گول چیچك سنبل نرکس ، بنفشه
نـه‌رده او حیات .. هانی اونشئه
آیریلدك گیتدك بکا سن کوسدك
گیله‌یلی خبرك چوق تحاف

گناهدر آجی ، گوکلم صینقدر
امل ، اومیدم چوقده سونوکدر
دوقونما گوکلمه اوده ویراندر
هپ گوردکلرك بر انهدامدر

تورکمن قیزی

ایچیمده‌کی بو قایغی اویله آغیر بر یوك کی :
اونی طاشیماق ده‌گل ، دوشنجه‌سی بر عذاب
یووامده اوکسور یالکز ·· اویله کیمسه‌سزم کی :
آی هوار دیله‌گمه ویریلمیور بر جواب

صاریلی دورت یانمدن اویله بیتکین حالم وار
بکا باقوب آجیان گوزلرم دولیور قان
یاوروم گوز بیکلرم ، قهرمان یورد‌داشلرم
بابامدن قالما بو یورد سزه اولسون یادگار

بن نولورسه‌م قازیکز مزارمك طاشینه
اصیل قانکز ایله ، جمهوریت اوغرونه
جان ویردی یورد عشقیله ودیعه تویدی بزی
بویوك تورکمن قیزینك آق یوزلی اولادینه

بشیر ۱۹ ص۷

یازیق ایتدك بکا ·· سن

گلشندن اوچدی بلبلم ، ویران قالان باغمده ··
داغیدیلمش بر یووا ، ·· بوینی بوکوك چیچکلر
چایرنده بر مزار ·· یازیلیدر یاننده
صولمش اولان عشقمه ، فاتحه‌لر ·· رحمتلر
سبب کیمدر گوزه‌لم ·· سن ده‌گلمسك عجبا ؟

امرك بودر بوزولماز ، يازيليدر آلنمده
گوز ياشلری أملر ، بيتمك بيلمز هجرانلر
وارسين قسمت بو اولسون ·· بو املسز چاغمده
گيجه گوندوز جان چكمك ·· ايچيم ياقان حسرتلر
نه‌دن بويله سيوديگم هيچ آجيماق يوقمی يا ؟
كوكن قازدك عشقمك ، طاپه‌يغيدی گوكلنك
گوز ياشمله ديرله‌ی ، ·· يشيللندی داللرم
بو گورديگك شو گلزار ، معبديدر او عشقك
خاطره‌سی گيچميشك ، مسعود اولان گونلرم
سوز ويرمشدك بكا سن ، وفا وعدك هانيا ؟

بشير ١٥ ص٧

دندن اوغلو

مصطفى كمال احمد

١٩٣٤ده كركوكه باغلى تازه خورماتو بوجاغينده دوغدو • بر سوره كركوك پترول شركتينده چاليشدى • عينى وقتده‌ده گيجه اوقوللرينه دوام ايده‌رك ايلك ، اورطه وليسه ئوگره‌نيمينى بيتيردى • ١٩٦٠ ييلينده ئوگره‌تمن تعيين ايديلدى •

(آينايه باقدم) باشلقلى شعريله ، شعر عالمنه گيره‌ن دندن اوغلو، داها صوكره شارقى وتوركو طرزينده هجه وزنيله بر چوق پارچه‌لـــر يازمشدر • شعرلرى گنه‌لكله ملى وليريك قونولرده‌در •

دندن اوغلونه دائر بيلگيلرى ، باى محسن بهجت شاكرك (عراقده توركمن ادبياتى اورنكلرى بغداد ١٩٧٧) آدلى كتابيندن ايدينندم يــاق ص٩٣ •

دقت آوجی

وورما اوقك باغریمه بن یارالی بر قوشم
گوزلرم قان آغلییور یووامدن آیریلشم
باغلاری صوڭسز قالان بر گول گبی صولمشم
داها یاشم چوق کوچوك آیریلق بوکمش بیلم

یانه یانه کول اولمش باق بنم دوداغلرم
بو طالعسز حالیمه هر گون هر دم آغلارم
عالم گییمش آل یشیل بن قره‌لر باغلارم
داها یاشم چوق کوچوك آیریلق بوکمش بیلم

اینان گوزم یاشینه آجی بنم حالیمه
فلك دیکن دوشه‌مش نه‌ره گیتسم یوله
راضی اولان کیمسه یوق گنچ عمرده ئولومه
داها یاشم چوق کوچوك آیریلق بوکمش بیلم

ییللر گیچدی گورونمز افقمده بر گون گونش
آتشلر ایچینده‌یم حیاتم صانکی صواش
فیرلات اوقو آلیندن گل بکا یواش یواش
داها یاشم چوق کوچوك آیریلق بوکمش بیلم

عراق ٧/٦

سەوگیلم

تیل تیل اولمش زلفلرك آییر آل یناغیندن
حسرت قالدی یورەكدە ئوپمەدم دوداغیندن
اتحاف ایله وفاسز بكا بر گول باغیندن
رقیبلره آلدانما سنسك پارلاق ییلدزم

بر بلبلم باغندە قیرما قولوم قناتم
سندن آیری یاشارسام زندان اولور حیاتم
عشقك بوكدی بیلمی هیچ قالمادی طاقتم
بنم گبی قان آغلار ألده قریق سازم

مهتابلی گیجەلردە عاشقلر سرخوش گزەر
عشق بادەسك ایچنلر هر زمان جاندان بەزەر
آی یوزك قومرال صاچك قتلمه فرمان یازار
گیجه گوندوز یالواریرم تاكری ویرمز نیازم

كرپیكلرك اوق اولمش وورما باغریمی دەلر
قوتسال عشقی اونوتمه بزه گولمەسین أللر
بر داها گری دونمز عمردن گیچن ییللر
عاشقلر هپ دیكلەسین بنم بو یانیق سوزم

٥/٤ ص٣٤

خویراتلریندن سیچمه‌لر

بو داغلــر
نه یوکسکدی بو داغلر
سه‌وگیلمیی گوره‌ندم
نه‌دن تیتره‌ر دوداغلر

بر بادا
تیز بوش اولور بر بادا
حالو چوق یمان اولور
دوست اولورسه‌و بر یادا

بو داغك
آوجیسی وار بو داغك
ییللر عشقنه یاندم
بر ئوپمه‌دم دوداغك

بر بادا
ایچمه سرخوش بر بادا
یارام دوست یاراسیدی
کیمه گیدم من دادا

بو داغه
قار یاغبتدی بو داغه
اونه گوزه‌ل دییللر
بویاغ سورتمز دوداغه

یکی عراق ۹/۳۲

۲ ـ تورکمن سربست شعری

توركمن سربست شعرينك دوغوشو

چاغداش دنيا ادبياتينده بويوك بر ير توتان سربست شعرك ، عراق توركمن ادبياتينده گنيش ويا اوزون بر تاريخي يوقدر · بو تور شعر ، آنجاق ١٩٥٨ دن صوكره هر يونده‌ن باصقى‌يه اوغراياراق ميدانه چيقمش ، كيمى يازار ويا الشديريجيلرك اولومسز قارشيلامالرينه وسرت الشديريلرينه رغما ايله‌رليه‌رك گلشمشدر · نه وار كي ، بو يازار ويا الشديريجيلرك گوتمش اولدوقلرى بو سرت توتوم نتيجه‌سينده ايلكين سربست شعرمز ، اقصاقلغه اوغرامش وگليشمه‌سى آزده اولسا بيله بر مدت دوردورلمشدر · اوستەلك غزه‌ته ويا ده‌رگى يونتيجيلرى‌ده باصين اورغانلرينده بو تور شعره گنيش ير ويرمه‌ديكلرى گبى بونو يايپملادقلرى وقت ، ده‌گريندن دوشورمه‌يه ده چاليشيورلردى ·

بو گبى كيمسه‌لرك باشينده بويوك يازارمز عطا ترزى باشى گلير · او ، سربست شعره ، قارشى گلديگى گبى ، شاعرلركده بو تور (شعر)دن واز گيچمه‌لرينى ، « اهنكلى هجه وزنى ايله » يازمالرينى ايسته‌مشدر · حتى او ، سربست شعره ، بشير غزه‌ته‌سينده يايپملاديغى اورونلرك باشلقلرى اوستنده (اوز باشنه شعر) آدينى ويرمش ، صوكره بو آدى براقارق (صاچما شعر) آدينى بنيمسه‌مشدر· باى عطا ترزى باشى (يكى شعر اوزرينه) باشلقلى بر يازيسينده ، سربست شعرى ، شعر ده‌گل (سوز) صايارق ، بو خصوصده شويله سويله‌مشدر : « بو سوزلر آراسينده گوزه‌ل پارچه‌لر پولونماقله برابر هپسينه بردن نثر ديمك قولاى اولماديغى گبى شعر ديمكده حقسزلق

اولور . ایشته بر برینه باغلادیغمز مصراعلرینی اسکی حالنه صوقماغه چالیشیر ایسه‌کز بوشنه یورولاجغکزی اکلاربسکز ! حالبوکی آهنکلی بر شعرك بر برینه باغلی بوتون مصراعلری قولایلقله آییرد اولونور . بو باقیمدان گنج شاعرلرمز ، فطری استعدادلرینی بزه قالیرسه ، اهنکلی هجه وزنی ایله ده‌نه‌مه‌لیدرلر . او زمان تاکری ویرگیسی (الهام) ربانی صاییلان شعرده‌کی قدرت وملکه‌لری کندیلگیندن بللی اولور . »(۱) .

ترزی باشی بو سوزله ییتنمه‌مش، سربست شعرك، « گرچك شعرك عکسنه ثوکمسز بر ایش » اولدوغونو « فطری استعداده مالك اولمایان آیدینلر» طرفیندن قولایلقله باشاریلدیغینی، اونه هیچ بر یکیلگك گورولمه‌دیگینی، صاچما صاپان سوزلر اولدوغیندان ، اوکا بوشونا خارجانان امگه یازیق اولدوغنی‌ده ایلری سورمشدر . بای عطانك بو خصوصده‌کی یازیسینك سربست شعرمزك باشلانغیجی ایچین بر تاریخی بلگه (وثیقه) صاییلدیغیندان ، اونو بورایه عینا آقتارییورم :

« سربست شعری ، یکی وهر یکی‌یی ، ایی صانانلر یاکیلماقدادرلر . بعضا اك یکی سوز ، اك اسکی اولانیدر . سربست شعرده بیلدیگمزه گوره شعرك اك ابتدائی چشیدی صاییلر .... دنیا هپ یکیلگه دوغرو گیتمکده ایسه‌ده بز ، بو شعر چشیدینه بر دورلو یکی دییه‌میه‌جگز . اولسا اولسا بو ، آنجاق گری‌یه دونوشك بر افاده طرزیدر ... ایشته سربست شعر ، ... یکی گورولمکله برابر اسکیلگی تاریخجه ثابتدر . نته‌کیم تورك ادبیاتی تاریخینده راستلانان

(۱) عطا ترزی باشی : یکی شعر اوزرینه ، قار ۴/۸،۷ ص ۳٦ .

ابتدائی شعر چشیدلری بونك ئوكملی بر دلیلیدر · مشهور «طورفان» قازیلرینده الده ایدیلن یازمالر آراسینده بولونان چشــیدلی تورکچـه شعرلر ، سربست شعرك هپ برر جانلی ئورنگیدر ··· »(۱)

«گرچك شعر یازماق زور ایشدر ، فطری قابلیت وملکه مسأله‌سیدر · بوكا هر كس صاحب اولاماز · سربست شعر ایسه ، گرچك شــعرك عكسینه ئوكمسز بر ایش اولوپ ، بونو ، فطری استعداده مالك اولمایان آیدینلر قولایلقله باشارمقدادرلر · بو چشید شعرده ارا صیرا قافیه‌یه باغلیلق گوستریلیورسه‌ده ، وزنه وموسیقی آهنگینه اصــلا ئوكــم ویریلمه‌مكده ، گلیشی گوزه‌ل سوزلر نثر شكلنده سرپیلمكده‌در · »

« سربست شعری ، صاحبندن باشقه‌سی پك بنیمسه‌میور ! بــو شعرلره بكزه‌تمه (نظیره) یازیلدیغی گورولمش ده‌گلدر · بو بیچیم شعری صاوونانلر ، اسكی شعری اكلامادقلریندن ئوترو ، اوكا بوش یره هجومه قالقشماقدا درلر · كوكی درینلره اوزانمش اسكی ده‌نیلن شعر ، بر چوق یكیلكلر گورمش شانلی بر تاریخه مالك گرچك شعردر ··· سربســت شعرده ایسه بز بر یكیلك گورمیورز · خوجانك لیلگی گبی غاغاســنی ، ایاغنی اوزونه‌ر دییه كسه‌رك ناصل بر قوشه چیویردیگینی بیلیور ایسه‌ك ، یكی شعر ایچینده اویله ، وزن وقافیه‌یه لزوم یوق دییه اونلری آتارق شیمدی شعره دوندی دیمه‌لی ایمشز ! · »

---

(۱) دوروم اویله ایكن سربست شعرمز بر ملی شعر صاییلر · بوكا دونمك قالیت (تراث) مزه دونمك دیمك اولور · بو یوزدن بونو ده‌ستكله‌مه‌لییز ·· شاعرلرمزی ده بو خصوصده تشویق ایتمه‌لییز · عكسی تقدیرده بز ، ملی وزنمز اولان هجه‌یه نیچین دونندك ؟! ف · بیات ·

«اگر یکیلك بو ایسه، بن شعرده گریجیلگی صاوونا جاغم ٠٠ وزنلی وقافیه‌لی شعرده‌کی موسیقی أهنگنی حس ایده‌ن ویوجه صنعت ده‌گرینی تقدیر ایده‌ن هر صاغ دویو وآیدین قفا ، محقق بنمله برلکده گرچك ذوقمـزی اوقشـیان مللی وزنلـه یازیلمش ٠٠ شـعرلری آرزولار ٠٠ صاچما صاپان سوزلره صرف ایدیلن امگه وبوشنه خارجانان قیمتلی وقته یازیق اولور ٠ »

« یازیمزه صوك ویررکن عربلرك سربست شعره (الشعر المنثور) منثور شعر ، یعنی نثرلشمش شعر دیدیکلرینی بلیرتمك ایسـترم ٠ بیلیندیگی گبی «نثر» عربچه‌ده صاچماق أکلامنه گلیر ٠٠ بو باقیمدان سربست شعر ایچین ئوکجه‌دن قوللاندیغمز « ئـوز باشـنه شـعر » اصطلاحندن واز گله‌رەك بو دفعـه داهـا یاخشی بولدیغمز بر تریمی قوللانمایی اویغون ویرینده بولویورم : صاچمه شعر ! »(۳) ٠

سربست شعره قارشی بویله بر حکمی ویره‌ن عطـا ترزی باشی ، بو توتومده یالکـز قالمامش ، اونو باشـقه بریسی‌ده ایزله‌مش ، بو کز شاعرده اولان علی معروف اوغلو عینی فکری بنیمسه‌مش ، حتی بو تـور شـعر ایچین باشـقه بر آدکده طاقیلماسینی ایسته‌مشدر ٠ کندیسیله یاپیلان بر ریبورتاژده، سربست شعره صالدیرارق شونلری سویله‌مشدر: « هر کسك بیلدیگی گبی شعر ده‌نیلین نسنه ، اینجه صنعتلرك بـر

---

(۳) عطا ترزی باشی : صاچما شعر ، قار ۳/ ۵ ص۲۹–۳۱ ، آیریجه‌ده باق حدیث خاطف مع الباحث الترکمانی عطا ترزی باشی ، قـار ۲،۱/ ۵ ص۱۵ ٠

قولودر . بلکی اك جانه یاقینیدر . حـال بو ایکن بوسبوتون صنعت وگوزەللکدن یوقسون بولونان سربست تور شعر دەنیلن بو تور یازی‌یه باشقه بر آد طاقیلمالیدر زیرا صنعتکارانه ایشلنمش بر شعر پارچەسی اوسطه بر ترزینك مقص وماکینەسیندن چیقمش پارلاق ، قـولای ، دوزگون اوتولو بر گوملگه بکزرسه ، صنعتدن یوقسون سربست شعر پارچەسی ده یولجولرك عجله بیچوب شوللالیارق دیکدیکلری ایگرەنچ وبیچمسز بر ثولو کفنی آندیرر . »(٤) باشقه بر یازیسینده ده داهـا ایلری گیدەرك شویله سویلییور : « هله ادبیاتچیلرك دوس دوغرو بر آد طاقامادقلری کیمینك سربست شعر ، کیمینك بر شـیلر دیدیگی باطل موداسی ، شعر صنعتینك بوتون گوزەللگیندن یوقسون بر قـاچ سوزجگه شعر دیمك بنجه گناهدر .»(٥) .

شیمدی بو ایکی یازارك بو سوزلرینی دەگرلندیرەلم . عجبا اونلر، بو خصوصده حقلی‌میدرلر ؟

آراشدیریجی بای عطا ترزی باشی‌یه گلینجه : او ، گورشـونو ، ایلك سربست شعر اورونونه دائر ایلری سورمش وحکمنی ویرمشدی. سربست شعرك بر باشلانغیجی صاییلان بو اورونلره بویله بر حکـم بلکەده ویریله بیلینر .. اما یازی اولارق دەگل ... چونکو بو خصوصده یازیلان بویله بر یازی ، بو آلانده آتیلان هر هانگی بـر ادیمی وباش

(٤) باق : جودت اوجی‌نك علی معروف اوغلویله یاپدیغی ریبورتاژه ، قار ۱۲/۱۱،۱۰ ص۳۷ .

(٥) علی معروف اوغلو : شعر صنعتی ، قار ٥/٥ ص۲۷ .

گوستره‌ن گلیشمه‌یی أنگللیه‌بیلیر • ایکینجی یازارك یازیسی ایسه ، هیچده یرینده ده‌گلدر • چونکو بای معروف اوغلو ، بو گوروشونو ، تورکمن سربست شعرینك دوغو شـــیندان تام (١٥)ییل صـــوکره اورطه‌یـــه آتمشـــدر • اویصـــا ، بـــو اشـــاماده تورکمـــن سربســـت شـــعری اولغونلق چاغینه وارمش وپها بیچیلمز اك گوزه‌ل پارچه‌لر ویرمشدر • حتی ترزی باشی بیله بو وقتدن چوق ئوکجه اسکی گوروشیندن واز گیچه‌ش ویا واز گیچمك زورنده قالمشدر • حتی او ، بو تور شـــعرك بعضی اورونلرینه حیرانلق دویماقدان وبر پارچه‌یی شاه اثر صایماقدان ده کندینی توتامامشدر • قارداشـــلق ده‌رگیسینك آلتینجی ییلینـــده یاییمـــلانان یـــازی وشـــعرلره ده‌گینـــن بـــای ترزی باشـــی ، بـــر یرده‌ده شـــویله ســـوییلیور : « بـــو ییـــل ایچریســـینده یاییمـــلانان اك گوزه‌ل شعر ، بنجه بلك ده سیومه‌دیگم سربست ستیلده یازیلمش بر شعردر • (بر یاپراق دوشه‌جك دالیندن) باشلقلی بو شعری ، بیلمم بنم خوشمه گیتدیگندنمی ، یوقسه‌ده گرچکدن بر شاه أثر اولدیغیندن اوترو می ییلك اك ایلگینچ شعری تلقی ایتمشمدر ! هـــر حالده بونك یازاری صاین نسرین اربیل ، عراق تورکمنلری آراسینده یکی شـــعرك ئونده‌رلیگینی یاپماغـــه چالیشان اصـــیل بـــر شـــاعر اولوپ ، کنـــدی ساحه‌سینده‌معین بر جریانی تمثیل ایدن ادبلی بر مکتبك قورروجوســـی صاییلر • »(٦) بورداه گورولدوگو گبی ، بای ترزی باشی ، سربست

---

(٦) عطا ترزی باشی قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قـــار ١٩٧٠/٢/٧ ص٢٦ •

شعری ، نسرین آربیلك ئوندەرلیگینده بر ادبی مکتب صایارق گرچکه بویون اگمشدر .

نسرین اربیلك « بر یاپراق دوشەجك دالیندان » شعری (٧،٦/٦ ص٥٧) ایسه ، شودر :

بر یاپراق دوشەجك دالیندان
بردن بویودوگونو گورەجکسك ،
آلەو آلەو بویویەجك ییللر آردیندا .
دیلیندن اسکی شکرلەلرك طادی
گوکلیندە اوینانمامش اویونلرك یادی
قالاجاق .
دویولمامش سەوگیلری دوشونەجکسك
آلنیندە باباڭ بوسەسی
آووجندە آننەنك ایلیق نفسی
نینەنك دیزینده
توکنمەمش مصاللر قالاجاق .
باغچەلرك رنکلری سیلینەجك ،
آغلایاجاق گوزلر یاغمورلو جاملر گریسینده
دومانسز اوجاقلردە قالاجاق گوزلرك .
قاپاناجق بو فصلی عمرنك
آدك سیلینەجك قومساللردن ،
یازیلمامش مکتوپلرك قالاجاق
آیریلاجاق بر واپور اسکلەدن

گوزلرینی گیجه‌لره قاپایاجاقسك ·
یاشلاناجاقسك
زمان بویویه‌جك سنكله
صوراجاقسك صاچینك آقینی ، آینه‌لره
آینه‌لر گری آلاجاق گوزه‌للیگینی
ییللر قازیلاجاق آلنینه چیزگی ، چیزگی
گوزلرك ده‌كیزك لوشلوغونو گتیره‌جك ·
دوداغینده گولومسه‌ملر یاریم قالاجاق
بوكوله‌جك بیلك
زمانك آغیرلغی آلتینده ،
بوتون گوزلرده زهیر
یالكز قالاجاقسك
بر یاپراق داها دوشه‌جك دالیندان ·
یاراتیلدیغینه
پشمان اولاجاقسك ·

یوقاریده بلیرتدیگمز بو یازارلرك سربست شعرمزه قارشـــی گوتدوكلری بو توتوملره رغما ، سربست شعرمز ایلرلمش وبویـــوك گلیشمه‌لر قید ایتمشدر · نه وار كی كیمی شاعرلرمز بو آلانده ایلك

ادیملرینی آتمشلرسه‌ده ، اونلرك اتکیسی آلتینده قالارق بو تور شعر ده‌نه‌مه‌سیندن واز گیچمشلردر . شاعرلرمزك ازیجی چوغونلغی ایسه ، بو گبی فکرلره اومورصامیارق ، توتدقلری یولده دوام ایدیپ کندیلرینی یوکسك سویه‌لره یتیشدیره بیلمشلردر . بونکله برلکده بویـــــوك ادبیاتجیلرمزك کیمیسی‌ده بـو شـعر تورونو ده‌ستکله‌مش وشاعرلردن الدن گلن یاردیمی اسیرگه‌مه‌مشدر . نیته‌کیم ، صـــلاح نورسـك بـو آلانده‌کی گلیشمه‌سینده عبدالحکیـــم رژی اوغلونك بویوك بر رولی اولمشـــــدر(۷) .

سربست شعرمزك ایلك اورونلری :

ادبیاتمزده بر چیغر آچان سربست شعرك ایلك اورونلری ۱۹۵۸ده چیقمایه باشلایان بشیر غزه‌ته‌سینده یاییملانمشـــدر . بوراده ایلك اولارق عبدالخالق بیاتلی وسداد اربیلك شعرلری یاییملانمشدر . بـو باقیمدان بو ذاتلر ، ئوزه‌للکله عبدالخالق بیاتلی تورکمن ســــــربست شعرینك ئونجولری صاییلمشلردر . نه وار کی ، «عبدالخالق بیاتلی‌نك ئوگره‌نیمینی تورکیاده گورمه‌سی ، بـو یونه یونه‌لمه‌سینه بویوك أتمـن (عـامل) اولمشـــدر . بـو ذات مودرن ترکیـــا شـعرینده بویوك یرلر توتان چاغـداش تورکیـا شاعرلرینك ایلـری گلنلریندن احمـد هاشم ، اورخان سیفی ، احمد محب درناس ، فاروق نافذ چاملی بیل ، احمد حمدی تانپینار ، اورخان ولی قانیق ، شکوفه نهال وباشقه‌لرینك اتکیلری آلتینده قالمشدر»(۸) . فقط بو شاعر ، سـربست شعرده‌کی

---

(۷) باق قار ٧/٤ ص٤١ .

(۸) حسن عزت چارداغلی : الدکتور عبدالخالق محمد عبدی البیاتی ، قار ۹/۳ ص۱۰ .

لیده‌رلیگینی زماننه قایپ ایتدیگی گبه ، بو آلانی‌ده ترك ایده‌رك هیچ بر یکی اورون ویرمه‌مشدر • بوکا رغما ، اونك بو آلانده اشغال ایتدیگی یر ده هیـــچده صارصیلمامشدر • هلـه اونك انسـانی گوروشلری ، ادبیاتمزده یاپدیغی یکیلکلر وفولکلورمزی ادبی بر دیلله جانلاندیرماسی دقته شایاندر • اونك شو سوزلری ، بو خصوصی آیدینلاتر : « سربست شعرده بنی ایلگیلندیره‌ن الك مهم شه‌ی ، شعری شاعرك صوقابیله‌جگی یوکسك وانسانی فکرلردر • سربست شعرده یاپدیغم یکیلك ، فولکلور دنیامزك چشیدلی یوکلرینی ادبی دیلله جانلاندیرماق اولمشـــــدر •»(۹) اونك فولکلور باشلقلی شعری (قار ۹/۲ ص۲۷) بو سوزونه بارز بر دلیل صاییلابیلیر :

باغچه‌لرمز واردی اسکیدن
ایناتك کی واردی
لیمون چیچگی قوقاردی
گولگه‌لییدی سریندی
هیوانلرمز
دعاجی قرلانقچلر قونادی
یای بیچیملی کمرلرده
ایکیندیلری •
قرلانقچلرك بری قالقار
بری قونادی
لیلانلی اسطه حسین

---

(۹) چاغداش تورکمن شاعرلری ص۱٤۷ •

گوچلییدی دوغوشندن
سواشمشدی قفقاسلرده
چاووش حسین عسکر حسین
یگیددی أرککدی
بوکولمز بیلکلری
یوجه‌یوجه دیلکلری واردی ٠
هر کروان دونوشی
عتبه‌یی دوردن آییران
دایانجاغه دایانیردی ٠
یورغون آرغین
و « مجید ننه‌سی گوزوه حیران
ماوی چینیده قارلی بر عیران »دییه
سوزه باشلادی
ینگیچلری بیاضدی پاموق پاموق
گور سسی خنچری گبی کسکیندی .
بربر حسین ئه‌شنه دوستنه یاردی
مسافرلرنه ارینچ پیلاوی صوفره‌لری آچاردی
اوغلی کریم آغلاسایدی
« ارکك نجه یغلار ارکك یغلاماز »دییه
چیقیشر وگوز قیزارتارق قیزاردی
اسکیدن افه‌لریمزك بر هیبتی واردی ٠

★ ★ ★

تورکمن سربست شعرينك ايلك اورونو ، **بشير غزه‌ته‌سينده** يايیملانمشدر · بو غزه‌ته‌نك ٧نجی صاییسینده (ص٣) **عبدالخالق** بیاتلی‌نك بیوغرافیسی آلتینده اورنك اولارق آلینان « **کرکوگی** ئوزله‌ییش » باشلقلی شعر ، ایلك نشر ایدیلن تورکمن سربست شعریدر· بشیر غزه‌ته‌سی ، بو صاییسیندان اعتبارا ، بو تور شعره « **ئوز باشنه** شعر » آدی ویرمشدر · بوندان صوکره یاییملانان : **نجم‌الدين اسينك** « نه‌دن آغلادك » (صایی ١٦ ص٣) ، **ايكينجی دفعه اولارق عبدالخالق بیاتلی‌نك** « کرکوگی ئوزله‌ییش » (صایی ١٧ ص٦) ، سداد **اربيلك** « قومشو » (صایی ١٩ ص ٧) ، یینه **عبدالخالقك** « آنام کرکوك » باشلقلی شعرلری عینی ادك آلتینه درج ایدیلمشدر ·

قارداشلق ده‌رگیسی ایسه ، چیقیشیندن بری سربست شعره یر ویرمشدر · فقط بو یر ، ده‌رگینك برینجی صاییلرینده ، دار اولارق قالمشدر · ایلك صاییسینده سادهجه **عطا بزرگانك** « **ئوزله‌ییش** » باشلقلی سربست شعری (ص٤٨) یاییملانمشدر :

هانی بر زمانلر سنكله
دنیایی اونوتمش گبی گزه‌ردیك
گوك ماویلیغینی ویره‌ن گوزلرینله
گون باطمینی سیر ایدردیك
ارامزده یوق کبیدی آرالق
بایغین بایغین سوزلرینه دالاردم
کوچوجك اللرينك صیجاقلغنی آووچلارمده
دویونجه گوزلرینه باقاردم

سن ایســـه

باری گوزلریمه

باری اونوتامیاجغم باغجه‌لره باقاردك

هانی کوچوجك بر سوزه

باییلیرجاسنه گوله‌ردیك

« زمان اویله قالماز ، ده‌گیشیر دردك »

شیمدی نه او لیلاق باغچه‌لری

نه او ایلق حزیران آقشامی قالدی

یالکز ئولورجه‌سینه اوزله‌دیگم گوزلریندر

بنی یاشاتان

بکا سیودایی یازان

کیرپیکلریندر

یوره‌گیمده باتان .

ایکینجی صاییسینده ایسه ، نسرین اربیلك «رؤیا» باشـــــلقلی سربست شعرینی (۱/۲ ص۲۸) نشر ایتمشدر کی بو شعر ، نســرین اربیلك ایلك یاییملانان شعری صاییلر :

مجهول بر یرده‌یم

اوزون اوزون سرویلر

آل آچمش پمبه سمالرینه

گورول گورول صولر آقیور

اسکی بر طاش کوپرودن

وچکیج سسلری گلیور

انسانلر گورویورم

انســـانلر !

محشر گبی ..

کیمی مسعود کیمیسی مأیوس

کیمینك النده چکیچ

کیمینك بوم بوش اللری

دیو طاشلر ییقیلیور

اختیارك بری ..

آغلیور !

قارشی یاقادن

یانیق بر سس یوکسه‌لیور

یوکسه‌لیور قلعه‌یی اشارق

بری طوقینیور قولوما

وآننده ...

طوپراغنده قان

هواسنده وطن

قوقوسی آلیورم

نرده اولدیغمی آکلیورم .

قارداشلغك بو صاییسینده بو شعردن باشقه هیچ بر سربست شعره یر ویریلمه‌مشدر . بونکله برلکده قارداشلغك اوچنجو صاییسینده ده هیچ بر سربست شعر گورمیورز . دوردونجو صاییده ایسه نسرین اربیلك (حسرت) (ص۳۳) ، عطا بزرگانك (تورکمن قیزی) (ص۳۷) ، بشینجی صاییده یالکز نسرینك (اربیله حسرت) (ص ٤٣) ، آلتینجی

صاییده ایسه عینی شاعرك (ایکی شهر) (ص٣٩) باشلقلی شعرلری نشر ایدیلمشدر . بویلەجه قارداشلق دەرگیسی ، چیقیشیندان بری سربست شعره یر ویرمکدن گری قالمامشدر .

گرچکدن ده ، نسرین اربیل ، عراق تورکمن شعرینده نیتەلنمز بر یر اشغال ایتمش وایتمکدەدر . اونك شعرلرینی ، تورکمن سربست شعرینك بر ممتاز سیماسی صایماق گرەکیر . سربست شعرمز ، اونك آچدیغی چیغیرله گلیشمش واونك یاپدیغی اتکیلرله بویوك بر انکشاف قید ایتمشدر . بو آرادە کندیسیله برلکده کیمی شاعرلریده آنماق گرەکیر: صلاح نورس ، وعطا بزرگان وباشقەلری .. بونلرك آراسینده صلاح نورس ، بو خصوصده بویوك بر باشاری قید ایتمشدر .. او یرلی ادبیات صنیرلرینی آشارق کندینی دنیا ادبیاتی ایچریسینه صوقا بیلمشدر، ثرتەکیلر ایسه ، ادبیات آلانمزی ترك ایدەرك قایب اولوپ گیتمشلردر. بونلر ، سیچدیکلری بو یوله دوام ایتمش اولسالردی ، بلکیده سربست شعرمزه بام باشقه بر سیما صاغلارلردی .

دیگر دنیا ادبیاتلرینده اولدوغو گبی ، تورکمن سربست شعرینك ایلك اورونلری هیچده ایکلەل بر شعر صاییلماز . گنەلکله اکـــلام باقیمیندان درین ، صنعتجه زنگین وتکلفسز اولان بو سربست شعرمز، بر ملی شعر نیتەلیگیندەدر . بو یوزدن بونلری ادبیاتمزدن تجریـــد ایتمك ، بر حقسزلق ایتمکدن باشقه بر شی افاده ایتمز . تورکمن شعرینه سمبولزم تمالرینی گیردیرەن (مجهول نسنه) شاعری نسرین اربیلكواوتکی شاعرلرك بو خصوصدەقید ایتدکلری یوردســـیوەرلك وملليتچیلك آلانلرینده‌کی چابالری هیچده اونوتولمامالیدر . ایشــته بوندان دولاییدر کی ، تورکمن ادبیاتی خیزله گلیشیپ واینانیلماز بــر ایلرلمه گورمشدر .

نسرين أربيل

تانينمش بر توركمن عائلەسينه منسوب اولان نسرين عطا ، ١٩٣٤ ييلينده اربيلده دوغمشدر . ايلك اوقولك آلتينجى صنفينه قادار دوام ايتمش ، توتولدوغو بر خستەلق وكيمى سوسيال دوروملر يوزيندن اوقولى ترك ايتمك زورنده قالمشـــــدر . بوكــا رغما او ، كنـــديني يتيشديرەبيلمش ، عائله كتبخانەسينده چاليشمالرينه دوام ايتمش ، صوكره خارجى امتحان ويرەرك (جى . سى ١٠) (ليسەيى) باشـــــارى ايله قازانمشدر .

نسرين اربيلك ادبى حياتى ، ئوتەكى شاعرلرمزينكيلره بكزەمز .. اونك عائلەســـــينك بوتون فردلرى ادبيات وصنعت آلانينــــــده اوغراشمشلردر . توركچه وفارسجه شعر يازمش اولان باباسينك حالا يازما بر ديوانى دورمقدادر . حتى نسرينه گوره ، كنديسى باباسينك « صيجاق مصراعلرى آراسينده » بويومشدر . كنديني تانير تانيماز ، محمد عاكف ، توفيق فكرت ، يحيى كمال ، جاهد صدقى ، بهجت كمال ، بكر صدقى ، اورخان ولى گبى بويوك شاعرلرك اثرلرينى ايزلەيه باشلار . انگلزجەيىده ئوگرەنديكدن صوكره آرنست همنغوان وجون شتاينبيك گبى بويوك دنيا رومانجيلرينك اثرلرينى اوقومش ، وبونلرك كنديته ياپەيقلرى آتكيلردن بر تورلو قورتارامامشدر .

چوجوق ياشدان شعره اولان مراقى ، بويوديكچه گليشيوردى . فقط اونك صيقى بر شكلده قاپانماسى ، بر ياريشمايه قاتيلماسيـــندان صوكره گورونديى : ايلك اولارق انگلزجه يازديغى « هيمز سيوگى يه »

باشلقلی شعریله امریکانك میوزیك بیتی مؤسسه‌سینك دوزه‌نله‌دیگی یاریشمایه قاتیلارق برینجیلیگی قازانمشدر ۰ وبو یوزدن شعره اولان هوه‌سی ، داهاده بویومشدر ۰

نسرینك تورکمنجه ایلك یازدیغی شعر «یوغورتچو قادین» باشلقلی شعریدر ۰ او ، ۱۹۵۷ ییلینده ایلك اولارق «گروپ» آدلی شعرینی تورك باصینینده یاییملادی ۰

بایان نسرین اربیل ، شعرلرینی اك فضله سربست بیچیمده یازمش وبو آلانده قید ایتدیگی باشاریلرله ، تورکمن سربست شعرینك بایراغینی طاشیا بیلمشدی ۰ اوکجو شاعر صاییلان نسرین ، یالکز عراقده ده‌گل دنیانك یاراتیجی شاعرلری آراسینه کندینی صوقا بیلمشدر ۰ ۱۹٦۲ ییلینده بویوك آراشدیریجی عطا ترزی باشی ، اوکا دائر شویله یازمشدر : « بایان شاعرلرمزك بیلدیگمه گوره یاشده اك کوچوگی ، صنعتده ایسه اك بویوگی ، داها دوغروسی ، عراق تورکمن شاعرلری آراسینده ثوز باشینه (سربست) شعر یازانلرك اك مشهوری اولانی شبهه‌سز کی ، اربیللی بایان نسرین‌در ۰ شعرلری ساده‌جه عراق دولایلرینده ده‌گل بوتون تورك قادین شاعرلری عالمینده‌ده ثوکملی بر یر طوته بیلیر ۰ اونو :

« گولی تعریفه نه حاجت نه چیچکدر بیلیرز »

قبیلیندن اولارق بوراده طانیتماغه لزوم یوقدر ۰۰۰ صوك زمانلرده تورکیه‌ده چوق مشهور اولان وزکی موره‌نك اوقوماقده اولدیغی «خانچی» شعرینه بر قارشیلق اولارق یازدیغی « خانجی ایله حسبحال »

شعری ئولمز بر اثردر . »(١) .

داها ئوکجه ، سربست شعر بولومنده بلیرتدیگمز گبی ، بو تور شعر ، تورکمن ادبیاتینده ، آنجاق ١٩٥٨ ییلیندن صوکره میدانه چیقمشدر . کیمی یازارلرمزك بوکا قارشی سرت توتوم گوتمه‌لرینه رغما ، بو شعر ایلرله‌مش ودنیا شعرینده آیاق اویدورا بیلمشدر ... وزمانله او یازارلرك کیمیسی ، کندی گوروشلرینی ده‌گیشدیرمك زورنده قالمشلردر ... بو دونوشوم ایلمینده نسرین اربیلك شعرلرینك بویوك بر رولی اولمشدر . حتی دییه بیلیرز کی ، بو شعرلر یولویله او یازارلرك کیمیسی ، گوروشلرینی ده‌گیشدیرمش ، کیمیسی‌ده هیچ بر سوز سویله‌یه‌مه‌مشدر . بوراده بای عطا ترزی باشی‌یی ، ئورنك اولارق ویره‌بیلیرز . او ، ایلکین سیومه‌دیکی بو بو سربست شعرك نسرین اربیل طرفیندن یازیلان « بر یاپراق دوشه‌جك دالیندن » باشلقلی پارچه‌سینی شویله ده‌گرلندیرمشدر : بو شعر « بیلمم بنم خوشمه گیتدیگندنمی ، یوقسه‌ده کرچکدن بر شاه اثر اولدیغیندن اوترومی ، بیلك الك ایلگینج شعری تلقی ایتمشمدر ! هر حالده بونك یازاری صاین نسرین اربیل ، عراق تورکمنلری آراسینده یکی شعرك ئوکده‌رلگینی یاپماغه چالیشان اصیل بر شاعر اولوپ ، کندی ساحه‌سینده معین بر جریانی تمثیل ایدن ادبی بر مکتبك قوروجیسی صاییلیر .»(٢)

---

(١) عطا ترزی باشی: یازی یازانلرمز،شعر دوزه‌نلرمز ، قار ١/٢ص٢٩.

(٢) عینی یازار : قارداشلغك آلتینجی ییل یازی وشعرلری ، قار ٢٠١/٧ ص٢٦ .

نسرین اربیلك شعرلری ، ایچینده‌کی صنعت اینجه‌لیگی ، بــر چوق کیمسه طرفیندن اله آلینمشدر . بو آراده م . اگاه ئونن‌ك شو یازیلری ، دقته شایاندر . بوکا گوره اینجه بر سمبولیزمله ایشله‌نمش اولان نسرینك شعرلرینك چوغو ، انسان ایچیندن قوپان « کیمی ازیکلك ، کیمی اومید ، کیمی باش‌قالدیری ، کیمی کوسکونلك دویغولــریله » اورولیدر . اونك شعرلری « بر خانمك جان صقینتیسینی گیده‌رمك ، یاده بوش زمانلرینی دولدورماق ایچین یازیلمش ئوزنل شعرلر ده‌گل ، طوپلومك‌تومونو قاوراییجی وایتیجی گوچده برر صنعت أثریدر . »

نسرین اربیل ، « یشیل بر دوشنجه آردینجه قوشار ، دوشنجه‌لری صوغور ، موسملرك صانجیسینی یوره‌گینده دویار » . اونك شعرینده « گیجه‌لر زمانك اینجه تللرینی صیزلاتیر » . « ئوزلــم ، طاپمـــاق ، ئوزده‌ش ، قونوق ، ده‌وریم ، صایری ، اینانچ ، ئـــه‌وره‌ن ، کیچی ، یابان ، توتساق ، کنت گبی سیچکین سوزجکلری باشاری ایله قوللانان نسرین ، سما ، علوی ، مأیوس ، مساوی ، ندامت ، شمال ، مجهول ، نهــیر ، ســینه ، مفهــوم ، تبسم گبی اسکی سوزجکلرینی آرتدیرسا گرچکدن چوق دها گوچلو بر شعر دیلینه قاووشاجاقدر ... یر یر نثره قاچان بعضی شعرلرینده دها ئوزلو بر سویله‌ییش بیچیمی قازانماســی بکله‌نیر . »(۳)

تورکمن سربست شعرینی سمبولزمه دوغرو یوکلتن نسرین اربیلك گنه‌لکله شعرلری حسرتله ، ألمله ، اضــطرابله دولودر . حتی اونو بر

(۳) م. أگاه ئونن : ده‌کیز رؤیاسینی اوقورکن ، قار ۹/۹ ص۳۳ .

فاجعه شاعری اولارق نیته‌له‌مه‌مزده هیچ ده یاکیلمابیز(٤) ٠

باشاریلی بر رسام ده اولوپ ، برچوق تابلولر چیزان نسرین اربیلك شعرلري الك فضله قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملانمشدر ٠ حتی قارداشلغك ایلك ییللرینك همن همن بوتون صاییلرینده شعرلری چیقمشدر ٠

نسرین اربیله دائر صوك سوزمزی ، اونك كندیسینه براقیورز ٠ او شویله سویلیور : « ایچمدن گله‌نی قلمه آقتارمایه چالشدم ، واز بیله اولسه باشاردیغیمی صانیورم » ٠

باشلیجه قایناقلر :

١ ـ چاغداش تورکمن شاعرلری ص١٥٦ ٠

٢ ـ عزالدين کرکوك : نسرين اربيل ، تورك كولتوری صایی ٤ ییل ١٩٦٣ ٠

٣ ـ عطا ترزی باشی : یازی یازانلرمز ، شعر دوزه‌نلرمز ، قار ٢/١ ص ٢٩ ، آیریجه ده ، قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قار ٧/٢،١ ص ٢٦ ٠

٤ ـ قارداشلق صایی ٤/٦ ص ٤٤ ٠

٥ ـ قارداشلق ١/٤ ص ١٩ ٠

٦ ـ قحطان الهرمزی : المأساة والمعاناة في شعر نسرين عطا اربيل ٠ قار ١/٧ ص ١٤ـ١٥ ٠

٧ ـ م٠ أگاه ئونك : ده‌کیز رؤیاسینی بوقورکن ، قار ٩/٩ ص٢٢ ٠

٨ ـ وحيدالدين بهاءالدين : من أدب التركمان ص١٤٥ـ١٥٥ ٠

---

(٤) بو خصوصده باق : قحطان الهرمزی « المأساة والمعاناة في شعر نسرين عطا اربيل ، قار ١/٧ ص ١٤ـ١٥ ٠

« اونـوت »

یکی بر شعر ایستەمە بندەن
بوتون مصراعلرم توکەندی
آلنیمدا اسرارنگیز اولکەلرك یازگیسی
آرزولار یول یول قورومش ایچیمدە
کوشە باشلریندە قالمش گولوشمەلریمز .
یکی بر شعر ایستەمە بندەن
اوزولجکسك .

آرتق اونوت باشقە نە وارسا
آیری قدحلردە باشلیور اورەنلریمز
چیغلق ، چیغلق بویویەجك سەسسزلك آووچلریمدە
قدح کنارلرندە دونەجك باشلریمز
دوشونەجکسك
قایب اولاجاقسك آقشامسز سوقاقلر ایچیندە
یارم یامالاق بر گونش یولونا چیقاجاق
یالکزلق زونقلایاجاق قولاقلریندە
آووچلرك بوشلوقدە قالاجاق
اوشویەجکسك

قار ٤/٦ ص ٤٤

أيشيق

بوش ، اوپ اوزون اوزانان دوشنجه‌لرم
بويويه‌ن يالكزلق ٠
قرانلق بوغويور گوزلريمی
قورشون آغرليغنده
سسزلك يورويور قولاقلريمی
بر چيگنه‌م صاقز اصرارنده
يانيپ سونه‌ن ،
بر آتش بوجه‌گی گوروبورم
گوزلرم قاماشيور
ازمك ايستيورم
اولاشاميورم ٠
بويوك بر ايشيق دوشونيورم
هر شيی سيله‌جك
بوش ، اوپ اوزون اوزانان دوشنجه‌لرمده ،
بر گونش دوغويور
بويويور ، بويويور
ده‌رکن بر آوجی ،
گوگك ماويلغنه دوقونيور
يير صارصيليور
مليونلرجه گوزلر گوروبورم

هر رنكده
بر نقطه‌يه ديكيلمش ،
شيمشك كسكينلگينده
ايشيقلر صاچيورلر
گوزلريمه دولويورلر
ده‌رکن ايكی قوه‌ت آراسينده
بر بن اولماقدان چيقيورم
آغيرلق مفهومی قالميور
يوكسليورم يوكسليورم
شيمشك حذامنه وارنجه
بتون ايشيقلر
امييورم ٠

قار ۳/۲ ص ۳۵

رؤيـا

مجهول بر يرده‌يم
اوزون اوزون سرويلر
ال آچمش پمبه سمالرينه
گورول گورول صولر آقيور
اسكى بر طاش كوپردون
وچكيچ سه‌سلرى گليور
انسانلر گورويورم
انسانلر !
محشر گبى
كيمى مسعود كيمى مأيوس
كيمينك بوم بوش اللرى
ديو طاشلر ييقيليور
اختيارك برى ..
آغلپيور
قارشى ياقادن
يانيق بر سه‌س يوكسه‌ليور
يوكسه‌ليور قلعه‌يى آشارق
برى طوقينيور قولوما
وآننده ...
طوپراغنده قان
هواسنده وطن
قوقوسى آليورم
نرده اولديغمى آكليورم

قار ٢/١ ص٢٨

آرزنق گل

اویان باق !
یالن آیاق بر گونش قووالیور
گیجه‌لریمزی ،
سیسلیپیور پمبه سمالری
آتشدن بر ماصال اویقوسو
آلو ، آلو ایرماقلره اورولن
ظفر طاقلرم سوکولیپیور
قیریلیپیور میوه‌لر داللرینده
آقیتیور دامارلر قانلرینی بوشنه ..
سن ای تاریخلر یادی
سونمز گونشم
سیلمکین قارطال یوواندن
اوزات
ایرماق ایرماق داغیلان
دامار دامار یاییلان پارماقلرینی
باق !
یتیم آلنلرده دولاشان
یوقسول اوجاملرده قورلاشان
هپ اللرینه حسرت
گل ، ایصیتسك آلولرك

طوکمش حسلریمزی ،
گل ، پارلاسك قارانلق گیجه‌لرنك
بیلدیزی
دومانلی سمالر اوستنده ،
گل یوزدور شفقلریمز اوزه‌رنده
اوزله‌نن دویغویو
گل !
اوجاغمه قوناق اول
توتدور اوجاغم
« سن بنمسسك »
دییه‌جكم گونه قدر
آردندن قوشاجغم

قار ۱و۲/٤/۳۱

یوللرك صوكی

روزگارلر بنی باغلایامازسکز
وارسك یوللرمی چیورەلەین حلقەلر دارالسك ،
تیصالسك
بند اولدیغم زنجیر ،
گولکەن بر ملتم گبی صارمشکن اطرافمی
دوشونجم دال بوداق صالاجق دوشونجەلرینه
واورولمغه باشلیاجق خاطرەلر .
روزگارلر بنی باغلایامازسکز ،
گلیشم اویله شدتلی اولاجق کی !
نفسم آچاجاق قاپیلرکزی
گیچدیگم یوللرده
طاشلر اورپەرەجك ،
گیجەلر تیترەیەجك آدملرمده
گرەجك اورمانلر داللرینی
آغاچلر بوکولوپ یول ویرەجك
روزگارلر بنی باغلایامازسکز ،
آلننه باصاجغم زفیری قرانلغك
گوزلرك ،
گوزلرمده بولاجق گوزلرینی
سیوگیکله سرپیلەجك یاغمورلر اطرافمزده
بکله تیترەین قرانلقلر ایچنده
قهوه رنگی بر صباح باشلیور افقمزده
قالقیور ابدیتك پردەلری
روزگارلر بزی باغلایامازسکز
یوللرك صوکنه یاقلاشیورز .
قار ۳/۴ ص۲۵

بکله‌دیگم

بر بکله‌ییش وار ایچیمده
دولو ، تاپ تازه بر بکله‌ییش
صوصارم ،
داملالریندن طاتدیغم گونلر
آغلارم ،
گوز یاشلریمده گون صولونجه‌یه قادار
حسرتك باشقه اولکه‌لر اراتیر بکا ۰
گیجه‌نك سسزلیگینده
ییلدیزلر آقارکن پارماقلریمه ،
بویور گوزلریمده
بیکلرجه چوجوغك اضطرابی
ئوزلرم ماضی‌یی بوتون گناهلریله ۰
ای قانمك قانینده قایناشدیغی
بر کره
قاریشمش بختیمه ، بختینك قاره‌لری
اینانچلار بولوطلره اصیلی قالدی
اریدی اوموطلر ده‌گیرمنینده ،
یایلار چکیلیرجه‌سینه
شیمشکلر آتیلمایه حاضر ،
گل :
ایدینلاتسك گونشك انسانلری حاللریجه
پارلاسك

سونمز شفقلر آلنيمزده
قاووشالم يوصون قوقان مرحبالرده
آل دگمه‌ديك بايراقلر آلتينده
جان ويره‌لم

قار ۱۰/۵ ص ٤٧

يولجو ــ سراب

بر ازلی يولدر كه فانی عمرده حيات
دالغين بر ايرماق گبی المزده‌ن سوروكله‌ر
ظن ايتمه گلجكدر يولك صوكنده وصلت
سنی يالكزلق يولك بيتديگی يرده بكلر

آيريليور بو يوله چيقمش اولان سه‌وه‌نلر
هو يولجودن بر ايليق ايز ، خاطره قاليور
مساويدر بو يولده آغلايانلر ، گوله‌نلر
سكا مشفق قوجاغی طوپراق آنا صاقليور

هنوز دوداق ايزلرك سيلينمه‌دن بارداقده
وجودنك ايصيتيسی صوغومادان ياتاقده
سن گيده‌رسك اوگيده‌ر ، اوزون يوللر بيتركن
بر گون گلير گوچرسن آه ، وارامادم ده‌ركن

قار ۳/٦ ص ٣٤

گلجگك قیزینه

صیرمالی یلکلرله بزه‌نیر ، زیبکلشیر
یشیل داللر اینجه‌جیك به‌لینه کمرلشیر
بویورسك ، بویوکلرك سنك ایله ده‌رتلشیر
وارلغك وطن اوسته برکتلر یاغدیرسك

دمتشسك گول یوزك ییگیتلرك آلینده
شعرلشسك سوزلرك هر اوزانك دیلینده
شقراق سه‌سك چینلاسك سازلرك هر ته‌لینده
سروی بویك قلبلرده طاتلی بیر آنی قالسك

سنی ده ده‌دك گبی بکله‌مکده‌در وطن
سونگوسیله یوردونه ، شرف قاطان ، شان قاطان
عینی نسلده‌ن گلدك ، عینی سینیر عینی قان
ییلدریملر یاراتان بیر عرقك احفادیسك

اننه‌ك ، باباك سنی‌ده آبلاك قده‌ر سیوه‌جك
غم چکمه گوزه‌ل یاوری هر شه‌ی ایی بتیه‌جك
گون گله‌جك حر وطن حقلری بیرلشه‌جك
تاگرینك عدالتی نه‌رده‌یسه اورده وارسمك

قار ۱۱/٤ ص ۳۷

عبدالخالق بیاتلی

تورکمن سربست شعرینك ئوکجولریندن بری صاییلان عبدالخالق بیاتلی ، ۱۹۳۰ده طوزخورماتویه باغلی ینگیجه کوینده دوغمشدر . ایلك ، اورطه ولیسه یی کرکوکده بتیردیکدن صوکره تورکیه‌نك آنقره زراعت فاکولته‌سینه گیرمش ، ۱۹۵٦ده مأذون اولمش ، صوکره زراعی اکونومی دالینده بك ایی درجه ایله دوقتورایی یاپمشدر . ۱۹۵۹ده یورده دونن شاعر ، بغداد ئونیفرسیته‌سی قادروسونه آلینمشدر . ایکینجی دوقتورایی اقتصاد بولومنده یاپماق ایچین انگلترایه گونده‌ریلمش ۱۹٦۵ده بو دوقتورایی یاپارق عینی اسکی وظیفه‌سینه دونمشدر .

ادبیاتمزه سربست شعری ایلك اولاراق صوقان عبدالخالق بیاتلی ، تورکمن شاعرلری آراسینده باصین اورگانلرینده ایلك سربست شعری یاییملایان بر شاعردر سربست شعره ، تورکیاده فاکولته‌ده اوقودوغو آنلرده باشلامشدر . (کرکوگی ئوزله‌ییش) باشلقلی ایلك شعرینی ، داها فاکولته‌نك برینجی صنفینده ایکن یازمش وکرکوگك بشیر غزه‌ته‌سینده یاییملامشدر . عبدالخالق بیاتلی ، ادبیاتمزده وداها دوغروسو شعرمزده آچدیغی چیغیرله دقت جکمشدر . فقط او ،آجمش اولدوغو بو جیغیرده دوام ایتمه‌مش وآز بر سوره صوکره کندینی ادبیات آلانیندن چیقارمشدر .

انسانی فکرلری شعرمزه صوقماقله شهرت قازانان عبدالخالق بیاتلی‌نك گنه‌لکله شعرلری قولای ، ساده وچوق شفافدر .

گرچکدن عبدالخالق بیاتلی‌نك تورکیاده اوقوماسی واوراده سوروپ گیده‌ن ادبیات اقیملرینه واقف اولماسی ، تورکمن شعرینه صوقدوغو بو یکیلگه نه‌دن اولمش ویا بر اورطام حاضرلامشدر . او ، اوراده بولوندیغی

صبرالرده ، چاغداش تورك شاعرلريندن احمد هاشم ، اورخان سيفى ، احمــد محب درناس ، فاروق نافــذ چاملى بيل ، احمد حمدى تانپينار ، اورخــان ولى قانيق وشكوفه نهــال گبى شاعرلرك شعرلرينه قاپانمش واتكيلنمشدر . بونگله برلكده اونك زائل اولدوغو خيال بوللغى ، كنديني بو آلانده بــر ئوگجو ياپابيلمشدر(١) . او ، ييللردن برى شعرمزى ، ايچينــده قيوراندیغی كلاســيك يولدان قورتامايه چاليشمشدر . حتى كنديسيندن صوكره ادبياتمزده ، ئوزەللكله سربست شعرمزده بويوك يرلر اشغال ايدن نسرين اربيل ، صلاح نورس وباشقەلرى اونك توتديغى عينى يولى دوام ايتديرمشلردر .

شعرلرينك چوغونده قاليتمزدان ، ئوزللكله فولكلورمزدن الهام آلان شاعرمزك شعرلرينك بويوك بر قسمى سوســيال قونولرى قاپصــار . آنجاق اونك گنەلكله شعرلرى ، انسانى فكرلرله نيتەلەنير . بو باقيمدان اونك شو سوزلرى تام يرينەدر .

« سربست شعرده بنى ايلگيلنەيرەن اك مهم شى ، شعره شاعرك صوقا بيلەجگى يوكسك وانسانى فكرلردر . سربست شعرده ياپديغم يكيليــك ، فولكلــور دنيــامزك چشــيدلى يوكلــرينى أدبى بر ديللــه جانلانديرماق اولمشدر » .

بو يوزدن اونك شــعرلرى انسانى آچيدان اينجەلنرسه چاپوجاق آكلاشيلديغى گبى بوتون دوگوملرىده چوزوله بيلينير .

شعرلرينى بشير غزەتەسى ، قارداشلق دەرگيسى ، اذربايجــانك ايلدز مجموعەسينده ياييملايان شاعرمزك وزنلى شعرلرىده واردر .

---

(١) باق : حسن عزت : الدكتور عبدالخالق محمد عبدى البياتى قار ٩/٣ ص ١٠ .

باشليجه قايناقلر

١ ـ بشير غزەتەسی صابی ٧ ص ٣ .

٢ ـ چاغداش توركمن شاعرلری ص ١٤٦ ـ ١٤٧ .

٣ ـ حسن عـزت چارداغلی : الدكتور عبدالخالق محمـد عبدی البياتی قار ٩/٣ ص ١٠ ـ ١٢ .

يمان روزگار

بكلنميەن بر روزگار يمان أستی
موسمسز .
سوندی دنيامی آيدينلاتان « چراغ »
گومولدم زيفيری قرانلقلره .
قيريلدی دەدەمك ميراث براقديغی تستی
وقتسز .
صوصادم . چەورەمدە صو يوق
منبع ايراغ .. منبع ايراغ
گيتمم گرەكير تا اوزاقلاره .. اوزاقلاره
آلنمدە بر شيشيك
سينەمدە درين بر ياره
بن كيمسەسز
بن بيچاره
كركوك بيچاره
يكيه گنچلر ويريلدی قاره طوپراقلاره[1] .   قار ٢/١٢،١١ ص ٣٧

---

(١) قاسم دەوريمينك قره گونلرينه قارشی يازيلان بو شعر ، آنجاق شانلی ١٤ رمضان دەوريميندن صوكره يايیتملانمشدر .

نیچـین ؟

گوزلرمك ایچینه
نیچین دلیجه باقدك ؟
نیچین بومبوش قلبمه
قاینار لاو[1] گبی آقدك ؟
هنوز آچمش قونجه‌یی
نیچین صاچینه طاقدك ؟
نیچین الله عشقنه
بنی آتشه یاقدك ؟
گیرمه گیرمه گوزه‌ل قیز
صاقین قانمه گیرمه
آرامزده‌کی عشقی
ال عالمه بیلدیرمه
آغلاتمغه دوام ایت
صاقین بنی گولدرمه
هر محنته راضییم
یالکز قانمه گیرمه
ویرمیه‌جکلر سنی
بنم گبی بر گنجه

امان یا ربی امان
بو نه قورقونج اشکنجه
آل نه دیرسه دیسك
سن بر « مرال » سك بنجه
دوام ایتسك شارقیمز
چالا دورسك کمنجه

قار ۲/٦ ص ۳۱

---

(۱) لاو : برکاندن چیقان أریمش طاشلار .

انسانلق

(١)

قوجاغنده اورمانك
چیچکلر یتیشر بهارله
مدارنده زمانك
موسملر دەگیشر زمانله
بر باقارسك دەگیشیورمش زمان

(٢)

بیك زورلقله اوزون بر یاز بوینجه
آرار ٠٠ طوپلار غداسنی قارنجه
چالماز ٠٠ ویلنمز ٠٠ آچ قالماز
یوواسنده قاره قیشه وارنجه
چالیشمایی ئوگرەنمەلییز اوندان

(٣)

ارقاسیندان کول براقیر هر یانمه
ای گوزەلم ، گنجلگنه آلدانمه
گوزەللگنی هوا گبی لزوملی
اکمك قدر مبارك صانمه
بر باقارسك عشقك یالانمش یالان

(٤)

آنام ٠٠ اولماز کی ٠٠ الماز کی تمام
یالکز بن اولسام ٠٠ آدام
اولمالی جمله انسانلر ادام
هایدی آنام ٠٠ اویان آنام
ئوگرەت بکا ٠٠ انسانلغی دورمادان

(٥)

بن قارداش اولماق ایسترم شفقله
شفقله دوغار آیدینلق
ای اوغلوم گل سن‌ده قارداش اول حقله
باغیر وار اولسون انسانلق
انسانلغك تا کندیسیدر انسان

قار ٢/٥ ص ٢٩

گیچمش گونلر

داها دون
شکر سوزلو
سیاه گوزلو
بر چوجوقدك قیز فاطمه ۰
داها دون
شفافدك بر تول قدر
تازه‌یدك بر گل قدر
اوتلار گبی بیودك
بر آفت اولدك فاطمه ۰
داها دون محله‌ده برابر
حمام قوله یاپاردق
صاپقلان باجی اویناردق
قاوغا ایده‌ر آغلاردق
دونر بکا سویلردك :
« ال عالمه سوز آتمه ،
گیت ایشیوه شر صاتمه »
نه کباردك سن فاطمه ۰

بشیر ۲۲ ص ۱

١٤ تمــوز

اون دورت تموز
هوا براق ،
گوك يوزى ماوى ،
مزوپوتامباده بر جمهوريت دوغمش
سماوى ·
اون دورت تموز
بتون بر مملكت ،
جهان اولكه‌لرى ايچينده
اولانجه گوجي ايله بويوركن ،
بتون بر مللت
صيجاجق رؤيالر ايچينده
طاتلى طاتلى اويوركن ،
ساده‌جه بر كشى اويانيق
سادجه بر كشى نوبت طوتمش
آلتى بچق مليون انسانى بكلەمكده ·
آلتى بچق مليون انسانى سيومكده ·
اون دورت تموز
طوپراقلر طاوا گلمش

تارلالر آلابيلديگينه يشه‌رمش
دجله وفراته قارشى گولومسه‌مكده
اون دورت تموز
سويله‌نيور ، سويله‌نيور
شرقيسى حريتك
آتيليور ، آتيليور
تملى ديمقراط بر جمهوريتك ·
اون دورت تموز
صباحه قارشى
اوردو شاهلانمش
مشعله‌لر يانمش
وصوچسز اللر
اللهه دوغرو اوزانمش
سه‌وينچ ايچينده دعا ايتمكده
اون دورت تموز
مبارك بر ياز ،
عراقده بر دولت قورولمش
صارصيلماز ·

١٩٥٨ بشير صايى ١١ ص ٨

صلاح نورس

١٩٤١ ييليندە كركوكك چای محلەسيندە دوغان محمد حاج عبدالله اوغلو صلاح نورس ، ١٩٦١دە كركوك ئوگرەتمن اوقوليندن مأذون اولارق ئوگرەتمنلك مسلگينە گيرمشدر . وحالادە بو مسلكيندە دوام ايتمكدەدر .

صلاح نورس ادبياتلە ايلگيلنمەدن ئوكجە ، ئوگرەنجی ايكن چشيدلی صنعت يوكلرينە يوكلمشدر . ١٩٥٨دە كركوك صنعت تياتروسی آلانينە آماتور اولارق گيرمن صلاح نورس ، بر خيلی تياترو چاليشمالرينە قاتيلمشدر . بو صيرالردە كنديندە بر ادبی قابليت حس ايدەرك ادبياتە يوكلدی . بونكلە برلكدە توركمن اوسطە شارقيجيلرك سويلەديكی خويرات وماعنيلر ، كنديسينی ايستر ايستەمز اتكيلەدی . بونكلە برلكدە ، (بشير) غزەتەسينك ادبی الاندە قيد ايديپ برچوق شاعرلرك گنجلك حسلرينی كوروكليەن باشاريلری شاعرمزیدە صاردی . آيريجە او ، زمانك ادبی اقيملرينی ايزلەمكدەن گری قالمادی . فقط قارداشلق غزەتەسينك چيقيشی ، اونك ادبياتە اولان ميلينی داها فضلە آرتديردی .

بو صيرالردە كيمی شعر پارچەلرينی يازيپ قارداشلق دەرگيسيندە ياييملاديسەدە ، آنجاق اونك گرچك ادبی حياتی ١٩٦٣دن صوكرە باشلار . بو ييلدە كركوكدە مرحوم عبدالحكيم رژی اوغلونك ادارەسيندە كيچيرديكی ئوگرەتمنلك سورەسی ، اونك ادبی حياتيندە ئوكملی بر دونوم نقطەسی اولمشدر . اونك ، كنديسينە او ييل ايچريسيندە وداها صوكرەلری خوجالق ايتمەسی وادبياتك دوغرو وگرچك طرفينی

گوســترمەسی یوزندن ، بو آلانده چــوق ایلــرلەدی بو آراده یازدیغی شعرلر ، قارداشلق دەرگیسینده سورەکلی بر شکلده یاییملانیوردی • حتی دییه بیلیرزکی ، اونك شعر حیاتینده ، قارداشلق دەرگیسینكده بویوك بر رولی واردر •

بویوك بر تیتیزلکلــه شــعرلرینی یازان صــلاح نورس ، یازدیغی اثرلرده هر زمان یاراتیجی اولمایی گوز ئوگنه آلییور ، عینی وقتده ادبی وگلنکسەل تورکمن تورەلرینه اویغون یگیلکلری بنیمسیورردی •

شعرلرینی هجه وزینله ، سربست ستیلده یازان نورسك تورکمن یگی شعرینك ایلرلەسینده رولو اولمشــدر • اونك یازدیغی سربست شعر ، بو گون بویوك بر تقدیرله دەگرلندیریلمکدەدر •

« نورسك شعرلری عمومیتله ، اوتــەکی شرق شاعرلرینکی گبی اوزونتو ایله یوغورولی » ایسه ده ، بر چوق شعرلری ده ، ئوزەللکله ملی اولانلری ، اییمسرلکله ، اومیدله دولودر • ماوی شفقلر شاعری دییــه آدلاندیرا بیلەجگمز صلاح نورسك سربست شعریمزه گیرتدیکی یگیلکلر واوتەکی شاعرلرك خارجادیقلری چابالر صایەسینده ، بو تور شعرمز ، دنیا ادبیاتینده آیاق اویدورا بیلمشدر •

آهنکلی ، موسیقالی وایچلی شعرلره صاحب اولان صلاح نورسك شعرلرینه ملی شعرلر ، آغیر باصمقدادر • مرحوم رژی اوغلونك ، گنج شاعرلرك بایراغینی طاشیان صلاح نورسك ، شعرده اگر دوام ایدەرسه ، پارلاق بر گلەجگه صــاحب اولاجاغینه ایناناماسی[1] تام یرینــدەیدی •

(١) باق قار ٣،١٤/٤،٣ ص ١٣ •

چونکو او ، قیصه بر سوره‌ده کندیسینی یتیشدیره‌رك بویوك شاعرلر آراسینه صوقابیلمش وکندینه ئوزگو (خاص) تمیز بر دیل قوللانارق شاه اثر ده‌گرینده پها بیچیلمز شعرلر یازمشدر ۰

صلاح نورس ، شعرلریله برلکده پیه‌سلریله‌ده اوك صالمشدر ۰ فقط بو پیه‌سلرك متنلرینه واقف اولمادیغمز ایچین ، اونلره دائر هر هانگی بر سوزی سویله‌مك یرسز اولور ۰

باشلیجه قایناقلر

١ ـ بای جـودت آوجی‌نك شاعرله یاپدیغی گوروشمه ، قـار ١٤/٥ ص ٢٢ ـ ٢٣ ۰

٢ ـ چاغداش تورکمن شاعرلری ١٧٨ ـ ١٨٠

٣ ـ قارداشلق ٧/٤ ص ٤١ ۰

٤ ـ مجید تورکه قول : کتاپلر آراسینده : آیناده زمان ، قار ١٢/٦،٥ ص ٢٧ ۰

گیچن بهـار

گوزلرنده بن
گوزلرمده او
قارشی قارشیه اوطورمشدق
ییلدرم صدالری
آغلیور آسمان
پنجره‌دن گوریورم
آسمانده اوشوشان قاره بولوطاری
گوز یاپراغی گبی تتریورم
کوچوجك بر موم یاقدم
ایصینماق ایستیورم
موسملردن بهار ، آسمان ماوی
گون (صیرانیوردی) باطی‌یه دوغرو
لیمون ، میموزا ..
تورلو تورلو چیچکلر ، کله‌بکلر
قارشی قارشیه اوطورمشدق

سرین اسیوردی صبالر
نیرده قالدی او باقچه !
او بهار ..
اینجه بر روزگار
جاملر پارچه بارچه
پارچالانیور پنجره‌ده
سوندی موم ییقیلمادان
یاقدم بر داها
ییلدرم صدالری
آسمانده قاره بولوطلر
داملە داملە آغلیور
تیتریور امان تیتریورم
کوچوجك بر موم یاقمشم
ایصینیورم .

قار ۱/۹ ص ٤٥

يارين ماويلر دوغار

ده‌گزی بو غربتك
روحك ، كميگك ، ئه‌تك
بن فرطينا اوفكه‌سی

★

نه بر ليمان نه آدا
سسلر ، گورولتی ، صدا
نه تومورجق نه ايشيق

★

صايری دوشمش كله‌بك
كور گبی‌در پروانه
ديوانه‌در ديوانه
صانكی قيميز ايچه‌جك

★

خيال ده‌كز طوزنده
اوميدلر اته‌ك أته‌ك
اختيارلشمش ببه‌ك
نه‌لر گيزلر گوزنده

★

خنجرقيننده اينلر
آجی بر ايكن بينلر
سن غريب ، بن‌ده غريب

★

آلينلر قانله سوسلی
اونی كيملر اوپه‌جك
دوداقلر داها تيتره‌ك
دعالر داها ايچلی

★

كيم وار كی طاش باغلاماز
دويميان آج قارينه
قالنجه اغيارنه
هپ خزان ، قيش ، بهار ، ياز

★

اكتيگنك يارينی
چتين أللر دره‌جك
بر داها سوسليه‌جك
ماس ماويلر يارينی
سن چتين ، بنده چتين

★

يارين ماويلر دوغار
يارين اوغوشك آچار
بكا ، سكا ، گونشه

قار ٣/٩،٨ ص ٤٥

آجی ماصال

کونش دوغدی یوزنده بر داملە قان
تل ابیبدە
قاشلر چاتیق
کوزلر قانیقسامشدی ٠
ایشتە سدوم
ایشتە عمورە
ایشتە تل ابیب
اشکول ، شازار
ایبان ، دایان
اوموزلرندە تابوت
ایچیندە بر اووج طوپراق
اوستندە تلمود ٠
نه اولی دکزده بالق
نه سیناده گوەرچین
هر طرفده قوراقلق
ماوتیلر شاشقین
بالقلر آوارە
آق دکزده ٠٠
بایقوشلر چیلغین
چیغلیقلر کسکین
ئوتەدە فریاد

بریده ایکلتی
چاتلاق دوداقلردە فیصیلتی
شهادت پارماقلری تیترەك ٠
قارشی یاقادە باغچەلر
باغچەلردە چیچکلر
بارود قوقییور شیمدی
منارەلردن ،
سسلر یوکسلییور گوگلرە
دولییور گوکللرە
سسلر یوکسلییور هیچقیریقلی
« الله اکبر ٠٠ الله اکبر »
ابی الهول آغلییور
نه اولی دکزده بالق
نه سیناده گوەرچین
هر طرفده قوراقلق ٠
مبارك قایالردە « قبة الصخره » نك
مبارك دیوارلرندە قانلی بیش پارماقلر
اویله بدبخت
اویله حالسزدر که
مسلمانلرك ایلك قبلەسی
اولو ایرماقده قانلی اللر ییقانلدی

قوشلر كوچ ایتدی قارشی یاقادن
قارشی یاقاده جامعلر چوكدی
قارشی یاقاده قدس
قدس الدن گیتدی .
اشكول ، شمازار
ایبان ، داییان ،
اللرنده تلمود
اوموزلرنده تابوت
ایچینده معراج گیجه‌سنك خاطره‌لری
ایشته دیر یاسین
ایشته قنیطره
سلام سزه قنیطره بهادرلری
سلام سزه قنیطره شهیدلری
ایواه سزه اهل هلال .

٥ حزیران ١٩٦٧

دەمەجم

بو گون بنم نەییمە
بن بو گونك نەسینە
دونلر گبەدر بکا
بن گبەییم یارینە

حزیران ١٩٦٥

بـز

بز بز اولساق
نەمیزە ییتمز
بر گون ..
بز بز اولساق

اکیم ١٩٦٤

ایلك سنفونی

امیدلر ،
سرپیلنجە دەرینە
غربتی ،
گمیرنجە روحیمز ..
چالیننجە وجدانك تیللرنە ،
اوندە باشلار بزم ایلك سنفونیمز

ارالق ١٩٦٣

غربت

ییللری قوجالتدق
قوجادق بز دە
سسلر کسیلدی
صولقلر ایزدە
قـدر ،
غربت دوغورور
زلت گبی ایکیزدە
غربت ،
غربت هر شییمزدە

شباط ١٩٦٣

صادق ایچین

بیوك شاعر محمد صادقك آردندن

دون بر آشینادن بر خبر آلدم
بردن بر بولوط غم توتدی چهرمده
کیمسەسز بر شاعر اولمش شهرمده
اوزگون خیالیله باش باشه قالدم

بر قومری آغلادی ایچینی دوکدی
باغرمده بیتنمز یارەلر سوکدی
آقشامك لوشلیغی قلبمه چوکدی
امانسز تولومك سرنه دالدم

نه تارلادە سنبل ، نه باغچەدە گول
صوصدی آرتق بزی شاد ایدن بلبل
صادق ئولدی ایواه غم دولدی گوکل
قوجه صادق ایچین یاندم بونالدم

بر طوتام گول دردم دەمت باغلادم
باش اوجنده دوردم ، دالدم ، آغلادم

طوپراغی ایصلاتدم ، طاشی داغلادم
دریاه گبی جوشدم ، جوشدم پوشالدم

دون بر آشینادن بر خبر آلدم
بردن بر بولوط غم توتدی چهرمده
کیمسه‌سز بر شاعر اولمش شهرمده
اوزگون خیالیله باش باشه قالدم

تموز ١٩٦٧

سن باشقه دالده
بن باشقه بوداقده

یوزینی قیصقانر گونده‌کی هاله
صباح سندن امر گوموشیسینی
دوداغنده آچار قیرمزی لاله
بهار بیله سندن آلیر سوسینی
باقدیغک آینالر دوشر خیاله

آه بیلسه‌م نه‌درر بو سنده‌کی حزن
گوزینك ماویسی نه‌دن گولگه‌لی
داللری صاللارسه روزگاری گوزك
اوزاقدن اوزاغه گوزلرم نملی
بکلرم ییللرجه تا گولر یوزك

گولگەدن گوزلرم سنی گونشدە
دالدیغك نقطەیە دالماق ایستەرم
هانگی گیتجه سنی گورمەسەم دوشتە
گوندوزی اویقودە قالماق ایستەرم
سەومیشم دەلیجە مجبورم ایشتە

سن باشقا دولدە ، بن باشقا بوداقدە
قوشلر فیغان ایدر دالنه قونسام
سن بویلە یاقین بن شویلە اوزاقدە
نه اولور اودونه طوتوشوب یانسام
اسمك تیترەشسە بو چاتلاق دوداقدە

قار ٦،٧/٧ ص ٤٥

عطا بزرگان

تورکمن سربست شعری یازانلرمزك ئوكجولریندن اولان عطا بزرگان ، ۱۹۳۲ده كركوكده دوغدی ، ایلك ، اورطه ولیسه‌یی اوراده بیتردی · ۱۹۵۹ ییلینده آنقره زراعت فاكولته‌سیندن مأذون اولدی · عراقه دوندوكدن صوكره اوردووه صوبای اولارق چالشمایه باشلادی ، وحالاده بو گوره‌وینی سوردورمكده‌در ·

★ ★ ★

عطا بزرگان ، شعرلرینده ایشله‌دیگی قونولر گنه‌لكله یرلی قونولردر · بو یوزدن فولكلورمزی جانلاندیرماقله دقتی چكر · اونك قوللاندیغی دیل تمیز وشفافدر · شعرلری خلقی اوقشادیغی ایچین ، جانه چوق یاقیندر ·

تورکمن یکی شعرینك ئوكجولریندن اولدوغو گبی ، شعرمزه سمبولزمی صوقانلر آراسینده ده باشده گلنلردندر ·

عطا بزرگان ، شعرلریندن بر قاچ پارچه‌یی قارداشلغك ساده‌جه برینجی ییلینده یاییملامش وادبیات عالمیمزدن قایب اولمشدر[۱] ·

★ ★ ★

شاعرك بیوغرافیینه دائر بیلگیلری بای دكتور صبحی كمال حسون یولیله كندیسیندن ایدیندك ·

---

(۱) كتابمز باصلدیغی صیرالرده شاعرك بر قاچ شعری قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملانمایه باشلادی ·

تورکمن قیزی

آیلاردان نیسان ..
خرمانلر دوزینده اوطوران ،
بر تورکمن قیزینی دوشونیورم .
بو موسم کرکوکده هر آن !!
تازه بر بهار قوقاردی ،
مصلی الا بیلدیگینه دوز ...
گوك ماویلیغینه ماوی ..
طوپراق حورلغینه حور ..
یر گوك بهاردی .

آیلردان نیسان ،
گوکلمده صلا حسرتی
آیریلق ، هجران ..
سیاه گوزلریله هر گورەنی یاقان .
بر تورکمن قیزینی دوشونیورم !!
یوزینده بر ایکندی اوستو گوزەللیگی
دیلینده اك ایچلی تورکولر
گوکلنده اوز دویغولری
دوغرولق ..
ایمان ..

قار ٤/١ ص ٣٧

چوجوقلق گونلری

بویودك آرتق دەرز
چوغو زمان ..
بردە اوزون بر حسرت چکەرز
فرقنە وارماداں ..
حسرت نافلە ..
حسرت بوشونە
بیزملە بویویوپ دوغان ..
کورپە کورپە
اینجە اینجە .. چوجوقلق گونلرینك
بهاری .. گوزی .. بامباشقایدی
قورقودان .. کدەردەن اوزاق
ایلیق کرکوگمزك قوجاغیندە
هر گوردیگمزە سیوە سیوە باقاردق ..
هر گوردیگمز آشنا اولان
هر مللتك ایچیندە یاشاردق
چیچکلر باشقا رنکلر آچاردی او گونلر
طوپراق باشقا بر ویریمدەیدی
ایچیمزدە اوقول گونلرینك سیوینجی
ئولمز شرقیسی دیلیمزدەیدی .
شیمدی ایسە .. بویودك !!
بویودك .. اما ..
او گونلرە ویردیگمز حسرت !!
عمرمزدەن داها بویوك .

قار ۱/۹ ص ۳۵

سن ٠٠ گیجه ٠٠ وگوندوز

گیجه‌یی بکلیورم بوتون وارلغمله
سکا یونه‌لمك ایچین ٠٠
سکا صوونماق، ایچین طاپنیشیمی !
دیز چوکه‌رك خیالنك ئوکنده ٠٠
ای ! کوجوجك طانریچام ٠٠

★ ★ ★

گیجه‌یی بکلیورم اوقشاماق ایچین ٠٠
روحنی !
...یومیورم گوندوزی ٠٠
گوندوز ٠٠
قسوت چیزیور انسان اوغلونه ٠٠
ماده ایله قونوشیور

★ ★ ★

گیجه‌یی بکلیورم
سکا یاقلاشمق ایچین
اممه‌ك ایچین عالمنك ایشیقلرینی

★ ★ ★

گیجه‌یی بکلیورم یالاماق ایچین
تمیزلیکینی
سن اولدیغك گبی یوکسه‌لن بر شارقی
یاییلان بر قوقو ٠٠
چیریتینان بر روح

★ ★ ★

گوندوزله‌یین
گوزه‌ل بر انسان‌سك ۰۰ اما !
باقیشلریله کیرلتمشلر سنی ، انسان اوغلو ۰۰
گوندوز ۰۰
بیزلری یره باغلیور ۰۰
بر قورت گبی یز اوستونده !
گیجه
بزلری گوك قبه‌یه
تاکری بکزه‌رییز ایچینده !

قار ۱/۱۰ ص ٤٣

دوردونجو بولوم

تورکمن خلق شعری

تورکمن خلق شعری

۱۹۵۸دن ئوکجه‌کی تورکمن خلق شعری ، همن همـن خویراته حصر ایدیلمشدر · بو تاریخدن صوکره ایسه ، بر شعر توری اولارق کندینی گوستره بیلمشسه‌ده ، ئوته‌کی شعر تورلری ده‌گرینده اولماش ، صنعت وقونو باقیملریندن ئوکم قازاناماشدر · کلاسیك خویراتلرمزده، شـعری شـعر یاپان صنعت ئوگه‌لری بول بول گورولمشسه ، خلـق شعریمز چـوق یوزه‌یسه‌ل اولوپ ، حتی بر چوغو صنعت باقیمینداان یوقسون قالمشدر · گنه‌لکله خبـر أکلاتیجی بر طرزده یازیلان خلق شعریمزده هم ادبی دیل ، هم‌ده یرلی آغیزلر ، ئوزه‌للکله کرکوك آغزی قوللانیلمشدر ·

تورکمن خلق شعرینی شو بولوملره آییره بیلیرز :

١ ـ منظوم حکایه‌لر ·

٢ ـ چشیدلی خلق شعری (پارچه‌لر) ·

٣ ـ خویراتلر ·

٤ ـ بیشلکلر ·

★ ★ ★

منظوم حکایه‌لر :

بزده اوزون بر تاریخی اولمایان بو تیپ نظملر ، ۱۹۵۸دن صوکره اولدقچـه یاییلمشدر · گنه‌للکله یرلی شـیوه‌یله ، ئوزه‌للکله کرکوك آغـزیله یازیلان منظـوم حکایه‌لرمز ، قونو بیرلیگینی قورودیغی گبی ، اساس حکایه‌یه‌ده باغلی قالیر · صنعت ویا مجاز باقیمینداان یوقسون اولان بو تیپ نظملر ، خلقك یاری کوکتورلی کیمسه‌لری ایچین بر کومه‌دی بیچیمینده قلمـه آلینمشدر · هجـه ئولجوسیله یازیلان بو نظملر ،

گنه‌للکله دورتلکلــردن اولوشــور ، بیرنجی ، ایکینجی ودوردونجــو مصراعلرینده قافیه بیرلیگینی محافظه ایده‌ر ۰

منظوم حکایه‌لر ، یازیلیشی قولای اولدیغیندن دولایی ، همن همن هر گنج شاعر طرفیندن ده‌نه‌تیلمشدر ۰ آنجاق بو آلانده ایکی ویا اوچ شــاعر شهرت قازانه بیلمشدر ۰ بونلرك باشینده مصطفی گــوك قایا وناصح بزرگان گلیرلر ۰

بر فطری شاعر اولان مصطفی گوك قایا ایسه ، گرچکدن بر خلق شاعریدیر ۰ بو ، اوته‌کی شاعرلره ئونده‌رلك ایتدیگی گبی ، اونلرده کندیسینك ایزینی توتارق یتیشمشلردر ۰ اونك (بی بی صو) باشلقلی شعریندن (قار ۱/۲ ص ۲۸) شو پارچه‌لری سیچیپورز :

نه امین نه مسکینسن
ننه‌و اولوپ دیسکینسن
گوك گیریپ گیله‌یلیسن
بیلمم کیمنن کوسکینسن

بر کیمسه سکا قیماز
هیچ بر قوش سکا اویماز
صو ایستیسن بیبیو دن
بو ظالم سسو دویماز

ویلی کوچوك یوخ ألی
نــه گوزه‌ل تربیــه‌لی
بو نیجــه بسله‌نیدی
بر شــیده یوخ أملی

مصطفى گوك قايا همن همن هر قونودا شعر يازان بر خلق شاعريدر . ناصح بزرگان ايسه ، گوك قايادن واوته‌كى منظوم حكايه يازانلردن ، سوسيال قونولرى أله آلماقله فرقلنير . او ، بويوك بر جسارتله سوسيال خسته‌لقلره ده‌گينير . او خسته‌لقلرك تايريندن ، اساسيندن ، كويده‌ن ، كويلولرك ياشاديغى بسيط ياشاييشلردن باشلار ، بورالرده ياييلان جهالتلره ، باطل اينانيشلره قارشى گلير . او ، بر اجتماعى پورتره‌يى چيزماقله يتينمز ، نسنه‌لرك گرچگيندن ، دويغو وارزولريندن‌ده سوز ايده‌ر ، او ، بسيط كيمسه‌لرك ياشاديغى سفيل حياتك پيسكولوژيك گوروشونى آقتارديغى گبى ، باش گوستره‌ن پرويلملره ده چوزوم بولمايه چاليشير[1] . بويله‌جه ده طوبلوم فردلرى آراسينده باش گوستره‌ن ياكلش عادتلرى تنقيد ايده‌ر[2] .

★ ★ ★

چشيدلى خلق شعري (پارچه‌لر)

خلق شعريمزده پارچه‌لر ايسه ، منظوم حكايه‌ده اولدوغو گبى ساده‌جه يرلى شيوه‌يه باغلانماز . عينى أنده كيمى شاعرلر ، يازديقلرى خلق شعرينده ساده‌جه ادبى ديلى قوللانيرلر . نه وار كى ، كيمى وقت بو ادبى ديل يرلى سوزجوكلرله دوناتيلر . پارچه‌لر يابيليشى باقيميندان يكى شعره بكزه‌ر .. بوراده يالكز هجه وزنى قوللانيلير .

---

(۱) باق ابراهيم داقوقى : الشعر القصصي في الادب التركماني ، قار ۳/٤ ص ۳ ـ ٤ .

(۲) باق ، قار ۱۰/۲،۱ ص ١٦ .

مصطفى كوك قايا ايله ناصح بزرگانك بو تيپ شعرلرى يينه‌ده يرلى شيوه‌يله (كركوك آغزيله) يازيلمشدر . خلق شعرينده پارچه‌لر يازانلر آراسينده فلك اوغلو اوك صالمشدر . اونك شعرلرى دينى ويا صوفى اتكيلر آلتينـــده يازيلمشدر . بو يوزدن شـــعرلرى ئوگـــوت وحكميات ايله اورولمشدر . پارچه‌لر ، طبقى منظوم حكايه‌لر گبى ، خبر آكلاتيجى بر طرزده ايشله‌نمشدر .

خويراتلر :

توركمن ادبياتنده ئوزه‌ل وصارصليماز بر يرى اولان خويراتلرمزك همن همن هپسى ، ١٩٥٨دن ئوكجه أنونيم ، يعنى سويليه‌نلرى مجهولدر . جناســلى وجناسز اولارق ايكى بولومه آيريلان خويراتلر ، بيرنجى ، ايكينجى ودوردونجو مصراعلرى ، قافيه برليگى قورر .

١٩٥٨ ــ ١٩٦٨ آراسى توركمن خويراتلرينك چوقلوغــو ، دقتى چكمشدر . حتى قارداشلق ده‌رگيسى ، اك فضــله گنجلر اراســينده دوزمه‌سى يايبيلان بو خويراتلردن شكايت ايتمشدر . قارداشلغك يازى ايشــلرى سكرتيرى باى احســان صديق وصــفى بو خصوصده شويله يازمشدر : « قارداشلغك گونلك پوسطه‌سينى گوره‌نلرى حيرت آلير . گلن مكتوپلر ، ياريشمه جوابلرى خارج همــن همــن خورياته حصــر أيديلمشدر . آيلر بويونجه دورومك بويله دوام ايتمه‌سى گوز ئوكنده طوتولورسه ، الده بولونان خويراتلرك صاييسينى تخمين ايده‌رسكز . اويله‌كى ، يالكز يازانلرك آدلرينى صايماقله اكتفا ايديلرسه بيله ، بو آدلر ده‌رگينك بوتون صحيفه‌لرينه صيغاماز ديسه‌م مبالغه ايتمش

ده‌گلم . »(۳)

بو دونه‌مك خویراتلری ، كلاسیك خویراتلرله مقایسه ایدیلرسه ، اوندان چوق دوشوك اولدوغو گورونور . بونلر ، صنعت وفكر باقیملریندن یوقسون اولدوغو گبی بر قاچ ردیفله یتینمشدر . علی معروف اوغلونك بو خصوصده‌كی سوزی دقته شایاندر : « شیمدیكی خویراتلریمز ، شاعرلری بللی اولانلر ... بونلرك اك ده‌گرلیسی بیله اسكی خویراتلرمز قارشیسینده سونوك قالمقدادر . زیرا چاغداش شاعرلرمزك همن همن هپسی ، شعر صنعتیندن خبرسزدرلر » .

علی معروف اوغلونك یاپمش اولدوغو بر استاتیستیكه گوره ، قارداشلق ده‌رگیسینده باصیلان « خویراتلرك یوزده اللیسی ، جناسلی قولای اولدیغی ایچین (داغ) ردیفلی ، یوزده اوتوزی (باغ) ردیفلی ، یوزده اون سكزی ده ، اسكی خویراتلرك بر آز ده‌گیشدیریلمش یاخودده قیرینتیلریدر . »(٤) بوكا رغماً ، كیمی اوسطه شاعرلرك اوسطه‌جه‌سینه ایشلنمش خویراتلری‌ده واردر . بو آراده ، علی معروف اوغلو ، عثمان مظلوم ، رشید علی داقوقلی ، عزالدین عبدی بیاتلی‌نك خویراتلری گنه‌لكله ادبی بر ده‌گر طاشیر . آنجاق بو آلانده عثمان مظلومك خویراتلری ، یاپیلش ، اكلام وبوللق باقیملریندن داها چوق ده‌گرلیدر . حتی اونك ، تحفه‌ء خوریات آدینده بر خویرات كتابی اولدوغونو بن شخصا بیلیرم . بو كتابده (۱۰۲) مقدمه خویراتلری . (۲۷۲) جناسلی خویرات ، بش مستزاد خویرات و ۱۰۰ سحر خویراتلری آدیله آندیغی جناسسز خویراتی واردر .

---

(۳) احسان صدیق وصفی ، آیده بر ، خوریات طوفانی ، قار ۹/۵ ص ۳٤ .

١

یاد ایاغی

مومی یاق یاده یاغی
بر باغی ویران ایلر
یاد الی یاد ایاغی

٢

گوزی نیدم

قلبمده کوزی نیدم
زلفکه گوکلم آصدم
او آلا گوزی نیدم

٣

قازان بیلیر

اود یانار قازان بیلیر
قویونك درینلگك
قویویی قازان بیلیر

عثمان مظلوم

١

بغدادی

گول قابلییپ بغدادی
بلبلی خوش جرد ایدەر :
قونجا عشقی ، باغ دادی

٢

بو داغدان

کروان گیچمز بو داغدان
آیریلغ یامان داغدی
هه قورخم وار بو داغدان

عزالدین عبدی بیاتلی

بر بادا

ایچتم راقی بر بادا
بین دردە دوچار اولساو
برین دیمه بر یادا

مصطفی کمال احمد

★ ★ ★

خلق شعریمزده بیشلکلر :

آراشدیرماقدا اولدوغمز بو دونەمده ، بلکیده عراق تورکمن ادبیاتینده ایلك اولارق بو تیپده یازیلان بیشلکلر ده اورطەیه چیقمشدر. بو بیشلکلر ، حسین علی مبارکك صایەسیله بویوك بر شکلده گلیشمشدر . او ، بو بیشلکلری (طوز خورماتو) آدی آلتینده اذربایجانك بویوك شاعری محمد حسین شهریارك (حیدر بابایه سلام)

آدلی بیشلکلرینه نظیره اولارق یازمشدر ۰ ۱۹٦۵ ییلینده یاییملادیغی (طوزخورماتو) آدلی اثری ۱۲۷ بیشلگی قاپصامقدادر ۰ بیشلکلرك هر قانادی اون بر هجه‌لیدر ۰

بیشلکلرینی یرلی آغـزله قلمـه آلان طوز خورماتولی حسین علی مبارك « شعرلرینی پك متواضع بر دیل ایله خلق ایچـین یازمشـدر ۰ پارچه‌لریـنـده طوبلومك هـر چشـیدی ایلـه بوتون صـنفی ایلـه ایلگیله‌نمکده‌در ۰ اثری اوقودقچـه قولاغمزه چوبانلـه ، چیفتچی‌یله ، چایچی‌یله ، زنگینله ، یوقسولله ، خانمله ایلکیلی سسلر گلمکده‌در ۰ او شعرلرینی یالکـز طوپلومی ایلگیلندیرن اولایلرله سوسله‌مشدر ۰ دولایسیله اثری بر خلق دستانی نیته‌لیگینده‌در ۰ »(۵)

اونك پارچه‌لرینده گندلکله اومید ، اییمسرلك ، فداکارلق بلیرتیلری گورونور ۰ خلق آراسینده یاییلان کوتو خوی وعادتلری یردیگی گبی ، خلقه ئوگوت ویرمکده‌نده گری قالمیور ۰ خلقك « چوجوقلق آتیلرینی ، اویونلرینی ، اگلنجـه‌لرینی او قادار گوزه‌ل ترنم ایتمشـدر کی ، اثره باشلایان بر کیمسه مطلقا بیترینجه‌یه قادار دوام ایتمك زورنده قالیر ۰ » او آیریجـه « طوپلومك بر چوق یارالرینی ، سوسیال یاشاییشمزك بر طـاقم اکسیکلرینی گوزه‌ل بر اسـلوبله ، چکیجی وآقیجی بر دیللـه آکلاتمقدادر ۰ »(٦) ۰ بو یوزدن ، اثر ، فولکلور باقیمینـدان بویوك بر ئوکم طاشیر ۰

(طوز خورماتو) آدلی بو اثر ، گرچکدن (حیدر بابایه سلام) آدلی اثره بـر نظـیره اولارق ، اونك وزنینده یازیلمشدر ۰ ایکی اثرك

---

(۵) محمد خورشید داقوقلی : ایکینجی بر حیدر بابایه سلام ، قـار ۵/۸،۷ ص ۳٦ ۰

(٦) عینی‌یر ۰

اراسینده‌کی فرقلری ایسه ، حسین علی مبارکه گوره شویله‌در :

« طوز خورماتو کتابی طبقی حیدر بابا کتابی وزنینده یازیلمشسادا ، آنجاق فکرلرینده تام ده‌گیشکلك واردر ۰۰۰ بلکی‌ده اونك ترسیدر ۰۰ ۲۸ نجی صحیفه‌دن صوکره‌یه ، الشدیریجیلرك گوزآتمالرینی ایستیورم ۰۰ چونکـو ئوك صحیفه‌لرده اوقویوجولری طوزك یشاییشینه باغلاماق ایسته‌دم ۰ حیدر بابانك شاعری شهریار دنیایی یالان گورمشسه ، بن اویله گورمه‌مشم ۰۰ چونکو بو دنیا بنجه یورولماغه ده‌گر ۰۰ حیدر بابا اثرینك گنه‌ل شکلنی بگنمشسه‌مده ، اونك فکریله موافق ده‌گلم ۰ »(۷)

اثرده‌ن سیچمه‌لر :

طوز خورماتو ، صباح گوزك آچاندا ،
نور اوراغی قرانلغـی بیچـه‌نده ،
یشیل قوشلار ئوته ئوته اوچاندا ،
او چیسـه‌لی باخچالاردا گزه‌یدم !
هر دوست ایچین بر دسته گول دوزه‌یدم
بولوتلارین گوزلری یاش صیزاندا ،
یر کیفله‌نیپ ، آق صو باشی قیزه‌نده ،
کوپوکله‌نیپ ، ده‌لی که‌ین گزه‌نده ،
هیبتنـان دالدالانیر هپ داملار
اللهه گوز تیکـه‌ر یوخسول آداملار

(۷) حسین علی مبارکله یاپدیغمز گوروشمه ۰ بو سوزلری چاغداش تورکمن شاعرلری کتابینه‌ده براقدق ۰ باق ص ۱۸۹ ۰

يوردم عشقين نفه‌سيمده ، قانيمده
سنه گوره گوزه‌ل يوخدر يانيمده
قربان سنه مالم ، ملكم ، جانيمده
الده‌ن گله‌ن بودر باخما قصوره !
يورد اوغرونده ئولوم خوشدر جسوره ٠

آی چيخمه‌دی ، حوت اوگينی طوتوپتو
برده‌ن اونو (يونس) كمين اوطوپتو
بر باخ هله چوخ كيمسه‌لر ياتيپتو
ياتانلاری اوياتسنلر اوياغلار
ای يرينی وورماز عادی چراغلار

ايكيده وير قيلينج ، ميدان ، قيراتی
حكيمه وير مالی ، ملكی ، دولتی
اميدلی اول اميد بسله‌ر حياتی
ايناان ارتغ قيش قارنيند بهار وار
مورس گيجه‌دن صورا گور گور وار
(طوز خورماتو ص ٦ ، ٧ ، ١٨ ، ٢٧ ، ٣٢)

★ ★ ★

حسين علی مباركك طوزخورماتو آدلی بيشلكلرينه علاوه‌ده ، اسماعيل سرت توركمنك (گور گور بابايه سلام) آدلی بيشلكلری ده يايیملانمشدر ٠ آنجاق حسين علی مباركينگی گبی شهرت قازاناميان بو بيشلكلر ، پترول قايناغمز اولان گور گور بابايه بر شكايتنامه اولارق يرلی شيوه‌يله (كركوك آغـزيله يازيلمشدر ٠ شاعر ، كتابك ئولك

سوزونده ، بو نقطه‌یه ده‌گیفه‌رك بلكی‌ده زمانينده (١٩٦٥ ييلينده) نشر ايديلن الك جسارتلی بر سوزی سويله‌مشدر : « ايراقلردن اووه‌لره ايشقلر صاچيپ بر چوق اوروپا دولتلرينك يوكسلمه‌سينه سبب اولمشسه‌ده ، نه يازيق كی ، عراق مللتينك ايلرله ويوكسلمه‌سينه انگل اولمشدر . هله قالقينما ويترلی درجه‌ده اوكلمه (ايلرلمه) امكانلرينه تكمه‌لر آتيپ گريله‌مسينه سبب اولان دخی كنديسيدر دييه بيليرم . ايشته بو ويا شو سببلردن (دولايی) گور گور بابايه شكايتلنه‌رك گوز ياشلريمی شعرلرله آقيته بيلدم مللتجه واستقبالجه اكلسك . »(٨)

گورگور بابانك برنجی بولومو (١٠١) بيشلكدن اولوشمقدادر ، هـر بيتی ١١ هجـه‌دن عبارتدر . طبقی حسـين علی مباركك (طـوز خورماتو) سی گبی شهرياره بر نظيره ، بر اتحاف اولارق‌قلمه آلينمشدر . بو اثردن سيچمه‌لر :

گور گور بابا ياز گيجاسی ايشـيغو
صاوغلرده قزغـن قزغـن قشـلغو
اوشـاغلری سـونديران خوشـلغو
من بيشـكتن اشـل اشـل باخـاردم
اوشـاغ ايكـن حكماتوی اوخاردم

گور گوربابا قويينی قـورده ويردو
ارامـادان اوزيـو ييريـوده دوردو
بيك اولدو درتلارو بير ايكن داردو

(٨) اسماعيل سرت توركمن ، گور گور بابايه سلام ص ١٠١ .

هـــر کەسك یوکینی ویردیو دالنه
دوران ایســـه قالب حـــالی حالینه

گور گور بابا ظلمه قارشی قارشی دور
یورد خاینلارینه چـــالده مارشی دور
اوکسزلاری مظلوملری اوخشـــه دور
یوخســـه نیدەجـــاغم گرگـــر اوده
صـــالماز ایســـاو بزی گونده یادوه

(گور گور بابا ص ١٣ ، ١٨ ، ٢٣)

★ ★ ★

مصطفى گوك قايا

۱۹۱۰ ييلينده كركوگك بولاق محله‌سينده دوغان فطری خلق شاعريمز اوسطه صمد اوغلو مصطفى گوك قايا ، عائله‌سينده باش گوستره‌ن يوقسوللق نه‌ده‌نيله اوقولا گيره‌مه‌مش وكوچوك ياشده قاياجيلقده چالشمشدر · ۲۲ ياشيندن صوكره ، گيجه اوقولنه اوچ ييل دوام ايده‌رك اوقوما يازمايی ئوگره‌نه بيلمشدر · داها صوكره گونلك گيچيمينی صاغلاماق ايچين كركوكده بر دكان آچمشدر ·

گيچمش وقتلرده كركوگك بر چوق قهوه‌لرينده اوقونان خلق شعری و ماصاللرينی ئوزه‌للكله عاشق ماصاللرينی ديكله‌ين شاعرمز اونلردن بويوك بر ذوق دويار ، او كتابلرده‌كی قوشما شعرلرك حيرانی اولور واتكيسی آلتينده قالاردی · بو شعرلری تقليد ايتمك ايسته‌ين گوك قايا ، ايلكين خوريات طرزينده خلق شعرلری داها صوكره هجه وزنيله چشيدلی شعرلر يازمايی ده‌نه‌مشدر ·

گنه‌لكله يازديغی شعرلرده كندی شهرينی بر الهام قايناغی ياپان گوك قايا ، اك فضله قوشما طرزينده شعرلر سويله‌مه‌يه چالشمشدر · خلق ديليله چشيدلی قونولرده شعر دوزمش ، فولكلورمزه ده‌گينمش ، خلق آراسينده يايیلان قصورلری ايگره‌نجلشديرمه‌يه اوغراشمشدر ·

بو گون عراق توركمنلرينك خلق شاعرلری آراسينده باشده گلن مصطفى گوك قايا ، ئوته‌كی خلق شاعرلرينه ئونده‌رلك ايتديگی گبی ، اونلرده ، كندی ايزينی طوتمشلردر · شعرلرينده وزنه رعايت ايتمه‌ين

گـوك قايانك (قوزاغ) آدلى بـر شـعر كتـابى ۱۹٦۸ده كركوكده ياييملانمشدر . بونكله برلكده اونك خلق ماصاللرينى قاپصايان (قهوه صحبتلرى) و (أمثال) ادلى ايكى باصيلمامش أثرىده واردر .

★ ★ ★

باشليجه قايناقلر

۱ ــ جودت آوجىنك « خلق شاعرى مصطفى گوك قايا ايله گوروشدك » باشلقلى ريبورتاژى ، قار ۱۲/۲۰۱ ص ٥۲ .

۲ ــ عطا ترزى باشى : يازى يازانلرمز شعر دوزهنلرمز ، قار ۲/۱ ص ۲۸ ، آيريجهده باق هجه وزنى وگنج شاعرلريمز قار ٥/۳ ص ۲٥ .

۳ ــ وحيدالدين بهاءالدين ، من أدب التركمان ۱۱۷ ــ ۱۲٤ .

نته‌كيم ديمشلر

دمـير طـاونده گـرك
دوز اكرسه‌و نـه چيخـار
كيمى ياپار كيـم يخـار
يخيـلان ديـوارلـرك
بعضـى قالديرى ناچـار
عاقللـر دوشـونجه
خورروز بايناماغ ايسـتر
لـب ديمـه‌دن لبلبـى
اللرچـن آيـاغ لازم

صـيجاغ صـيجاغ دوكـرك
ايگيـده اول سن شكراك
كيمى ايشلر كيم باخـار
او ساعت طوزى چيخـار
بعضـى آيرى سـه‌چه‌ر
ده‌ليلـر ورار گيچـر
قرلغ صـايناماغ ايسـتر
دقـت ايتمـاغ ايسـتر
بنايچـين دايـاغ لازم

ئەچــه ياتانــه قارشــى
بــر دەنــه اويــاغ لازم

ايى چاليش بيشــه ســن
ســميز اولــه شيشه ســن

ايلغــى باشــه قاخمــا
نكى محجوب دوشه ســن

ايى صــات خــراب آلمــا
هر گلدى ســوزه قانمــا

برنــدن عاجــز اولســاو
عيبــك اوزينــه چالمــا

قار ٦/٤ ص ٣٤

خورياتلر

جمهوريت ياشاسين
سەوەرغ بز وطنى

قالديردى بك پاشاسك
هم آنا هم آتانى

گولك سز گولر اوزدن
ئولورسەغ ترك ايتمەرغ

سورك حريت نشئەسك
بو طوپراغده ياتانى

بشير ١٠ ص ٧

بيبى صو (قومرو)

بــر كوچوجــك غاغاســى
كيمــدر بونــك آغاســى

اوچيپيـــور آغاچلـــره
گلـەندە بـو باغـه صـو

كــود ٠٠ كــود ٠٠ كــود
توت ٠٠ توت ٠٠ توت

بيبى صو ٠٠٠ بيبى صو

گردانلنـــده قراســـى
بيـاض فوطـا آراسـى

قاناتلـرى يـل قـوان
ئوتـه ئوتـه ايستر صـو

كــود ٠٠ كــود ٠٠ كــود
توت ٠٠ توت ٠٠ توت

بيبى صو ٠٠٠ بيبى صو

ئاغاج اوستە یوواسی ئوتر نیسان هواسی
قویروغی شمس وقمر صودی دردی دواسی
کود ٠٠ کود ٠٠ کود توت ٠٠ توت ٠٠ توت
بیبی صو ٠٠٠ بیبی صو
کوزلرینك سورمەسی گوزەل باخیش گورمەسی
بویننده‌کی قول آتپ سیاه آتیق تورمەسی
کود ٠٠ کود ٠٠ کود توت ٠٠ توت ٠٠ توت
بیبی صو ٠٠ صو گەتی گون باطدی آل یاتدی

بشیر ٢٣ ص ٥

عجب مریخدن گەلیبسەن

بر چقال اخشام اولو اختاری صاغی صولو
گوندەر یاربی گوندەر بر شهره دوشر یولو

★

رزق آرارکن شامنه چیخدی بازار دامنه
بر دلیکدن ایچری دوشدی تام اوز غمنه

★

آە بو یاغچی توکانی بورا نه آتدی منی
یدی رنك بویاغ کوپی نه بیتر نه توکەنی

★

توکانده یدی کوب وار کیمی أنني کیمی دار
کوپدن کوپه یدی رنك نیجه ایشدی آی ، هوار

★

هه کوپدن کوپه دوشدی
الهی نیجه ایشدی
یدی رنگه بویانیپ
بیلمز یازدی یەقیشدی

★

توکان صاحبی گەلدی
کیلیمک قفیله صالدی
ارشی پورطلار
باخیپ رنگینه دالدی

★

چقال قاچدی هم چوله
صانکی دوشوپ بر گوله
باشقا چقال گورونجه
الهی بو نه اولا

★

چقاللر هپ ییغشدی
کیمین باخین نه ایشدی
چقالا بکزه میری
بو خولیادی یه دیشدی

★

سلاماغه دوردیلر
هپسی بر بر گوردیلر
سن مریخدن گەلیسەن
هپسی بردن صوردیلر

★

دیدی چین چقالیەم
عطری جان بقالیەم
هر تیلی بر رنك اولان
منجم صقالیەم

★

هپسی اطاعت ایدوپ
اللهه طاعت ایدوپ
چقاللرك مجلسك
گونده اوچ ساعت ایدوپ

★

باشلار خطبه ویرمغه
دورلو سوزلر دیمغه
تاپدیغیوز رزقلری
ایندی گیدك ییمغه

★

یاز کوز بیتر قیش اولو   بر نیچه یاغیش اولو
بونك توکی یەخەنی   باخ نیجه بر ایش اولو

★

چقاللر زاق زاق باخار   یاغیش توکونی یەخەر
بو بزم چقالداندی   هپسی یریننەن قاخار

★

هەمەن بر تولکی گەلدی   چقاللر یانیك آلدی
گورمیشدیو باشقانیمز   بوزاریپ رنگسز قالدی ؟

★

تولکی دیدی بر باخك   هپیویز بردن قاخك
بو سزی آلدادیری   بوینونه زنجیر تاخك

★

نە کیوی نە مالیدی   نە توکی آت ، یالیدی
سزیو کیمك بر عادی   بو بر چول چقالیدی

★

بر یرتیغا یمادی   بو رنگی بویامادی
من سزیوچك دیرم   یوخسا منم نمەدی ؟

★

چقاللر هوجم ایتدیلر   باشقان اوسته گیتدیلر
باشقانی پارچالییپ   درد خفتدن بیتدیلر

قار ٧/٧،٦ ص ٣٦

ناصح بزرگان

۱۹۲۷ ییلینـــده کرکوکــده دنیـــایه گلن ناصـــح بزرگان ، ایلك تحصیلینی کرکوگك قلعه ایلك اوقولنده تماملامش ، واورته اوقولی ، کیمی آغـیر عائله شرطلری یوزیندن ۱۹٤۳ده ترك ایتمك زورنده قالمش وحیاته آتیلارق دولت دائره‌لرینده مأمور اولمشدر .

اوته‌کی شاعرلرمز گبی گنچ یاشده ایکن ادبیاته یونه‌لن شاعر ، ایلکین حکایه یازمه‌یی ده‌نه‌مش ، فقط باشارامادن ترك ایتمشدر . بو آراده شـــعر وخویراتلر دوزمه‌یه ده باشلامش ویرلی شیوه‌یله یازدیغی خلق شعرلریله باشاری صاغلامشدر .

شعرلرینی هجه وزنیله یازان ناصح بزرگان ، تورکمن شاعرلری آراسینده ، منظـــوم حکایه یازماقله اون صالمش . بو آلانـــده یازدیغی پارچه‌لرله خلق شعریمزه یکی بر چهره قازاندرمشدر .

هجری دده ، حاج محمد صادق ، مصطفی گوك قایا ، رشید علی داقوقلی گبی شاعرلر ده منظوم حکایه‌یی ده‌نه‌مشلرسه ، فقط بزرگان ، شعرلرینده سوسیال قونولری ایشله‌مکله ، اونلردن بام باشقه فرقلنیر . منظوم حکایه‌لرینك قونوسونو اك فضله کویدن ، کویلولرك گیچردیگی بسیط یاشاییشدان آلان ناصح بزرگان ، بر یاراتیجی ، یاشامه باغلی بر ایلکه صاحبی اولارق گورونور . او ، سوسیال یورتره‌لری صویوت اولارق آقتارماز ، نسنه‌لرك ، دویغولرك تا گرچگیندن ایدینیر . بویله‌جه طوپلومده یر آلان یاکلش حرکت وفکرلری دوزه‌لتمه‌یه چالیشیر .

آیریجه یورد سیوگیسی ، ناصح بزرگانك شعرلرینه ، باشقه بر

خصوصیت ویرر · بو یوزدن اونك شعرلرینده‌کی عشق ، سیوگی دویغولری هپ یورد وملت ایچیندر ·

۱۹٦۸ ییلینده (بزم اوغلان) آدینده بر دیوانی کرکوکده باصیلان ناصح بزرگان (طمع ایتدیلر ماله ، قیزی ویردیلر لاله) باشلقلی شعری ، خلق آراسینده گنیش بر شکلده توتولمشدر · او ، یاقیندن تانیدیغی یتمش یاشینده بر آدامك ۲۰ یاشینده بر قیزله ئه‌ولندیگینی گورونجه ، بو شعری یازمشدر ·

ناصح بزرگان ، شعرلرینی ، اك فضله قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملامشدر ·

★ ★ ★

باشلیجه قایناقلر :

۱ ـ ابراهیم الداقوقي : الشعر القصصي في الادب التركماني ، قار ۳/٤ ص ۳ ـ ٤ ·

۲ ـ جودت آوجی‌نك شاعرله یاپدیغی گوروشمه ، قار ۷ ، ۸/۱۳ ص ۲٤ ـ ۲٥ ·

۳ ـ حسن عزت چارداغلي : شعراء التركمان المعاصرون: ناصح بزرگان ، قار ۱۰ ، ۸/۱۱ ص ۱۰ ـ ۱۱ ·

٤ ـ وحیدالدین بهاءالدین : ناصح بزرگان من خلال المأثورات الشعبیة ، برلك سه‌سی ، ٦ ص ۹ ـ ۱۰ ·

٥ ـ ناصح بزرگانك شخصا بزه گونده‌رمش اولدوغو بیوغرافیسی ·

طمع ایندیلر ماله قیزی ویردیلر لائه

دیوه گـــیردی یونجـــه‌یه قارغـــا قـــوندی قونجـــه‌یه
قیز اون دورت قوجه یتمش گـــل باخ بـــو اگلنجه‌یه

قوجـــه بـــو ناصل ایشتی بـــو گرچکتی یـــا دیشـــتی
بـــو ایش سـکا یارامـــاز یوخسه ایشـــیو چیریشـــتی

آل آینـــه بـــاخ اوزوه او تتریـــــان دیزیـــــوه
نـــه بویـــات آغ صـــقالو نـــه سـورمه چك گوزوه

گلـــین صـــاراردی صـــولدی گـــوزلری یاشـــدن دولـــدی
ننـــه اوزك پارچـــالار دییـــه‌ر قیـــزم نـــه اولدی

گنج قیـــز چاتدی قاشنی توکتـــدی گـــوز یاشـــنی
معصـــومام چـــاره‌ســـزام گوگـــه دیگـــدی باشـــنی

قیـــزم سه‌سیو قالدیرمـــا گـــوزه خوشـــدی آلدیرما
ایشـــته ننـــه‌وی دیگلـــه هـــ . گلـــه‌نه چـالدیرما

باباو دیبـــه‌ر ویرمشـــه‌م زنگینه‌دی مـــن سیچیشه‌م
قیزم دوشسك خوش، گونه مـــال املاکـــك گورمشه‌م

قیـــزك باختك آچـــدیلر شـــرین شربت ایچـــدیلر
بابانـــك سـوزی اوســـته جهـــازنی بیچـــدیلـــر

یدی گـون یـدی گیجـه یاپیلـدی طـوی اگلنجـه
گلـسین باغـرنی ازدی قوجـه‌سنی گورونجـه

چـار ناچـار اولدی گلین گوردی قوجـه‌نك مالـك
دام آغـلار دوار آغـلار گوردیلـر قیـزك حـالك

آی اولدی قـره گونلـر کیم گـه‌لی قیزی دیکله‌ر
قوجه‌نك باشـی اوسـته بر آغـلار برده ایکلـه‌ر

بـر گون گوبك خسته‌سی بر گـون چیقماز نفسـی
اونجـه شـوربه یمختان قالـدی قـورو قفسـی

یانـدی درمـان آلماختـان باشـی قاخمـاز یتاختان
قالمـادی ملـك امـلاکی گیچر گونی آخ واختـان

اریدی بـر موم کیمـك خورده‌لاندی قـوم کیمـك
گون گیتدکجـه صاراردی گلینده بیر گـول کیمـك

کیم طمـع ایتسه مالـه قیـزك ویری بـر لالـه
صوك پیشمانلق ال ویرمز دوشـسین قالمـا بـودالا

بزم اوغلان ص ۳۲ ـ ۳۳

بزم أوغلان

اوغـلان ينگی قاخـيری
ایستری آرواد آلسـین
دیـه‌ر ننـه ئولورم
هبسی ارواد عشـقندن
بیغم ترلیـسپ منـسم
بابا ایگیـد اولمشـام
گیجـه یوخوم گلمـیری
بابامـك ملـك املاکی
ننـه دیـیه‌ر کی گوزم
ارواد واختـو کـالمیپ
آل کتـابو ئه‌لیـوه
صوك پیشمانلق ال ویرمز
بکلـه‌مه بابـا مالـك
چوخلرك بـو دوشنجه
آچ گوزلریو باخ اوگه
بو مللت سـنی بکلـر

دام دیـواره باخـیری
بیلمـه‌ز نولی آخـری
گوننـك گونـه صولیره‌م
مکتبـدن تیـز گه‌لیره‌م
دولانی قاینـار قـانم
قويمـا ازیلسـین جـانم
دماغـم درس آلمـیری
نیشـی منـه قالمـیری ؟
خـراب اکلامـه سـوزم
قـوربانم سـکا اوزم
زهـیر قاتمـه بالیـوه
عـالم گولـر حالیـوه
آیلیغـودن آل گلـین
قوییـدی آیـاغ یالـین
آدیم آت دوگه دوگـه
سن قالدیر باشك گوگه

بزم اوغلان ص ۹

مللتك سەسی

(١٤ رمضان مناسبتیله یازیلمشدر)

خرابه دام

بناسز خرابه دام

فلاگك شاقن ییدی

نجه باخ خراب آدام

★

گولدی بو گون

قونجەلر گولدی بو گون

تیکان صارالدی صولدی

بلبللر گولدی بو گون

★

بو گون منده

طوی اولدی بو گون منده

آیلرجه راقب گولدی

قوی گولم بوگون منده

★

فلاگك چرخی دوندی

یانغین یورەکلر سوندی

ییخیلدی کوشکلی سرای

اوستنده بایغوش قوندی

قار ٢/١٢،١١ ص ٣٩

خویرانلریندن سیچمەلر

اینجیدی یار

من درسەم اینجیدی یار

عزرائیل روحم آلسك

دیمسك اینجیدی یار

★

کولجی سن

باغوانجی من کولچی سن

نه دال سحر یوخسنه

نەده آغلا کولچوسن

★

یازم آغلار

یازدیمه یازم آغلار

جگردن داغلانمشام

اوخویان یازم اغلار

قار ١/٤ ص ٣٧

فلك أوغلو

١٩٢٩ده تلعفر ايلچەسينك قلعه محلەسينده دوغان خلق شاعری فلك اوغلو(١)نك آدی محمود سيد علیدر ۰ ١١ ياشينده باباسينی قايب ايدەن شاعر ، چوجوقلغينی تلعفر وقبك كوينده گيچيرەرك چيفچيلكله اوغراشمشدر ۰ بكتاشيلك طريقتينه منسوب اولان شاعرمز ، بو طريقتده بر (پير) اولارق مرشدلكده بولونمقدادر ۰ ١٩٦١ ييلينده آشيجی (ملقح) اولارق تلعفر خستەخانەسينده تعيين ايديلمشدر ۰

كنـدی كندينی يتيشديرەن فلك اوغلو ، شعره سيودا يولويله گيچمشدر ۰ ١٩٤٣ده باشلايان بو سيوداسی ، كندينه بويوك الهاملر گتيرەرك شعرده اولان هوەسنی كوروكلەمشدر ۰ بونكله برلكده فضولی‌يه قارشی بويوك بر حيرانلق گوسترەن شاعر ، اونك أثرلريندن شعر صنعتينی ئوگرەنمشدر ۰ ١٩٤٣ ييلينده « بو گيجه رؤياده بر باغـه واردم » باشـلقلی ايلـك شـعرينی يازمشـدر ۰ بويلـەجـه ١٣ ، ١٤ ياشـلرينده شـعره باشلامشـدر ۰ (٢٠) پارچـەدن اولوشان ايلك شعرلری ، رفدن آتش (منقلەسی) اوزرينه دوشەرەك يانمشدر ۰ غزل ، مللی ، دينی ، حكميات لاهوت آلانلرينده شعرلر يازان

---

(١) شـعرلرينده قوللانديغی بو مخلصـك كنديسيجه بر حكايـەسی واردر ۰ اوكا گوره قبك كوينده بولوندوغو صبرالرده رؤياسينده ادام يوزلو بر قارغه قوشی گورەر ۰ اونو وورماق ايستەيينجه ، قوش بردن ، « هي فلك اوغلو فلك » دەمشدر ۰ واو گوندنبری بو آدی طاشيمايه باشلامشدی ۰

شاعرك برچوق خويراتلرى‌ده واردر . عروض وهجه وزنلريله شعرلرينى يازان فلك اوغلو ، شعرلرينده بويوك شاعرمز فضولى‌نك اتكيسيندن بر تورلو قورتارامامشدر . فلك اوغلونك كيمى شعرلرينده يرلى آغيز قوللانيلديغى كبى ، عربجه وفارسجه سوزجوكلر ده آز ده‌گلدر . بونك‌ده باشليجه نه‌دنى ، اونك دينى طريقته باغلانماسيدر . بونكله برلكده او ، شعرلرينده عجميانه تعبيرلر قوللانمقدان‌ده واز گيچمه‌مه‌مكده‌در(٢) .

گرچكدن فلك اوغلونك شعرلرى ، ئوته‌كى خلق شاعرلرمزك (ئوزه‌للكله مصطفى گوك قايا وناصح بزرگان) كيلردن فرقليدر .. كيمى وقت بر خلق ، ويابر ساز شاعرى گبى گورونور ، كيمى وقتده بر كلاسيك شاعرى آندرر . بو گونه ده‌ك بر چوق شعر يازان اوزانمزك آيريجه (ناطق باغلار) آدلى لاهوت ودين ايشلرينه دائر بر أثرى‌ده واردر .

باشليجه قايناقلر :

١ ـ ١٩٧٢ ييلينده شاعرله ئوزه‌ل اولارق ياپديغم گوروشمه .

٢ ـ احمد اوطراقچى اوغلو : فلك اوغلو ايله بر گوروشمه ، قارداشلق ٨/٢،١ ص ٣٨ .

(٢) باق عطا ترزى باشى : قارداشلغك آلتينجى ييلى ، يازى وشعرلرى قار ٧/٢،١ ص ٢٥ .

٣ ـ چاغداش توركمن شاعرلری ص ١٣٥ ـ ١٣٦ ٠

٤ ـ علي التلعفری : فلك اوغلو ، رائد الشعر التركماني المعاصر في تلعفر ، برليك سەسی ١٠ ، ییل ١٩٧٥ ص ٧ ـ ٩ ٠

٥ ـ قارداشلق ٦/١٢ ص ٣٨ ٠

التونی صرافه ویر

بن اوزم سحره ایناننام بکا ساحر دیدیلر
عقلی آزلرله قونوشدم بکا کافر دیدیلر
کفریمی ایمانه چالدم ویردی حکمتدن صدا
کیمی عاشق ، کیمی دللی ، کیمی شاعر دیدیلر

باغ حکمت بلبلندن بر صدا ایشتدیلر
قوش دیلینی اکلامازلر ایشته شاقر دیدیلر
بیلمەدیلر نه صورتله حقه ایناندیغمی
گاه مسلمان ، گاه یهودی ، گاه گاور دیدیلر

سوزو تحقیق ایتمەدیلر: گوز نەدر یا کوز نەدر؟
گول دیدم کول اکلادیلر سوزه آشر دیدیلر
(فلك اوغلو) ویرمه صراف اولمینجه جوهری
بو پازاردە واهیلر آلتونه پاقر دیدیلر

قار ٦/٨ ص ٣٩

سن بکا باغ بن سکا قومری

سیودیگم ایستەمه هر دورلو سیران
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری
نه سن فغان ایسته نه بن گلستان
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری

قولاق ویر سیودیگم دیکله بو سوزی
ایلمــه عاشــقه عشــوەیله نازی
بن ایستەمم سنسز بهــاری یازی
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری

تاکــریم بیلیر گوکلم سکا صــافیدر
بونجه ناز ایلمك نه انصافیدر ؟
زلف گلســتانك بکــا کافیــدر
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری

زلفکـده آچیلمش قونجەلنمش گــل
قویمه قونسك قونجه سنه یاد بلبل
هــر دم خیالك سیرنده گوکــل
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری

فلك اوغلو دیوز گوکلم یورغـوندر
عشقکه دوشه‌لی عقلـم شاشقیندر
بو زار وفغـانم سـنك ایچنـدر
سن بکا بر باغسك بن سکا قومری
قار ۱،۲/۶ ص ٤٣

معنوی شهرت وطن

بر وطن وار معنوی جنت مکانمدر بنم
هیچ خزانه ایرمیان بر باغستانمدر بنم
طوطو قومروسی‌یم آنك دال بوداغـه یاپیشوب
دونه‌جغـم قوناجغـم ، آشـیانمدر بنم
اویله بر صوکسز حدی یوق گلزارینك
گل ایچون آغلار یار بلبل فغانمدر بنم
یل اسرکن صاوورر عنبر فشانمدر بنم
بر وطندر چیوره یانی میشه‌لی ارسـلان دولو
یادگیره بیلمز اکـا بکچیلی خانمدر بنـم
چوق سیوه‌رم انی جاندن اول جانانمدر بنم
کیم‌کی سه‌ومز اوز وطنك دینی ایمانی
ایشـته یوردم وطنـم دینم ایمانمدر بنم
گرچـك آتام وار آنام اما وطـن دوغمش بنی
طـاش کمیگم طوپراغ ئـه‌تم صویو قانمدر بنم
فلك اوغلو قالـدی ساکن اول وطنـده تا أبد
خاکـدارم مزارگاهـم سـکنه‌کانمدر بنم
قار ۱۰/٥ ص ٢٤

چشیدلی خویراتلر

صو چاغلادی
سیل گلدی صو چاغلادی
حقیقت حاکم اولدی
آه چکدی صوچ آغلادی

★

صو چاغردی
صوسزلر صو چاغردی
بویننه آلا صوچی
یوکلنمه صوچ آغردی

★

یان قاچدی
یان گیجدی یانه قاچدی
آوجی بر جیران ووردی
چکری یانا قاچدی

غم سزکدر
دنیاده غم سزکدر
غملی دنیایی نه‌یلر
بو دنیا غمسزندر

★

بنده غم
بنده محنت بنده غم
بو جانمده‌کی غمه
دایانیرسام بن داغام

★

یری داغلر
بزه‌مش یری داغلر
توتونم عرشه چیقدی
هالاوم یری داغلار

قار ۳/۹،۸ ص ٤٩

رشيد علي داقوقلي

۱۹۱۸ ييليندە[۱] داقوقدە دوغدي . اورادە ايلك اوقولي يتيرديكدن صوكرە كركوك اورطە اوقولونە گيرمشسەدە ، خستەلق ومادي صقينتيلر يوزندن اوقولي ترك ايدەرك ، سربست ايشلردە چاليشماغە باشلامشدي . ۱۹۵٦دن ۱۹۷۲ ييلينە قدار داقوق مختاري اولارق بو گورەودە بولونمشدر .

بكتاشيلك طريقتينك يولجولريندن اولوپ اونك « ايچ يوزيني ايبجە قاورايان وطبقي بكتاشي بابالري گبي ، تيتيزلك گوسترمەيەن ، ياپما شيلردن اوزاقلردە قالان ، اوستون بر سادەلكلە گيچينەن ويالكز عادتلرينده دەگل ديليندە ، شعرلريندە ، خويراتلريندەدە بو سادەلگي گوسترەن رشيد ، طاتلي سوزلي ، دەرين گوروشلي قونوشركن ، هركەسك دقتني كنديسينە چكر ، علە بكتاشي نكتەلريني آكلاتيركن ، انسان گولەدن ، بايلمادان كنديني آلاماز » ايدي[۲] .

رشيد علي داقوقلي‌نك ادبياتە باشلاماسي ، بو طريقتە باغلانماسيلە

---

(۱) محمد خورشيد داقوقلي‌نك : داقوقك شاعر مختاري « رشيد علي داقوقلي » نك آدلي يازيسيندە (قار ۱۱/۱ ص ۳٦) شاعرك دوغوم تاريخي ۱۹۱٤ اولارق گوستريلمشدر . كندي خطيلە بيزە يازمش اولدوغو ۱٤-۱-۱۹۷۳ تاريخلي مكتوبيندە بو تاريخي ۱۹۱۸ اولارق بليرتمشدر .

(۲) باق محمد خورشيد داقوقلي : آدي گيچن يازي ، ص ۳٦ .

ایلگیلیپـدر . او . چوجوقلغیندنبری تکـه‌یه گیـده‌ر ، اوراده اوقونان خویراتلری ، امامار حقینده سویله‌نن شعرلری ، فضولی ، نسیمی ، خرابی ودیگر بکتاشی وتصوف شاعرلرینك شعرلرینی دیكلردی . بو اراده ، بو شعرلرك اوقونوشو ، اوكا ، کوچوك یاشده اولدوغونه رغماً ، شعرك سه‌و گیسینی آشیلادی . صوکره تکه‌یه هر گیدیشمینده بو اوسطه شاعرلرك دیوانلرینی الدن دوشورمزدی . اوسته‌لك او فضولی شعرینه قارشی بویوك بر حیرانلق گوسترەرك اونداکی قابالی آکلاملر ، صنعتینك اینجه‌لیکی حقینده آچیقلامالر دیکله‌مکدن گری قالمازدی .. وایسته‌ر ایسته‌مز شعره قابیلدی ..

بویله‌جه بر ادبیات مراقلیسی اولان شاعرمز ، ایلکین داقوقـده اوسطه احمد زاده مرحوم رشید افندی ایله ، کرکوکده‌ده هجری دده ، خضر لطفی گبی شاعرلرله گوروشور ، یازدیغی پارچه‌لری اونلره گوسترر واونلرك تشویقینه نائل اولوردی .

یالگز هجه وزنینده شعرلرینی یازان شاعر ، یازدیغی شعرلرده ، چوق دفعه فضولی‌دن الهام آلیپوردی . بونکله برلکده یازدیغی جناسلی خویراتلرله تصوفانه شعرلریله بویوك بر باشاری صاغلایان شاعرمز ، تورکمن خلـق ادبیاتینده‌ده بویوك بـر یـری اشـغال ایتمشدر ... آیریجـه اونك بر چـوق ادبی نثری‌ده واردر کی چوغـو ، قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملانمشدر .

صوك ییللرده توتولدوغو بر خسته‌لقدن قورتولامیان شاعرمز ، ۱۹۷۵ده گوزلرینی دنیایه یوممشدر .

باشلیجه قایناقلر :

١ ـ چاغداش تورکمن شـاعرلری ص ٥١ ـ ٥٣ بوراده‌کی بیلگیلر ، بکا ، شخصی اولارق ١٤ـ١ـ١٩٧٣ده یازدیغی مکتوپدان‌در ٠

٢ ـ محمد بیات اوغلو : اوزگون شاعر رشید علی داقوقلی قار ١٦/٢،١ ص ٢٠ ـ ٢١ ٠

٣ ـ محمد خورشید داقوقلی : داقوقك شـاعر مختاری : رشـید علی داقوقلی ، قار ١/١١ ص ٣٦ ـ ٣٧ ٠

٤ ـ مولود طه قایاجی‌نك شاعرله یاپدیغی گوروشمه ٠

٥ ـ یورد صایی ٨ ص ٦ ٠

نوت : شاعر رشید علی دقوقلی‌نك بیوغرافیسی تورکمن کلاسـیك شـعری بولوموندە اولمالیدی فقط اورادن دوشمدوغوندن دولایی عـذر دیلرز ٠

چناسلی قارشیلتلی خوریاتلر

بله دردم
تور بشیك بله دردم
توشدم غم جوتلرینی
درد اکدم بلا دردم

★

بلا درده
قاریشیپ بلا درده
مجال یوخ سوز دیمغه
دوشنمشم بله درده
یالغوز غم ایستردم من
قاتیلدی بلا درده
طوتدیلر غافل منی
صالدیلر بله درده

★

بله دلاتدن
ازیلدم بله درتدن
گیولم غم معدنیدی
دولودی بلا درتدن

غم سزدن
قهر بزدن غم سزدن
غم صاتدغ غم قازاندغ
کام آلادغ غمسزدن

★

غم سزی
قهر بزی غم سزی
یول صالیپ ها بزلره
غم اختارماز غمسزی

★

او یار سکا
مائلدی او یار سکا
قره‌لر غم گتیری
بیاض گیر اویار سکا

★

او یار منی
آتیدی او یار منی
گیرییگنك اوخلاری
عاقبت اویار منی

قار ۵/۱۰ ص ۲۵

شاعر مرحوم فائز بگبی « نظیره »

گیزدر گوره‌لم باده‌ء گلفام صفا برده
گیزدر ایچه‌لم نوق آلالم کأس شفا برده

طولدر ایچه‌لم ، نشئه الالم ، اولدقچه حیات
نه ایمش بیمیه‌لم دنیا ایله عقبا برده

بزلرز عاشق جانان ، صاتارز جانمزی
بر قدح می بدلنده ایسته‌ین اولسا برده

دیمه ساقی ایچه‌مم ، قانمامشم واللهی بن
صوك بر دها ، صوك بر دها ، صوك بر دها برده

هیچ تردد ایتمه‌دن ترك ایله‌دی عقلمزی
گیزه‌رز صحرای لیلاده مجنون اسا برده

بز بدنده صاقلارز جانمزی جانان ایچین
جان بیله‌م دگلدر اوخنی اتسا برده

بن ده دوشدم پیر کنعان تك یوسفمدن ایواه
یتیر داقوقلی‌یه ، بوی جاناندن ، صبا برده

قار ییل ۷ ، صایی ۸ ـ ۹

هـــدف

ناکوی ، بوصوده‌در ، هر کسه قارشی
ایشنه‌کلث ، دوزه‌نه ، صاله بیلدکمی ؟
حیات ، سفر بردر ، عالم ، آثار شی
قوروتماقچن بوضـع ، آلـه بیلدکمی ؟

★ ★ ★

شو دنیا ، جیفه‌در ، طالبی ، کرکس
اوکا قونمقچن ، قوشویور ، هر کس
حرص وطمــع ایسه ، اولمش بر هوس
نفسنی ، یه‌تندن ، اولـــه بیلدکمی ؟

★ ★ ★

حقکی ، ایسته‌کده ، صارالوپ صـــولمه
دیـل رشــوتی ویروپ ، قالتبــان اولمـه
آقــار صـولر کبی ، انگینـــه ، طولمـه
تواضــع بحـــرنه ، دالـــه بیلدکمی ؟

★ ★ ★

تکبـــر غـــروردر ، خـــویلرده یمــــان
یالانجی کیمسه‌ده ، هیچ اولـــاز ایمـان
فتنـــه‌ده طولدورر ، پوستکه صـــامان
ریایی ، طاشـــلره چـــاله بیلدکمی ؟

★ ★ ★

دوقوقلی .. دامنـــه ، دوشمه دنیـــانك
چـــوق ایی بیلمشسك ، غایه‌سك آنك
بو چوق کهنه خانده ، قونان کاروانك
« هـــدف » خیرینی ، آلـــه بیلدکمی ؟

قار ٥/٣ ص ٣٥

ناچـار اولدم

یوروزکـــن حـــیرتله حیـــات یولنـــده
انیش جیقیشلردن بن کیجـــر اولـــدم
قوشـــدم عمـــر جفتـــك . اکـــدم بلانـــر
بار ویردی ، صوکنده غم بیچر اولدم

گلـــدم گلـــه‌لی ، بو کهنـــه جهـــانه
دهـــا بن طفـــل ایکن دوشدم فغـــانه
یارالاندی گوکـــل ، دوندو آل قـــانه
سوتدن‌ده می‌دن ده واز گیچـــر اولدم

طانیـــدم کنـــدیمی ، نـــه‌یم مگرســـه
جنتـــدن قاوولمش بر بدبخت کیمســـه
بر یووایله بر ایش ، بولدم نتدمسه
کمـــاله ایریشدم ســـوز سیچر اولدم

زار اولـــدو گوکـــل دورلو جفـــادن
نشئه باب اولمادن ، دوشـــدم صفادن

ساقی دعــرکده بـزم جفــادن
صوندوغو شرابی هم ایچــر اولـدم

گوللر آچیبوزده ، بلبـلا جوشـغون
دوغیـوز منکلــه ، بختمــر اونغــون
حالز صورارسان بوتون گــون یورغون
گیجه‌نی گوز یمئی چـوق مناچار اولدم

بـاردان آیــریلانی گوکللــر عاجــز
راحتسز گیچمکـده ، شــو عمـر ناچیــز
گــورمه‌دم آسوده ، کیمسه‌یی هــر کیـز
عـزلت کوشه‌سینی تیـز آچـار اولـدم

بــر وقتــده کلــدم ایرلیــورم مــن
آیــده ییلــدزلرده اولاجــق مســکن
« صاروخلر » بشـری تهـدید ایدرکــن
شــو قورقونچ عالمدن بن قاچـار اولـدم

نولوردو گورسه‌یدم گوکلم بر آز شـن
ایریشدم امله ، بـر پارچـه ایرکـن
داقوقلــو ٠٠ باقیــدن عــذر دیلــن
ترك مـی ایتمه‌ده ، بـن ناچـار اولدم

قار ۸ ، ۳/۹ ص ۳۲

حسين علي مبارك

۱۹٤۱ ييليننده طـوز خورماتو ايلچه‌سينده دوغـدی ٠ ايلك يازيجه اوقولو اوراده بيتيرديكدن صوكره ، كركـوك توكره‌تمن اوقولونه كيرمش . مأذون اولديقدن صوكره توكره‌تمن تعيين ايديلمشدی ٠ حيته‌سی‌ده بو وظيفه‌يی كورمكده‌در ٠

يازديغی خلـق شعرلرينه ، توزداغلكه ، ييملاديغی طوزخورماتو بيشلكلريله شهرت قازانان حسين علي مباركك شعرلری ، چوق ساده وشفافدر ٠ شعرلرينده يكيلكه دوغـرو بر يول آرامش ، « دنيـا گرچكی » نك وبر چوق شـاعرك اتكيسی آلتينده قالارق شـعرلر يازمشدر ٠

يازديغی شعرلرك همـن همـن هپسی هجه وزنينده‌در ٠ بونكله برلكـده او ، عروضی‌ده كيمی شعرلرينده دەنەمشدر ٠ عربجـه يازديغی شـعر ويازيلريله‌ده اون صالمش ، « تتله وبتله » آدينده عربجه بر چوجوق حكايه‌سی‌ده يايیملامشدی ٠

حسين علي مباركك ، طوزخورماتو آدلی شعر كتـابی ، اثرلری اراسينده الك باشده گلمكده‌در ٠ (۱۲۷) بيشلیكی قاپصايان طوزخورماتو كتابی ، اذربايجانك بويوك شاعری شهريارك حيدر بابا آدلی بيشلكلرينه بر نظيره اولارق يازيلمشدر ٠

★

« حسين علي مباركك بيوغرافيسينه دائر بيلگيلری كنديسيندن ايديندم ٠ بو بيلگيلری آيريجه ۱۹۷۳ ييليننده حاضرلاديغم (چاغداش توركمـن شاعرلرك) نك برينجی جلدينه اولدوغو گبی براقـدم ٠

باق ص ۱۸۸ ـ ۱۸۹ ٠

طاووغ ایله چقال

لطف ایسه‌دی یاردان حیوانلر باریشسیلار
طمع چیخنسی آرادان اوز ائزه قویشسیلار
گیچه‌ن گونلر اوستنده بر یرده ائله‌یردیله‌ر
گلن گونلر اوکنده چوخ خوملار یاته‌یردیلار
بر طاووغله بر چقال برابر اوطوردیلار
اویناماغله ، گولمغله ، ساعتلر بتیردیلار
چقال ایسه صوفویدی دنیادان آل اوزمشدی
طاووغ ایسه دیفیدی چوخ قوللابلار گزمشدی
اولو طاکری یازمشدی بر یرده یاشاسینلار
بر برلرینه قارشی محبت داشیسینلار

★ ★ ★

گونلرك بر گونده اوطوروپ درتلشتیلار
باشقا یولداش طوتماماغ اوستنه شرطلشتیلار
آرتغ او گوننه‌ن بری جوشتو محبتلری
بر برینین اوستنده [illegible]ستو غیرتلری
ملعون شیطان اولارین حیاتین بولانتیردی
قویدی گومان چرخینه قلبلرین دولانتیردی
چقال ذوقی بوزولوردی طاووغ گوکه باخسایدی

طاووغ گیولی ازلیردی چقال چوله چیخسەیدی
بر گون طاووغ باخارکان چقالین صاغ گوزینه
گوردی بر طاووغ بویلار گوز ایچنەن اوزینه

دوردی ، دیدی : « کیم اولسون بونك گوزك دولدیران
الله جانم آلمادان بودز مسی نونەیران » .
طوت طوتولماز ، چقالین اوزرینه نوکلەدی
نتیجەیه باخمادان گوزینی دیمدکلەدی
چقال دیدی : « بو زمان نه عجیب بر زماندی .
طاووغ وار گوز چیخاردی چقال آدی یمانەدی »
کیم وار بو حالی گورسون ، بیلمەسین نتیجەنی ؟!
طاووغ چقال قارنینده گیچرتدی او گیجەنی

قار ۳/۸ ص ۳۲

لوم ایتمـه

لوم ایتمـه کنجـه عشقه دوشرسه
بیر « بنت الاحلام » قنبده داشارسه
فی « دنیا الخیال » بیر دمم یاشارسه
زیرا عشق یولو هر کنج یولودر
عشـــقه دوشـــمیان گونلو ئولودر
« ان کنت شیخا » عشـقك اونوتما
« وان صبیاً » کونلك یـــان آتمـــا
« وفي الحالتين » کنجه ظلـم ایتمـه
چوقلار بو یولدان گیچوپ گیچه‌جك
عشمـــق گونللرك آچـوپ آچـه‌جك
آلدانمـــا عاشـــق « لهذی الدنا »
چکدیگك عـــذاب « للنفس غنی »
بـــو گون یاشارسن « فغدا تفنی »
صـق بیـل باغـلاما سیودیگك یاره
حـــذر آل اوندان وورماسین یاره
آچمـــا دردینی « ایهـا العاشـق »
یوقـــدر دنیـاده « مثلك صـادق »
دوشنجه‌ك پکـــدر « قلبـك رائق »
قاسیدر بو فلك هیچ یانماز سکا
جاهلـدر دنیـــا ایناناز ســـکا

قار ۳/۷ ص ٥ ز

آه ٠٠ بو سيودا

عتاب ايتمه منمن يار — من كوسمشه‌م سنه‌ن يار
آلديو كيولم قرارين — بيزار ايتديو جانه‌ن يار
ياريك ياده صاتان يار — سيوگيليسن آتان يار
وارمز هيچ بر مراده — هردم بر يول طوتان يار

گوزلروك اوخلرى — آوليوبدى چوخلرى
گاه وارلرى يوخ ايديپ — گاه وار ايديپ يوخلرى
گوزلريوه سله قيز — منى صالدى دبلمه قيز
ووردى داغ صالدى داغه — ظلم اولو بله قيز ؟

آلدن گيتدى سرمايه — باشم قالدى بلايه
صوچيو نه‌يدى اى گيويل — بلمه دوشميو سوده‌يه
گه‌ل ياره اويما گيويل — سوداسنه دويما گيويل
باشو بو وفاسزدان — بلايه قويما گيويل

گيولده يار آدى وار — داتى ، آجى ٠٠ يادى وار
بيلمره‌م بو سوداده — طلسم يوخسه جادى وار

قار ٤/٦ ص ٣١

خوریاتلر

اود یاندی گوز گوز اولدی
یانان یر گوز گوز اولدی
قلبه یار آدی دوشتو
آتماغی تیز تیز اولدی

گوزم یاش دولسا نه وار ؟
دردیم خاخ بیلسه نه وار ؟
(لیلی) نی گورمیه‌نلر
مجنونه گولسه نه وار ؟

(لیلی) نك سوزو یوختو
گوچوبتی ایزی یوختو
قوردغمز مجلسك
یری وار اوزو یوختو

گوزلریو باصتی منی
گیویلدن آصتی منی
قاشلاریو خنچر اولدی
شاولغدان کستی منی

اوزون کیر آچار سنی
براخماز ناچار سنی
یونکوللر یانمه‌زسه
آغیرلر سیچه‌ر سنی

گون قانه باطسا نه وار ؟
ای قاش گوز اطسا نه وار ؟
جان جانه قاووشانده
رقیبلر باتسا نه وار ؟

قار ٦/٨ ص ٣٩

طوز خورماتو

طوز خورماتو گون یوخودان قاخاندا ،
« مرسی علی » اوزریننه‌ن باخاندا ،
آلتن سیللر ، گوموش صویا آخاندا ،
حیران اولور کبار حسنون گوزه‌نلر !
جواب آلیر چوخ چوخ گوزه‌للغ صوره‌نلر !

بیلمه‌م نه‌دن غملی طوزون داغلاری ؟
آق صو صوسز قویماز گوللو باغلاری
شقراق بلبل ، شن جومبوته یالواری !
ئوتدغجه صاف ایدر غملی باشلاری
زیره‌دیر بیله او جانسز داشلاری !

طوز خورماتو ، طورپاغیدان طورپاغم
مجگیدان پك سـوت امیپ دوداغم
چاخماغیـدان آتاش الیپ چراغـم
سموك سننه‌ن دمار سننه‌ن قان سننه‌ن
ثروت سننه‌ن عزت سننه‌ن جان سننه‌ن

ایگید اولور میداندا قان توکمیان ؟
عاشق اولور داغ داشتا یول اکمیان ؟
شاعر اولور درد ، غم ، جفا چکمیاز ؟
شرف یولو تیکانلیـدی ، تیکانلی !
شهرت افقی دومانلیدی ، دومانلی !

ایمـان ایدر حـر حریت طوقینه !
ذوقلو اولان دگمـه‌ز کیمسه ذوقینه
آیـه گیده‌ن باخمـاز اوزاغ یاقینه
ئه‌وه‌ت ـ طوزم ـ ئه‌وه‌ت حیـات کفاحتی
همتلیلر وختـی دائـم صـباحتی

(طوز خورماتو ص ٤ ، ١٠ ، ١٧ ، ٢٩ ، ٣١)

اسماعیل سرت تورکمن

۱۹۲٦ ییلینده قزلرباط ایلچه‌سینده دوغمش ، عائله‌سیله برلکده خانقین ، صوکره ۱۹٦۳ده کرکوکه یرلشمشدر · ۱۹٦۰ده تورکیه‌نك آنقره سیاسال بیلگیلر فاکولته‌سینه گیردیسه‌ده ، بو اوقولی بیتره‌مه‌دن یورده دوندی· صوکره ئوگره‌تمنلك انیستیتوسینه گیردی، بورادن مأذون اولدقدان صوکره ئوگره‌تمن تعیین ایدیلدی ·

سرت تورکمن‌ك عائله‌سی ، ادبیات سیوه‌ن بر عائله‌دی · او ، بر قاچ دیل بیلن باباسی وبر ادبیاتچی اولان آغابکی عبدی رشیدك اللرینده یتیشدی · شعرده ، اوته‌کی بر چوق شاعرلر کبی خویرات یولیله گیچن سرت تورکمن ، ایلك اولارق ۱۹۵۸ده (آند اولسون ماوی آسمانم سکا) شعرینی یازدی · تورکیه‌ده قالدیغی سوره‌ده تورك ادبیاتینه‌ده واقف اولان سرت تورکمن ، بر چوق شاعرك اتکیسی آلتینده قالارق هجه وزنیله شعرلر یازمشدر ·

سرت تورکمن ، طبقی حسین علی مبارك کبی ، اذربایجانك بویوك شاعری شهریارك یازمش اولدوغو حیدر بابایه سلام آدلی شعر کتابینه نظیره اولارق (گور گور بابایه سلام) بیشلکلرینی یازدی · بو بیشلکلر ، ۱۹٦۵ ییلینده کرکوکده باصیلمشدر · آیریجه بر چوق سربست شعر یازان شاعرك[1] بر چوق

---

(۱) شاعرك بر قاچ شعرلری‌ده وطن آدینده تانیتما باقانلیغینه باغلی تورکمن کولتور مدیرلیگیندن ۱۹۷۳ده چیقاریلمشدر ·

عربجه اثرلری‌ده واردر(۲) .

اسماعیل سرت تورکمن (کورکور بابایه سلام) یندان فضله ، آند اولسون ماوی آسمانم سکا) باشلقلی شعریله شهرت قازانمشدر . ۱۹۵۸ دەوریمی دولایسیاله تورکمن رادیو ئەوینه صونولان بو شعر ، بستەلنمش وبر شارقی اولارق اوقونمشدر . یرلی شیوەیله یازیلان بو شعر ، تورکمن تورەنلرینك آچیلیشینده اوقونمقده اولوب بر عارشی دورومونو آلدی(۳) .

آیریلق

تور یاشلاری دن دن
هر دەنی بیر دردتن
آه چکەرم حسرتم وار
یورکدن

★

بکا ایدی بیر گون دنیا
اوز طانیدیك اوز سیوگیلی .
اوز خلیا
شمدی ایسه بر رؤیا

آیریلدم ایسته‌ده‌ن آیریلق
اونو ایشنەین بریسی ایدی
بیله قیلق
فقط یوز ییل سورمیەجك بو
آنجاق بر قاچ ییللق
یینه صاراجاق بنی او عالم او دنیا
او طوپراق
او عشق بایراغی
او شیرین بایراق

قار ۳/۱۱ ص ٤٥

---

(۲) بو اثرلرك باشینده : صدی کرکوك الریاض ، سجین البحار ، الحنین الی الوطن ، الجوهرة الثمینة ، افترا ، کمال الانگلیزی ، الامام علی بقلم مؤرخ ترکي کبیر ، لماذا یسرق الطفل ، المعلم الناجح .. گلیر .

(۳) باق چاغداش تورکمن شاعرلری ص ۹۹ ـ ۱۰۰

آند اولسون

آند اولسون ماوی آسمانم سکا
آند اولسون شانلی بایراغم سکا
وطنمچین چالیشیرم
یان ئولورم یان قالیرم
خدمت ایتماغیچین سکا .

بیز وطنك أرییز
حق یولنده ئولورز
ویرمم استقلالمی
صاتمام استقلالمی
هپ جهان باشه قانا .

ای استعمار گیتدی غفلت گونلری
تموز ایله کورلەدغ پیلانلری
چوخ یورولما غفلت ایچین
سونگودر جواب سکا .

مللتم شن مللتم
گنجی اصلان مللتم
بو وطنی صاخلارز بیز ،
جانی فدا ایدەرز بیز ،
اللهم ، اسمانم ، بایراغم آندر سکا .

سەوگیلم

گزیکمنده بـــر تیلینی والله دنیایه دەگیشمەم
سنی یوق کولگەن دخی قبەء اعلایه دەگیشمەم
سسلرك سەرز گیچرکن بنـــده الهام اویانیر
سس دەکل صدالرك عودو کمنجایه دەگیشمەم
سوزلرك ترنیـــل کبی تأثیر ایدەر دویمشلره
حرفینك هر بیرینی قاموسی فتوایه دەگیشمەم
دولانر دنیا بو گون گوندوز گیجه دولاندیرر
سزدەکی دورانی تا گوندوزله گیجەیه دەگیشمەم
لطفکـــز اخلاقکـــز نشئەلیدر هـــر شەییکز
هله شن یوزیکزی اون دورتده بر آیه دوگیشمەم
دەنەدم هر کسی چوق هیچ گورمەدم قیلجه وفا
کی وفایی بنجه بـــر دولتی دنیایه دەگیشمەم
الده یوق چاره بوگون دوشمیشمدر ایراقلره
یوقسه بر لحظەکزی نوح ایله موسی‌یه دەگیشنمەم
اونودورسم بی وفایم سزه قارشی سیوگیمی
بیتمیان عشقیمی مجنون ایله لیلایه دەگیشمەم

٤/٦ ص ٢٨

گور گور بابایه سلام آدلی بیشلگلریندن

کــور گــور بابا آتاشـــلارو یانانـــده
یـاری صـــاری یارســـی دومانـــلانانده
بیلمـــازیدغ دیدیغیـــوی او آنـــــده
قورخمـــــزدان اوزاغـــلاردن باخـــاردغ
یولــــدوز کیمـــن یاطاغلـــره آخـــاردغ

ص ۱۳

★ ★ ★

گـور گـوربابا آغـــر باشـــلی اولایـدو
قوجـــالایدو چوخـــده یاشـــلی اولایـــدو
قلعـــم کیمـــن مرمـــر طاشـــلی اولایـدو
بـــر قرســـایدو دوشـــمانلارك باشـــنی
بوزار ایـــدو هـــر خایینـــك ایشـــنی

ص ۱۷

★ ★ ★

گـــور گـــور بابـــا مصـلانك دوزلیغی
ســـیران اولان بهـــــارلیغی یازلیغـــی
دەدە نیــم دیـــان خـــوش اوازلیغـــی
پیس قرغـــەلر اینـــدی اورده گـــازیری
بـــو حـــاللاردن اوراگیمـــی آزیـــری

ص ۲۱

★ ★ ★

خاین اولسا حرمت ایله یوردوه
ئولمه‌دن چاره تاپ یمان داردوه
صوره قرران دوشر قالان اوردوه
بز صایاغکن سنده بر آز صایاغ اول
بز سکا دایاغغ سنده دایاغ اول

ص ۲۷

★ ★ ★

گور گور بابا بو دنیالر دونیری
نیفطو دینار باصار غازو یانیری
کیملر ویردی جفا کیم قزانیری
فلك ویردی برده آلی آلودن
کیمسه بیلمز نیجه که‌سر دالودن

ص ۳۹

★ ★ ★

گور گور بابا آصمانوه باخارام
دارغن دارغن سرلاروی اوخارام
خیاللردن دوار یایپ ییخارام
گاه بولوطلر قابلار سما ئوزینی
گاهده یاغش یاغار یاشلر گوزینی

ص ٤٠

بشینجی بولوم

تورکمن ادبیاتینده دوز یازی

كلاسيك توركمن يازيسى

عراق توركمن ادبياتينده دوز يازينك شعر مزككى كبى ، اوزون بر تاريخى يوقدر . عراقك ايلك غزه‌ته‌سى صاييلان زورانك ١٨٦٥ ييلينده چيقيشيله باشلايان دوز يازيمزك ادبى سويه‌سى ، دوشوك ده‌كلسه اوستون‌ده صاييلماز . كركوكده چيقمش اولان معارف وكوكب معارف ده‌رگيلرينده يايبملانان يازيلر ، بر دونه‌مه آشاماسى تشكيل ايده‌ر . توركمن يازيسى ، هجرى دده وخضر لطفى[1] كبى بويوك ادبياتچيلرمزك زمانك غزه‌ته وده‌رگيلرينده يايبملادقلرى يازيلرله كنديني تانيته بيلمشمدر . آنجاق بو يازيلار . تسه‌لكله ديوان ادبياتى ـ يازيسى صنيرينى آشامامشدر . دبلى . عثمانليجه اولان بو يازى ايكى‌يه آيريلير :

١ ـ ساده نثر

٢ ـ سوسلو نثر

غزته وده‌رگيلرمزده يايبملانان . يازيلرك بر قاچى خارج همن همن هپسى ساده نثر چرچيوه‌سى ايچينه گيره‌ر .

سوسلو نثر ايسه هجرى دده‌يله خضر لطفى ، بونك اك گوزه‌ل واك ممتاز ئورنكلرينى ويرمشلردر .

ديوان نثرى ، ديوان شعرى گبى ١٩٥٨ ييليندن صوكره ده ادبياتمزده پك چوق دار بر چرچيوه ايچريسينده سوروپ گيتمشدر . چاغمزه هيچ اويمايان بو دونه‌م (١٩٥٨دن صوكره) ديوان نثرينه ، بشير غزه‌ته‌سينده، هرهانگى بر يرويريلمه‌مشدر . قارداشلق ده‌رگيسينده ايسه

---

(١) خضر لطفى‌نك بر چوق ديوان يازيسى ١٩٥٨دن صوكره بشير وقارداشلق ده يايبملانمشدر .

آنجاق بر قاچ ئورنكيني كوروبورز · شاعر عثمان مظلوم ، بو دونه‌مده ديوان نثرينك باش تمثيلجيسى اولارق صايبلا بيلير · اونك دجله باشلقلى يازيسى سوسلو ديوان نثرينك اك گوزه‌ل ئورنكلريندن بريدر :

« ··· اى دجلـــة سكا وســـنك او نازك قوللرينه سومريلر ، كلدانيلر ، وآشوريلر كبى نيجه قديم اقوام مفتـــون اولارق اطرافكزده يرلشوب آب حياتكز صايه‌سينده معظم تاريخى دولتلر تأسيس ايتمشلر وشمديكى مدنيتك بر چوق اسس الاساسنى اونلر قورمشلركى ، حالا اثارلرى ، قلعه‌لرى ، طاقلرى ادوارك حادثاتك رغمنه ديم ديك دورويور ويا موزه‌لرده حيرت ودهشتلرله تماشايه مظهر اوليور · قولاغك ايلك آذان محمدى‌يى ايشيتديكى آندن بو كونه ده‌كين زاخودن بصره‌يه قـدر امتدادنك صاغنده وصولنده ده نه معظم انسانلر طوغمش ، نه بويوك اقوام وفاتحلر ظهور ايتمش ، ونه عظمتلى امارتلر ودولتلر قورولمشدر · عباسيلر ، سلجوقيلر وعثمانليلر هپ سنك حيرانك اولارق سرايلرينى ساحللرينده ياپمشلر وعلملرينى گوكلره چكمشلردر ···

اى دجله : بز ماضيدن عبرتلر آلدق ، مستقبل ايچين ال برليكى ، ايش برلگى ، گوكل برلگيله گنيش آدملر آتمايه عهد ايتمشز · وقتيله بزى خوشلانديران اجنبى تفرقه‌لرى بو كون أك بويوك دوشمانمزدر · سندن وارقداشك فرات نهريندن قوللر وپارماقلر ياپماغه عهد ايتمشز · بـــر قاريش طوپراغمزى صـــوسز وبـــر چيفتچيمـــزى آچ ومحتـــاج بوراقماياجغز · قانونلرمز هر ناحيه‌ده عدالت اجتماعيه ومنفعت عموميه واقتصاد قوميه‌مزى گوز ئوكنه آلاجاقدر ·

آرتق سن‌ده بزه لطف ايت ، سن‌ده صوينى آز ايتمــه ، سن‌ده

سلامتله طوپراغمزدن کیچ ای دجله ...»(۱) .

آیریجه عثمان مظلومك ۱۹٦۷ده یاییملادیغی گوکلمك دفترینـدن آدلی کتابینك ئوك سوزو ده . سوسلو دیوان نثری طرزینده یازیلمشدر. او ، کیمی یابانجی کلمه‌لری ، دیلیمزده قارشیلغی بولوندوغونه رغماً ، قوللانمقدان بیلـه واز گیچمه‌مشـدر . شـعرلرینی قابلایان غـم وکـدر دویغولری بوراده ده عینی شکلده گوروئمکده‌در :ـ

« سیوگیلی قاریء ! عشقك الك حزین نغمه‌لرینی . هجرانمك دلسوز الملرینی ، قدرمك الك آجی یازیلرینی وطالعمك الك سـیاه صحیفه‌لرینی احتـوا ایدن (گوکلمك دفتـری) ییللردن بری کتبخانه‌مده‌کی کهنـه کتاپلرك آغوشنده اهل کهف اویقوسنه طالارق توزلر آلتنده صاراروپ قالمشدی . بو دفتری گوشهء نسیاندن قورتارمق ومملکتمزك ادبی کولتور اوجاغنه ممکن مرتبه بر خدمت ایتمك غایه‌سیله بوگون او دفتردن بر قاچ یاپراق قوپاروپ بونلری بر آرالقده باصدیرارق بو کوچوك کتاب شکلنده سزه صونییورم .

بو کتابك محتویاتی ، هدر اولمش بر عمرك قارانلق ماضیسیله پریشان حالنك حقیقی بر تصویریدر .

عشق ایله دیل آچان گوکلمك بر مقال بی مآلیدر . محبت مکتبنده ئوگرندیگی شرقیلرك نقراتیدر . هجـران صحرالرنده چالدیغی قیریق بر قووالك حـزین صداسیدر . خـرابه زارینی بکله‌ین بر بایغوشك چاغردیغی حق سسلریدر . قفسـده نالان اولان بر بلبلك شـاقراق نغمه‌لریدر . مایه‌سی وطن سیوداسیله یوغوریلمش بر روحك أنینیدر . شکلا شعره بگزین بو سوز ییغینلرینده وزن ، قافیه ویا صنعت ادبیه نامنده بر شی آرامایکز . زیرا هیچ بر صحیفه‌سنده سزی بگندیرن بر عروض ویا هجه وزنی ویاخود صنعت ادبیه‌دن صاییلان محسنات لفظیه ویا معنویه‌دن برینی بولامازسـکز اونده آنجـاق یاره‌لی بر گوکلك فریادلرینی ، لیلاسی ایچین آغلایان بر گوزك قانلی یاشلرینی ، اغیار الندن ایکله‌ین بر عاشق بیچاره‌نك تظلملرینی ، جان وگوکلدن طوپراغنه باغلی

---

(۱) بو یازینك تمامی ایچین باق قار ٥/٤ ص ۲۲ ـ ۲۳ .

اولان بر وطنداشك ازلی وابدی وطن سیوگیلرینی بواورسکز .
بو سوزلرك صمیمیتی حد ذاتنده اولان حرارتی وقوت بلاغتیدر . هنری ایسه طبیعتنده اولان اینجه‌لیگیدر . وزنی صداسنك قاینـاغی اولان یانق بر قلبك نبضاتی اولدیغی گبی ، اهنگی ایسه هجرله کباب اولمش بر جگرك نفس بوروسندن چیقان دود شرر باریدر ... »(۱) .

یکی تورکمن یازیسی

یکی یازیمز ، ۱۹۵۸ ییلیندن صوکره . توزه‌للکله بشیر غزه‌ته‌سی ایلـه قارداشـلق ده‌رگیسینك چیقیشینه . بویوك بر گلیشمه قیـد ایده‌رك اولدقجه ئوزلشمه‌یه وآزیلاشمه‌یه یوکلـدی . حتی اسکیـدن گورونمیه‌ن بر چوق ادبیات تورلری . بو دونمده قصاقلغینه رغما . ایلك اولارق میدانه چیقدی .

مقـــاله :

باشلی باشینه بر قونو اوزرینده دوران مقاله . تورکمن ادبیاتنده غزه‌ته‌لرك دوغوشیله باشلار . اوراده یاییملانان باش یازیلـری . برر مقاله اولارق گوستره بیلیرز . نه وار کی بو یازیلرك چوغو ادبی ده‌گر طاشیمادیغی ایچـــین بزی دوغرودان دوغرویا ایلگیلندیرمز . بشـــیر غزه‌ته‌سیله قارداشلق ده‌رگیسینك باش یازیلری وبعض مقاله‌لری دقته ده‌گر . آنجاق بو باش یازیلـــر ، گنه‌لکله ادبیاتك بر تك آقیمینی توتمامش ، ترسینه ده‌گیشیك آقیملرك اتکیسی آلتینده یازیلمشدر .

---

(۱) عثمان مظلوم : گوکلمك دفتریندن ص ٤ ـ ٥ .

حتی بر قلمدن چیخمادیغی ایچین ، بر قسمی چیلیز حتی دەکرسز اولدوغو گبی . بر قسمیدە فکر باقیمیندان اوستون بر سەویەیە وارا بیلمشدر . قارداشلق ، یورد سەوگیسی ، باشلیقلی باش یازیسینی بوکا بر اورنك اولارق ویرەبیلیرز :

« یورد بر خلقك توزەدیکی ، یاشادیغی ، سەودیکی ، اولیجە قان دوکدیگی یردر . بو یر ، داغلرلە دوزلك ، دەرەلرلە تپەلر ، چوللرلە باغچەلر دەگل . آدم اوغوللرینك دوبغوسنی اوقشایان ، دوشنجەسنی کنیشلەدن قونسال طورلقلر . هر اروجی ایچین یوز بیکلرجە انسانلر جانلرینی ، یوزلرندە اویلە بر گولومسەیلە بەرلنسەرەك باغشلارلر .

اوزرندە یاشیانلر . کندیسنە بونجە باغلی ایکن کندیسندن آیریلانلردە اونی گوز آچیمیجە دوشنجەلرندن اوزاق ایتمزلر .

دەدەلرمز ، ناصل بر قوشی یاورولرنی قاناتلری آلتندە صاقلایوب قورار ایسە ، یوردی بویلە یابانجیلردن قوریوب صاواردیلر :

دالده قالسین
قوپارتمە دالدە قالسین
گیولم هیچ راضی اولماز
یوردم یاد الدە قالسین

یورد سەوگیسی یارادیلشندن بری انسانك وارلغندە بر بیتکی گبی بیتدیکیچین ، کندیسندن آیری دوشەنلر گوز یاشلری دوکوب هیچقرقلە آغلارلر :

آیری منە
دولدیر ویر آیری منە
من یغلارام دوست یغلار
گلدغ یول آیریمنە

هر یورد سەور ، بر آغاج تەکین یاشایشینك اوزینی یوردك طوپراغندن آمەر . نیتەکیم شاعر سویلەمشدر :

وجودك کیم خمیری مایەسی خاك وطنەدر

یوردك هر بوجاغی گوزدە گوزەل گورونور . هر گورونشندە بر

اوزەللك ايله قوتسااللق وار • ييلنـــده چالغى . آقار صويندە شرقى ،
چيچكلرندە سەوگى گورولوپ دويولور •

دەرە بر ايچلى آهنك
قوشلردە نغمه قوشلردە رناك
قولاقلرمدە هپ سنك سەسك
گوزمدە گوكلمدە سن ••• «(١)

غزەتەلرك باش يازيلرى ديشيندە مقالەلرمز ، اولدقچە چوقدر • بو مقالەلرك كميسى سوسلو ديوان نثرى كبى صنعت وفكر باقيميندان چوق اوستوندر •• حتى كيمى يازارلر ، بو دونمدە منثور شعر بيله يازمشلردر كى ادبى مقالەمزك الك اوستون سويەلى اولانيدر • بو تور دبى مقالە يازانرك باشيندە بويوك شاعر رشيد عاكف هرمزلى كلير • او ، بوزلرده ، سغيدە كنديسيندن ويردجكمز اوزنكلردە دە كورولەجكى كبى ، بر سمبوليست يازار كبى گورونيور • رشيد عاكف هرمزلى ، شـــعر آلانيندە باشارى صاغلايارق كنديني گوستردگى كبى ، ادبى يازيدە دە كنديني طانيتا بيلمشدر • اونك شو ايكى يازيسى ، توركن ادبياتيندە الك گوزەل واك دەگرلى اورونلر اولارق گوستريله بيلينر • ايلك يازيســـى « كالمتوس آغاجلـــرى » قارداشـــلق دەرگيســـيندە ياييملانمشدر :

« قيمه بكا قوچ ييگيت ، بنى كسمه ! •• بنى نيچين كسيورسين ؟
كسلمەيە مستحق چوق (شيلر) وار ، اونلرى كس ••
بنى شـــو ميداندە ديكن اللر باشـــقه امللر ، باشقه اميدلرله ، ديكديلر •
بنى صولاماق ، بنى يابانجى اللردن قوروماق ايچـــين بكچيلر براقديلر ، بويودم ، دال بوداق آتدم ، هر كس سيرمه گلمەيە باشلادى ،

---

(١) قار ١١/٣ ص ٢٦ •

یم یشیل دیم دیك پرلی بوداقلی بر آغاج اولدم ٠

یولده قالمش اختیارلر شوراده بنم گولگەم آلتنده دیکلەنیورلر ، یورغون آرغین ایشدن دونن ایشچیلر بنم سرین گولگەمده ترلرینی قورودیورلر ، گنجلر مهتابلی گیجەلرده بنم داللرم آلتنه گیزلەنرك عشق افسانەلری اوقیورلردی ٠ بوراسی اونلره بر عشق یوواسی اولمشدی ، شاعرلر الهاملرینی بورادن الیرلردی ، بلبللر دستانلرینی بوراده اوقورلردی ٠

کسمه بنی قوچ ییگیت ، بنم هیچ بر صوچم یوق ، کندمده هیچ بر قصور گورمیورم ، و ظالم اللره یاردیم ایتمەدم ، اونلر بنم دال بوداقلریمی چکوپ (پهلوانلقلرینی یاپارکن بن ایچین ایچین آغلیوردم ، بکا یاقلاشدقچه اونلره لعنت اوقویوردم ٠٠

کسمه بنی ، بن او گوندن صوکره بویونی بوروق کوچوك یتیملره ، سیاهلره بورونمش ، گنج دوللره بر تسللی یوردی ، بر تسللی قایناغی اولمشدم ٠ هو گون گلیر ، اوزاقلردن بکا باقار حسرتلرله گوز یاشلری دوکەرك آیریلیرلردی ٠

فقط خایر ، کس بنی قوچ ییگیت ٠٠ وارسین بن‌ده یرلره دوشوپ گیدەیم ! چونکی بوندان صورا نه شاعرلر بندن الهاملرینی الا بیلەجکلر ، نەده گنجلره بر عشق یوواسی اولابیلەجگم ! ٠٠

کس بنی ، کس بنی !٠٠ آرتق بلبللر اوچدی ، شاعرلر صوصدی، عاشقلر داغیلدی ، چفتلر گوچ ایتدی !٠٠ بن دەبوندن صورا شو حزین منظرەلره ، الیم وضعیتلره آلت اولماق ایستەمەم ، کس بنی ، بن‌ده گولگەمله برابر ییقیلوپ گیدەیم ٠٠٠ »[1] ٠

رشید عاکف هرمزلی‌نك ایکینجی یازیسی ایسه (نار گللری) باشلقلی یازیسدرکی منثور شعر طرزینده یازیلمشدر ٠ کالبتوس آغاچلرینده گورولدوگو گبی بوراده ده سمبولزمی باشاریلی بر شکلده یوروتمشدر ٠ او ، بو یازیلریله ۱۹۵۸ ـ ۱۹٦۳ آراسینده عراق اوستنه چوکن دکتا رژیمیه قارشی گلمش ، وخلقینك ، چکدیگی الم واضطرابلری گوزەل ، آنجاق قاپالی بر دیلله یانصیتمشدر :

---

(۱) رشید عاکف هرمزلی : کالبتوس آغاچلری ، قار ۱/۸ ص ۳٤ ٠

« سویله ٠٠ صوصما !
کوکسکه شو نار گللرینی کیم دیزدی ؟
هانگی ظلم باغچه‌لریندن قوپاریلدی شو گللر ؟
صوصیورسك ، دالمشسك ؟
یوقسه قارانلق بر اونیله قابوپ گیتدیك ؟
کوکسنده‌کی گللرك قوپاریلدیغی باغچه‌لری می آریورسك ؟
اونلری آراما ٠٠٠
ازنلری آراماق ،
او باغچه‌لرده‌کی آغاجلری کوکلندن قوپاروپ اتماق بزه دوشر ٠
امین اول
او باغچه‌لر قوروباجاق ، واو آغاچلر بر داها بویله زهرلی
گللر آچمایاجاق ٠
کیمسه‌نك کوکسی او گللرله نشانلانمایاجاق ٠

سوزلرمه گولومسیورسك گبی صانیورم ٠
خایر امین اول
آرقانده قالانلر بو قدرده ئولگون وبیتکین ده‌گللر ٠
اونلرسنی اونوتمازلر ٠
کوکسنه دیزیله‌ن شو نار گللر کوکسنده دوردقچه
آرقانده قالانلر او آغاچلری قوپاراجق
بر دها باشقه کوکسلری نشانلامایاجق ٠
بر دها باشقه کوکسلری به‌زه‌تمیه‌جکلر ٠٠ امین اول ٠٠ راحت
اویو ! ٠٠(٢)

مقاله تورونده بر چوق یازارلرمز ، اولدقچه باشاری صاغلامشدر ٠
بو ارادا : عبدالحکیم مصطفی رژی اوغلو ، عطــا ترزی باشی ، رفعت
یولجو ، علی معروف اوغلو ، عزالدین عبدی بیاتلی ، (ر٠ك) طاقما آدیله
تانیلان رشید کاظـم بیاتلی ، احسان صدیق وصفی ، محمـد خورشید

(٢) عینی یازار : نار گللری ، قار ١/٣ ص ٣٧ ٠

داقوقي ، شاكر صابر ضابط ، نكتەلريله شهرت قازانان اسعد نائب ، چشيدلي طاقما آدلرله يازيلريني يايىملايان خيرالله بللو اوغلو ، صبحيه خليل زكي ، دقتور مصطفى صديق وصفي ، شاكر صابر زراعتچي ٠٠ گبي ذاتلر باشده گلير ٠

فقـرەلر

نكتەلي قيصه حكايەلردن اولوشان فقرەلرك ادبياتمزدەكي يري دار ، وتاريخي چوق قيصەدر ٠ حتى « ١٩٥٠ ييليندن بو يانه 'وفاق اولچوده گيچمشسەده ، بونلر ثوكمسز وداغينق بر حالده بولونديغيندن بويوك بر قيمت افاده ايتمزلر ٠ »[١] ٠

١٩٥٨ ييليندن صوكره بو فقرەلر ، توركمن ادبياتينك بويوك شاعرلريندن اولان اسعد نائبك يازيلريله ، بويوك بر گليشمه قيد ايتدي ٠ گنەلكله فولكلورمزدان قونولريني آلان اسعد نائبك بو فقرەلرينك بر قسمي ايلك اولارق ، بغدادده چيقان عراق غزەتەسينده « كركوك لطيفەلريندن » باشليغي آلتينده يايىملانمشدر[٢] ٠

ادبياتمزك گوزەل بر نثر اورنگيني ويرمش بولونان اسعد نائبك بو فقرەلردەكي « دەييشلري ساده وذوقليدر ٠ صيق صيق قوللانديغي يكي سوزجوكلرله ملي روحي تطمين ايتمكده ، يرينه گوره بيلەركەن ويا گليشي گوزەل اولارق قوللانديغي يرلي شيوه ، سوزجك وتعبيرلري ايلەده

(١) باق : عطا ترزي باشي‌نك اسعد نائبك كركوك نكتەلري كتابي (بغداد ١٩٧٣) ايچين يازديغي ثوك سوز ص ٣ ٠
(٢) ثورنگين باق : عراق ٦/٢ ، ٥/٤ ، ٥/٩ ، ٦/٢٢ ٠٠٠

ملی ذوقی اوقشامقدادر ۰۰۰ فقره‌لرك صوکنه یازار طرفیندن اکله‌نن مینی مینی بیتلر ، ساده‌جه فقره‌یی سوسله‌مکله قالماییپ عینی زمانده مجازی اولارق گنیش اکلامار طاشیان قیمتلی وجیزه‌لر اولارق یاشیاجقدر . »(۳)

اونك « ایشـــته شمدی الله اکبر » باشلقلی فقره‌سني بوراده بر اورنك اولارق ویریورز .

« کرکوکك مولوی درگاهی شیخی حاجی صالح ، نکته‌جی وخوش صحبت بـر ذاتدی . یاقینلرنده بولونان وقفـسز بـر جامعده قومشولره نمـازلرده امامت ایدردی . قیش یاقـلاشنجه جامعـك حصـیرلرینی ، کلیملرینی یکیله‌تمك ایسته‌دی . بو خصوص ایچین بر قاچ کره جماعتدن یاردم ایسته‌دیسه‌ده ، هیـچ بریسندن بـر شی چیقمادی . آرتق گـون گیچدیکچه صاووقلر آرتیور ، جامعده یپرانمش حصیرلردن باشقه بر شی بولونمایوردی .

حاجی آنسزین جامعدن کسیلدی . امامسز قالان جماعت حاجی‌یه گیده‌رك کسیلمه‌سنك سببنی صوردیلر . حاجی اونلره « بن رکوعدن ، سجده‌دن باش قالدیرمامشکن ، سز باشکزی قالدیرییورسکز ، بونك کراهتی اولدیغینی بر قاچ کره سویله‌دی ایدم . لکن سوزمك هیچ بر تأثیری اولمـادی . بنده سـوزمی دیکله‌مه‌ین بر جماعتـه امـام اولماق ایســـته‌مه‌م . » ده‌دی . جمـــاعت ده بر داهـــا امامـدن اول باش قالدیرمایاجقلرینی سویله‌دیلر . حاجی‌ده اونلـره امامك الله اکبرندن اول باش قالدیرمامالری ایچین کفاره‌سی آغر یمینلر ایتدیردی .

نمـاز وقتی گلینجه ، حاجی جماعته امـام اولدی . سجده‌یه واریلنجه نمازی ترك ایده‌رك یاقین بر قهوه‌یه گیتدی . نمازده اولانلر امـامك صاووشدیغینی اکلادیلـر . لکـن آغـر کفـاره قارشیسینده قالاجقلرندن باشـلرینی سجـده‌دن قالدیرامایورلردی . نهـایت جامعـه گلنلره یالواردیلرکی ، بریسی گیدوپ حاجی‌یی گتیرسین . انصافلینك بری گیدوپ اونی قهوه‌دن گتیردی . حاجی جماعته « ها ! ناصل ؟ جامع ایچین حصیر کلیم الاجاقمیسکز ؟ یوقسه ۰۰۰؟ » ده‌یه صوردی . اونلر

(۳) عطا ترزی باشی ، عینی یر ص ٤ .

بر آغزدن « ئەوەت ، آلاجاغز » دەدیلر . حاجیەدە هر برندن اقتدارنه
گوره سوز آلدقدن صوکره « ایشته شمدی الله اکبر » دەدی .
پارەسزدر قیلیویر . ایشته نماز
سکا ای جمری زکات هیچ یاراماز . »(١)

★ ★ ★

اونەکی ادبیات تورلری

ادبیاتك صحبت ، مکتوب ، گزی ، التشدیری ، بیوغرافی ، خاطره . وسائره تورلرینده ایسه ، بو آلانلرده اوفاق تفاك اورزنلر ویریلدیگینه رغماً ، بونلرك هپسی ، آرزو ایدین بر سەویەدە بیننەیەمس دەدە گلیشمشدر . حتی بو تورلرك بر جوغو فردی ویریملره تابع بولونمشدر .

بر کیمسه ایسه فونوسور کبی یازیلان صحبتلرده بویوك یازارلرمزدن عبدالحکیم رزی اوغلو اوك صالمشدر . اونك بر چوق یازیلری بو توردەدر . حتی او ، « ادبی صحبتلر » باشلغی آلتینده قارداشلقده بر سورو یازی یاییملامشدر . آیریجه شاکر صابر ضابطك دە کیمی یازیلری بو تیپدەدر . مثلا قارداشدن قارداشه نصیحت (٧ ، ٨/٥ ص ٣١) وآدم اوغلونده عقل بزده بر درد (قار ٩/٥ ص ٢٣) کی ئوگوتله اورولودر .

★ ★ ★

گزی :

ادبیات تورلریندن اولان گزیده ایسه ، دکتور مصطفی صدیق وصفی ایله احسان صدیق وصفی‌نك یازیلری دقته دەگر . قارداشلق

---

(١) اسعد نائب : کرکوك لطیفەلریندن : « قادینك نصیب آلماسی » عراق ٤/٥ .

دەرگیسینده یاییملانان دکتور مصطفی صدیق وصفی‌نك یازیلری ادبی بر دیلله یازیلمامشدر . (یل دگیرمانلری اولکەسنده) باشلقلی یازیسینده احسان صدیق وصفی هولندایه یاپدیغی بر زیارتی شویله قلمه آلمشدر :

« گیجه‌لین یاقین بر لوقنطه آرارکن ، هولاندالی ارقداشم « راکی » ایسترسەکز سزی ئوزەل بر یرد گوتورەیم ، دیدی .. ئوزەللگینك نه اولدوغونو بندن صاقلاماق ایسنەدیگنی فرق ایتدم .

بر آز یورومك آرزو ایدەرمیسکز ؟ دیینجه ، های های ، دیدم . ذاتاً وقتمز بوللر . شهرك پار پار پارلیان جادەلرینی گیچرکن ، ایشیقلری یوکسك بر ئوقلـه ترتیبلەنمش ، مغازەلرك جامکانلرینی گاهتـه بر گوزدن گیچرمکده ویا صاغمزدن وصولمزدن فاصلەسز بر شکلده گیچن الکتریکلی ترامواێلره باقیورز . ارقداشم آنسزین ، جادەنك یر یان طرفنده ، اوزرنده بر بشلك لامپا یانمقده اولان ، زنگی صولمش اسکی بر قاپی ئوکنده دوراراق ایشته بوراسی ! دیدی .

اولدقجه دار وقارانلق کوریدوره دالیرکن ایستر ایستمز ، بزم کرکوکده‌کی حماملرك بوندن یگرمی - اوتوز ییل اوکجه الکتریك قیتلق زماننده‌کی منظرەلرینی خاطرلاتدی .

یوقاریده باشمزه تماس ایدەجك قدر انگین ، وسیم سیاه کسیلمش دیرك طاوانی گورونجهم ، انکلترەده (ستراتفورد - اون - آفون) شهرنده گوردیگمز ، شکسبیرك ، اون آلتینجی عصرك صوك یاریسنده ایچریسینده یاشادیغی ئەوی خاطرلامقده گیجیکمەدم . هر حالده بوراسنكده عینی دەورده یاشیان بر آرتست ویابر ادبیاتچینك ئەوی اولدیغی قناعتنده ایدم .

ارقاداشمه دونەرك ، بوراسی نه ؟ موزەمی ؟ یوقسه بر ییل دەگیرمانینك ایچریسی‌می ؟ دییه صورمغه باشلادم .. همده ، یمکدن صوکره بورایه گلمەمز داها ایی اولمازمیدی ؟ دیدم ئەوەت ! دیدی ذاتا اویله اولاجق ، بوراده قارنمزی دویوردقدنصوکره اوراسنی‌ده دوشونورز

.. مگرسه بوراسی ئوکجه‌دن بکا سریشلمو اوزانیفی ئوزه‌ل لوقنطه ایمش ! ... »[1]

الشدیری :

تورکمن ادبیاتینده الشدیری تورو ، قارداشلق ده‌رکیسینه [illegible] چیقیشیله میدانه چیقدی . بوناك توکجوسو ، بریوك یازار [illegible] باشی صاییلیر .. اونك ، قارداشلغك بیللق ماده‌لرینی [illegible] کیچیریب الشدیرمه‌سی ، بوکون [illegible] توندوغو بو متود ، هیچ بر کیمسه [illegible] گودوله‌مشدر او بو نقطه‌یه [illegible]

« قاردارشلغك کیچه‌نی بر صحیفه‌سینده « بیلی یازیلرقی » معنی دوزه‌نلرمز » باشلیغی آلتینده یایملادیغمز یازیده ، شاعر ویازارلرمزك بر بر بیللق ماده‌لرینی گوزدن گیچیرمش والشدیرمشدك . بو چشید الشدیرمه متودینك ایلك اولارق بیزم طرفمزدن اورطه‌یه آتیلدیغی سویله‌نه بیلیر کی ، بو اصول سایه‌سینده ، ادبیات تاریخجیلری ومنقدلرنجه یازار وشاعرلرمز حقنده طوپلو بر فکر ایدینمك قولایلغی صاغلانمش اولویور . »[2]

بوکا رغماً تورکمن ادبیاتینده الشدیری صنعتی ، ایسته‌نیلن گلیشمه‌یی قید ایده‌مه‌مشدر .. چونکی بر ادبیاتچی ، اثرینه دائر یازیلان الشدیریلری ایی قارشیلامادیغی کبی ، یاپیلان اویله بر داوارانمایه‌ده قارشی گلیر[3] . نیته‌کیم قارداشلغك بر بیللق ماده‌سینی

---

(۱) احسان صدیق وصفی : ییل ده‌گیرمانلری اولکه‌سینده ، قار ٦/٤ ص ۲۹ .

(۲) عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قار ۷/۲،۱ ص ۲۳ .

(۳) بوکا رغماً کیمی یازارلر ، الشدیرینك ادبیاتمز ایچین بر گره‌ك ←

الەشدیرەن عطا ترزی باشی(٤) نك یازیسی ، الشدیری‌یه اوغرایان توم یازار زنماغرلر طرفیندن أیی قارشیلانماشدی . ترزی باشی‌نك ، شاعر تسیزلی جلال رضا افندیك « فضولی‌یه اتحاف » باشلقلی شعری ، وزن باقیمیندان امالەلرله دولو اولدوغونو ، قیصه اوقونماسی گرەكن هجەلرك اوزاتلمش اولدوغونو سویلەمەسی(٥) اوزرینه اصل شعر صاحبی جلال رضا افندی . اوكا نظماً شو جوابی ویرمشدی .

(صاین عطا بگه اعتذار) باشلقلی شعرینده ، جلال رضا افندی شویله سویلیور :

صرفی دوزدم كنەیه ، وزن ایلدی نقادمز
شاهین أگدی او دم معیوب قیلدی مالمز
بر لباس عیب بیچدی قامت موزونمه
عیبی اولسه ای افندم نقد اولور استادمز
ساحهء شعر وادبده سیر وجولان ایلەسەم
بأسی یوقدر صیلا ایچون قورسه كمین صیادمز

قار ٤/٧ ص ٣٨

اولدوغونوده ایلری سورمشدر . ئورنگین علی معروف اوغلو بو آلانده شویله یازییور : « **باصینله یاپیلان الشدیرمه (تنقید) نك یارارلیغی صایماقله توكنمز . الشدیرینك بر أثر دگر ترازوسنده طارتیلیور ، یازارینەده ئوگم ویرییور دیمكدر . نه یازیق كی ، ادبی چەوورەمز ، بو الشدیرمه اوزەلیگیندن یوقسوندر . بوكا ده سبب بزدەكی الشدیرمه گوجونك یوقسوللیغیله الشدیرمەیی ترس گوروشمزدر . ایلرلـەمزی انگەللەین بو سببلری زیانلی اوتلار گبی سوكوپ آتماق ، ادبیات آلانمزی تمیزلك زمانمز گلمشدر صانیرم** . » . علی معروف اوغلو : بر الشدیرمه ، قار ٦/٥ ص ١٩ .

(٤) باق : عطا ترزی باشی : قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قار ٧/٢،١ .

(٥) باق : قار ٧/٢،١ ص ٢٣ .

عطا ترزی باشی

کرکوك شهرینده دوغمش . ایلك ، اورطه ولیسه اوگره‌نیمینی اوراده بیتیردیکدن صوکره بغداد حقوق فاکلته‌سینه گیردی . ۱۹۵۰ ییلینده اورادن مأذون اولدقدن بری کرکوکده اوقاتلقده چالیشماقده‌در .

داها اورطه اوقولده ایکن مقاله یازمایی دنه‌یه‌ن ترزی باشی . حقوق فاکولته‌سینه گیردر گیرمز . چشیدلی ادبیات تورلرینده دکیشیك عرب دەرگیلرینده عربجه یازیلر یایملادی . ایجلرنده ... اصل یازارلغی . غزه‌ته‌جیلك آلانینده چالیشماسیله باشلار . کرکوکك آفاق غزه‌ته‌سینده یازیلر نشر ایتدیکی گبی . ۱۹۵۸ده کرکوکده چیقاردیغی هفته‌لك بشیر غزه‌ته‌سینده هر هفته ، هر صایی ایچین بر یازی حاضرلیوردی . بونکله برلکده او ، بر چوق عرب دەرگیلرینده چشیدلی یازیلر یایملادی . بونلرك باشینده ، مصرك (الرساله) ، لبنانك (الادیب) ، وسوریانك (الحدیث) مجموعه‌لری گلیر . آیریجه عراقك الاقلام ، المکتبه ، التضامن ، الثقافة الحدیثة ، الاخاء ، اخبار المساء ، الشعب ، العمل ، کرکوك ، السیاسة ، الایام ، البلد .. وسائره ، ترکیانك : تورك دیلی ، تورك صنعتی ، تورك یوردی ، تورك کولتوری گبی دەرگیلرینده ، ادبیات ، قانون ، تاریخ ، فولکلور ودیل آلانلرینده بر چوق یازی یاییملادی .

ترزی باشی چشیدلی قونولرده یازدیغی یازیلرله برلکده تورکمن ادبیاتی ، دیلی وفولکلوری آلانینده تقدیره دەگر اثرلر ده براقمشدر . حتی اونك بو آلانده‌کی یازیلری ، بر چوق یونلره ایشیق توتماقدادر .

ترزی باشی ، تورکمن ادبیاتینه یاپدیغی خدمتله اوك صالمشدر . اونك بو آلانده‌کی چالیشمالری ، ادبیاتمزك بوتون یونلری ایچین قایناق صاییلیر . ایکین خویراتلرمزه ئوکم ویره‌رك ، علمی بر متودله اونو طوپلامش . محتوی باقیمینــدان بر آرایا گتیرمش ، ســویله‌ندیگی ماهیتنی ، شکللرینی گوسترمش و بــر چــوق مجهــول یونلــرینی آچیقلامشدر . (٢) جلــد حالینــده ١٩٥٥ ، ١٩٥٦ و ١٩٥٧ ییللرینده یاییملادیغی کرکوك خویراتلری وماعنیلری آدلی کتابی دده‌لرمزدن قالیت (تراث) اولارق قالان خویراتلری ایچینده آلمشدر .

ترزی باشی بــو کتــابك آرقاسینجه . ١٩٦١ده کرکــوك منوانلری کتابنی یاییملادی . تورکمنلر آراسینده شهرت قازانان هوالر ، اونلرك خصوصیتی ، سویله‌نیش طریقتلری ، بر چوق ئوزنك ویریله‌رك بوراده گوستریلمشدر .

بونکله برلکده تورکمنلر آراسینده سوروپ گیده‌ن بر چوق آتا سوزلرینی ده طوپلایان ترزی باشی ، ١٩٦٢ده (کرکوك اسکیلر سوزی) کتابنی نشر ایتدی . آیریجه او ، بر خلق حکایه‌سی اولان (آرزی قنبر) مصالینی بــر قاچ دفعــه باصدردی : (١٩٦٤ده بغدادده ، ١٩٦٧ده اوفسیتله طهرانده ، ١٩٧١ده کریل حرفلریله باکوده و ١٩٧١ده لاتین حرفلریله استانبولده) .

ترزی باشی ، علمی بر متودله یازیپ یاییملادیغی انسیکلوپه‌دیك « کرکــوك شــاعرلری » آدلی کتابله‌ده شــهرت قازاندی . ٣ جلــدلك حالینــده یاییملادیغی بو کتـــابده بر چــوق کرکــوك شــاعرلرینك بیوغرافیسینی ، ادبی حیــاتینی وشعرلرینی آراشــدیرمش ، اونلــرك

شعريندن اورنكلر ويرمشدر [illegible] وار كي او ، بو كتاب ايچين بر ثوك سوز يازيپ [illegible] اورق تورکمن شعريني آراشديرمش ، كتابه يالكز كركوكلودن [illegible] تورکمن شعرلريندن ده شاعرلر آلمش اونسايدى [illegible] بيچلمز ده‌كر ويرردي .

بو دوره ده [illegible] ترزي باشي ، روحي ، نسيمي ، فضولي ، خطائي كبي [illegible] بر چوق اراشديرمالر يازمشدر [illegible] تصوف داير يازديغي يازيلري . اونك بر چوق يونونه ايشيق توتمشدر .

آيريجه او ، تورك ديلينه وگنه‌ل تورك ادبياتينه داير [illegible] قارداشلق ده‌رگيسي اولماق اوزره چشيدلي ده‌رگيلرده زمان زمان بر چوق اراشديرمالر ياييملامشدر . بونكله برلكده اونك تاريخي ويا قانوني يازيلري نك ده آرقاسي كسيلمه‌مشدر(١) .

دونممزك ادبيات تاريخي ايچين ترزي باشي‌نك بويوك ئوكمي واردر . هله اونك ادبي اراشديرمالري يان دورسون . الشديري بيچيمينده يازديغي يازيلري دقته شايانذر . بو خصوصده اونك شو ايكي يازيسي بويوك ده‌گر طاشير :

١ ـ يازي يازانلرمز ، شعر دوزه‌نلرمز . قسار ١/٣ ص ٢٧ ودوامي .

٢ ـ قارداشلغك آلتينجي ييلي يازي وشعرلري قسار ٧/٢،١ ص ٢٢ ـ ٢٦ او ، بو ايكي يازيده ، قارداشلق ده‌رگيسينك برينجي وآلتينجي

---

(١) باق : وحيدالدين بهاءالدين ، عطا ترزي باشي ، الكتاب ده‌رگيسي ، بغداد ، صايي ايبل ٨ اوجاق ١٩٧٤ ص ٥١ ـ ٦٣ . بوراده عطا ترزي باشي‌نك اثرلري اوزرينده آيرينتيلي بر شكلده دورولمشدر .

ييللرينده يايبملانان ادبي ده‌گـر طاشـيان بر چـوق يازى وشعرلرى ، الشديرى وادبيات تاريخى آچيلريندن ده‌گرلنديرمشدر • بونلر ، توركمن ادبياتينى ارشديران هر كيمسه ايچين اينسيق توتاجق درجه‌ده ئركميلدر • بوكا علاوه‌ده اونك « هجه ترلى وگنج شاعرلرمز » (قار ٣/٤ ص ٢٢) آدلى الشديريه ايدلى يازيسينده ، بر چوق گنج شاعرلرك شعرلرينده‌كى وزن اقصاقلقلريني اورطه‌يه قويمشدر •

عطـا ترزى باشى‌نك سرپست شـعرمزه دائر اولان گوروشونه‌ده ده‌كينمه‌دن كيچميه‌لم • او ، ايلكين بو توز شعره قارشى سرت توتوم گوده‌رك اونو شـعر الانينداں بيله چيقارمشدر • فقط زمانله فكرينى ده‌گيشديره‌رك بر ادبيات آقيمى اولان سرپست شـعره ئه‌وه‌ت ديمـك زورنده قالمشدى(١) •

ترزى باشى ادبيات تاريخجيسى اولدوغو كبى ادبياتچى‌ده صاييلر • اونك ئوزه‌للكله بشير غزه‌ته‌سينده يايبملاديغى ادبى مقاله‌لرى ، بوگون تقديرله آنيلمقدادر •

باشليجه قايناقلر :

١ ــ وحيدالدين بهاءالدين : عطا ترزى باشى ، مجلة الكتاب ، بغداد ، صايى ١ ، ييل ٨ اوجاق ١٩٧٤ ص ٥١ ــ ٦٣ •

٢ ــ حديث خاطف مع الباحث التركماني عطا ترزى باشى ، قار ٥/٢٠١ ص ١٤ •

---

(١) بوكا دائر باق : سرپست شعر بولومى •

يازيلريندن ئورنكلر :

(مللي انقلاب وادبياتمز) بشلقلي يازيسيندان :

« ··· اسكيدن شاعرلر . يا وجدانلريني آجيلر ايچينده براقارق ، بويوكلره يارانماق آماجينه مدحيه‌لر يازار ، ريا پوستنه بورنيورلردى ، وياخود مللت ومملكت مسئله‌لريله ايكيلنمكدن چكيمسر قالارق الك فاضلا غـزل واديسينده اثرلر ويرمكه جاليشيرلردى . وياخـود ده بويوك بر قورقو وهيجان ايچينده بوجالايوب قالارق . الدن اله دولاشان . شعرلريله حريت هواسنك قورقوسي ايله غفلته دالمشلردى · فقط حقيقى ادبياتمز هپ بو ساحه‌يه انحصار اتمكده‌يدى ·

برنجي دنيا صواشينده عراقي اشغال ايدن انگليزلره قارشي دويولان نفرت حسلريني اينكين گيزله‌مه‌ين خلق ، نهايت اسكي اداره‌لرده تعقيب ايتديگي پوليتيقاسي يوزندن بونلري آچيغـه وورماق جسارتندن اوزاق قالمشدر · بو باقيمدان خلقمز ، بريجيك تسليسيني طانيماديغي خويرات وماعني دوزه‌نلرك ميني ميني سوزلرينده آرامشلردر · ديللره دوشن بو قبيل خويرات وماعنيلر ويا شعرلر هر زمان بويوك بر رغبت قازانمشدر ·

شـيمدي ايســـه ادبياتمـز ، ســومرگه جيلـرك‌كوتولكلريندن واونلـرى ده‌ستكله‌ين اســكى ظـالم ومستبد اداره‌جيلـرك فنالقلريندن قورتولماق يولني طوتمش بولونماقدادر · آرتق مملكتده اسه‌جك اولان حريت وعدالت هواسنه قارشي دويولان حسلر ، آنجاق طبيعي بر سير تعقيب ايده‌جك وادبياتمزده كنديـنه باشقه افقلر ارايـاجقدر ·

انقلابك هنــوز باشلانغيجينده وهـر باقيمدان تماميله اســتقرار ايتمگه چاليشـــماق بزم ادبياتمزده ياقينـــدن باشلاياجق اولان چيغـيرك ايشيغى آلتينده آديملرله باشاريلر صاغلاياجاغينه اينانمقدايز ··· »

بشير ٣ ص ١ ، (٧) آكيم ١٩٥٨

(دیله‌نجیلك صنعتی) باشلقلی یازیسیندان

« وقتیله یازمشدق : حیاتك طاتلی اولدیغی قدر ، آجی وغریب جلوه‌لری‌ده واردر ... انسانلر آراسنده عزت نفسنی کوچومسه‌ین حتی هیچه صایمش بولونان بر زمره‌نك یوزسزجه یاشاماغه ئوگره‌نمش اولمالری . بو جلوه‌لرك باشنده گله‌ن آشاغیلق دویغوسونك الڭ کوتو نورنه‌گیدر ...

کوچکدن بعض کیمسه‌لر ، محیطك ویا طبیعتك مرحمتسز فلاکتلرینه اوغرایارق ، سوز گلیشی ، بر قضا نتیجه‌سنده یاشایشنی قازانمه وسیله‌لرندن محروم قالارق دیله‌نمکه سوروکله‌نه‌بیلیر . بونلره بر باقمدن حق ویرمك دوغرو اولور . آنجاق بر چوقلری بو صنعتی بر یاشامه وبر قازانج وسیله‌سی صایارق دوام ایندیردیکندن بو گبی انسانلر بنی‌آدمك الڭ دوشوك صفتلی سیمالری اولارق طانینیرلر . بونلرده دیله‌نمه بر خسته‌لق حالنی آلیر . بویله‌جه آلشمش اولدقلری او پیس عادتی بر آن ایچین بیله ترك ایتمگی ایسته‌مزلر ... »

بشیر ۱۹ ص ۱ ۱۹۵۹/۱/۲۷

(گنچلرمزده آرانان وصفلر) باشلقلی یازیسیندان :

« وطنك بوتونلغنی ، ملتك وارلغنی ، ایچدن گلن صاف وصمیمی دویغو وچالیشقانلقلریله بیلگی ویوکسك کوره‌کترلریله محافظه ایتمه‌سینی بیلن وبویله‌جه شانلی استقباللی اللرینده توتمش اولان گنچلر ، بهارك یکی آچمش گوللری گبی اوززینده دورولماغه ده‌گن ئوکملی عنصرلردر .

.. هر شیدن ئوکجه گنچلرمز ، ایشلرنده واك چوق مکتب حیاتینده چالیشقانلقریله تانینمالیدرلر . درسلرینده باشاری صاغلامیان طلبه ، مللتینه یارارلی اولماقدان اوزاقدر ...

گنچلرمزده ارانان ئوكملى وصفاردن برى‌ده ... بيلگيلى ادام اولماق وصفيدر . بيلگيسز بر انسان دال ، بوداقسز قورو بر آغاجه بكزه‌ر . مللى دويغوسو نه قادار قوتلى اولورسا اولسون بيلكيدن محروم گنچلرك طوپلولغه قارشى ياپاجاقلرى ياردىملرى كوچومسه‌نير وده‌گرسز قالير . حتى بعضاً ضررلى بيله اولور ... بيلگى‌يه باش ووروماداں هر هانگى بر ثمره‌نك الده ايديله‌جگى شبهه ايله قارشيلانير . مدنى مللتلرك بو كونكو يوكسك سويه‌يه اولاشمالرى هپ چاليشما وچاليشما صوكنده قازانيلان بيلگى صايه‌سنده ولمشدر .

... گنچلرمزده آرانان ئوكملى بر وصفده اخلاق يوكسكلكيدر . اخلاقى اولمايان گنچلك سفالته محكومدر . گنچلر سادەجه چاليشارق بيلگى ايتمكله يتينمه‌مه‌ليدرلر . قوتلى وصاغلام اساسلره دايانان مللى اخلاق قاعده‌لرينه‌ده باغلى قالمالرى شرطدر . چونكو ، كوتو اخلاقلى ايدين گنچلر ، كولتورنى شر يولنده ، ايى اخلاقه صاحب اولانلر ايسه بيلگيلرينى مللتلرينك خيرى اوغرونه قوللاناجاقلردر ... »

قار ۲۰۱/۵ ص ٦٢ ـ ٦٣

(هجه وزنى وگنچ شاعرلرمز) باشلقلى يازيسينه‌دن :

« ... هجه ، شعرمزك ئوزه‌ل بنيه‌سنه اويان وخلق طرفندن تماميله بنمسه‌نن مللى بر وزندر . اسكيدن بو وزنك صنعت ده‌گرينى كوچومسه‌مش اولان ديوان شاعرلرى ، عروض وزننى بويوك بر دقتله ايشله‌مشلردر . خلق شاعرلرى ايسه هيچ بر زمان هجه‌يى قوللانمادن كنديلرينى آلامامشلردر . بو آراده خلق شعرينك اك گوزه‌ل اورنكلرندن صاييلان خويرات وماعنيلرك هپ هجه وزنى ايله يازيلديغينى گورمكده‌يز ...

هجه ایله یازیلان شعرلرك آهنگی ، بیلیندیکی کبی ، سادەجه سسی کسمەلریله اولچولور . متقطع قارشلغینده قوللانابیلەجکمز بو سسی کسمەلری ، هجه ، دوراق ودورغو کبی آدلرله آدلاندیریلمشدر . نتەکیم (آل) سوزجوکو (کلمه) بر مقطعدن عبارت اولوپ ، بر هجەلی صاییلیر . آلدی سوزجوکو ایسه (آل دی) بیچیمنده تقطیع ایدیلدیکیندن ایکی هجەلی ، (آلدیلر) سوزجوکو (آل دی لر) بیچیمینده اوچ هجەلیدر . بویلەجه هجه وزنیله بر شعرك هر قاناداندە کیچن بوتون سوزجوکلر طرزلو حالده عینی صاییده هجه (متقطع) دن قورولور ... شعرلك هر قاناداندە هجه صاییسی ایستر ۷ ایستر ۸ ، ۱۱ ، ۱۲ ، ۱٤ اولسون عینی شکلده قوللانیلمشسەوزن مطابقتی حاصل اولمش دیمکدر . یوق اگر بر قاناد ۷ هجەلی او بر قاناد ۸ هجەلی ایسه او شعرده وزن اقصاقلغی وار دیمکدر ... » قار ۳/٤ ص ۲۳ ــ ۲٤

(یازی دیلی ــ قونوشمه دیلی) باشلقلی یازیسیندان :

« ... خلق دیلی یازی یازماق هوەسنه قاپیلرساق بیك بر چشید لهجه ایلـه یازی یازمای زورنده قالیرز ... نتەکیم عراق تورکمنلرینك بیله چشید چشید لهجەلری واردر . حتی کرکوکلك بر محلەسی اولان (تیسین) خلقنك لهجەسی بیلـه بعض خصوصلرده کرکوك لهجەسندن آیریلماقدادر . کرکوکده مخاطب اداتی اولان (ك = صاغر کاف) یرینه (و) قوللانیلدیغی حالده تیسینده (ی) قوللانیورلر ..

عمومی یازیده خلق لهجەسنی قوللانماق اولماز . هر مللتده اولدیغی گبی بزده ده قونوشمه دیلی یانینده عمومی بر یازی دیلی واردر کی ، هپ بونی قوللانیورز وقوللانمالییزده .. آنجـاق فولقلـور اراشـدیرمالری ساحەسنه گـیرەن خصوصلرك خلـق دیلی ایلـه یازیلماسنده بر ضـرر یوقدر ... » قار ٤/۲ ص ۲۷

عبدالحكيم رژى اوغلو

١٩١٠ ييلينده كفرى قصبه‌سينده دوغدى · ايلك تحصيلينى اوراده يابدى · ١٩٢٧ ده بغداد ايلك ئوگره‌تمن اوقولينى بيتيرديكدن صوكره ئوگره‌تمنليگى كنديته مسلك ايدينْدى · اوزون بر مدت بو مسلكده دوام ايتديكدن صوكره امكلى‌يه آيريلدى · آيريجه ١٩٦٧ ييلينده توركمن راديو ئه‌وينك ، ١٩٧٣ده ده توركمن ادبياتجيلر برليكى‌نك باشقانى اولدى ·

١٩٧٥ ييلينده تاكريسينه قاووشدى

رژى اوغلو ، ادبياتله چوق ايلگيلنن بر ئه‌وده بويودى · باباسى مصطفى افندى يازار وادبياتچيدى · يازيلرينى زمانك (تصوير افكار ، حوادث ، دياربكر) غزه‌ته‌لرينده ياييملايان مصطفى افندى ، اوغوللرينى چشيدلى ادبيات تورلرينه واقف اولمايه ، نامق كمال ، رجائى ، ضيا پاشا ، توفيق فكرت ، محمد عاكف گبى ياراديجى شاعرلرك شعرلرينى ازبرلمه‌يه وبارز يازارلرك اثرلرينى اوقومايه تشويق ايده‌ردى ·

ادبياته ميل گوستره‌ن عبدالحكيم رژى اوغلو ، باباسيله بويوك ادبياتچى خضر لطفى وباشقه‌لرى آراسينده ياپيلان ادبى صحبتلرى قاچيرمازدى · بو دوروم ، اونك ادبياته قارشى اولان هوه‌سينى كوروكله‌دى · كنديتى بر اوقوما آشاماسينه گيچيردى · بونكله برلكده اونك دنيا ادبياتينه واقف اولماسى ، كندى دوشنجه وكولتور آلانينى ده گنيشله‌دى ·

گرچكدن رژى اوغلو ، توركمن ادبياتينى ، ئوزه‌للكله توركمن دوز يازيسينى بويوك بر درجه‌ده گليشديردى · ايلك اولارق كيمى ادبيات

توررونو ادبیاتمزه صوقدی ، بو یوزدن تورکمن ادبی یازیسینك ئوکجوسو صاییلیر ، کنه‌لکله ادبیات ، پیسکولوژی ، فلسفه آلانلرینده دورمادان یازیلر یازیوردی ، فقط اونك مکتوب دمرتیه خصوصارینده قارداشلق دەرگیسینده یاییملادیغی یازیلری ، کندیسینی یوکسك دبویوك ادبیاتچیلرك سویه‌سینه چیقاردی .

عراق ، بشیر ، آفاق غزه‌ته‌لریله قارداشلق ، برلیك سەسی دەرگیلرینده بر چوق یازی یاییملایان رژی اوغلونك آیریجه داها ایشیغه قاووشمامش بر چوق یازما اثری واردر .

رژی اوغلونك قوللاندیغی دیلی قونلی ، اسلوبی آقیجی وگوزەلدر ، سیچدیکی قونولرد یرلی ئوکەلر صوقدوغو کبی . فولکلورمزك ده اتکیسی آلتینده قالیردی .

رژی اوغلو ، ادبیاتده یکیلیکی توتاردی ، بو یوزدن ، فضولی خارج ، دیوان ادبیاتیندن هیچ خوشلانمازدی .

باشلیجه قایناقلر :

١ ــ زاهد البیاتی : حدیث مع الاستاذ عبدالحکیم رژی اوغلو ، قار ١٤/٤،٣ ص ٢ ــ ٣ .

٢ ــ عینی یازار : نبذة عن ادیبنا الراحل عبدالحکیم رژی اوغلو ، قار ١٦/٢،١ ص ٤ .

٣ ــ عبدالوهاب داقوقلونك یازارله یاپدیغی گوروشمه ، یورد ، صایی ١١٢ ص ٨ .

يازيلريندن ئورنكلر :

« سعيد بسيم » ده ئولدى باشلقلى يازيسيندن :

آه ۰۰! عزيز سعيد سنده بزى آرقه‌ده بيراقديغك بويوك بوشلقله باش باشه قويوويردك ۰ يازيقلر ، يالكزلغمز بويوك ياشاركن كيمسه‌يى كوجنديرمه‌دك ، قيرمه‌دك ، شيمدى بو ئولومكله بزلرى پريشان ايتدك قولسز قنادسز بيراقدك ۰ هپمزى بو ئولومكله كوجندردك ، اينجيتدك ۰ انسانك صاغلغنده سويلنمه‌ين ، ميــدانه وورلميه‌ن دوشنجه ودويغــولر آخرت يولجولغى باشلايينجه آچيغه وورولو ويرر ۰

ييللر اولويور زوالى سعيد ئولومك قورقونچ جاناواريله يوز يوزه قارشى قارشى‌يه اولديغينى بيليوردى ۰

حيات اوكا چكيلميان آجى بر يوك اولديغينى دائما بينديكلرينه احساس ايديووردى ۰ چوق يورغون وآرغيندى ۰ دنياسندن بەزمشدى آرتق ۰۰۰

ايچينده‌كى يانغينى ، روحنى وارلغنى كميره‌ن چاره‌سزلغى نــه قادار آجى وستمكار بر شكلده آچيغه ووريور ، « كور اوله‌سى انصافسز قدر » ۰۰۰

قار ٦/٥ ص ٢٤

(شعر طوپلومك اولمالى) باشلقلى يازيسيندن :

« كرچك ادبياتك ايكى بويوك قايناغى واردر ۰ طوپلومك كنديسى ، طوپلومك ئوز ديلى ۰ ادبيات يولنه ايشــيق طوتاجق ، ادبياتى مللتك كره‌كلى بر نسنه‌سى اولارق قبول ايدوب ، بوتون ادبى يازيلره طوپلومك

گوزویله ، حسیله باقابیلـه‌جك ، ادبیـاته ایده‌آلنی ، ذوقنی ، شوقنی چشنیسنی ویره بیله‌جك تك چقار یول طوپلومك وجداننه ، حریمنه ، دونمك وطوپلومك ئوز دیلنی قونوشماقدر . چونکو حیاتده هر شیك اصـل صـاحبی خـلق کتله‌سیدر . او طوتارسه هـر شی چوزولدی دیمکدر . »

قار ۱،۲،۱/۳ ص ۳۸

(کرکوگك سسی : خویرات) باشلقلی یازیسیندان :

عینی محله قهوه سنده‌یم . گونش حزیرانك شیمارقلغی ایچنده عادتا اورالغی قاصیتپ قاووریور . نه صولرك نه‌می نه اغاچلرك سرینلگی خفیفله‌تمیور شه‌نی ؛ولندیغم یردن چه‌وره‌مه باقیـورم . دویغولانماق گیچمشه دونماق الده ده‌گل . هر طرفم یه‌م یشیلدی . گوکلره قادار اوزانان خورمالقلر ، کسکین وسیوری چیزگیلری اولمیان یوارلاق آغاچلر ، نهـرك اوزرینه دوشنجه ، گیچمشك بوتون یورغونلغی ایله یاتمش صانکی قوجه تاریخك سه‌سنی دیکلیور . داها اوته‌لرده بـه‌م بیاض بادانالی جامعلری .. گوکللره حضـور واملی داغیتان قبـه‌لر . ویانی باشنده یوکسه‌لن نازلی ونازنین مناره‌لر . شو آنده قفام وروحم ، ماضی ایله برلکده یوقاریلرده دولاشیور .

نیه کندمدن گیچمشم ... نیه دالمشم ... دالیشم رؤیا ایله خیال آراسی بر شی .. بردن گوز قباقلرم آچیلر گبی اولدی .. تا اوزاقلردن چوق طاتلی ، چوق ایچلی بر دوست (سه‌سی) ایشیدیورم . بو سه‌س ایلیکلریمـه قـادار دوقونیور .. وارلغمی صـارصیور ، یانکـزلغمی اوقشیور ...

... دوداغ تیترەر
یەل ئەسر بوداغ تیترەر
گوزم یاری گورندە
دیز تیترەر دوداغ تیترەر

بو قویراتدە هنوز سەودایە قاپیلمش ، کوریە ، تازە وطغیانلی روحلرك بر صافیت حسرتی کورونور .. بورادە دویولان سەس ، بوتون تمیزلغی بوتون طبیعتلکی وبوتون صمیمتلە ایچدن گلن بر سەودا سەسیدر . بو سەس بر تجربەسز سەودالیەنك شکایتیدر ، سر یالواریشیدر . اونکچین بو خویراتدە باشقە بر طاد ، باشقە بر هوا واردر ...

... بو سەسدە یورد سەوگیسی ، قهرمانلق دویغولری واردر .. بو سەسی اکلایابیلمك ودویابیلمك ایچین ...

بو سەسی دویانلر شاعر اولور ، سەودالی اولور ، سەوگیلیسی یوردی ، سازی اولوسی اولور .

بو سەس ، هپ امید وخیاللرلە سوسلاو وزمانك گاه پیشی وگاه آردی صیرە سزلری یالدیزلی وپنبە عالملرە سورکلر ..

بو سەسدە گوکللر پیریل پیریل ، دیللر شیرین شیریندر ...

بو سەس ، حیاتی رؤیا ایچیندە گورەن .. گرچکلری مخیلەنك اویونلریلە سوسلەین .. زمان زمان اك قرانلق خیاللرە صاف وبراق شکللر ویرەن .. وزمان زماندە اك آچیق دوشنجەلری اسرار پردەسنە بورویەن .. بر سەسدر .. وبو سەس ، اکسیرینی مللتندن وطوپراغندن آلدیغی ایچین هیچ کسیلمز .. وئولمز ... »

قار ۷/۲۰۱ ص ۲۸ ــ ۲۹

« عزالدين عبدی بیاتلی قارداشمه » باشلقلی مکتوبوندن

« ... نــه یازیق کی ، بعضــا ده کوزلرمی بو طــاتلی رؤیالرمدن آچدیغمده وضوحسز بر زمانك ایچنده کندیمی یینه یالکز ... یینه بیتکین یینه شاشقین یینه مأیوس ملول .. یینه زندان قادار قرانلقلره داليورم ..

او اسکی حجره‌یه بکزه‌ر کی عمرك قدری
چکلمش افــق تســلی‌یه قــارشی پرده‌لری

یا هله آقشام غریبلکی آغیر بر حزن حالنده اوزریمه چوکرکن او وقت کندیمی دمیر بر قفسده قنادینك تویلری انصافسزجه یولونان بر قوشه بکزه‌تیورم .. گیجه‌یی آشماغه گونه گونشه اولاشماغه چابالارم .. چیرپنیر .. چیرپنیر هر قناد چالیشم قاتی قفسه چارپار .. آجیر .. آجیر .. او وقت قاره گیجه آشیلماز بر قارا دیوار گبی گلیر بکا ..

وگیجــه‌نك اوتــه طرفنــدن کوکلمك گوننی گونشنی نور عــالمنی بولماییںجه قاره دیوارك بر کوشه‌سنه چکیلر کندیمدن گیچینجه‌یه ده‌ك قاره قاره دوشنجه‌لره دالارم :

نه سه‌س نه آیدینلق .. گیجه‌نك بوش ئه‌وی
بو آقشام کوکلرك .. قندیلسز .. اللهم
ناصل بولسون سنی قرانلقده .. آهم .... »

قار ٤/٧ ص ١٨

(خلوصی) یه باشلقلی مکتوبوندن :

« ... بن شیمدی .. ییقیلان دمبدلرك پارچالانان ایدەاللرك انقاضی آلتندە .. مبهوت ومتحیر .. طوتوناجق بر شی .. بر تسلی قیرینتیسی .. بر آیدینلق [illegible] او مرحمت پریسینك . او هر زمان بزه امید ایشیقلریله باقان گوزلرینی بنه بولانیق گورییورم .. چونکه اك اوفاق بر امید بیله [illegible] گلیرسه گلسین .. [illegible] بر سحیح [illegible] روحمده درین گیزلی بر یاره [illegible] بنلگمده یر ایتمش .. [illegible] بسەمنی اوراده دائمی بر یاره کبی بر [illegible] آچمش . شمدی اوفاق بر سبب ایله بر هیچ ایله بوتون احساساتم بو آقینتی‌یه قاچییور .

آرتق قره بر دیوار کبی یاقلاشان استقبالك قورقونج منظرەسی قارشیسینده .. گونشلی ونشئەلی افقلره .. کیچمشه دونمك ایستەین گوزلرم ، اوراده ده سعادت واضطرابلردن باشقه بر شی گورمیور ..

اوزون بر حیاتك صوکنده بوتون او درین .. درین یاشاتان دقیقەلردن ییللردن قالان ایزلر .. صونوك خاطرەلر .

وگوزلرمك ئوکنده روحمك وصحتمك خرابەلرندن غیری بر شیلر گورمیورم ... » .

قار ۷/۱۱ ص ١٦

شاکر صابر ضابط

۱۹۱۳ ییلینده کرکوك شهرینده دوغان شاکر صابر ضابط ایلك اوقولی کفری‌ده اورطه اوقولی کرکوك‌ده لیسه‌یی ده بغدادده بیتیردی . ۱۹۳۷ ییلینده حربیه اوقولنه گیریپ ارته‌سی ییل صوبای اولارق مأذون اولدی . چشیدلی عسکری رتبه الیپ ده‌گیشیك یرلرده عسکری گوره‌ولرده بولونان ضابط ۱۹۵۹ ده آلبای رتبه‌سیله امکلیه آیریلدی .

کندینی تانیر تانیماز کتاپلره قارشی بویوك سیوگی گوسترن ضابط ، وقت قایب ایتمکسزین چشیدلی . اوزه‌للکله تاریخ وادبیات کتاپلری اوقوز واوندرك مراقنیسی اولور دی . ۱۹٤۱ دنبری کندینه ئوزگو بر ئه‌و کتبخانه‌سی قوران ضابط ، الك فضله ملی تاریخله اوغراشمایه قویولدی .

۱۹۵٤ ده « عراق ـ تورك دوستلغی » آدلی کتابینی عربجه اولارق یاییملادی . شاکر صابر ضابطك . ایچینده الك فضله چالیشدیغی دونه‌مسه ، امکلیه آیریلماسیندان صوکره باشلار . ۱۹٦۰ ییلینده عراقده تورکمنلرك تاریخچه‌سی آدلی عربجه کتابینی یاییملادی ، آیریجه او ، (۱٤) کوچوك وبویوك اثری‌ده یاییملامش بولونمقدادر .

شاکر صابر ضابط تاریخجیلگیله برلکده غزه‌ته‌جیلگیله ده تانینمشدر . ۱۹٦۳ ده « یارین » آدینده گونلك سیاسی بر غزه‌ته‌نك چیقارمارسینه دائر اذن آلدیسه‌ده ، چیقارامامشدر . بونك آرقاسینجه عراقده ایلك اولارق فولکلوره دائر بر ده‌رگی چیقارمایه باشلادی

« التراث الشعبي » آديلـه چيقـارديغي بـو دەرگـي ايچينـده ديلمـز اولمـاق اوزره چشـيدلي ديللـرده قونولر يايىميلوردى • بر سنه دوام ايدەن بو دەرگي ، شاكر صابر ضابطك كندي ايستهگي اوزرينه قاپاتيلمشدر • ١٩٦٤ده (عراق) آدينـده توركمنجه ، عربجه اولارق هفتەلك بر غزەته چيقاردى • (٦٢) صاييسي چيقـان بو غزەتەده ، چشيدلي قونولرده يازيلر نشر ايتدى • صوكره غزەتەيي ، آيلغه چيويرەرك بر دەرگي حالينه صوقدى • طبقي غزەته گبي عربجه ، توركجه اولارق چيقان بو دەرگينك باش يرزي مشهور تاريخجي مصطفى جواد ايدى • ٨ صاييسي چيقان بو دەرگي ١٩٦٨ ده قاپاتيلدى •

چيقـارديغي بو غزەتەلرده چشـيدلي اوزەللكله تاريخ ، اخـلاق وفولكلور آلانيلرينده يازيلر يايىملايان شاكر صابر ضابط ، آيريجـه قارداشلق دەرگيسيندەده عيني قونولرده يازيلر يازمشدر •

گوچكدن شاكر صابر ضابطك تورکمن تاريخينه ، ادبياتينه ، وفولكلورينه بويوك خـدمتي اولمشـدر • بو آلانده يايىملاديغي كتـاپ ويازيلري بوگـون بويوك بر دەگـرله آكيلماقدادر • اونك توركمنجه اولان باشليجه اثرلري شونلردر :

١ ـ عراق توركمنلري آغزنده آتالر سوزي بغداد ١٩٦١ •
٢ ـ كركوكده اجتمـاعي حيـات بغـداد ١٩٦٢ • بو كتاپده فولكلور قونولريله برلكده : كولتور ، صنعت ، ادبيات وباصين ايله ايلگيلي بر چوق ئوكملي قونولرده بولونمقدادر •
٣ ـ بيات عشيرتي حقينده تاريخي بر آراشديرما •

٤ ـ بونكله برلكده او چشيدلى غزه‌ته وده‌رگيلرده يايبملاديغى بر چوق يازيلرينى برر كتابجيك شكلنده نشر ايتمشدر :

أ ـ ضابطك گوز ياشلرى ، بغـداد ١٩٦٨ ٠ بوراده قارداشلقده نشر ايندكى ايكى يازيسى : (قارداشدن قارداشه نصيحت ، آدم اوغلنده عقل ، بزده بر درد) ير آلمشدر ٠

ب ـ ضابطك مكتبى ، بغداد ١٩٦٨ ٠ چشيدلى قونولرده سه‌رى حالنده عراق غزه‌ته‌سينده يازديغى يازيلرى قاصامقدادر ٠

حـ ـ ضابطك گوزگوسى ، بغداد ١٩٦٨ ٠ (صبرم ، گوجم بيتدى قونوشمويورم) آدينده عـراق غزه‌ته‌سينده سـه‌رى حالنـده يايبملاديغى يازيلريدر ٠

شاكر صابر ضابطه دائر بيلگيلرى كنديسيندن ايدينندم

يازيلريندن چشيدلى اورنكلر :

« (داولجى اولسون ئوز طويى اولسون) ديمشلر ٠ او كنـدى طوينده الده‌كى داوولى اويله گوزه‌ل وورارگى ذوقليلره ذوق ويرر ٠ ذوقسزلره ذوق ئوگره‌تر ٠ هالاى باغلانير ايچيم ايچيم اگلنجه‌يه دالار ٠ داولك سه‌سى وار اطرافده‌كيلرى ، ايسـتر ايسته‌مز ايشيتمگه مجبـور ايده‌ر ٠ كندى كنديسينى ديگرارينه فرض ايده‌ر وايتديرر ٠ » عراق : صايى ٤١ ، ضابطك مكتبى ١٣ ٠

« يازى يازمق ايچـين دوافـع ايسـتر ، يازينـك قيمتى يازارك ايچينده ييرلشن شعورك هيجانيله ايلگيليدر ٠

بر شـيلر اولسـون دوشنجه‌سيله يازيلرمك ، بعضـاً اولوليـور ارقداشلرك گوكللرينه طوقونانلرى واردر ٠ اما كيمدن وكيمك اولديغنى

بیلنلو هر حانده مسحکارق یولینی خاطرم ایچین طونار وعفو ایده‌جکلرینه امیم ·

صاف بر الی ایپی یانمش بر انسان طیشاریه صاچان بر هیجانده بعضا اطرافنده‌ده تماس ایدر ·· » عراق ٤٥ . ضابطلك مكتبي ص ٢٣ ·

ارقداشلر : گندی اطرافمزده (دونمیه‌لم) ، ایدارنلك غایه‌مز اولسون · مسئله‌لرمزه بسیط گوزله باقمیالم · حقیقتلری آرییالم (آغا بنم) دوشنجه‌سیندن واز گیچه‌لم · دنیایه گورمکی سرده‌ن ده فایدالانالم · بر آزده (انکار ذات) ایده‌لم · ممت رغروئده چالیشمالی ، هر شیدن اول دوغرولق ... بی انسانلری اولدیغی گبی ایی تانیمق ... سخصی بوش غروردن تجرد ایتمکدر ·· تاریخ ... مستحق اولمیالم · » عراق : صايي ٤٨ . ضابطك مكتبي ص ٢٧ ·

ارقداشلر ... بریده یوز حیریرده · ایکینیکی یاراتان سیویمسزلگی دوغوران ، دارغینلغی قیزغینلاشدیران ، یوزده دوست ، ایچده زهیر طاشیان ، آرامزده‌کی فنالری اراپوب بولماق وموملاماق ایچین عقلی قوللانیرمماق . کندیمزی ، دوست ودوشمانمزی طانیرز ، ارامزده اصاییش ، دوستلق ، قارداشلق ، برلك هوالری أسه‌ر تهلکه‌لر آزالیر ویوق اولور ، اجتماعی حیاتمز تکامل ایده‌ر · کندیمزه ، چوجوق وطورونلرمزه گره‌گلی قازانچلری بوگوندن الده ایتمش اولورز · اولو تاکریدن ایسته‌گیمز (بزه عقل ویر اولمالیدر ·· (بیله‌نه سیوری سینه‌ك ساز ، بیلمه‌ینه داوول زورنه آز · » قارداشلق ٥/٩ ، ضابطك گوز یاشلری ص ١٦ ·

ضابطك گوزگوسیندن :

١ ــ اوقوتماق ویازدیرماق ، بیتکییه صوویرر کبی مملته حیات ویرر .

٢ ــ لوگره‌نجی ایکن (سوز اوسعطه‌سی) ایشه اتیلرلرکن (دیل کسیك باش سلامت) دستورینی طوتدقلرینی گورییورز .

٣ ــ یوز کره آلدانادم ، بر کره آلداتمایی دوشونیورم .

٤ ــ (١٠٠ ــ ١٥٠) ییل صوکره‌کی طوروئلرمزه ، بر مکتوبله آچیقجه دورومزی آکلاتدم ، بزه یا کوله‌جکلر زیا آغلایاجاقلر . بلکی‌ده هر ایکیسی‌ده ..

٥ ــ ئه‌وده ماصاسی باشنده دردلره چاره دوشونوب قونوشان عقل قوجه‌لری ، کوجلرینی صوروملی ماصالر لوکنده کوستره بیلسینلر .

٦ ــ حیات اوزون عمرله ده‌گل ، گورولن ایشلرله ئولچولر .

٧ ــ دیگر دوشمنجه‌لری ایشیتمك ، اویغونینی قبول ایتمك بشاریلغك بر یولیدر .

« قارداشدن قارداشه نصیحت » باشلقلی یازیسیندن :

قارداشلرم قصوره باقمایکز ، شو باشلق بلکی‌ده چوقلرینك خوشنه گیتمیه‌جکدر . حقلیدرلر ، نصیحت زور ، نصیحتی‌ده قبول ایتمك زوردر . بونکله برابر ینه قونوشاجغم ، نه دیرسکز دییکز .

چوق قونوشان ، چوق چالیشان البتده خطالی کورولور . خطا ایشلەمەمك ایچین چکینگه‌نلك ، ایدیال صاحبلری انسانلره زور گله‌جگی محققدر . براق خطالر بولونسون ، یاکلشلرده گورولسون ، یترکی طوتولان یولدان آیریلمامالی ، مللی وجدانی تطمین ایده‌جك ایشلرده یاپیلمش اولسون ! البت خطالر ارانیر وگوستریلر ، ئه‌وەت بارلی آغاج طاشا توتولر ، دیمشلردر » . قار ٥/٨،٧ ص ٣٨

رفعت يولجو

كفری‌ده دوغدو ۰ ایلك اوقولو اوراده بیتیردی ۰ صوكره كوی ئوگره‌تمن اوقولندن مأذون اولدی ۰ ایكی ییل ئوگره‌تمنلك مسلگینده چالیشدی ۰ لیسه‌یی ، خارجی امتحان ویره‌رك بیتیردی ۰ صوكرا (دار المعلمین العالیة – بو گونكو اگیتم فاكولته‌سی –) یی بیتردی‌و اورطه اوقول ئوگره‌تمنی تعیین ایدیلدی(۱) ۰

ایلكین عربجه چشیدلی قونولرده یازیلر یازان رفعت یولجو ، داها صوكره بشیر غزه‌ته‌سینده وقارداشلق ده‌رگیسینده بر سورو توركمنجه یازیلر یاییملادی ۰ عـراق توركدن ادبی مقاله‌سی یازانلرك ئونجوسو صـاییلان رفعت یولجـــو ، یازیلرینـده الك فضله سوسیال قونولری ایشله‌مكله اولك صالدی ۰۰ او ، آیریجه چشیدلی یازیلرینده ، دده‌لرمزك یادگاری اولان خویراتلـــرمزدن ئورنكلـــر آلارق فولكلـــورمزی ده جانلاندیردی ۰ رفعت یولجو ، یازیلرینی گنه‌لكله بسیط بر دیلله یازار ۰ اونك « بر خاطره » آدلی یازیسی بر شاه أثر دییه نیتله‌نه‌بیلیر كی ، ادبیاتمزده ألك ده‌گرلی وسویه‌سی اوستون یاپیتلردن بریسی صاییلیر ۰ شاعرانه بر اسلوبله یازیلان بو یازی ، ئولومه قارشی بر انسانك میدان اوقوما (تحدی) سیدر ۰ بو یازی صنعت باقیمیندان اوته‌كی یازیلرمزه قیاساً چوق اوسطه‌جه ایشله‌نمشدر ۰

---

(۱) رفعت یولجـونك بیوغرافیسینی ، داییســی خورشـید كاظـم‌دن ایدیندك ۰

یازیلریندن سیچمەلر

بر خاطره

ای غیرتسز حیات ! ای وفاسز اویونجقمی صاندك شو اوکسز انسان اوغوللرینی کندینه . یوقسه ! ذاتا بو کونك انسان اوغوللری‌ده سکا باقاراق بونجه غیرتدن افلاس ایتمش اولدیلر ...

دەرین ، تکسینتیسز بر سکونته بورونمش ماتم دریاهنده سندەلەمش باغداش اوتوروبورسك ، شو مدنیت دەنیلن قورقونج جنوارك باش دوندیریجی آلداتیجی پارلاقلقلریله مست اولمش کورلەین دومانلانمش یوارلاق باشنی ، یورغون اوموزلرك اوستنده آغیر آغیر کوج حال طاشییورسك ، سنك دەگلمش کبی ــ بوینك ذاتاً بر قیل قدر اینجەلمش آرتق ، کونلرك کتیردیگی نانکورلقلرله صاللانییور ، دونییور ، روزکارلرك آمانسز أسینیلری ثوکنده ، کوزلرك نەملی ، یاشلار بوغولمش ، پینارلردن بر تورلو جوشوپ ایرماق آقما یولونو بولامییور ، اما کی کونـدوزك آیدینلرینه . کیجەنك ایشسیقلرینه قیماشیرجەسنه پردەلنمش سرسم سرسم باقیورسك . سسزجه کلیپ گیدن ، دورمادان دونەن ، برەر کولگه کبی صیرا صیرا دولاشان انسان کومەلری ییغینیور داغیلییور ، بونلری اوزلرنی دەکل‌ده . قرانتیلرینی ، اینانیلماز بر رؤیادایمشسك کبی قاریشیق قاریشیق کورویورسك !..

دالغین دالغین بو باش دوندریجی گیردابك اورطەسنده باشنی یاندان یانه صاللاتدیغك سوره بوینجه ، زمان چرخندەن چیقار ، دنیالر دورغونلاشیر ، هر شی بر سکونته بورونور .. بر آرا تکسینیر صارصیلیر ، بر آزده آییلیرسك !.. چورەنی ایبجه بر کوزدن گیچرر ،

وار یوقلری اینجه‌له‌مه‌یه قویولیرسك ‥ بر آرادیغك اولاجاق ، بو کره : غملی ، غمسز ، آغلار ، گولومسر ، گلن گیده‌ن بوتون چهره‌لره باقارسك ‥! شیمدیلك گوموت قازانلرك ، مزار طاشی یونتانلرك اللدن قورتولمش ، یللزلرك آلتنده هنوز گونلری قالان چهره‌لره باقا قالیرسك . صورتی آصیلی . گوزلری آیرق تیتره‌ك دوداقلی چهره‌لرك آراسندن گرچکدن تك بر چهره‌یی آرار دورورسك !‥ هر زمان ارامازسك اویله تك بر چهره‌یی ‥ زیرا اویله بر چهره‌یی آرامایا لزوم یوق ذاتا ‥ سن وارکن چهره‌لرده جانلی جانلی یورگنده گوکلنده ئولمز یاشار قالیرلر ‥

گینه بر گون ، زمان سنکله وجداننده قاباراق یاشیان سه‌وگی آبده‌سنك آراسنده گوزوکمز بر پرده‌یی اندیری ویرر ‥ گینه بر سوزه ایچین دومانلی قارانتیلر آراسندن سوزولره‌ك سیره‌کله‌شیر گوکلدن بیتمزسه ، گوزوندن قایب اولور گیده‌ر . گوزدن اوزاقلاشاراق آیریلان جانان ، بوتون وارلغنی گمیره‌ن بر بوشلق یاراتا بیلیر ‥ انسان ایچین بوشلق ده‌ییپده گیچمك ، انصافسزلغك الك اوته‌سیدر ، قلبلرده آچیلان بوشلقلری آنچق بویوك تاكری ئوز صبر وتسللی سیله دولدیرابیلیر . اونو دولدورا بیلمك ایچین وجودنك دیشیندن اوصانیرده مأیوس قالان عاشق گوزلرینی بیننه چه‌ویرر ، یوره‌گینی آغزینه دوکر ، وجدانیی روحنه دونده‌رر ، وارلقدن ، وجوددن تجرد ایده‌ر ، ئوز ایچینه ، وجودنك چوقورلقلرینه دالار ، وجدانك بوشلغندن دوشه‌ن تابلویی آرار ‥ بولماداں گری دونمه‌سی هیچ اولمامشدر ، انسانلق یولجولرنده ‥

سن اوزن اریر ، بر هیچ اولدیغك زماندر كی ، بردن بره آرادیغك تابلویی قرانلقلر آراسندن آچیله گلدیگنی گورمش اولورسك ‥ اوراده ،

اوزاقلرده ، چوق اوزاقلرده قاپاراق دوران بر تابلو ·· چیز گیلری حافظه صفحه‌لرینی دولدیران برەر خاطره ··

شـــو اوفـــاجق تك کلمـــه قولاقلرنده چینلانـنجـــه ، قافـانده شمشکلرچاقار ، سونمز بر ایشیقدر آچیـلی ویرر ·· ایچنـــده یر یر پرده‌لر آچیلر ·· زمـان زمـان سونمش ، ایتمش صاندیغك یاقین ویا اوزاق کیچمشـــك کورونوشلری بربرینی قاوالار کلـــیر : روحنـك دەرینلکلرینه دالدیغك بو آنلارده ، حیاتك شو اونوتولمش تابلولری ، ایچ اوزلرینك ثوکندن سیره‌ك تیتره‌ك صیرا صیرا کیچرکن ، سن‌ده بونلردن بر ایکیسینی سیچر دورورسك ·· اك اینجه آیرینتیلرینه وارینجه‌یه قەدەر سوزەر باقارسك · کینه زمان بوراده دورویور ·· اونانماز حیات آلایی باقیشلرله سرســم سرسم ثوکنـــده سنده‌ن قالیر ، ســـنده باقییورسك ! ··

··· بهارك پارلاق گونش ایشیقلری آلتینده برەر سرپنتیلی کولکه گبی گلیپ ، هیچ بر ایز ، أثر بیراقمادان کیچن بز انسان قرانتیلری ، غفلتك برەر قوربانی گبی بیللرك اسینتیسیله سوپریلیر ، ییغین ییغین صولرك یوزنده بریکن صوك بهـار یاپراقلری گبی آقار گیده‌رز · بو دنیادان گوچو ویرینجه ، صانکی شو انسانلق اورمانلرینه کیرمش بیله ده‌گلمشز ·

بیك بر فنالقله دولو شو کروانلر قوناغی ، ایی انسانلری زمانندن اول کوسدیرر ·· هر بری باشنی آلیپ ، ابدیت قوناغنه یوله چیقمایی کندیلرینه راحت سـیچرلر ·· گیده‌رکنده ارقادان آچیلـر ، اوزونتی وحسرتلرله کروانده قالانلری یاقارلر ·· ذاتاً بزلر هر هانگی بر یولك

دونمنده ارقایه باقاجق اولورساق ، حسرتلرله اکاجاغمز بر چوق اثرلرك سیاه قرانتیل گولگه‌لره بوروندیگینی گورورز ۰ اونك ایچین‌در کی ، بر چوق ایی قلبلی وارلقلر ارقایه باقمادان ازه‌لی کروانك یولنه دوامله نه بال نه‌ده موم یاپمادان ییقمادان ، بو اصلسز آستارسز افسانه‌یی صوکه اردیرمه‌یی سه‌وه‌سه‌وه بنلکلرینه آرمغان گبی سیچر آلیرلر ۰۰

بو یولی اننه بوینه گوره‌ن بر دونه‌بیلسه !۰۰ نه‌لر اکلاتاجق ، کیملرك گلوپ گیچمش اولدیغنی بر صایه‌بیلسه ، نه افسانه‌لر ، نه مصالر نوگره‌نمش اولاجاغز ۰۰ گلوپ گیده‌نلر ایچین نه فرطنه‌لر قوپمش ارقالرندن نه گوز یاشلاری ، یوره‌کلردن توته‌ن آجی حسرتلر ۰۰ باصامادیغمز هر آووج طوپراغك اکلاتابیله‌جك رومانلری حکایه‌لری واردر ۰

هر گیچن یولجو ایچینده دیشنده ، زمانك صیغمادیغی نه اومیدلر نه‌دیلکلری یوره‌کلرنده طوپراغه ، قره طوپراقلرك چوقورلرنه گومه‌ر گیده‌ر او اومیدلر ، او دیلکلرده صاحبلری گبی ــ ارقالرنده‌ن بوروم بوروم ، اینجه مور دومانلر لوله‌سی اولارق یوکسلیر گوکلره ۰۰ صورادانده ، چوق سورمه‌دن زمانك اوفله‌مه‌سیله داغیلیر گیده‌ر ۰۰ هر شی هیچ اولور ۰۰۰ »

قار ۳/۹،۸ ص ۴۳ ــ ٤٤

« صایغیسزلق دەردی » باشلقلی یازیسیندان :

« انسانلری گرچك انسان یاپان کندینی اکلایا بیلمه‌سیدر ۰ ایشك دوغرولیغنی آندیران بو سوز بر آن ایچین یرسز گوروله‌بیلیر ۰۰ اما ،

حقیقتده چوق ده‌رین بر « اماسی » یوق ده‌کلدر .. انســـان ده‌ییینجه کلیشی کوزه‌ل یاشایان ، بلکی یرلرده سوروکله‌نه‌ن بر مکانزمه ده‌کلدر . چوق یوکسک ، بر بوتون اولا بیله‌جك قدر کلیشمش بر طوپلوم اورکانی اولارق خاطره کلمه‌لیدر ، بو انسان ... حقیقی انسان یاشاماق ایچین ده‌کل ، هر زمان ایچین بر وار اولماق ، ویالکز وار اولماق ایچین ده‌کل ، اوته‌کیلرله و اوته‌کیلرك یوجه‌لمه‌سی ایچین یاشاماسی کره‌کن ویاشاماسنی بیلـــه‌ن بر واراق دییه اکلانمالیدر دوغـــرو انسان . کرچك انسان ایلکیلریله ، علاقه‌لریله دوستلقلریله ، بر بوتون طوپلوم ایچـــین وبر بوتون انسانلق ایچین یاشامالیدر .

اوزه ده‌که‌ر
ییل اسه‌ر اوزه ده‌که‌ر
کل دوز اول یولیو طانی
بر کون اوز اوزه ده‌که‌ر

هیچ بر زمان انســـان یالکـــز ئوز باشنه . یالکز ئوزی ایچـــین یاشیاماز !... او آنجق بر طوپلوم ، بر مللت ، وبر بوتون انسانلق چرچیوه‌سی ایچینده کندی وارلیغنی بولابیلیر . قورر ویاشادیر .. بو کرچکدن آیریلاجاق اولان هر هانکی بر کیشی سوروسندن آیرلمش قویونه بکزه‌ر اکری صاپانلری جانوارلر قاپار .. حیوانده اولدیغی کبی انسان عالمنده جانوارلری واردر ...

انســـانلری بوتون معناسیله انســـان یاپان ، انسانلر اراسنده بنلیکنی قورویان ، طوپلوم وانسانلق آلاننده یرینی کوستره‌ن ده‌کـــر واولچولرك باشنده : اونلری بر برلرینه باغلیان ، چوزولمز ، ییقیلماز

وقیریلماز قارشیلقلی صایغی ، حرمت وشفقت دویغوسی زنجیرلرینك زمان بوینجه کسیلمه‌مه‌سیدر .. آنجـــاق بو صایه‌ده طوپلوملر ومللتلر : حریته ، دوغرویه ، ایی‌یه گیده‌ن مدنیت کروانبی ، حیات یولنده زمان دوردوقچه امانتله دوام ایتدیره بیلیرلر :

آرخه باغلار
باغوان صو ارخه باغلار
مللتلری ، بر سیوگی ، برده صایغی
آرخه به ارخه باغلار

بو انسانلق باغلارینی نسلدن نسله قوپماز بر حالده دوام ایتدیره بیلمك ، طوپلوم ومللتلرك اوزه‌رینه دوشن برر حیات وظیفه‌سی اولدیغی قدر ، هر انسانه وهر کیشیه دوشن بر ئوده‌ودر ... »

قار ۱/۸ ص ٤٠

محمد خورشید داقوقلو

۱۹۳۲ ییلینده داقوقده دوغدی ۰ ایلك اوقولو اوراده بیتیردیکدن صوکره بعقوبه کوی ئوگره‌تمن اوقولنه گیردی ۰ ۱۹۵۲ده بو اوقولدن مأذون اولدقدان صوکره ، ایلك اوقول ئوگره‌تمنی اولدی ۰ حالا بو ئوگره‌تمنلیگی یاپقدادر ۰

داقوق ، امام زین‌العابدین ، حویجه وداها صوکره کرکوك گبی چشیدلی یرلرده ئوگره‌تمنلك یاپان محمد خورشید داقوقلی‌ده یازی یازماق دوشنجه‌سی ، قارداشلق ده‌رگیسینك یاییمه آیاق باصماسیله اویاندی ۰۰۰ یازدیغی ایلك یازیلر ، بو ده‌رگیده یر آلییوردی ۰ چشیدلی فولکلور قونولرینی طوپلاماقله یازارلغه گیره‌ن داقوقلو ، اك فضله بیوغرافی ، غزه‌ته‌جیلك تاریخی ، الشدیری تورلرینده یازیلر یازمقدادر ۰ آیریجه دیل بیلگیسینه دائر یازدیغی یازیلرله تانیلان داقوقلونك بر قاچ حکایه‌سی‌ده واردر ۰ اوزرینده دوردغمز دونه‌مده (بر دوغوم گیجه‌سی ـ قار ۲/۹ ص ۳٤ ـ ۳۵) آدلی حکایه‌سنی یاییملادی ۰

بو حکایه ، قاریسی زور بر دوغوم گیچیره‌ن بر قوجانك بو توتومه قارشی پیسکولوژیك دورومونو اکلاتیور ۰ جمله‌لری اوزون اولان بو حکایه ، انسانی آچیدان حرکت ایدییور ۰ یازار بونو داهاده گنیشله‌ته‌رك اله آلا بیلیردی ۰ چونکو او ، قارینك ئولوم‌سببنی ، گورونمیه‌ن دقتورك اوزرینه دوغرودان دوغرویا اولمیارق آتیور ۰ فقط بو خصوصده دقتوری دعوت ایدیپ گلمه‌مه‌سینی بیلدرمش اولسایدی ، داهاده باشاری صاغلیا بیلیر دی ۰ بوتون بونلره رغماً اونك « سوقاق قاپ قرانلق

روزکار خزلی اسیور . هر طرفی بر سکونت مزارلغی اگدیرر بر سسزنك قابلاشمەدی . گبی سوزلری . كندیسینه بو آلانده بویوك اومیدلر وعد ایدیوردی . اما نه یازیق کی اوده حکایه آلانینی ترك ایتدی .

١٩٦٥دە (کیف نتعلم اللغة الترکیة) آدلی کتابی یاییملایان داقوقلو غزەتەجینك تاریخمزە دائر یەدیعی ونادرجە آراشدیرمالریەدە وقت چکمکدەدر[1] .

یازیلریندن سیچمەلر :

(یالگز آدی قالمش بر کویمز) باشلقلی یازیسیندن

« بوندان قیرق ییله یاقین اول داقوقك بر قاچ کیلومترە گونەی باطیسینده لاصین آدلی بویوك بر تورکمن کویی واردی ، شمدی بو کویك بلبللری اوچمش گوللری آچماز اولمش آغاجلاری قورومش ، ئەولری ، بارقلری ییقیلمش برر خرابەیە چەوریلمش ، الك نهایت خرابەلری بیله چوق گورمشلر اونو دە یر یوزندن سیلمشلر . بو گون یالگز بر قاچ ماعنیدە وداقوق چایندن آیریلان (لاصین آرخی) دەنیلن وکندیلرینه صو گوتورمەیەن بر آرق قالمشدر . ئەوەت یالگز آدی قالمش بر کوی .. بر زواللی کویمز ...

وقتیله داقوق چایندن صوینی آلان (لاصین آرخی) امام زین‌العابدین کوینك باغریندن گیچەرك داقوق بوجاغنك یورەگینی صولایه صولایه

---

(١) داقوقلونك ١٩٦٨دن صوکره دیل بیلگلیسی آدلی بر کتابیدە چیقدی .

لاصين كوينـــه يوئەليردى . ايكـــى قارداش كويك ســـلامنى اورايه گوتورردى ، زمرد تارلالره لالەلى نرگسلى وقويون گوزلى قيرلره بر قات داها جانليلق باغيشلاردى . بوگون ايسه اوزگون اوزگون آقماقدا اسكى شاقراقلغى ، گچمشدەكى ازگيسى قالماماقـدا ، ئوكسـوز طوپراقلـره ئوكسوز اولارق صو گوتورمكدەدر .

لاصين آلتى لالادى
يارك گوزى آلادى
كيمسه آصيل آختارمير
بو گون رغبت مالادى ... »

قار ٣/٤ ص ٢٧

(بر دوغوم گيجەسى) باشلقلى حكايەسيندن :

« ... گيجه ساعت اوچه اشارت ايديوردى ، آى هنوز كنديني گوسترمش زيفيرى بر قرانلق سيم سياه بر چـــادر گبى هـــر طرفى قابليوردى .

ياپيسى چاموردن باجاسز پنجرەسز انسان اوغلونك ياشاماغنـــه هيچده ال ويرميەن بر قولوبەنك كوشەسنده اوزانمش ال اياقلـــرى تيتريور ، گوزلرى صولغون بر قاچ ساعتدر ، خيلى ازيت چكديگى بر ايز گبى يوزنده اپ آچيق گورولكدەدر ، يورەكسزلكدن يالكز اينلييـــه بيليوردى . قارشيسينده عمرنك صوك ياشامقده اولان اختيار ابەقادين اوطوريور . شـــهرك وقتيله بريجك ابەسى اولوركن هر كس طرفندن طانيلمش بوتون كيمسەدن صايغى گورەركن شـــيمدى فانتـــازى ابەلر تورەديگى ايچـــين اونودلمش ، گليرى ، صويى قورومش بر دگرمنـــه

دونمشدر ...

زواللی قادینك صانجی وأللری کیندکچه آرتیور ، اوزرندن هر دقیقه بر ییل قادار کیچیوردی . بهیه تیزه ایسه بر شاشقینلق دورومنه کورونیوردی . او ، هیچ بو قادار عذاب چکن بر قادینی دوغوردرمامشدر . هر ایکی لحظه‌ده بر قاپی ئوکنده دوران آدامه باقیوردی . باقشلرنده معنالی افاده‌لر واردی . زواللی آدام افاده‌لری اکلامامش ده‌کلدی . او هر شه‌یی کوکندن کیجه‌رمشدی . دوقتور کتیرمك قولایدر .. اما جیبده ایکی ... ولماینجه نه یاپا بیلمیوردی . هله (اجرت قدمیه) پاره‌سی اونو داها اوزویوردی . بر ده نه حسرتله کیجه‌نك بو صوك ساعتلرنده دوقتورك قاپیسنی چالساك . عاقلی بر جرأتله اونی پاره‌سز ئه‌وینه گتیرسك ....

قاپیدن دیشاری فیرلادی . سینیرلری یك بوزوق دوشونجه‌سی دارماداغین آغیر آغیر ادملرله ایلرلیوردی .. سوقاق قاپ قرانلق روزکار خیزلی اسیور .. هر طرفی بر سکونت مزارلغی اکدیرر ، بر سسزلك قابلامشدی ، ایکی‌ده بر کوپك حاولاماسندن باشقا بر شی ایشیدیلمیوردی . چارشی‌یه واردی . صاغ طرفده ایکینجی بر سوقاغه گیردی بر دورت یولله قارشیلاشدی . اوراده‌کی بکچی‌نك قلاووزلغیله دوقتورك ئه‌وینی بولدی ... »

قار ۹/۲ ص ۳٤ ــ ۳٥

ابراهيم داقوقي

١٩٣٢ده داقوقك سراى محلەسينده دوغدى . بر قاچ ييل ايلك اوقول ئوگرەتمنلگى ياپدقدن صوكره ١٩٦٠ده ارشاد باقانلغينه نقل ايديلدى . بو صيرالرده حقوق فاكولتەسيندن مأذون اولمش بولونيوردى . ١٩٧٥ده آنقره اونيڤرسيتەسى حقوق فاكولتەسينده دكتورا ياپدى . صوكره بغداد اونيڤرسيتەسى ادبيات فاكولتەسينه نقل ايديلدى .

ابراهيم داقوقى بر غزەتەجى اولارق ده تانينمشدر . يازيلرى بر چوق غزەتە ودەرگيلرده ياييملانمشدى . آنجاق او ١٩٦٠لره قدر هپ عربچـه يازمشدى . ١٩٦٠ده آتانديغى ارشـاد باقانلغينك توركمنجه چيقارديغى يگى عراق دەرگيسينده بر چوق ترجمه ويازيلرى ياييملادى . آيريجه او ، قارداشلق غزەتەسينده ئوزەللكله ايلك صاييلرينده بر چوق يازى نشـر ايتدى . آنجاق بو يازيلرك هپسى عربچـه ايدى . ١٩٦٣ ييلينـده بـر فولكلور دەرگيسى اولارق چيقـان « التراث الشـعبي » دەرگيسينك باش يازارى اولدى .

١٩٦٢ دەن بو گونه قدر بر چوق كتاب ياييملادى . توركيەده نشر ايتديگى « عراق توركمنلرى » آدلى كتابى خارج ، بو كتابلرك هپسى عربجەدر .

ابراهيم داقوقى‌نك آراشدرديغمز دونمـده (١٩٥٨ ـ ١٩٦٨) يگى عراق دەرگيسى خارج هيچ بر يرده توركمنجه يازيلرينه راصتلامادق .

یازیلریندن ئورنکلر

« تورکمن خلق ماعنیلرینده خوریات » باشلقلی یازیسیندن

تورکمن خوریاتینده اولان داغ ، دارمــان ، راقب ، ســیوگیلی ونامرد کلمه‌لرینك اوزه‌ل بر اکلاملري واردر . زیرا (داغلر) شاعرك دویه‌یغي آجیلــر ، زحمتلرو مصیبتلردن بــر کنایه‌در . (دارمان) ایســه بو مصیبتلره وحتی فلکه بیلــه غلبــه چاره‌در . (راقب) ایلــه (نامرد) ده آماجرینی صاغلامقده سعرلی قرمسیسه چیقان وایشملرینه انکل اولان قوه‌تلرني آکسیلتمکده‌در . سیوگیمي ده شاعرك آلمی ایستدیگي ... آجیلاردن قورتولمق کیبی صفالر واحسق اورلرینه بر اشارتدر .

خوریاتلرك فردي بر دییمي وارسه‌ده حقیقتده بو شاعرك مصیبته قاتیــلان طوپلولق روحندن تعبیر ایتمکده‌در . خــوریاتده اولان آلم فکره‌سي‌ده ایکي عنصره شاملدر : برنجیسي زمان اوزه‌رینه باشینما (تمرد) یاپان وعیني آچی‌یــه کبرله‌نن قوه‌ت عنصري ، ایکنجیسي‌ده مشکللر کنــدي کندیسني حــل ایده‌ن بلیرسز اوماجه دالان شـــاعر ـ کندیسندن یوق فلك دیدیگمز قدرتلي وهیبتلي قوه‌تده‌ن یاردیم بکله‌ین ضعف عنصری‌در .

خوریاتلرك بیوك بر قسمي خلق ماعنیلرینك بر چوقنه داخلدر ، ایشته شمدي‌ده شاعرلر طبقي بــو رباعیلر کبي یکی وده‌ییم باقمندن کلیشــمه‌لي گــوزه‌ل رباعیلر دیزمکده‌درلر . خوریاتلر آهنکلي اوزه‌ل مقاملرله اوقونور . بو مقاملرده عراقده یالکز تورکمن خوریاتلري ایچین اوزه‌لك الماقده‌در . بیلدیرمگه ده‌گرکی خوریات اوقوییجیلرینك احتیاجي اولدیغیچین عراقده ، هم تورکیا همده آذربایجان موسیقي سنه‌بکزمیه‌ن

اوريجنال بر توركمن موسيقيسي دوغمشدر · شمديده كركوك كنديسنه اوزه‌ل اولاراق وهيچ بر ييرده مثيلي بولونميان اوزه‌ل مقاملر طاشيمقده‌در · خريه‌تلر مخالف ، بشيري ، كسوك ، يتيمي ، موچيلا ، كوردي زنجا باشقه يكرمي‌يه ياقين مقاملرله اوقونور · بو مقاملرك بر قسمي اونلو عراق مقاملريندان جيقمشدر مثلا مخالف مقامي سيكاهدن ، بشيري راستده‌ن ، مال‌الله حجازدن ، واحمد دايى چار كاهدن چيقاريلمشدر · عيني زمانده‌ده بر چوق خوريات مقاملري اوزه‌ل توركمن مقاملريندان ـ مثلا مطرى عمر گله‌دن ـ چيقمشدر · (موچيلا) ايلـه (محـاو) مقـامى ايسـه اونلو خـوريات اوقوييجيلرى آديلـه طانيلمشدر · ادبياتده چاليشانلر بو خلق شعرلرينه آنجق ١٩ نجي يوز ييلده اونه‌م ويرمشلردر · بو باقمدان ايلك تشبث ··· توركمن شاعري (سيد عرفي) طرفنده‌ن هجرتك ١٢٦٨ ييلينك ربيع الآخر آينده وقوع بولمشدى · خورياتك يايملاما وباصمه‌سي ايسه آنجق يكرمنجي يوز ييلك اورتاسنده وبالذات (١٩٥٠) سنه‌سنده باي محمد حبيب طرفنده‌ن طوپلانيلان « كركوك خورياتلري ومعنيلري » اسمنده كتابي ايله باشلامشدر ·

يكى عراق ٥ ـ ١٩٦١

« صاين اوقورلره بر مكتوب » دن

توركمنجه زه‌نگين وساده بر ديلدر ، حالاده بونده قوللانيلان بر چوق كلمه‌لر وحتي ادبياتي ده‌ييملري نـه توركياده نه‌ده آذربايجان ادبياتنده بولونمامقده‌در · توركمنجه‌نك قورالري واملا قونولري اله آليندرسه ، حالاده آلتي چاغ بوندان اونجـه ··· عثمانليلرك ايلك دورلرينده قوللانيلان قورالر واملا اصوللري قوللانيلماقده‌در ، بونده سببي شمديه قده‌ر توركمنجه‌نك هم املا هم‌ده قوراللرينده هيچ بـر آراشديرمانك ياپيلمامسندن ايله‌ري گلمشدر ·

توركمنجه ديليـنـده مشكله‌لرك مشكله‌سي املا كوچلوكلـريدر ، بزده ، بو كوچلوكلره قاوريلديغمز ايچـين بوكـا بر چـاره بولمـاغي دوشوندك ، ايشته گوجلو گلرك بر قسمي آرادان قالديرماقجن ·

١ ـ صاغر كافي قالديردق ·

٢ ـ توركمنجه‌ده حره‌كت اولماديغي ايچين بونلرك يرينه حرفلر ، مثلا · (فتحه) يرينه (هاء) آغير اولانده (الف) بوراقدق ·

ايشته بو صاييدان اعتبارا توركمنجه‌ده ياپديغمز بو متواضعانه ره‌فورمده موفق اولمشسام ··· نه موطلو بنه · آرتق مكتوبلرنزي دورت گـوزله بكله‌يوب ··· اقتـراح وتوجيهاتنزي قبـول ايده‌رك هپنـزه باشاريلر ديله‌رم ·

يه‌ني عراق محرري ابراهيم داقوقلو

يكي عراق ـ صايي ٨ ـ شباط ١٩٦٢

عراقده توركمن فولكلوري باشلقلي يازيسيندن

« توركمن خلــق ادبياتي ، دەييم واسلوب باقمنــدان دەدەلرەزك ياشاديغي حياتي وكولگەسنده ايجاد ايتديكلري ديلي جانلي تابلولرله عرض ايتمكدەدر . عيني زمانده بو هم بر تاريخجي كوروشيني همده بر فولكلورجي اينانجي ايچرسنه الماقدەدر . تاريخ گوروشي بر داستان فولكلور كوروشي ايسه بر افسانەدر .

ايش توركولري ايسه توركمن قادينلرينك ايچلريندن جوشان بر فريادي آنديران « چيريغ » توركوسي ، شو قادينلرك وآنلرده نه درجەده زحمتلره قاتيلديقلريني بيلديرمكدەدر . صانكي بو توركولرله ،آجيلرينه كائناتك آغلاماسك ايستيورلر .

چريغ مانم مالدي

آل ياتاغده خالدي

باخماون هوسكوتلغنه

عزرايبلدان ظالدي

نشــئة ، عشــق ، قهرامنلق ، والم تجي دويغولرك مللي روح وسجيەلره اويغون بر طرزده حركت ايله افادەسي اولان خلق اويونلري ... بزە نسلدن نسله انتقال آيدن دەدەلر يادبكاري طوپلومك روحي ايلــه باغلاناراق آهنك وحركت اسلوبيله أدا ايديلمشدر . بونلردن توركمن مللي قيافتيلة اوينانان (قلينچ قالخان) اويونو چوق ذوقلي ، تاريخه باغلي ، بر حرب سحنەسي عرض ايتمگدەدر ، بوكا علاوة اولاراق اگلنجه ، طوى ، بهار موسملرينده وباشقه مناسبتلرده فردي ويابر

جماعت طرفندن یاپیلان بر طـــاقم اویونلرده واردر • تورکمن هلایي ایسه منطقه‌لره وادراده اولان عنعنه‌لره باغلیدر •

ده‌ریدن ، قامیشدن وآغاجدان یاپیلان داوولر ، زونالر ، دیفلر نایلر ، سازلر ، دومبه‌لکلر ، ودیگر موسیقی اله‌تلري ایلك انسانلرك یوزلرجه ییللردنبه‌ری اسـکي مغاره‌لرده یاپدیغي رسملرله بیوك بـر ایلگیلری واردر • آهنکلری ایسه تورکمن طوپلومینك • روحني تعبیر ایتمکده‌در • تورکمن تورکولري بو آله‌تلر واسطه‌سیله اوزه‌ل مقاملرله آدا ایدیلیر ، بو مقاملرك بر قسمي اونلو عراق مقاملریندن چیقمشدر ، هله خوریاتلار تورکمن خلق ماعنیلرینك مقام باقمندان اك زه‌نگینیدر • زیرا بو مخالف ، بشیری ، موچیلا ، عمر کله ، احمد دایي ، مطري ، مال الله وداها باشقه یگرمی‌یه یاقین مقاملرله اوقونور •

تورکمن خلق اینجه صنعتلري (تشکیلي صنعتلر) ایســه ••• بونلرك بر چوغي صنایع وینیلك قارشیسنده یوقا جیقمشدر • تاریخك باشــلانغیج دورلریني تمثیـل ایده‌ن تورکمــن تشــکیلي صنعتلرینده کوزه‌جیلك جولحــه‌چیلك ، بیز ایشله‌مك ، زخرفــه ، تصویر ، دقــة دوگمك ، دام یاپمــاق ، مللي قیافتلر وداها باشقه نازیك صنعتلري ایچرسنه آلماقده‌در • بو تشکیلي صنعتلرك بر چوغي ، مثلا کوزه‌جیلك ، تاریخ بدایتنده جارخ ایجابینه دونمگده‌در • بونلر دیگر بر طرفندنده تورکمنلرك کولتورونه وانسانیت اویغــارلغي مردیوانلنده‌کي اوســتون پایه‌لرینه مالك اولدوقلرینه بـر دلیلدر • اما نــه یازیق کي ، مودرن حیاتك گلیشمه‌سي وآله‌ت استحصالیك بوللیغي ، بو گونه باغلیان بو صنعتلري یوق ایتمه زورینده بوراقمشدر • ایشته مللتلر بو تهلکه‌یي

قارشيلاماقجن اينجه صنعتلر وفولكلور مركزلري قورمايه باشلامشدر ٠ عراقده‌ده ارشاد باقانلغينك عراق فولكلور مركزيني قورماق قراري بو ميانده الك عملي بر آديمدر ٠ بو مركز بر طرفدن خلق بيلگيلريني قاوراماقده ٠ ديكر بر طرفدنده كيچمشي بوكونه باغليان بو مللي وارلغده آراشديرمالره بيوك بر ميدان اولا بيلن خلق بيلگيلري دركيسمينيك چيقاريلماسي ٠ هر حالده خلق ذ'رعمي قاوراماقجن الك بيوك بر خدمت اولاجقدر ٠

يه‌كي عراق ـ صايي ١١
مايس ١٩٦٢

سنان سعيد

۱۹۳٤ده کرکوکده دوغـدی ۰ ایلك واورطـه اوقوللـری اوراده بیتیردی ۰ ۱۹۵۱ده لیسه‌یی یتیردیکدن صوکره ، بر ییللق ئوگره‌تمنلك کورسونه گیردی وآرقاسینجه اورطه اوقول رسم ئوگره‌تمنی اولدی ۰ ۱۹۵۹ده آذربایجانه گوندەریلدی ۰ بو صیرالرده باکو رادیوسینده یکی آچیلمش اولان عربجه بولومینده چالیشماقله برابر یوکسك ئوگره‌نیمینی اذربایجان اونیفرسیته‌سی نك غزته‌جیلك فاکولته‌سینده یاپدی ۰ ۱۹٦۵ده مأذون اولدیقدن صوکره اذربایجان بیلیملر اکادیمیسینده « عراق تورك – تورکمن مطبوعاتی وادبی مسـأله‌لر » قونوسینده بـر تز حاضرلیارق دوکتوراســینی آلـدی ۰ ۱۹۷۰ده یورده دوندیکــدن بری بغــداد اونیفرسیته‌سی – ادبیات فاکولته‌سینده غزته‌جیلك بولومنده ئوگره‌تیم گوره‌ولیسی اولارق چالیشماقدادر ۰

داها چوجوق یاشلرینده ایکن ادبیات ، گوزه‌ل صنعتلر وغزته‌جیلکه میل گوستره‌ن سنان سعیدك شعر ویازیلری لیسه‌ده ایکن یاییملاندی ۰ یازدیغی شــعر وحکایه‌لر ، تورکچه‌دن ترجمه ایتدیکی شعر وحکایه‌لر ۱۹۵۰دن اعتبــارا کرکوك ، بغـداد وبیروت غزتــه ودەرگیلرینده نشـر ایدیلدی ۰ ۱۹۵۸ ییلینه قدر هپ عربجه یازیلر یازمشدی ۰ آنجــاق ۱۹۵۹ شــباطینده یاییملرینــه باشــلایان تورکمنجه رادیو بولومینــك اداره‌جیســی وسپیکری اولارق چالیشــینجه تورکمنجــه یازی یازمــایی دەنەمش وبویوك بر شکلده باشاری صاغلامشدر ۰ بونکله برلکده اونك اذربایجانه گیدیپ اوراده ییللرجه سوره‌کلی بر شکلده قالماسی بو یازی

تجربه‌لرینی کلیشدیردی ۰ یورده دوندیکـدن صوکره بغـداد رادیوسی تورکمنجه بولومنده‌ن وآیریجه کرکوك تلفزیونیندن کولتوره‌ل و ادبی پروکراملر صوندی ۰ کولتور وادبیات قونولرینه دائر قونوشمالری ، تورکمن ادبیاتی ویازارلری حقینده صحبتلری ، ۱۰ ییل قدر بر سوره رادیودن صونولدی ۰ ۱۹۷۲ده تورکمن ادبیاتچیلر برلیکینك سکرتیری سیچیلدی ۰ آیریجه یورد غزه‌ته‌سینك یازی ایشلری سکرتیری اولارق بر ییل قدر چالیشدی ۰

آذربایجـانده بولوندیغـی صـیرالرده (۱۹۵۹ ـ ۱۹۷۰) آذری ادبیاتیندن بر چـوق شـعر ، مونوغرافی وحکایه‌لری ترجمه ایتـدی ۰ آیریجه بوراده بر قاچ حکایه‌ده یازیپ نشر ایتدی ۰

دکتـور سـنانك تورکمنجـه اك چـوق یازدیغی دونه‌مبـه یورد غزه‌ته‌سینده چالیشدیغی سوره‌در ۰ چشیدلی صنعت وادبیات قونولرینده یازیلر اوراده یاییملادی ۰ محمد صادق ، خضر لطفی ، نسرین اربیل وباشقه ادبیاتچیلرمز حقینده یازیلری واردر ۰۰ بونکله برلکده اونك یازدیغی شعرلری‌ده داها یاییملانمامشدر ۰۰ بوتون بونلره رغماً او ، صوك ییللرده غزه‌ته‌جیلك قونولرینه یوکلمش ، وبونلره دائر بر سوری یازی واراشدیرمالر یازمشدر ۰

نوت : سنان سعیده دائر بیلگیلری کندیسیندن ایدیندم ۰

یازیلریندن توُرنکلر :

« هجری دده » باشلقلی یازیسیندن

۱۹نجی یوز ییللرك صوڭلرینده یارنان « تنظیمات ادبیاتی » وصوکرالر « ادبیات جدیده » مکتبنك هجري دەدەنك شعرلرینده تأثیری چوق گوجلىدر . شاعر بو أدبي جریانلری تمثیل ایدەن سیمالری اوقور ، سویر ، اونلری نمونه دیه قبول ایتمك توصیەسنده بولونور :

ضیانك ، مدحتك ، نامق کمالك روحلرك شاد ایت
باشارسان سن دخي اونلر کبي تکریم ایله آد ایت
اوزوندەن صوگره قالسون منفعت آثارك ایجاد ایت
ناصل خدمتله مسعود اولدولر اسلافنی یاد ایت
وجود ملتي مسموم ایدەن اجسامه باش أگمه

یالگز عشقدەن ، گول وبلبلدەن سوز آچان ، شاعرلك قابلیتنی أساس اعتباریله مرثیة ومدحیة یازماغه صرف ایدەن بر چوق معاصرلریندەن فرقلی اولاراق هجری‌دەده شعرلرینك مضموننه ، مفکوره آنلاملرینه خصوصي ایلگي گوسترر ، اجتماعي معنی طاشیان أثرلر یازماغه چالیشردی . شعري شخصي مقصدلر ، منصب ومادي منفعت ایچون آلت ایدەن ، « کندیسي أسفلدەدر ، جاي علادان دم ووران » سختە شاعرلردەن قونوشورکەن هجري دەده دیور :

دوشدی ارباب دیلك هر بریسي بر یانه
دوندی اشعار أدب ملعبەئي صبیانه

هر گلەن باشیمزه اولدی أدیب أعظم
گونده بیك دفعه یوخ اولسون بو کبي دورانه

هجري دەدە هر شیدەن ئوکجه یوردسیودر بر شاعر کبی یورداشلرینی یوردك وخلقك سعادتنی ، خوشبختلیگی اوغرونده چالیشماغه دعوت ایتمشدر . شاعر یوردی مقدس « آنا » صورەتنده تصویر ایتمش ، اونك دیلي ایله اولادلرینه شویله سسلنمشدر :

خطاب ایلر ، وطن سویلر سودم یاورم حلال ایله
چالیش ، خیر الخلف اول ، یوزم آغ ایت ، حسن حال ایله
نه جاه ایسته ، نه میل دلبر صاحب جمال ایله
بنم تعمیریمه شام وسحر فکر وخیال ایله
عدومه اول عدو ، سن خصم بد اندامه باش أکمه

شاعر آزادلق عشقی ایله یاشیور ، اونو هر شیدەن اوستون طوتیور ، « رقیبلر وار ایکەن عاشق گورورمی روي دیلداری » دییەرك ، یورد دوشمانلرینك ، خلقه جلاد أولان خائن حاکملرك گوتولوکلری یوزوندەن آزادلیقدان (ئوزگورلوکدەن) صحبت ایتمەنك ممکن اولمادیغنی گوسترر . ظلم واستبداده قارشی ، بوش سوزله دەکل ، فداکارلیقله صاواش ویرمەیي ، ایشلەیي ایستر . یالگز دیمقراتیك سیاسي چالیشمانك گرچکلشمەسیله ایي‌نك کوتودەن ، خیرك شردەن سچیلمەسی‌نك ممکن اولاجاغنی ، یعني نەیك وکیمك خلقه یارارلی اولدیغنك آچیقلاناجاغنی گوسترر :

لاف وافسانه ایله کیمسه مرد میدان اولمادی
جاننی ترك ایتمەدەن مقبول جانان اولمادی

قطع اولنمشدر لسانلر تيغ لا يسأل ايله
كيمسه‌يه بو حكمتك سري نمايان اولمادى

آغير حيات اورطامنده ياشانتيسنى سوردوره‌ن هجري ده‌ده‌نك شعرينده كوتومسرلك موتيفلرينى دويماق ممكندر . فقط شاعر قارشيلاشديغي بتون چتينليكلره ، چكديغى محنت ودردلره ، شاهدي اولديغى حقسزليقلره وظلمه باقمياراق ، نه قده‌ر شكايتلنيب كده‌رلنيورسه ده ، ينه ده اميدينى قيب ايتميور ، توفيق فكرتك « سونمز أبدي ، هر گيجه‌نك بر گوندوزى واردر » سوزونه اويغون « چونكه هر عسرك جهانده عاقبت بر يسرى وار » ديور . شاعر يورداشلرينى برليغه دعوت ايدير ، آرزو ايديله‌ن مقصدلره اريشمه‌ك ، سعادته نائل اولماق ايچين آتشين مجادله‌يه قاطيلمالرينى ، صوكونه قده‌ر متانتله ، مردليكله چارپيشمالرينى ايستر :

گلير ميدانه وارسه هر كيمين جوهر نهادنده
مهيا اول ، مهيا ، سن‌ده ملت اتحادنده
سعادت حاصل ايلر مرد حق وقت مرادنده
قيا خونين كفندر اجنبي يوم فسادنده
خروج ايت ، قانه غرق اول ، جنده تا فرجامه باش اگمه

شاعرك بر صيرا اثرلري شيمديه قده‌ر باصيلماديغندان ، شعرلرينده‌كي فلسفي - اجتماعي فكرلر حقنده كسين مطالعه‌لرده بولونامز ممكن دگلدر .

هجري ده‌ده حقنده ايله‌رى سورديغمز نوطلويمزده‌ن صوگره شاعرك اثرلرينده‌ن نمونه اولاراق ، « بابا گورگور » وباشقه شعرلرينى

صونیورز · بابا گورگـور کرکـوك شهرینك یاقینلرینده‌کی بترول یاطاقلری بولونان بولگه‌نك آدیدر · بوراده چوق اسکی زمانلردان بري یرك آلتیندان یانمش حالده بترول غازلرینك ماوي آله‌ولری چیقماقدادر· اسکي عادت واینانجلره گـوره بورالر بـر تورلو زیارت یرینـه چوریلمشدر · بورایه گله‌نلر مراده اریشمه‌ك ایچین « بابا گورگور »ك اونلره یاردم ایده‌جفنه ایناینورلرمش ·

نوت : بو یازینك تمـامی ، آذربایجان یازارلر برلیگینك آیلـق کولتوره‌ل ده‌رگیسی اولان آذربایجـان ده‌رگیسینده (صـایی ٦ ییـل ١٩٦٨) یاییملانمشدر · یازار هجری دده‌نك بیوغرافیسی ، ادبی حیاتی واثرلری حقینده بیلگیلر ویرمش ، دده‌نك « بابا گورگور » ، « اخلاق رساله‌سی » ، « کرکوك قلعه‌بی » شعرلرینی وغزه‌للریندن ده ئورنکلر ویزمشدر ·

آلتینجی بولوم

تورکمن ادبیاتینده حکایه

تورکمن حکایه‌سی وگری قالماسی :

داها ئوکجه‌لری بلیرتدیگمز کبی ، تورکمن ادبیاتی تورلری آراسینده الك بویوك یر شعره ویریلمشدر . حکایه باشده اولماق اوزره بوتون دوز یازی تورلری ، اورون بر سوره ، هیچ بر گلیشمه قید ایتمه‌مشدر . نسه وار کی ، ۱۹۵۸دن ئوکجه چیقان تورکمن غزه‌ده ودرگیلرینك چیقیشیله بر نیچه ادبی یازی نشر ایدیلمشدی . اوزون بر تاریخه صاحب اولمایان حکایه‌جیلکمزك ایلك تك تولك اورونلری‌ده ، صنعت وده‌گر باقیمیندان اوستون صاییلماز . کرکوکده چیقمش اولان (معارف درگیسی) نده و (ایلری) غزه‌ته‌سینده بر قاچ حکایه یاییملانمشدر . بوراده‌کی حکایه‌لرله فهمی عرب آغانك یازدیغی حکایه‌لر اوستون صاییلمازسه ، سویه‌سنك‌ده دوشوك اولمادیغینی دییه‌بیلیرز(۱) .

تورکمن ادبیاتینده حکایه صنعتی ، گنه‌للکله گریدر . بو گری قالمانك نه‌دنلرینه ، حکایه‌جیلك آلانمزده بویوك یرلری اولان اسی حکایه‌جینك یازدیقلریله واقف اولالم :

حکایه‌جی هاشم قاسم صالحی بو نه‌ده‌نلری شویله صیرالیور :

« ۱ ـ اسکیدن هر یرده ، جامعلرده واوقوللرده شعره چوق اهمیت ویریلیوردی . چونکی او زمانده شاعرلرك بر قیمتی ومنزله‌سی واردی .. اویله گوزه چارپار کی ، شاعرلرده ایکی‌یه آیریلیورلار : یا بویوکلرك

---

(۱) باق : مولود طه قایاجی : حکایه قونوسینده بر آنکه‌ت ، قارداشلق ۱۹۷۰/۲/۱۱ ص ۴۷ .

مداحلغنی یاپماق وپاره قازانماق ویاخود مللتك دردینی دیللره دستان ایتمك ومللتك گوکلنده یر آلماق ۰۰ حال بویله ایکن حکایه‌یه کیم اهمیت ویرر ؟ چونکی حکایه ، شعر گبی ده‌گل ، قولای قولای دیلده سریان ایتمـــز ۰

۲ ــ اوقوللرمزك آزلغی ، ویا خود بر چوق بولگه‌لرده همن همن بولونمـاماسی مللتی کولتورسز براقمش ۰ بوده بزی ایکی نقطـه‌یه سوروکلیور :

أ ــ مللت کولتورسز اولدقچه ، باشقه مللتلرله تماس ایده‌مز ۰ وتمـــاس ایتمه‌دیکچه او مللتلرك ادبیاتینه واقف اولامـــاز ۰ واون دوقوزنجی عصرك نهایتنه دوغرو ییگرمنجی عصرك باشلانغجیننده باشلایان اوروپا ادبیاتنده حکایه‌یه قارشی بر نوع میل بزلری هیچ علاقه‌دار ایتمه‌دی وبوندن استفاده ایده‌مه‌دك ۰

ب ــ کولتورسزلك یالگز اوروپا ادبیاتی ده‌گل ، بزه یاقین اولان مللتلرك ادبیاتنی بیله بزدن منـع ایتدی‌ویاقین قومشو مللتلرله هیـــچ تماسمز اولمادی ۰

آیریجه موجود بولونان اوقوللرده بیله یالگز شعره یر ویریلدی هر زمان مناظرات ادبیـه اولور ، وهپسی شـــعر اوزرینه اونك ایچـــین ئوگره‌نجیلرك شعره میللری اولدی ، چونکه ئوگره‌تمنلر اویلـه آرزو ایدیورلردی ۰

۳ ــ یابانجی مطبوعاته واقف اولماق

اوزون مدت جهالت ایچینده قالدیغمز ، ومطبوعاتك نه اولدیغنی بیلمه‌دیمگز ایچین یابانجی مملکتلرده چیقان ادبیاته دائر مطبوعات بزجه

مجهـول بر شـيدر ٠٠ او زمانك دەركيلرنده يازيلان حكايەلری ، وبز حكايەلرك قونولرينی بيلمەدكدن صوكره وتوجيه ايدەن اولمادقدن صوكره ناصل حكايه يازاجغز ؟

٤ ــ يرلی دەرگيلرك بولونماماسی :

بر شاعر ويا بر حكايەجی‌نك سويلەديكی شعر وياخود يازديغی حكايه نشر اولونماق ايچين بر دەرگی بولونمازسه ظن ايدەرسەم او قادار انتشار ايدەمز ٠ بلكه بر شاعر بر مدحيه يازار بر قـاچ (مجالس ادبيه) ده اوقونور وازبرلەنر ٠ فقط محققدر كی حكايه يازان بر يازار يازديغينی كيمسەيه اكلاتاماز ، آنجاق بر درگيده نشر اولونور ٠

شيمدی‌يه قادار بزده دەرگی بولونماديغی ايچين حكايه يازانلره مجال ويريلمەمش ٠٠ بن أمينم كی ، چوق كيمسەلر اوغراشمشلر فقط ياريده قالمشلر ، چونكی نشر اولونمامش يازيلری ٠ مثلا بوكا اك ايی بر مثـال بزم قارداشلق دەرگيسی اولماسايدی بزلرك يازديغی حكايەلر باشقه بر يرده نشر اولونامازدی »(١) ٠

ايكينجی حكايەجيمز علی معروف اوغلـو ايسه بو گـری قالمانك نەدەنلرينی شويله بليرتيور ٠

« ١ ــ ادبيات قيتليغی :

حكايەجيلگك رغبت واستعداده اولديغی قادار گوكللی بر كولتور ومكمل بر قلم حاكميتنه احتياجی واردر ٠

چارەسی : بو وصفلری آزده اولسه كندنده طوپلايان ادبياتچيلرمز

---

(١) حكايه قونوسنده بر آنكەت ، قار ١١/٥ ص ٣٢ ــ ٣٣ ٠

وارسه . وار کوجمزله اونلری دەستکلەییپ تشجیع ایتمەلییز ، اگر یوقسه . باشقه دیللردن چەویریلنیدە اولورسه یارارلانمالییز .

۲ ــ اوقویوجی قیتیلغی ، داها دوغروسو ھمن ھمن بولونماییشی و ادبیاتچیلرمزك صوغوقلغی :

هر کسك بیلدیگی گبی دیکلەییجیسی اویوقلایان بر قونوشماجی البتده صوصاجقدر . اوقویوجیسی بولونمایان بر یازارده اویلەدر .. شیمدی سز ، دیکلەیجیلرینك اویوقلادیغنی وحتی اویویوپدە خورلادقلارینی گوره بر مصالجینك آجیقلی حالنی دوشونیکز ؟ بوکا گورەده یازارلرمزله بو گونکی اوقوییجیلرمزك دورومنی ئولچوکز .. هله بیلرك ، یعنی یاریم یامالامە ادبیاتچیلرك صوغوق طوتومنی گوز ئوکنه گتیرر ایسەکز ، هر شی قولایجه اکلاشیلەجقدر صانیرم .. شونی سویلەمك ایستیورم : بوگونه دەگین بز ادبیاتچی گیچینەنلر ، نه بر برمزی آلقیشلاماق ، نه یورمك ، نەده اویارماق چاباسنده بولونمادق .

چارەسی : ادبیاتمزی آدیم آدیم گرییه سوروکلەیین بو خصوصلری آل برلگی ودوزەنلی بر چالیشما صوکنده مطلقا گیدەرمەلییز . وسوز قونومز اولان حکایەلرمز ایچین اوقویوجی بولوپ یاراتمالییز . بوده الك آزندن ییلده بر دفعه بر آرایه طوپلانوپ دوزەنلی بر چالیشما سیستەمی قورمامزله باشلاریلاجقدر صانیرم .

۳ ــ دەرگیده چالیشانلرمزك اومورصامازلغی :

بو امکدار صویداشلرمز بو گونه دەك حکایەیە ئوکم ویرمەدیکلری

كبی ، باشقه ملتلرك حكایه‌جیلرندن یارارلانماغی كوزدن قاچیرمشلر . بو خصوصده شو ذاتلری اوبارمامز باشده كلن قونولردندر . سوزك ئوزی ، بو یوقسوللغی همن همن بز ادبیاتچیلر یاراتمشزدر »(۱) .

بو ایكی كوروشدن و بر آنده سوزوك كوروشندن آكلاشیلدیغی كبی حكایه‌جیلگمزك كری قالمسنك نده‌ی هم ادبیاتجیلر حكایه‌جیلری همده اوقورلودر . بو یوزدن بیر ادبیاتمزده كنیش بر الان شعری حكایه‌یه یر ویرمییور دییه ، هیچده صوچلامالییز . چونكی ، بیلیندیگی كبی ، هیچ بر ادبیات توری ، دیكر تورلری نه رقابتلك ایتمه‌یه قالقیشیر ، نه‌ده اونك یرینی آلمایه اوغراشیر . نه وار كی شعر ، اوقورلر طرفیندن ، اوته‌كی توراردن داها فضله توتولورسا ، هیچده صوچلانماز . اوقورلرمز ایسه ، حكایه اوقویوب اوقومادقلرینه دائر هر هانكی بر آراشدیرما یاپیلمامشدر . بو یوزدن بر حكایه‌جینك اوقورلر یازدقلرمزی اوقومیورلر ، دولایسیله كیمك ایچین یازالم دییه ، ویا یاییملانان حكایه اوقورلر طرفیندن اوقونمیور دییه سویله‌مه‌لری هیچده یرینده دگل ...! گرچكده ایسه اصل نه‌دن حكایه‌جیلرمزك كندیلرینده بولونور .

یازارلرمز ، حكایه یازمایی براقمالری ایچین چشیدلی عذرلر ایلری سورمشلردر : بو عذرلرك كیمیس چوق تحاف بر شكلده ایلری

---

(۱) عینی یازی ص ۳۳ .

سورولمشدر ‥ حتی کیمینه گوره : « اونك ، بونك دیدی قودولری ‥ بنی تنقید ایتمه‌لری » حکایه‌جیلکدن بنی واز گیچیردی دییه سوزلری بر تحاف سوز صاییلمازسه ، گرچکی چیکنه‌ین بر سوزصاییلر ٠

قارداشلق غزه‌ته‌سی ، چیقیشیندن بری حکایه‌یه ، دار بر شکلده اولمسه‌ده بیله یر ویرمش وحکایه جیلگمزك ایلرله‌مه‌سینده بویوك بر رول اوینامشدر ‥ بو یوزدن حکایــه آلانمزده قید ایدیلن گلیشــمه ، بو درگی‌یه بورجلودر ٠

حکایه یازارلریمز ویازدقلری حکایه‌لر :

اینجه‌له‌دیگمز دونه‌مده (١٩٥٨ ـ ١٩٦٨) حکایه آلانینده بر چوق یازارمزك آدی گیچیش ، کیمیسی باشاری صاغلامش ، کیمیسی‌ده آنسزین بو آلانی ترك ایتمشدر ٠ بو آراده : هاشم قاسم صالحی ، علی معروف اوغلو ، رشید کاظم(١) ، عزالدین عبدی بیاتلی ، محمد خورشید داقوقلی‌نك اولدقچه حکایه‌لری یاییملانمشدر ‥ آنجاق بونلردن هاشم قاسم صالحی ایله علی معروف اوغلو ، حکایه‌جیلکلرینی سوردورمشلردر ٠ ئوته‌کیلر ایسه ، چشیدلی شرطلر آلتینده حکایه یازمایی براقمشلردر ٠

---

(١) بای رشید کاظمك ، دونممزده ساده‌جه (تاکرینك عدالتی) آدلی حکایه‌سینك بر قــاچ بولومو قارداشلقده یاییملانمشدر ٠ صوکا ارمه‌دیگی ایچین اوکا ده‌گینمیه‌جگز ٠

هاشم قاسم صالحی وحكایه‌لری

هاشـــم قاسم صالحی ، عـــراق تورکمن ادبیاتینده ایلك مودرن حكایه یازانلردان‌در · قارداشلق ده‌رگیسینده یاییملادیغی « صائمه آبلا » باشلقلی حكایه‌سیله ، حكایه‌جیلك عالمنـــه گیره‌ن هاشم قاسم صالحی ، تورکمن حكایه‌جیلری آراسینده الك باشاری صاغلایان اولمشدر · اونك حكایه‌لری ، گنه‌لكله بر خبـــر ویرمه طرزینده قلمـــه آلینمشدر · او ، حكایه‌نك باشلیجه ئوگه‌لریندن بری صاییلان تصویره (وصف) ئوكم ویرمـــه‌مش‌و حكایـــه‌لرینك قونولرینی سوســـیال ایلیشـــكیلره حصـــر ایتمشـــدر · بونكله برلكـــده اونك حكایـــه دنه‌مه‌سینك آشـــامالرینی ایزله‌مكله ، بو آلانده گیتدیكچه نه قادار ایلرله‌ قید ایتدیگی همن بللی اولور · بویله‌جه ایلك دنه‌مه‌سی اولان (صائمه آبلا) ایلـــه دونممزده یازمش اولدوغو الك صوك حكایه‌سی (سوزان) (قار ۲/۷ ص ۳٤ ــ ۳۵) ك آراسینده بویوك فرقلر واردر ·· سوزان حكایه‌سی طاشیدیغی دوشنجه‌لر باقیمیندان بـــو گون تقدیرله آكیلمقدادر ·· چونكو ایلك حكایه‌سینده قادینی كوچولتمشسه ، سوزان حكایه‌سینده اونو طوپلومده‌كی گرچك یرینه یوكسلتمشدر · بـــو باقیمدان سوزان حكایه‌سینی ، یازارك بر اورنك حكایه‌سی اولارق ویردك ·

(صائمه آبلا) حكایه‌سی (قار ۱/۲ ص ۳۸ ــ ۳۹) اللی یاشینی آشمش بر جمری قادینك ، كندی مالینه گوز دیكیپ ، صرف اوكا بر درس ویرمكله پاره‌سینی آلمـــاق خولیاسینده یاشیان بر گنج ایلـــه طانیشماسینی صوكره ئه‌ولنمه‌سینی ، ئه‌ولیلك قورولدوقدان صوكره بو گنجك ، قادینك پاره‌لرینی یمه‌سی یان دورسون اونك بوتون املاكنی

کندی نامنه قید ایتمەسنی ، صوکره بایغین بر دورومده اولان قادینی ترك ایتمەسینی اکلاتیور . هاشم قاسم صالحی‌نك حکایه‌جیلك صنعتینده ایلك دنه‌مه‌سی اولان بو حکایه بر خبر ویرمه طرزینده اکلاتیلیور .

(زوالی فریده) حکایه‌سی (قار ۱/٦ ص ۳٤ ـ ۳۵) نده هاشم قاسم ، کیمسه‌سز قالان بر گنچ قیزك انتحار تشبثنی ، صوکره قورتولوپ بر اوقاتك ئەوینده یاشاماسینی ، اوقاتك خانیمی‌نك اوندان قیصقانماسینی ، بو یوزدن قیزك ئەوی ترك ایتدیکدن صوکره یولده بر عربه‌نك آلتینده قالارق نولمه‌سینی آکلاتیور .

(صنعمزده‌کی دون جوان) باشلقلی حکایه (قار ۹/۱ ص ٤۲ ـ ٤۳)ده کومپلکسلی ، (چیرکین) وپاره‌سز بر گنجك اویدورو‌جو ویاپماجق عشق ماجراسی آکلاتیلیور . بو گنچ هر زمان ، ایکی ارقداشینه ، کویا (سوزده) یاپمش اولدوغو بر سورو عشق ماجراسیندان سوز آچارمش . بوکا اینانمایان آرقداشلری ، کندیسینه بر درس ویرمه‌یی دوشونه‌رك بر طوزاق قورارلر . اوکا بر قیز دیلیندن بر مکتوب یازارق ، کندیسینك سینماده بر لوجـه کرالاماسینی ایسترلر . او ده ، کندیسینه کوره بویوك بر بورج آلتینه گیره‌رك نافله یره سینمایه کیـده‌ر .. فقط الك صـوکده مساله‌نك ایچ یوزونی اکلایینجه ، اونلـری اوقول مدیرینـه شکایت ایده‌جك دییه تهدید ایده‌ر .. اونلر ایسه کندیسینی بر کیلو خورمایله آلداتارق مساله‌یی یاتیشدیررلر !

(سعادت گیجه‌سی) باشلقلی حکایه (قار ۲/٥ ص ٤٤ و ٥٠)

ایسه ، گوزەل بر رؤیایی آکلاتیور · بر پیانغو بیلەتی قازانان بر گنچ ، اورپا سیاحتینه چیقیور ، اوراده طانیشدیغی بر عائلەیله (ئوزللکله بو عائلەنك قیزیله) عمرینك اك گوزەل گونلرینی گیچیریور ، اك صوکده باشاراماديغی بر قار سپورینده ، داغدان قایدیغی صیراده دوشویور ·· اما اوززرینده یاتدیغی قاریولانك اوزریندن ·

هاشم قاسم صالحی‌دن بر اورنك :

سوزان

محکمه صالونی ، خنجه خنج دولمش وطاشمش ، قوریدورده شویله دوراجاق بر یر قالمامش ، هر کس مراقله قاپولرك آچیلماسینی بکلیور · صباحك ارکن ساعتلرندن بو مراقلیلر ، محکمەیه دوغرو آقین یاپمایه باشلادیلر ، بو گون ــ سوزان ــ ك محکمەسیدر ·

بر آز صوکره سلاحلی ایکی نفرك آراسیندن صارارمش وصولمش بر قادین گورونیدی ، بوتون گوزلر اوکا دیکیلدی · بر آرالق ·· (محکمه) دییه بر سس دویولدی · هر کس سسز دورمش ، گوزلر ایچریده یان قاپویه دیکیلدی ، رئیس واعضالر ایچری‌یه گیردیلر · هر کس محکمەیه واونلره حرمت ایدەرك آیاغه قالقدیلر · بر آز صوکره ــ سوزان ــ ایچری‌یه گیردی ویانده دوران تختەدن یاپیلمش قفص گبی بر یره گیریپ ، بر اسکملەیه اوطوردی · نفرلر ایسه قاپوده بکلیورلر ·

محکمه رئیسی اوطورومی آچدی وهویتلری تثبیت ایتدیکدن

صــوکره ، ادعـا مقامنـده بولونان شخصه ادعـا نامه‌یی اوقوماسینی ایسته‌دی . او دا آیاغه قالقیپ یوکسك بر سسله سوزلرینه باشلادی .

صاین رئیس بك محترم اعضالر

شو قارشیکزده دوران ومعصوم گورونن طاش قلبلی قادین ، کیم اولدیغی بللی ده‌گل ، آنجق بر گازینوده شرقیجینك بری ایشته بو قادین مملکتمزك طانینمش اشرافندن ، فضیلت قایناغی صبری بگی ئولدورمش . زوالی صبری بك ئولومندن صوکره‌ده بو یرتیجی قادیندن قورتولمامش زیرا او اصیل عائله‌یی لکه‌له‌مش ، گویا مرحوم کندیسینه تجاوز ایتمش ، حتی باباسی مجهـول اولان کوچـوك قیزینکـده مرحـومدن اولدیغینی دورقمادن ، اوتانمادن ادعا ایدیور . بویله دوشوك قادینلره اجیماماکزی رجا واسترحام ایده‌رم . اونك گوز یاشلرینه ایناناماییکز ، طوپلولوغمزی (طوپلوممزی) بویله‌لریندن قورروماق سزه دوشر . ایشـته عدالتك تجلیسنی سزدن بکلیورز . وبو قادینه اك آغیر جزا ویریلمه‌سنی تکرار سزدن رجا ایدیورم . بر جزا کی باشقه‌لرینه عبرت ویرسین . آرتق صوك سوز محکمه‌نکدر .

مدعی عمومی چوق ترله‌مش وقیپ قیرمزی کسیلمش واوطوروركن مغرور بر طورله سوزانه بر گوز آتدی ، صانکی دنیالری فتح ایله‌مش .

محکمه رئیسی سوزاندن مدافعه‌سنی طلب ایتدی . سوزان ده بر آز دوغرولدی وقونوشمایه باشلادی :

محترم رئیس واعضالر

صاین مدعی عمومی ، گوزه‌ل بر ادعانامه یازمش وبنی هـر نوع کوتولگه اتهام ایتمش ، نه یازیق کی بوتون حقیقتلری ترس اکلاتیور . بن

اللهدن باشقه هیچ کیمسه‌دن مرحمت بکله‌میورم . سزلرده‌نده یالگز عدالت طلب ایده‌رم . ظن ایده‌رسه‌م قلبکز او قادار بویوکدر کی بنم گبی عاجز بر قادینك قیصه مدافعه‌سنی دیکلیه‌جکسکز .

محترم رئیس بك

بوندن سنه‌لرجه ئوکجه اوفاق بر کویده گورگوسز ، بیلگیسز فقیر بر عائله واردی ، زمانك فلاکتلری او عائله‌یی داغیتدی . یالگز بر گنج قیزلری قالدی . بیچاره قیز کیمسه‌سی اولمادیغی ایچین کویونی ترك ایدیپ شهره گلمك مجبوریتنده قالمشدی .

شهرده طانیدیغی اوزاق اقربالری واردی . بلکی بر یره خدمتچی ویررلر دییه اونلرك ئه‌ولرینه گلدی . نه یازیق دوشونجه‌لری بوشـه چیقدی هیچ بر یرده ایش یوق . هر قاپی‌یی چالدی . هپسی یوزینـه قاپاتیلدی . آرتق اقربالری بیله اوندن بیقدیلر وترس یوز گوسترمگه باشلادیلر .

ایشته بر بایرام گیجه‌سی ، آه او مشؤوم گیجه ، اوکویلو قیز هر کس گبی جاده‌یه چیقدی . زواللی نه‌لر گوریوردی . هر کس نشئه‌لی ، قهقهه‌لر صاووروليور . جاده‌لرده او قادار سوسلنمش انسانك یوزینه گولویور صـانکی . هلـه مغازه‌لر الکتریکلرله بزه‌دیلمش مشـتریلره بویرون دییور . هر کس نشئه سیوینج ایچنده یالگز او طالعسز قیز . چونکی هم آچ هم پریشان ، هم ده کیمسه‌سز .

بر لوقنطه‌نك ئوکنده دوره‌ی . نه نفیس یمکدر ، قوقوسی انسانی مست ایدییور . آجلقده او قادار تأثیر ایتمشلردی کی زواللی قیز بر تورلو اورادن آیریلامیور .

ایشته او زمان بر أل اوموزینه ووردی . قیز دوندی . یاشلی بر ذات اونی تدقیق ایدییوردی سیماسندن تمیز بر انسان اولدیغی بللی ..

قیزی سؤاللر یاغموزینه طوتدی . قیزده هر شـه‌یی تمـامیله اکلاتدی . لطفی بك قیزی اقناع ایدوب کوچوك چوجوقلرینه باقسك دییه ئه‌وه گوتوردی .

فاطمه (کویلو قیزینك آدی) بردان ممنون . کیت گیده آجینیور وگوزه‌لله‌شیور . نهایت بو حال لطفی بگك بویوك اوغلو اولان صبری بگی جوق علاقه‌دار ایدییور .

صبری بگه گله‌لم ، ایشسز ، گوجسز . گونـدوز اویور . گیجه دانس ، ایچگی یرلرنده بول بول پاره صرف ایده‌ن بر گنج .

ایشته معصوم قیز فاطمه ، صبری بگك حمبرینه گیردی . آرتق هر زمان اونی صیقیشدیریور ، طاتلی دیللر . وعدلر ویریوردی . فقط فاطمـه‌یی بر تورلو اقنـاع ایده‌میور . زوالی قـیز دردینی کیمسه‌یه آچامیور . ئه‌وی ترك ایتمك استه‌دی . . براقمادیلر . جونکی اوندان ممنوندرلر .

ایشته گیجه‌نك برنده او محترم فضیلت قایناغی توصیف ایدیلن صبری بك ، اویویان فاطمه‌نك اوداسینه بر خیرسز گبی گیردی ویرتیجی بر قورد گبی او معصوم عفتلی کویلو قیزینه صالدیردی . ایسته‌دیگینه نائل اولدی . ایشته فاطمه بویله‌جه کیرله‌تیلدی . صبری بك ایسه بر شی یاپمامش گبی اودایی ترك ایدیپ چیقدی .

فاطمه بایغین بر حالده قالمش .. صباحلین اویانیرکن گیچن حادثه‌یی بر سینما شریطی گبی گوزی ئوکندن گیچیردی . آغلیوردی . قاچ پاره

ایدر . نه یاپاجاغینی بیلمیوردی . کندینی تسللی ایتمك ایچین صبری بگی محقق اقناع ایده‌جگم وهر حالده بکا آجیر او زمان بلکی ئه‌ولنیرز . ذاتاً ئوکجه‌دن صبری بك بو گبی تکلیفلرده ده بولونیوردی .

طالعسز فاطمه گون گیچدکچه صولویور ، دردینی یالکز کندی ییور ، کیمسه‌یه آچامیور . ذاتاً آچارسه بیله کیم ایناناجق .

ایشته گونك برینده ـ حامله ـ اولدیغینی اکلادی . صبری بگه قوشوپ وضعیتی اکلاتدی وچوق یالواردی . نه یازیق صبری بك هیچ قولاق ویرمه‌دی وآجیمادی .. حتی زواللی‌یی ئه‌ودن چیقارتدی ، هم ده بز بویله دوشگون کیمسه‌لری براقمایز دییه .. بویله‌جه بو ئه‌وه تمیز گیره‌ن قیز ، لکه‌لی اولارق چیقدی .

فقیر بر سمتده بر اودا کیرالادی .. ئه‌ولرده چماشیر ییقاماغه باشلادی وبویله‌جه گیچینیوردی . ئونك برنده آغریلر وصانجیلر حس ایتدی . مرحمت صاحبلری قومشولر خسته‌خانه‌یه یاتیردیلر وبر قیز چوجوغی دودغوردی . او زمان یاتاغده ایکن محقق انتقام آلماق ایچین چوق دوشوندی .. انتقامی‌ده چوق آجی اولاجاق .

خسته‌خانه‌دن چیقدقدنصوکره کندیسینه ایی باقماغه باشلادی . صحتی ایيله‌شدی . وبر گون همن قرار ویردی : آرتیست اولاجاق . همن کازابلانکا گازینوسنه گیده‌رك مدیرله گوروشدی . اوفاق بر امتحان یاپدیلر .. ذاتا گوزللیگی ده واردی وبگه‌نیلدی . او زمانده آدی ده‌گیشدی ومشهور سوزان اولدی .

آیاقلری آلتینده پاره‌لر سرپیلیور .. اونی انگیچ ایتمك صیرا بکله‌مك لازم .. شرفنه ایچکیلر صحنه‌یه چیقیور . آرتق نه آجلق نه‌ده

چیپلاقلق قالمش ... بر قاچ پارەیه حسرت کویلو قیزی شمدی پارەیله آلای ایدیور . هر کس اوندان قاچارکن شمدی یاقینلق گوستریور . طادسز ومعناسز سوزلرینه قهقهەلر آتیلیور . بریسینك یوزینه گولمك بویوك مبلغلره مال اولویور . هر گیجه کندینه بوکتلر تقدیم اولونویور.

ایشته بو حاللردن صوکره او قادار دەگیشدی کی ، کیمسه اونك اسکی کویلو قیزی فاطمه اولدیغینی فرق ایتمیەجك .

گیجەنك برنده صحنەده ایکن بر آز دورا قالدی چونکی او آنده صبری بك ارقداشلریله برابر ایچرییه گیردیلر . سوزان کندینی هیچ بوزمادی . شارقیسنه دوام ایتدی . صبری بك قیزی چوق بگەنمش اولاجاق کی ، گوزلرینی اوندان آیرمادی وآرتق هر گیجه بورادن آیریلمیور . نهایت آرالرنده مدهش بر دوستلق باشلادی . سوزان کندینی آغیر طوتویوردی . صبری بك ایسه تحمل ایدەمیور . پارەلر صرف ایدیور سوزانی ممنون ایتمك ایچین الك بویوك بر بختیارلقدر .

کویلو قیزینك بورایه گلمەسینك ایکینجی ییلینده .. گنه بر بایرام گیجەسی .. سوزان خارقه چیقمش .. صالون دولمش .. هر کس اونی دیکلیوردی . آلقیشلر چوق شدتلی ، هله صبری بك غایت نشئەلی .. نه یاپدی ایسه ، سوزانی اقناع ایدوب اگلنجەیی صباحه قادار دوام ایتمەسینی رجا ایتدی . سوزان ایسه بر شرط ایلري سوردی : کندی ئەوینده اولاجاق . صبری‌بك ده درحال موافقت ایتدی . چوق مسعود ایدی . چونکی کیمسەنك نائل اولمادیغی سعادتە نائل اولدی .

گازینودان چیقدیلر وسوزانك ئەوینه گیتدیلر . نه قادار شاهانه

ذوقلـه دوشه‌نمش . كوزه‌ل سوسلنمش ۰ رمعظـم بر سـفره ترتيب اولوندى ۰ صبرى بك تكرار ايچمه‌گه باشلادى ۰

سوزان باشـقه بر اودايه گيردى ۰ چيقاركن كوچـوك بر قيزله دوندى ۰ صـبرى بك اونى تلطيف ايتمه‌ه باشـلادى ، كيم اولديغينى صوردى ۰

ــ قيزيكزدر افندم ! بن ده خدمتجيكز فاطمه !

صاپ صارى كسيله‌ن صبرى بك نه‌يه اوغراديغينى بيلميوردى ۰ او قادار سويله‌دى :

ــ خاير يالانجى آلچاق قادين !

ايشته صـاين رئيس بك سوزان او زمان توكجه‌دن حاضرلاديغى طاپانچه‌يى چيقاريپ اوچ أل آتش ايتدى وصبرى بك يره يووارلاندى ۰ چوجوغم باغريوردى ۰ بن بر طاش هيكل گبى دوردم ۰ ايشته سلاح سسنه پوليسلر گليپ قارشيكزده دوران سوزانى نه‌ودن آلديلر ۰ ايشته هر شه‌يى اقرار ايتدم انكار ايتمه‌گه حاجت يوق ۰ آرتق قراركزى بكليورم وهر شه‌يه راضى‌يم ۰ بن الكه‌له‌نن شرفمى تميزله‌دم ۰ سزدن بر رجام وار كوچوك قيزيمى بر يتيم خانه‌يه ويريكز ۰ بنم حياتمله علاقه‌سى كه‌سيلسك ۰ آرتق سوز عدالتندر ۰

او زمان اوطورانلر حقيقتى اكلاديلر ۰ آرتق معصوم قادينه آجيماغه باشلاديلر ۰

محكمه‌يه آرا ويريلدى ۰۰ تكرار آچيلركن هر كس آياقده قرارى ديكله‌دى : ۱۰ ييل آغير حبس ۰۰

تكرار ايكى نفرك آراسنده يورويه‌رك صالوندن چيقان سوزان هر كه‌سى آغلاتدى ۰ وبو حادثه‌يه ده بويله‌جه صوك پرده چكيلدي ۰

علی معروف اوغلو وحکایه‌لری :

شعرده أوك صالدیغی گبی نثرده ده قوتلی یازیلریله ادبیاتمز ده بویوك اتلیکر یاپارق شهرت قازانان علی معروف اوغلونك حکایه‌لری ، کندینه ئوزگو بر نیته‌لك طاشیر · اونده حکایه اکلامی ، اوبر یازارلرمزه قیاساً بام باشقه‌در · او حکایه‌جیلگمز آلانینی گلیشدیریپ یکی بولوشلریله حکایه‌مزه یکی بر چهره صاغلیابیلمشدر · علی معروف اوغلونك حکایه‌لری ایچین شویله گنه‌ل بر وصف ویره‌بیلیرز :

١ ـ او ، اصل حکایه ایچینه کوچوجك ایکینجی بر حکایه‌ده یرلشدیریر · بو مینی حکایه‌لر ئورنك ، ایضاح ویا بر اولایك وصفی ایچین براقیلیر · ئورنگین اونك « بوز ·· یاغمورلق » آدلی حکایه‌سینده (قار ١،٢/٤ ص ٣٨ ـ ٤٠) قورد : آکیلدیمی ، اونلرك کوپکلرله آراسینك آچیلماسیندان وایکی طرف آراسینده وقوع بولان صواشدن سوز آچار · بو نیته‌لك آیریجه (آط ماصالی) (قار ٤،٥/٨ ص ٢٣ ـ ٢٤) ، و (بی بی صو (قمری) (قار ٦،٧/٧ ص ٢٥ ـ ٢٦) آدلی حکایه‌لرینده‌ده بارز بر شکلده گورونور ·

٢ ـ علی معروف اوغلونك همن همن بوتون حکایه‌لری مللی نیته‌لك طاشیر · بو باقیمدان او ، هاشم قاسم صالحی‌دن فرقلنیر ·

٣ ـ او حکایه‌لرینی بول تشبیهلرله دوناتدیغی گبی کیمی وقت حکایه‌لرینده اورنك شعرلرده ویرر ·

علی معروف اوغلونك حکایه صنعتینه ، الاجاغمز شو اوچ اورنکله واقف اولا بیلیرز :

برینجی حکایه نشانجی علي (قار ٤/٧ ص ٢٠ ـ ٢١) حکایه‌سیدر کی ایچینه بشقه بر حکایه‌ده قونولمشدر · بو حکایه شو اوچ پارچه‌دن میدانه گلیر :

١ ـ گیریش : یوقسوللق ، کویلو خویلریله شهرلیلرینکی آراسینده بر مقایسه · بوراده شو ایکی آتا سوزو ده‌گرینده اولان (سوزو) اثباتلاماق ایچین بر قاچ سوز : « انسان اوغلونك الك گوزل خویلریندن بری‌ده گوجسو ییتمه‌دیگینك انتقامنی گوجسزلردن آلمایه قالقشماسیدر · » و « انسان اوغوللرینك یوزده دوقسان سکزی (؟!) گوجلولر قارشیسینده قویون ، گوجسزلره قارشی قورد کسیلیر » ·

٢ ـ نشانجی علی حکایه‌سی : بوراده دوموز اوینی [illegible] ارقداشلریله برلکده چیقان نشانجی علی‌نك ، بر آننه دوموزی تفکله وورماسینی دوموزك آرقاسینده آلتی یاوروسونك قالماسینی ، بو یاورولرك بریسی‌ده وورولنجه یارالی اننه‌سینك یریندن فیرلایوب کندیسینی یاوروسونك یانینه آتماسینی ، ئوته‌کی یاورولرسه اننه‌لرینك مه‌مه‌لرینه صاریلمالرینی اکلاتیر · بوراده نشانجی علی‌نك رولو ایسه ، بو منظره‌یه آجیماسیدر · او ، کندینی توتامیارق هنگور هنگور آغلامش ، تفکینی قیرمش . وجدان عذابی چکه‌رك آوی براقمش وبو اولایدان صوکره آرتق سلاح طاشمامشدر ·

٣ ـ برینجی دنیا صواشینده عسکره گیتمش اولان (محمد) ینی قایب ایده‌ن (خلقی‌دار) آدلی بر (تـه‌یزه) نك ، اونك ئولومونه ایناناميارق ، بر داها دونه‌جگینی اومید ایده‌رك یولونو بکلمه‌سینی آکلاتیر ·

گورولدوگو گبی برینجی حکایەیله بو حکایەنك آراسینده هیچ بر باغلانتی یوقدر ۰ فقط یازار ، (نشانجی علی) یی بر سمبول اولارق وجدان عذابی ایچین قوللانمشدر ۰ اوكا گوره نشانجی علی گبی وجدان عذابی چکەنلر اولمش اولسایدی ، هیچ بر صواش پاطلاق ویرمزدی ، دولایسیله نه بر کیمسه شهید ایدیلیر نەده چوجوقلر اوکسوز قالیردی ۰ بو آلانده یازار شویله یازییور :

« یوقلر اولسون فرعـون خویلولره ۰۰ باشـلری دارده قالدیمی باریشـدن ، باریش سیوەرلکدن دم وورار ، گوچلـری یتدیمی أسـیر آلدیقلری معصوم خلقی قوربانلق قوزولر گبی سـورو سورو صاواش میدانه سوروپ قارداشلق ایچین یارادیلمش انسان اوغوللرینی بر برینه بوغازلتیرلر ۰۰۰ نـەرده مدنیت ؟ ۰۰ نـەرده انسانلق ۰۰ بو هریفلـر ملیونلرجـه چوجـوغی اوکسـوز ، اون بیکلرجـه گنج قادینی دول ، باقیمسز ، بیکلرجه آنالرله بابالرك یاشلی گوزلرینی یوللرده براقوپ ، حیاتلرینی جهنمه چەویررلرکن بزم (نشانجی عليَ) قدر اولسون وجدان عذابی دویسالر ، دنیاده نه بر تك أسیر انسان بولونور ، نەده انسان دولونو کەسن قورقونج سلاحلر حاضرلانیردی ۰۰۰ »

اوچاقدان آتیلان مکتوب حکایەسی[۱] ایسه گوزەل مضمونلی ، زنگین خیاللی ، سیال اسلوبلیدر ۰ بو حکایەنك قلمه آلینماسینك اصل هدفی ، بر مکتوبك متنینی بلیرتمکدر ۰ قیز طرفیندن یازیلمشسەده ، مللیتچی ،

---

(۱) بو حکایـەنك متنی ایچـین باق : علی معروف اوغلـو : اولایلر قونوشویور ، کرکوك ۱۹٦٤ ص ۳۲ ــ ٦۰ ۰

خلقينه آجييان بر كيمسه‌نك خيالى محصوليدر . كندى ملتينى اونوتوپ بوش خياللر پشنه قوشمان بر كنجك ، صهيونيست تشكيلاتلر طرفيندن گوره‌ولنديريلن بر يهودى قيزله اولان عشــق ماجراسينى اكلاتان بو حكايه ، على معــروف اوغلــونك الك ويريملى واك ده‌گــرلى حكايه‌لريندن بريدر . حكايه‌نك نوزه‌تى شويله‌در :

« عراقى ترك ايديپ فلسطينه كوچ ايتمك ايسته‌ين بر يهــودى عائله‌سى مال . ملكنى صاتماق تشبثينه كيچر . فقط يوكسل آدينده بر تنچدن شبهه‌لنير . بر صهيونيست اوركوت . بو كنجى كنديلرينه قارشى هر هانگى بر ايشه قالقاجاغى فعاليتدن آلى قويماق آماجيله ، عينى عائله‌نك قيزى (يا ..) يى اونك پشمينه سوردورر .. آرالرنده بويوك بر سيوگى ماجراسى باشــلار . قيز عائله‌ســيله برلكــده گوچميه‌جگينه ســوز ويرر ، اوغــلاندان اوطوردقلرى ئه‌ولرى خــارج (ايكيسى ايچين قالماق آماجيله) باباسينك بوتون ماللرينى صاتدرماق ايســتر . بوتون ماللر صــاتيلير .. ئه‌وده ، يوكســلدن خبرسز بابا طرفيندن بغدادده بر مسلمانه صاتيلير .. ايشلر تماملاندقدان صوكره يوكسل عائلــه‌يى اوغورلاماق آماجيله هــوا آلانينه كيده‌ر . قيز آرالرينده‌كى ســيوگى‌يه دائر هنــوز هيــچ بر شيي عائله‌ســينه ســويله‌مه‌ديگينى ، بوراده يوكســله بيلــديرر واوچاقــده عائله‌ســينى اوغورلاديقدان صوكره تكرار يانينه دونمك آماجيله آيريلير . فقط قيزك بينمه‌سيله اوچاق حركت ايده‌ر . بو آراده قيز ، يوكسل ايچين بر مكتوب آتار .. ايچينده ، چوقدانبرى گيزله‌ديگى بر چــوق شــيلرى آچيقلار .. حتى يوكسله ، كندى ملتينى اونودوپ بوش بر سيوگى آرقاســينه قوشدوغنــدن آلاى ايده‌ر . آيريجــه كنديسينك صهيونيزم

طرفیندن اورگوتلندیریلدیگینی ، ویهودیلر اوغرونده نه قادار فداکارلقلر ایتدیگینی آچیقلار ·· بو مکتوبك حکایه ایچین چوق ئوکملی اولدوغیندان، ایچیندەن شوآلدیغم پارچەلری بورایه آقتریورم ·

« بو گون ·· دوغوب بویودیگم ییرلردن ، اوزرنده گولوپ اوینادیغم طوپراقلردن آیریلرکن ، صوکسز اوزونتولر دویاجاق یرده سیوینچلر ایچیندەیم ·· زیرا ایشلرمده اوموللاز باشاریلر صاغلامشم ·· شهریکزدەکی صویداشلرمی شرکزدن قورویەبیلدیگم ایچین شیمدیدەنصوکره اولکوداشلریمك آراسینده بر قهرمان واری دولاشاجاغم ·· یوکسل ·· سنی اوزمك ایستەمم بیلیرم کی شیمدی دن صوکره کندی چکدیکلرك کندینه یتر ·· فقط سکا بودالا دیدیمسه داریلما ·· چونکی سن بر بودالاسك ·· سکا گوکلمی قاپدیردیغمه اینانمش . اوزون بویوکه · گنیش اوموزلرینه ، گوجلو قوللرینه ، بغدای بکزینه ، شاهین گوزینه وورولدیغمی صانمشدك · خایر یوکسلبك ·· هیچده اویلەدەگلدر ·· اییجه بیلکی سکا کندی آرزوملە یاقلاشمادم · بزه قارشی طاقندیغك دوشمانجه حرکاتندن قوشقولانان گیزلی تشکیلاتمز بنی سکا یوللادی ·· داها دوغروسو باشینه مسلط ایتدی ·· »

صوکره مکتوبده یوکسلك کندی مللتینك دورومونو ، کندیلرینده مللیتچیلیگك (بر قورو لاف) اولدوغونو ، ال برلیگی وسوزبرلیگی دییه بر شەیك اولمادیغینی بیلدیریب شویله آلای ایدەرك برگرچکی اورطەیه قویار :

« ··· یوقسوللاریکز گیچمی ایلە غرتلاق بوغوشورکن ،

زنکینلریکز ده یوردی ، مللتی ایچین چالیشمایی کندیلرینه عار صایارلر .
آلده قالان سزلر .. اورطه حاللیلرله داها پاره‌نك نه اولدیغینی اکلامیان
بر طاقم کنجلر .. سزلرده بر قاچ ییلك ایچینده یا زنکینله‌شیر ،
زنکینلره ، یاخودده یوقسوللاشیر یوقسوللاره قاطیلمش اولورسکز .
اونو دیمك ایستیورم کی هیچ بریکز بر قاچ ییلدن زیاده اولکوسو
اوغرونده چالیشمیور .. تك توك چالیشانلاریکزده یا سنك کبی کوکل
ماجرالرینه قاپیلیر ، یا ایچیکره دوشمان الینه صوقولان احلاقسز قادینلار
پشینده سوروکله‌نیر . یاخود ده پاره طمعیله ایچیکزدن قادرو دیشی
ایدیلورلر .. » .

صوکره بو خصوصده کندی دوروملریندن سوز آچار وعشق
مسأله‌سینه شویله ده‌گینر :

« ... کوکل مسأله‌سی بزده کوکدن یاصاقدر .. بزلرك (ئوز
مللتمزدن) باشقه‌سینه کوکل ویره‌جگمزی صانانلره چه‌کینمه‌دن بوناق
دییرم .. سن بنی کندینه عاشق صانمشدك اویله ده‌گلمی ؟.. ایشته
آلدانمشدك ! .. سکا کرچگی سویلیه‌یم ؟ بزم کوکلمز قاپالیدر ..
اصل مللیتچی اولان قیزیمز کندی مللتینك اك صیصقا ، اك چیلیز ،
حتی اك خسته بر ارکگینی اوز مللتیندن اولمایان ، یاخود اولکو داشی
صاییلمایان هیچ بر شاهین کوزلو ، اسلان یاپیلی بر ارکگه ده‌کیشمز ..
ارککلرمزده اویله ... »

علی معروف اوغلوندن سیچدیگمز اوچنجی حکایه ایسه « کوزلرك
باغـــلاماز یا !! »[1] آدلی حکایه‌سیدر . او بوراده یکیلگه وطوپلومك

---

(۱) باق اولایلر قونوشویور ص ۸۹ ـ ۱۰۵ .

کلیشمه‌سینه قارشی کلدیگی کبی ، کریجیلکله قفساسی یوغورولان بر اختیارك بو خصوصده‌کی سوزلرینه صیقی بر شکلده باغلانماقدادر ۰ بوراده بر اسلامجی یازار گورونه‌رك ، طوپلومك یکیلك وکلیشمه‌سینی بر یابانجی موداسی اولارق قبول ایدیبور ، قادینك سوسلنمه‌سینی ، مودایه اویماسینی آیقری کورویور ۰ حتی بو کبی قادینلره صارقینتلق یاپان بر کنجی ده ، بو داورانماسینده حقلی صایمشدر ۰

علی معروف اوغلوندن بر اورنك :ـ

بی بی صو (قمری)

کوجوك بازارده چوغوننلقنه اوطوردیغم قهوه حانه‌نك اون متره‌دن یوکسك ده‌وه بیی چنکو تاوانك آراسسنده اوچ کوننده‌لبری مورروپ کیدن دوکوش بر دورلو بیتمیوردی ۰ باشیمز اوزرنده آرا صیرا اولچوسو بوزولمش الکتریکلی بر یلپازه (پانکه) نك سه‌سنی اکدیران بر طاقیردی هیمزی تیکسندیررکن قار لاپه‌لری کبی بر طاقم بیاض تویلرنده آغیر آغیر اوزریمزه یاغمقده اولدیغنی گورووردك ۰۰

ئه‌وه‌ت ، اوچ کوندن بریدر بر یانده یاورو بر بی‌بی‌صو (قمری) بـر یانده‌ده ایکی قارط گووه‌رچین قارتاللر واری دوگوشیور ، تـاه قانادلریله چارپشیور ، کاهده غاغالریله بر برلرینی دیده‌کلیورلردی ۰ نـه اولمشدی ؟۰۰ بو حیوانجقلر نـه ایچـین ئولوم قالیم صاواشنه گیریشمشلردی ؟!! بونو اکلاماقچین بر ییل که‌ریسنه دونمه‌مز ، هـر جفتله‌شن یابانی قوشك (یازلق وقیشلق) ایکی یوواسنك بولوندیغینی ویازلق یوواني ده ایچنده بویوتدکلری یاورولرنه براقمالرینی بیلمه‌مز گره‌کر ۰

گیچن ییلك ایلك بهارنده باشمز اوزرنده‌کی ده‌وه بیلی تاوانك آراسنده بر جفت بی‌بی‌صو یمورطه‌لمش ، یاورولری بویوینجه‌ده یووایی اوکلره برافوب گیتمشلردی ٠٠ یاورو بی‌بی‌صولرك قیشك بوشالتدقلری یووایه بهار گلنجه بر جفت قارط یابانی گووه‌رچین آبانمش ، بی‌بی‌صولر گلمزدن ئوکجه ده یمورطه‌لمشلردی ٠٠ بو صیراده ایدی که اصل یووا صاحبی بر یاورو بی‌بی‌صو گوروندی ٠ نه یازیق کی تك قالمشدی ٠ ظالم بر آوجی‌نك طوزاغنه می دوشمش ، یوقسه غدار بر قورشونه‌می قوربان گیتمشدی ؟ بیلینمز ٠ نه اولمشسه اولمش یاوروجق ئه‌شنی قایب ایتمشدی ٠ صانکی فلگك بو ظلمی اوکا یتمیورمش‌ده برده یوواسی الندن غصب ایدیلیوردی ٠ آرتق حیوانجق دایانمامش ، جاننی دیشنه طاقارق آدم اوغوللرنده پك آز گورونن بر عزملە یوواسنی قورتارماقچین تك باشنه ایکی قارط گووه‌رچینله قونومز اولان بو دوگوشه باشلامشدی ٠ اما اویله‌سنه بر دوگوش کی بی‌بی‌صونك یا ئولورم یاخود یووامه قاووشیرم دیمك ایسته‌دیگی حرکاتیندن اوقونیوردی ٠ اما نه گیزه‌ر ! یاوروجق تك باشنه ایکی قارط گووه‌رچینله باشه چیقمیوردی‌کی ٠٠ گاه دوشمانینك بر قاناد ضربه‌سیله باش آشاغی ده‌وریلیور ، گاه ده بر آیاق ووروشیله بر قاچ آدیم گه‌ری گیدیوردی ٠ هله غاغلنسه تویلری هلاج باموغی گبی یوقاریدن آشاغی‌یه دوغرو یاغیوردی ٠٠ بونکله برابر بیلماق نه‌در بیلمیور ٠ اوچ گوندنبریدر هر اوچ دورت ساعت آرایله آیقننی تازه‌لیوردی ٠ هر دفعه‌سنده یورولوپ گه‌ری چکیلرکن بر داها آقینه باشلایور : (یا ئولورم یاخود یووامه قاووشیرم) پارولاسنی بوتون عنادیله یوروتویوردی ٠

یاورو بی‌بی‌صونك بو چلیك ارادەسنی حیران حیران سیر ایدرکن ، یوردلری اللرندن زورله آلینـــان مللتلـرك قورتولوش اوغـــرونده‌کی دیدینمه‌لرینی ، ایاقلانمالرینی دوشونیوردم · کندی کندیمه او زوالیلرك حـــالی ، بو یاورو بی‌بی‌صودن داها آچیقلیدر دییوردم · (انســـان اوغوللرینك اك قورقونچ دوشمانی ینـــه انسان اوغوللری ایمش) · انسان ئوز قارداشلرینی ئولدورمکچین حاضرلادقلری ئولدیریجی سلاحلر، اسلانلرك پنجه‌سندن ، ییلانلرك آغوســندن بیــك بیــك دفعــه داهــا تهلکه‌لیدر · قوشلر غاغالریله ، ییرتیجی حیوانلر دیشلری وپنجه‌لریله ، بربریله دوگوشورلرکن انسانلر اوتوماتیك سلاحلر ، آغیر طوپلار ، حتی آتوم وهیدروجین بومبالریله بربرینی امانسز بر صورتده یوق ایدییورلر · بونکله برابر ینه ضعیفلر بیلمایور ، ینه گوجسزلر قورقمایور ، یوردلرنی قورتارماقچین بیله‌رکدن جانلرینی فدا ایدییورلر · امان اللهم مگرســه یورد سه‌وگیسی‌نه علوی ، نه مقدس سه‌وگی ایمش ··

بر یاندان خیالی عالمنه دالمش ، بر یاندانده تاوان قورقولغنده دینجنی آلماقده اولان یاورو بی‌بی‌صویو گوزه‌تلیوردم · صوك چارپیشماسنده‌ده یه‌نیك (مغلــوب) دوشمشدی · صینیدیغی ییرده اورسه‌لنن تویلرینی غاغاسیله دوزلتیرکن بر شیلر طاسالادیغی دالغین دالغین قیمیلدایشندن سه‌زیلیوردی ·

بر ایشچین قالقدم ، یاریم ساعت صوکره دونونجه‌م یاوروجغــك برده‌نبره ده‌گیشدیگنی گوردم ·· همن همن قارتاللاشمشدی · آوینك اوزرینه چوللانماق ایسته‌ین بر شــاهین گبی دیك دیــك یوواده یاتان دوشمانه باقیوردی · مطلقا آقینه گیچه‌جکدی فقط کیم بیلیر · بلکه

بو آقین یه‌نیله‌جگی قرقنجی آقین اولاجقدی هپمز اونك یه‌نه‌جگندن ال اوزمشدك . اما کندیسی هیچـــده بزم کبی دوشونمیور ، عزمنـــدن ، اراده‌سندن ذره‌جه قایب ایتمه‌مش . هله یه‌نیلکه‌لگی قطعیاً کندیسینه یاقلاشدیرمیوردی .

برده باقدم کی بی‌بی‌صو بر ییلدرم خزیله سیلکینیپ ، یووانك بر قاچ آدیم اوته‌سنده بکلیه‌ین ارکك گووه‌رچینك مداخله‌سنه میـــدان براقمادن یمورطه‌لر اوزرنده‌کی دیشی گووه‌رچینك ایاقلری آلتنه‌کندینی فرلاتارق باشنی آشاغی‌یه دوغرو دالدیردی . گووه‌رچین خنجـر کبی کسکین غاغاســـیله اونـــك صرتنی ، باشـــنی غاغـــالرکن اونـــه یاپوپ یمورطه‌لرك برینی یووادن چیقاروپ آشاغی فرلاتمایی باشاردی باشـــنی بر داهـــا دالدرمشدی . ایکینجی یمورطه‌یی ده فرلاتمـــاق ایستیوردی . امادیشی گووه‌رچین بوتون اغیرلغیله اوزرنه یوکلنمشدی.. ارککده یاردیمه قوشدی ، ینه فائده‌سز . بی‌بی‌صو ایلله‌ده دیله‌دیگنی یاپاجقدی .. ایشته یاپدیده . صرتنه ، تپه‌سنه اینه‌ن کسکین غاغالره هر شی بیتمشدی .. یمورطه‌سز قالنجه ، هر ایکی گووه‌رچینده اوچوپ گیتمشلردی ..

اوچ گون سوره‌ن دوگوشك صونوجندن اکلاشیلان شو ایدی : گووه‌رچینلر بی‌بی‌صونك چلیك اراده‌سی قارشیسینده ییلمشلر . اما یمورطه‌لرینی بـر دورلو براقـوپ گیده‌میورلردی . بونی بی‌بی‌صـوده اکلامش اولاجـــق کی ، ئولدیریجی ضربه‌نك نه دورلو حاضرلاناجغنی بیلمش ، ونـــه دورلو اویغـــولاناجغنی (تطبیـــق) باشاره‌مه ..

گووەرچینلر اورکوپ گیتدکدن صوکرا یاورو بی‌بی‌صو بوتون آجیلرینی اونوتمش ، تختنه تاجنـــه قاووشان بر ســـلطان واری یوواســـنده قورولمشدی . بو صیراده اوکا ایچه دقت ایتدم . غاغـــا یاراســـنده اورسلنه‌ن تپه‌سنده بر طوتام توی آل قانه بویانمش ییل وورقجه بر حریت بایراغی گبی أسیوردی ..

نوط : دولتمزله برابر بوتون عـرب دولتلرینك دوشمانه قارشی گیریشـدکلری أولوم قالیـم صاواشنك اتکیسـیله بـــو حکایه‌جگی قلمـــه آلدیغمی آچیقلامایه لزوم وارمیدر ؟!

یعه‌م .

عزالدین عبدی بیاتلی وحکایه‌لری

بو دونمده بر ده عزالدین عبـدی بیاتلی‌نك بـر قـاچ حکایه‌سی یاییملانمشدر . اونك حکایه‌لری ، گنه‌للکله بر خلق حکایه‌سی تیپینـده یازیلمشدر . حکایه صنعتینك باشلیجه ئوگه‌لریندن بری اولان تصویردن یوقسوندر .

اونك (ایده‌ن بولور) حکایه‌سی (قار ١١،١٢/٥ ص ٣٧ ـ ٤٠) ، صوچسز بریسینك ایشـلـه‌مه‌دیگی بر جنـایت صوچیله یاقالاندیغینی اکلاتیر . بو صوچسز ، وورولارق ئولدورولن بریســـینك گوکســـنه صاپلانان خنجری چکدیگی آن پولیس طرفیندن گورولنجه یاقالانیر . وبو صوچ یوزیندن ١٢ ییل مدتله حکم ایدیلیر . فقط بو ذات ، بو حکمی ، محکمه طرفیندن ده‌گلسه ، تاکری طرفیندن حقلی گورور . چونکو او ، بوندان ئوکجه باشقه بر کیمسه‌یی ئولدورمشدر . دو٧٠میله (شیمدیکی

قتـل مسئلەسی ، اسکی حکمك تنفیـذ ایدیلمەسی ایچـین) بر سبب اولدیغی گبی بو جزا ده او اسکی قتلك جزاسیدر ۰

عزالدین عبـدی‌نك (حـق آلدانمـاز) حکایـەسی (قـار ٦/٥ ص ٢٨ ــ ٣٠) ایسه ، طبقی (ایدن بولور) حکایەسی تیپینده ، وجدان عـذابی چکـن بریسینك بر قادینی ئولدورمەسینی اکلاتیر ۰ اوغلونك محبوسخانه دن چیقمەسی اوزره اونك ایچین باره کوتورەن بر اختیـار قادینك ، شهره گیتدیکی صـیراده شـوفور طرفینـدن ئولدورولدیغینی ئولوپ ئولمه دیگیندن أمین اولماق ایچین اونك ایکینجی دفعه گلیپ بویوك بر قایایی اوکا ووراجاغی آن بر ییلان طرفیندن ایصیریلدیغینی آکلاتیر ۰

عزالدین عبدی بیاتلی‌نك حکایەلریندن بر اورنك : (ایدەن بولور)

گتیردیکی رسمی مکتوبی محبوسخانه ادارەسینه تسلیم ایدن فائق چاووش چیقارکن ، گونشلەنن محبوسلره آجی آجی بر گوز آتماقدان کنـدنی آلامادی : کیمیسی بطانیه وچماشیرلرینی سرمکله مشغول ۰۰ کیمیسی باشقالرینی دینلەمکله آوونیور ۰۰ بر طاقمی ، شاقالاشماقله دوموك ۰۰ والحاصل ، هـر بیچـاره کندیسینه بر تسللی وسیلەسی اراماقده واونکله زور گیچن گونلری قولای گیچـرمگه چالیشماقده ۰۰ عبرتله صوك بر گوز آتیشینی آتان فائق چاووش ، اورایی ترك ایتمك اوزره ایکن گوزی ، یالکز باشنه ، ییره باقینارق ، دالمش اولان بریسینه ایلیشی ویردی ۰ بر آز دقت ایتدیگی زمانده ، اونی طانیر گبی اولدی ! ئەوەت ۰۰ تا کندیسی : احمد !

فائق چاووش وورلمشه دونمشدی ! وظیفـــه ایجابی‌ده اولسه ، حقلی‌ده اولسه ، آزده اولسه ، آجی وتأثر دویماقدان کندیسینی الامادی !

دوردیغی یرده ، اولای ، بر سینما شریطی گبی گوزی ئوکندن گیچمگه باشلادی ..

مسئله شویله اولمشدی :

او گون ، مفرزەسیله کویه گیرەرکن ، گـــون ، قارارماق اوزرە ایدی .. دیگر بر کویده وقـــوع بولان بر مشکلەیی حـــل ایتمکدن دونویورلردی .

ایشته قونوشاجغمز آچیقلی حادثه بوراده وقوع بولمشدی . بش آتلی ، کـــویك ایلك صوقاغنی دوندیگی زمان چوق فجیع بر منظـــره قارشیسینده قالمشدی :یرده بریسی قانلر ایچینده اوپ اوزون اوزانمش ، یانی باشنده دیز چوکەن دیگر بریسی ایسه الندە قانلر داملایان خنچری اولدیغی حالده یرده دوشن مقتوله باقماقدەدر ! بو ایگـرنج منظرەیی گورەن فائق چاوشله نفرلری کندیلرینی طوپارلییاق همن قاتلك اوزەرینه اتیلیورلر ومیدان ویرمەدن شیمدی محبوسخانەده بویله ملول دوران احمدی یاقالی ویرییورلر ..

محاکمەسی باشـلییور .. وشـاهد اولارق ، فـائق چـاووش ، گوردیگنی اطرافلیجه اکلاتییور ، و :

ــ ئەوەت ، حاکم بك ، دییور . بو شخصی ، النده قانلر داملایان خنچریله مقتولك یانی باشنده گوردك .

قالان طانیقلرده عینی شهادتی ویردیکدن صوکره حـــاکم ، قاتل احمده دونەرك :

ــ بو ویریلن شاهدلگه بر دییەجگك وارمی ؟

ــ خایر ، افندم !

ـ دیمك یاپدیغك جرمی انكار ایتمییورسك ؟

احمد بر آز تردد گیچیردیكدن صوكره :

ـ بن ئولدیرمەدم ، افندم ، قاتل بن دەگلم !

ـ تحاف شی !٠٠ سن چیلدیردڭمی اوغلم ؟

جان چەكیشەن بریسی قانلر ایچینده یاتییور ٠ هنوز چیقاریلمش اولان خنجردن قان داملییور ، واوده سنك الندە ، اوراده سندن باشقەدە كیمسه یوق ! بونلر دورویورکن حالاده « بن ئولدیرمەدم » دییورسك ؟ انكار ایتمكدەنسه ، حقیقتی اولدیغی گبی سویلەیوپ وجدانینی راحت ایتمك داها ایی‌دەگلمی‌در ؟ ٠

محكمه هیئتی نه یولدن گلدیلر ایسه احمده (ئەوەت ، بن ئولدیردم) دیدیرەمەدیلر ٠ وهر بر صوررولرینەده :

ـ خاییر ، افندم ، بن ئولدیرمەدم ، قاتل بن دەگلم ٠

جوابندن باشقه بر شی الامادیلر ! ٠٠ بر اوطوروم ٠٠ ایكی اوطوروم ٠٠ ونهایت (١٢) ییـل كورەك جزاسـنی ویرمكلـه احمدی محبوسخانەیه طیقادیلر ٠

فائق چاووش ، بر ایكی دقیقـه ایچینـده اولایی خاطرینـدن گیچیردیكدن صوكره ، نەیه قرار ویرەجگینی كسدیرەمییوردی ٠ احمدی گورمزلكدەن گلوپ چیقوپ گیتمك ٠٠ یوقسه ، ناصـل قارشیلانیرسه قارشیلانسین ، احمده یاناشوپ ، خاطرنی صورروپ ، گوكلنی آلماق !٠٠ ویردیگی ، شهادتك یوزده یوز دوغرو اولدیغینه اعتراف ایتدیگی حالده بیله ، احمـد اوكا آصیق بـر یوز گوسترسه دخی ، حقـلی اولدیغینه اینانیوردی ٠

نه یاپارسه یاپسین ، فائق چاووش احمدك گوكلنی آلمغـه قرار

ویرمشدی .. واوکا یاناشارق :

ـ مرحبا ! احمد . ناصلسکز ؟ ایی میسکز ؟

دییه‌ره‌ك ، اوکا گولر یوز گوسترمه‌گه اوغراشمشدی . ونه قادار فنا قارشیلانرسه ، نه ایشیدیرسه قبول ایدوپ ، سس چیقارمیا جغنه قرار ویرمشدی .. باشنی قالدیران احمد ، باشی اوجونده فائق چاووشی گوردیگی زمان ، هیچده اومولمیان بر حرکتده بولونماسین‌می ؟

یاواش یاواش یریندن قالقارق ، ملول ملول ، صایغی ایله فائق چاووش توکونده باش اگه‌رك دورمشدی ! بونکله‌ده یتینمیه‌رك :

ـ خوش گلدیکز ، فائق چاووش ، صفا گتیردیکز . سزی گوردیگمه چوق ممنونم !

فائق چاووش بر آز که‌که‌لییه‌رك :

ـ اوغلم احمد ، سنده بیلیورسك .. ویردیگم شهادتده نه بر کلمه اکسیك ، نه بر کلمه فضله واردی . گوردیگمی اولدیغی گبی سویله‌دم ، وبوده اوزرمه دوشن بر واجبدی وبوندن باشقه ده بر شی یاپامازدم . فقط سکا وگنجلگنه یازیق ده‌گلمی ایدی ؟! بر آز تحملسزلگك یوزوندن ایکی جانه قییماغك دوغرومی ایدی ؟!

وداها بونك گبی بر طاقم سوزلر صیرالاماغه چالیشیرکن احمدك گوزلرینده یاشلر بلیرمگه باشلادیغینی گوردی وسوزینی قیصه کسمك ایسترکن احمد ، فائق چاووشك الندن طوتارق :

ـ فائق آغابك ، دیدی . بن شمدی (بن ئولدیردم) ویا (بن ئولدیرمه‌دم) دیسه‌م ، حکمه بر آغیرلق ویا بر خفیفلك گله بیلیرمی ؟..

بر شی غائب ایدوب ویا قازانا بیلیرمی‌یم ؟

ــ خاییر اوغلم • هر شی اولوب بیتمشدروحکم‌ده کسینله‌شمشدر •
بو سوزلری سویله‌دی ایسه‌م ، سزه وگنجلگکزه آجیدیغمدانْدر !

ــ او حالده بر قاچ سوز سویله‌مه‌مه مساعده ایده‌رمیسکز ؟

ــ ممنونلقله ، اوغلم •

ــ اویله ایسه شونی ایی بیلکز کی ، فائق چاووش ، قاتل بن ده‌گلم !

واللهی وباللهی بو آدمی بن ئولدیرمه‌دم ! وکیـــم ئولدیردیگنی ده‌بیلمیورم !•• فـــائق چاووش ، وورولمشه دونمشدی • واحمـــدك دیدیگنه‌دده هیچ شبهه‌سی قالمامشدی‌و :

ــ نه سویلیورسك ؟ احمد ! ••

دییه‌رك دهشتنی گوسترمكدن كندینی آلامامشدی •

ــ فائق آغابك ، سیزی شرفمله ، ناموسمله تأمین ایده‌رم كی ، بنم بو ایشدن خبرم یوقدر • فقط مسئله شویله اولمشدی •

ئـه‌ودن چیقـوپ ، صوقاغی دونیوردم • بر آز یورومشدم كی قارشیمده ، یرده قانلر ایچینده اوزانمش برینی گورمشدم ! أما نـه یاپایم كی ، اوكا باقلاشماقدان كندیمی آلامامشدم !•• یانینه گیچدم • كیم اولدیغنی اكلامق ایسته‌دم •• كوكسنه صاپلی اولان خنجری چكدم • بر خنجره ، بر ده یوزینه باقینیوردم كی ، سز چیقاگلدیكز ! ئه‌وت یانینده دیز چوكمشدم • الیمده ، حـالا قـان داملامقدا اولان خنجرده واردی • اما واللهی‌ده ، باللهی ده بن اونك قاتلی ده‌گلم !

فائق چاووش ، تا •• جیگریندن وورولمشه دونمشدی !• حیاتنك

صوكنه قادار بو عدالتسزلگی اونوتمیاجقدی ! حقلده اولسا ، کندیسنکده بو غدرده بر پایی واردی ! نه سویلیه‌جگنی ، ناصل ایریلاجغنی شاشیرمشدی ! ونهایت :

ـ قارداشم أحمد ، دییه بیلمشدی ، دنیاده غدره ، ظلمه ، عدالتسزلگه اوغرایان یالکز سن ده‌گلسك . اولان اولمشدر . مقدر بویله ایمش ! باشه گلن چکیلمه‌لیدر . الدەن نه گلیر ؟!

فائق چاووش ، داها نه دییه‌جگنی بیلمیوردی ! کندیسی وارقداشلری حقلی ایدیلر ، چونکی گوردیکلرینی اولدیغی گبی اکلاتمشلردی .. محکمه حقلی ایدی . چونکی ویریلن بوتون شهادتلر ودلیللر ، احمدك صوچلی اولدیغنی گوسترییوردی . احمدده ، یوزده یوز حقلی ایدی . چونکی قاتل ده‌گلدی ، وبر اوغورسز تصادفه قربان گیتمشدی !.. احمدك شیمدیکی سوزلرینده ذره قادار خلاف اولمادیغینه، فائق چاووش ، بوتون قلبیله اینانیوردی اما نه یاپسین کی ، قانون ، گوردیگنه حکم ایدییوردی . فائق چاووش محبوسخانه‌یه گلدیگنه بیك دفعه پشیمان اولمشدی ! و نهایت :

ـ بوینومی آزاد ایت . قارداشم احمد ! قدرك سکا ظلم ایتدیگنه بوتون گوکلمله اینانیورم ! وبوننده بنمده پایم واردر . اما نه یاپسین ، مگر قانون ده شاشارمش ! دییه‌رك ، کدرلی بر حالده اوندان آیریلماق ایسته‌دی . بر قاچ ادیم گیتمه‌مشدی کی ، آرقاسندان :

ـ فائق چاووش .. فائق چاووش !..

دییه بر سس ایشیتدی : دوندیگی زمانده آردینده احمدی گورونجه یکی‌دن تأثر دویماغه باشلادی . فقط احمد ، بو دفعه هیچده کدرلی ده‌گلدی . صانکی هیچ بر شی اولمامش گبی ، فائق چاووشك الندن طوتارق بر کناره چکدی . و :

ـ فائق آغا بك ! دیدی · ییللردر صاقلادیغم ، ویالکز بن له الله آراسنده اولان بر سری ، ایلك دفعه اولارق سزه آچاجاغم ! وسزدن ده ، چوق اییجه دیکلەمەکزی رجا ایدەجگم · بو آدمی اولدیرمەدیگمه فنا فنا یمینلر ایتمشدم · (بن ئولدیرمەدم !) دیمشدم · شیمدیده آند ایچییورم وبوتون مقدساتمه یمـــین ایدییورم کی ، بن بو آدمك قاتلی دەگلم ، وکیم اولدیغنی ده بیلمیورم !·· بوکا امین اولابیلیرسکز ! (مگر قانون ده شاشارمش !) دیدیکز · ئەوەت ، شاشار · وایشته یوزده یوز شاشدی !·· امـا اصـل ، ایشـته بورده آچیقلییاجاغم (سر)ه گلەجگم : شیمدیکی حادثه اوزەرینه ، بکا ویردیگی حکمده محکمه ، تماماً حقسزدر ، وظلم ایتدی بیله ·· اما بن (۱۲) سنه حکم ییمگه لائق ومستحقم !·· ومستحق اولدیغم ایچیندە ، نه محکمه هیئتنه ، ونەده سزلره کوسکون دەگلم ! چونکی شیمدی اکلیورم کی ، سزلر عدالت یرینی بولماق ایچین ، یالکز برر واسطه ایمشسکز ! (ناصل ؟) دیمگه حاجت یوق · بن عرض ایدەیم :

بوندن اوزون بر مدت اول ، بر هریفی ئولدیرمگه مجبور اولمشدم ! او هریفك فنالغی ، بکا یاپدیغی باصقی وحقارت ، کندیسنی ئولدیرمەمه سبب اولمشدی ! اما اونی بن اولدیردیگمی کیمسه بیله بیلمەمشدی · وبکا شبهه بیلـه ایتمەمشلردی ·· ییللر گیچمشدی · اونی یال گبی یوتدیغمی ظـــن ایدییورم ·· و (شـــاهددن ، محکمەدن انســـان قورتاررمش ! ··) دییوردم · ئەوەت عزیزم فائق چاووش ، انسان بشر محکمەسندن ، بشر قانوننـــدن بلکی یاقاسنی قورتارابیلیر · اما اولو تاکرینك محاکمەسندن واونك قانونندن ·· اصلا ! ·· شیمدیکی قتل

مسئلەسی ، اسکی حکمك تنفیذ ایدیلمەسی ایچین ، مکر بر سببمش !٠٠
و (بو) ١٢ سنه ایشته او اسکی قتلمك جزاسیدر ٠

فائق چاووش ، اللهك عدالتی قارشیسینده دوکا قالمشدی ! بر سوز سویلەمکه مجال ویرمەدن ، احمد صوك جملەلرینی تماملیوردی :

ـ ئەومت فائق آغا بك ٠ بشرك قانونی شاشسه بیله ٠٠ آتلادیلسه بیلـه ، تاکرینك قانونی شاشماز ، واصلا آتلادیلاماز ٠ اونك عدالتی بهمحال یيرینی بولور ا٠٠

قیصاجەسی : ایدن مطلقا بولور !٠

ببليوغرافيا

ابراهيم داقوقي :

اتجاهات الشعر التركماني المعاصر ، قار ٢/١ ص ٢ ٠

توركيه اولوس غزەتەسينك كنديسيله يابديغى زيبورتاژ ، يورد ٨/٣٣ ٠

الشعر القصصي في الادب التركماني ، قار ٣/٤ ص ٣ ـ ٤ ٠

احسان صديق وصفي :

ادبياتمز داها شن روحلى اولماليدر ، قار ١١،١٢/٥ ص ٤٤ ٠

خويرات طوفاني ، قار ٥/٩ ص ٤٣ ٠

احمد اوطراقچي اوغلو :

الەشديرمه آنكەتى ، قار ٧/٤ ص ٢٨ و٣٨ ٠

جلال رضا افندى ايله گوروشمه ، قار ٩/٢،١ ص ٢٨ ٠

فلك اوغلو ايله گوروشمه ، قار ٨/٢،١ ص ٣٨ ٠

احمد قوشجي :

رشيد عاكف هرمزلى ، قار ١٢/١٢ ص ٧ ٠

اسماعيل سرت توركمن :

گور گور بابايه سلام ، كركوك ١٩٦٥ ٠

آيدين كركوك :

ئولومونك ١١ نجى ييــل دونومينده ناظم رفيق قوجــاق ، كركوك ١٩٧٣ ، يورد ٦/١١٩ ٠

بشير غزه‌نه‌سی :

جشیدلی صاییلری

توفیق جلال اورخان ، قار ۷/۲،۱ ص ۵٦ ٠

جبار قایاجان :

وحیدالدین بهاءالدین قونوشویور ، ریبورتاژ ، یورد ٦/۱۳۳ ٠

جودت آوجی :

صلاح نورس ایله کوروشمه . قار ١٤/٥ ص ۲۲ ـ ۲۳ ٠

علی صائبله گوروشمه ، قار ۱۳/۲،۱ ص ٤٠ ٠

علی معروف اوغلو ایله کوروشمه ، قار ۱۲/۱۱،۱۰ ص ۳۷ ٠

مصطفی گوك قایا ایله گوروشمه ، قار ۱۲/۲،۱ ص ٥۲ ٠

ناصح بزرگان ایله گوروشمه ، قار ۱۳/۸،۷ ص ٢٤ ـ ۲٥ ٠

ــــــــــــــــــــ :

چاغداش تورکمن شاعرلری ، بغداد ۱۹۷۳ ٠

ــــــــــــــــــــ :

حدیث خاطف مع الباحث الترکماني عطا ترزی باشی ، قار ٥/۲،۱ ص ۱ ٥٠

حسن أحمد الخفاف :

الادب الترکماني المعاصر وحتمية التطور ، قار ٩/٥،٤ ص ۱۳ ٠

حسن عزت چارداغلی :

اسعد النائب ، قار ۷/۱۲ ص ٦ ـ ۷ ٠

التشاؤم في شعر محمد صادق ، قار ٥/٧ ص ١٣ ـ ١٤ .
حسن كورەم ، قار ٢٠١/٩ ص ١٠ ـ ١١ .
الدكتور عبدالخالق محمد عبدى البياتي ، قار ٣/٩ ص ١٠ .
عثمان مظلوم ، قار ٢٠١/٨ ص ٥ ـ ٨ .
علي معروف اوغلو ، قار ٢٠١/١٠ ص ٤ ـ ٥ .
ناصح بزركان ، قار ٨/١١،١٠ ص ١٠ ـ ١١ .

حسين علي مبارك :

طوزخورماتو ، كركوك

ـــــــــــــــ :

رشيد عاكف هرمزلي ، قار ٦/٧ ص ٤٩ .

زاهد البياتي :

حديث مع الاستاذ عبدالحكيم رزى اوغلو ، قار٣،٤/١٤ ص ٢ـ٣ .
نبذة عن أديبنا الراحل عبدالحكيم رزى اوغلو ، قار ٢٠١/١٦ ص ٤ .

سيد كمال قره علي اوغلو :

انسيكلوپەديك أدبيات سوزلوگو ، استانبول ١٩٦٩ .
تورك ادبياتى تاريخي ، استانبول ١٩٧٣ .

شاكر صابر زراعتچى :

بويوك شاعر محمد صادق ايله گوروشمه ، قار ٣/٧ ص ١٤ ـ ١٧ .
توركمن يوجه شاعرى محمد صادق ، قار ١/٢ ص ٣٢ ـ ٣٤ .
علي معروف اوغلو ، قار ٣/٩،٨ ص ٣٠ ـ ٣٢ .

شاكر صابر ضابط :

سعيد بسيم دميرجى (ملا صابرك كركوك شعراسىنده) قار ٥/١٠ ص ٣٣ .
ضابطك گوزگوسى ، بغداد ١٩٦٨ .

صابعك یوز یتملری ، بغداد ۱۹٦۸ ۰

صابعك مکتبی ، بغداد ۱۹٦۸ ۰

عراق تورکمنلری آغزینده آتالر سوزی ، بغداد ۱۹٦۱ ۰

کرکوك ده اجتماعی حیات بغداد ۱۹٦۲ ۰

صلاح الدین ساقي :

یاینلانماسینك ١٤ نجو ییـل دونومو مناسبتیله بشیر غزه‌ته‌سی ،

یورد ٥/١١٧ ۰

صلاح الدین الهرمزي :

کرکوك تودع شاعرها ، قار ٥/٧ ص ٨ ــ ٩ ۰

عبدالحکیم رزی اوغلو :

ادبی صحبتلر : بر جواب ، قار ٨/٩ ص ٢٠ ۰

ایکی شعر وایکی قوشاق ، قار ٢/٢ ص ٣٤ ۰

بزده حکایه‌جیلك صنعتی ، قار ١١/٧.٦ ص ١٧ ۰

سعید بسیمده ئولدی ، قار ٦/٥ ص ٢٤ ۰

شعر طوپلومك اولمالی ، قار ١/٣ ص ٣٨ ــ ٣٩ ۰

قایب ایتدیگمز ملی ده‌گر محمد صادق ، قار ٥/٧ ص ٢٠ ــ ٢١ ۰

ع_______________ :

عبدالخالق بیاتلی ، بشیر ٧/٣ ۰

عبدالقادر داغلرجه :

ئولومونك ١٢نجی ییل دونومی دولایسیله سعید بسیم دمیرجی ۰

یورد ٨/٣٥٦ ۰

توفیق جلال اورخان ریبورتاژ ، یورد ٣٥٢/ ٩ ۰

عبدالوهاب داقوقلو :

ابراهیم داقوقی ایله گوروشمه ، یورد ۵/۱۱۳ ۰

عبدالحکیم رژی اوغلو ایله گوروشمه ، یورد ۸/۱۱۲ ۰

عثمان مظلوم :

گوکلمك دفتریندن ، کرکوك ۱۹٦۷ ۰

عراق غزەتەسی :

چشیدلی صاییلری

عزالدین کرکوك :

نسرین اربیل ، تورك کولتوری صاییی ٤ ییل ۱۹٦۳ ۰

عطا ترزی باشی :

أسعد نائبك (کرکوك نکتەلری) (بغداد ۱۹۷۳) آدلی کتابینك ئوك سوزو ۰

صاچما شعر ، قار ۵/۳ ص ۲۹ ـ ۳۱ ۰

قارداشلغك آلتینجی ییلی یازی وشعرلری ، قار ۷/۲،۱ ص ۲۲ ـ ۲٦ ۰

کرکوك اسکیلر سوزی ، ۱۹٦۲ ۰

کرکوك شاعرلری ، ۳ جلد ۰

کرکوك هوالری ، بغداد ۱۹٦۱ ۰

موللا صادقدن آکیلار قار ۷/۵ ص ۱۸ ـ ۱۹ ۰

هجه وزنی وگنج شاعرلرمز ، قار ۳/٤ ص ۲۳ ۰

یازی یازانلرمز شعر دوزەنلرمز ، قار ۱/۲ ص ۲۷ ودوامی ۰

یکی شعر اوزرینه ، قار ٤/۸،۷ ص ۳٦ ۰

علی التلعفری :

فلك اوغلو ، رائد الشعر التركماني في تلعفر ، برلك سەسی ، ۹/۱۰ ص ۷ ـ ۹ ۰

علي معروف اوغلو :

احتساب آغاسي ، قار ۱/۲۰۱/۷ ص ۳۵ .

اورنك شعرلر ، قار ۷/۱۱ ص ۱۹ .

اولايلر قونوشيور ، كركوك ١٩٦٤ .

بر الشديره ، قار ٥/٦ ص ١٩ .

بكله‌نن كون ، شانلي ١٤ ره‌مضان ، قار ۱۱ ــ ۲/۱۲ ص ۳۵ .

شعر صنعتي ، قار ٥/٥ ص ۲۷ .

غزل شاعري قار ٣/٦ ص ٣٨ .

هجه .. هجه ، قار ٤/٤ ص ۲۹ .

: ________________

علي معروف اوغلو ، بشير ۸/۲۰ .

فؤاد حمدي :

محمد صادقك مقام شناس طرفي ، قار ٥/٧ ص ٢٢ .

فائق بطي :

الموسوعة الصحفية العراقية ، بغداد ١٩٧٦ .

فاضل مهدي بيات :

توركمن تاريخيندن ياپراقلر ، بغداد ١٩٧٥ .

چاغداش توركمن شاعرلري وادبياتمزه دائر بر قاچ سوز . برلك سه‌سي ۸/۳۳ .

: ________________

قارداشلغك توركمن ادبياتينده‌كي رولو ، قــار ۱۲/۲۰۱ ص ٤٤ ــ ٤٧ .

قارداشلق ده‌رگيسي :

چشيدلي صاييلري .

قارداشلق مهدي بياتلى ايله گوروشيور ، ريپورتاژ ، قار ٩/٧،٦ ص ٢٧ ٠

قحطان الهرمزي :

المأساة والمعاناة في شعر نسرين اربيل ، قار ١/٧ ص ١٤ ــ ١٥ ٠

گونگور يورداقول :

كركوكده ادبيات گليشمه‌لري ، قار ١٠/٨،٧ ص ٥٦ ٠

م٠ اگاه ئونن :

ده‌كيز رؤياسنى اوقوركن ، قار ٩/٩ ص ٣٣ ٠

مجيد توركه قول :

كتاپلر آراسينده : آينده زمان ، قار ١٢/٦،٥ ص ٢٧ ٠

محسن بهجت شاكر :

عراقده توركمن ادبياتى ئورنكلرى ، بغداد ١٩٧٧ ٠

محمد بيات اوغلو :

اوزگون شاعر رشيد على داقوقلو ، قار ١٦/٢،١ ص ٢٠ ــ ٢١ ٠

محمد خورشيد داقوقلى :

ايكينجى بر حيدر بابايه سلام ، قار ٥/٨،٧ ص ٣٦ ٠

داقوقك شاعر مختارى : رشيد على داقوقلى ، قار ١/١١ ص ٣٦ ــ ٣٧ ٠

غزه‌تـه‌جيلك تاريخمـزك ياپراقلريندن ، آفـاق غزه‌ته‌سى ، يورد ٦/٣٤٣ ٠

محمد صادق ، قار ٦/٨ ص ٥١ ٠

ملا صابر :

كركوك شعراسى ، قار ٥/٥ ص ٢٠،١٠/٥ ص ٣٤ .

ممد عارف :

دوغما قايناقلارا باغلى عراق توركمن شاعرلرينك ايلك مجموعه‌سى يورد ٥/٢٣٣ ، ٧ .

مولود طه قاياجى :

حكايه قونوسمنده بر آنكه‌ت ، قار ١١/٢،١ ص ٤٦ ، ٢ ، ١١/٤ ص ٢٣ ، ١١/٥ ص ٣٢ .

وحيدالدين بهاءالدين

رحلة حزن مع صلاح نورس ، برلك سه‌سى ، ١٣/٧ .

عطا ترزى باشى ، مجلة الكتاب ، بغداد ٨/١ ص ٥١ ــ ٦٣ .

ناصح بزرگان من خلال المأثورات الشعبية ، برلك سه‌سى ٩/٦ــ١٠ .

وسام الهرمزي :

ملاحظات حول الشعر التركماني ، قار ١١/١٠ ص ٥ .

اق مجموعه‌سى :

چشيدلى صاييلر .

نوت : بو ببليوغرافيا ، ١٩٧٧ ييلينه قدر چيقان كتاب واراشديرمالرى قاپسامقدادر .

ایچینده‌کیلر

	ص
بو کتاب ــ دکتور صبحی کمال حسون	٣
ئوك سوز	٤
گیریش : عراقده تورکمن ادبیاتینك گنه‌ل چیزگیلری	٩
برینجی بولوم : عراقده تورکمن شعری	٣٩
ایکینجی بولوم : تورکمن کلاسیك شعری	٥١
محمد صادق	٧٢
ناظم رفیق قوجاق	٨٣
علی معروف اوغلو	٩٠
عثمان مظلوم	٩٨
رشید عاکف هرمزلی	١١٠
اسعد نائب	١١٧
جلال رضا افندی	١٢٠؟
اوچنجو بولوم : تورکمن یکی شعری	١٢١
١ ـ هجه وزنیله یازیلان تورکمن شعری	
عزالدین عبدی بیاتلی	[illegible]
حسن کورمم	[illegible]
سعید بسیم دمیرجی	[illegible]
توفیق جلال اورخان	١٨٦
رشید کاظم	١٩٢
علی صائب	١٩٦
محمد خطیب اوغلو	٢٠٠
دندن اوغلو مصطفی کمال أحمد	٢٠٣